KAZANCAKİS

ROMAN

KARDEŞ KAVGASI

KAZANCAKİS KARDEŞ KAVGASI

KARDEŞ KAVGASI

roman

nikos kazancakis

ikinci baskı

e yayınları : 19

Nikos Kazancakis 1883 yılında Girit'te doğdu. Atina'da hukuk öğrenimini tamamladıktan sonra Paris'e gidip ünlü felsefeci Bergson'un derslerini izledi. Gönüllü olarak Balkan Savaşına katıldı, 1922 yılından sonra da sosyalizme yöneldi. Hayatı boyunca dünyayı dolaştı durdu. Roman tiyatro oyunu, şiir yazdı. Eserlerinden bazılarını —**TODA RABA, KAYALIK BAHÇE** gibi— doğrudan doğruya fransızca yazdı. Başta gelen yapıtları **EL GRECO'YA MEKTUPLAR, ALEKSİS ZORBA, YENİDEN ÇARMIHA GERİLEN İSA** ve **KARDEŞ KAVGASI**'dır. **İLÂHI KOMEDYA** ile **İLYADA**'yı yunancaya çevirmiştir. Alman işgalinden sonra, Kazancakis, siyasete de atılmak istemiş ve Yunanistan'da bir parti kurmuştur. Ama kısa sürede hayâl kırıklığına uğrayıp 1946 yılında bir daha ülkesine dönmemeye karar vermiş ve 1948 de Fransa'nın Akdeniz kıyılarındaki sayfiye şehri Antibes'e yerleşmiş, 1957 yılında da Almanya'da ölmüştür.

kitap/yayın/dağıtım
ankara caddesi 13/2 tel 268142 pk 12 - istanbul

KARDEŞ KAVGASI nikos kazancakis'in romanı * e yayınları 19 * birinci baskı : eylûl 1969 * kapak : h. bosch / k. kaldı * dizgi - baskı yelken matbaası / cilt : alibaba ciltevi * e yayınları idare ankara caddesi 13/2 tel.: 26 81 42 dağıtım narlıbahçe sokak 19 kat 3 tel.: 27 87 20 kısa yazışma adresi p. k. 12 istanbul

nikos kazancakis

KARDEŞ KAVGASI

roman

e yayınları

Baktım badem ağacına, dedim [Tanrıyla konuşmak dileğim.]
Çiçeğe durdu badem ağacı.

Dedi ki Tanrı:
Hadi ara beni; arayan bulur.
Hadi bul beni; bulan tanır.
Hadi tanı beni; tanıyan sever.
Hadi sev beni; severim ben, beni seveni.

Ve yok ederim sevdiğimi

Seyyidina Ali
9. yüzyıl
İslâm mistiği

Özgürlük mü
istiyor?
vurun
öldürün onu.

BİR

GÜNEŞ Kastello'ya ulaşmış, damları ışığa boğmuştu. Şimdi kabarıyor işte ve inişli çıkışlı yokuşlara yayılıyor, köyün kaskatı çirkinliğini acımasız, çırılçıplak ortaya koyuyor. Kül rengi, asık suratlı bir köydü bu; kupkuru, taştan yapılmış evlerinin kapılarını kurtlar kemirmişti, iki

büklüm giriliyordu içeriye; kapkara, kasvetliydi eviçleri.

Küçücük avlular fışkı, keçi gübresi, insan kokuyordu. Ne bir ağaç vardı avlularında, ne bir ötücü kuş kafesi, ne de pencere kenarında bir kırmızı karanfil saksısı, bir fesleğen tenekesi. Her yer taş taş üstündeydi. Bu taşların içinde yaşayan ruhlar da onlar gibi katıydı, çok uzaktı konukseverlikten. Dağlar, evler, insanlar, hep aynı çakmaktaşından oyulmaydı.

Pek seyrek, yalnız güzel günlerde, köyün ucunda bir kahkahanın çınladığı duyulurdu kimi zaman.. Ama bu alışılmamış şeydi; neredeyse dine saygısızlık sayılırdı. Yaşlılar başlarını çevirip kaşlarını çatarlardı; kahkaha, sönüp gidiverirdi ardından da.

Büyük bayram günlerinde, Noel'de, Paskalya'da, Karnavalın son gününde, biraz daha fazla yiyecek ve içecek bulup gırtlaklarından bir şarkı yükseldiğinde haykırışa benzerdi; sızlanmayı andırırdı bu şarkı. İç paralayıcı, tekdüze, yaslı iniş çıkışlarla bitip tükenmeksizin ağızdan ağıza dolaşırdı. Bu şarkı, bir türlü akla gelmeyen hangi dehşetin, kıyımın, köleliğin, açlığın ürünüydü kimbilir? Bir yakınmadan da öte, bu şarkı yüzyıllar boyu katlanılan açlığın, kırbacın, ölümün silinmez izini taşırdı.

Yine de insanlar, serseri otlar gibi bu düşman taşlara yapışmış kopmuyorlardı artık. Epirlilerin dayanıklıydı kellesi Dünyanın sonuna dek de kopmayacaklardı.

Gövdeleri, ruhları, taşların rengine bürünmüştü, katılığını alıvermişti. Onların bir parça-

sı olmuşlardı sanki; ya hepsi insandı ya da hepsi taştı, birlikte katlanıyorlardı yağmura, kuraklığa, kara. Bir adamla kadın, ötekilerden kopup gelen papaz onları evlendirdiğinde, birbirlerine söyleyecek tatlı söz bulamazlardı, bu tür sözleri bilmezlerdi hiç. Kaba yünden battaniyeleri altında sessizce birleşiverirlerdi. Yalnız tek şey düşünürlerdi Bu taşları, dağları ve açlığı devredecek çocuklar yaratmak.

Kadınlar sayıca çoktu, kalabalıktı, erkeklerse bu kadınlara yetmeyecek kadar az. Evlenip ilk geceler karılarının karnına bir çocuğun tohumlarını attılar mı, çoğu, yürekleri paralanarak çeker giderdi. Bu taş ocağında nasıl yaşasınlar? Uzaklara, çok uzaklara giderler, dönmekte gecikirlerdi hep. Şarkı, acı acı **«Uzun yolun yolcusu, uzun sürer dönüşü»** der. Kadınlar, yalnızlık içinde kurur göğüsleri pörsür, sarkmıya başlar, dududaklarının üstü kıllanır, geceleri uykuya dalarken soğuktan ürperirlerdi..

Tanrıya, rüzgâra, ölüme karşı verilen amansız savaş onların hayatıdır işte. Bu nedenle iç savaş Kastello'nun insanlarını şaşırtmadı, ürkütmedi, alışkanlıklarını değiştirmedi. Yalnız, o güne kadar içlerinde biriken görünmez, sessiz şey şimdi patlıyor, gemi birden azıya alıveriyordu. İnsanoğlunun en eski dürtüsü, öldürme isteği frenini koparıvermişti. Hepsinin, sebepsiz yere, ara sıra da bilmeden, yıllardan beri nefret ettiği bir komşusu, dostu, kardeşi vardı. Nefret, bir çıkış yolu bulamadan, birikmişti, ağır ağır. Birden, köylülere tüfek verilmeye, elbombası dağıtılmaya başlanmıştı; tepelerinde

kutsal sancaklar dalgalanıyordu; papazlar, yüksek rütbeliler, gazeteciler, komşularını, dostlarını, kardeşlerini öldürmeye itiyorlardı onları. Bunun, vatanı ve dini kurtarmanın tek yolu olduğunu söylüyorlardı.

İnsanoğlunun eski çağlardan beri kaderi olan cinayet, birden, yüce bir doğrulanma yolu buluyordu; ve insan avı başladı, kardeş avı.

Kimi kızıl takkeyi kafasına geçirip dağa çıktı. Ötekiler köylerinde mevzilenmiş, partizanların konakladığı Kartaltepesine bakıyorlardı hep. Ya Kızıl-Takkeliler haykırarak tepenin yamaçlarına iniyor, ya da Kara-Takkeliler tepeye saldırıyorlardı. Gövdeler birbirine yapışıyor, kardeş kardeşi büyük bir coşkuyla, şehvetle boğazlıyordu. Saçı başı dağınık kadınlar bile avlulardan dışarı uğrayıp erkekleri daha iyi kışkırtabilmek için damlara tırmanıyorlardı. Köpekler bile efendilerinin ayakları dibinde havlıyor, avdan paylarına düşeni istiyorlardı. Sonunda karanlık basıyordu, savaşçıları yutuveriyordu karanlık...

İçlerinde silâhsız bir tek kişi vardı, umutsuzca açıyordu kollarını, ama boşunaydı çabası. Köyün papazı Peder Yannaros'tu bu adam. Bir sağa bakıyordu bir sola, kimin yanını tutacağını kime arka çıkacağını bir türlü kestiremiyordu. Gece gündüz, kuşku içinde, durup dinlenmeden soruyordu kendi kendine : «İsa yeryüzüne dönse kimden yana çıkar? Karalardan mı? Kızıllardan mı? Yoksa o da orta yerde durup kollarını açarak 'Kardeşler, sevin birbirinizi! Kardeşler, sevin birbirinizi!' diye mi bağırır?»

İşte, Kastello köyündeki tanrı temsilcisi

Peder Yannaros, kollarını açarak böyle bağırıyordu. Ama dilediği kadar bağırsın, kimse dinlemiyordu onu; gerek Karalar ve gerekse Kızıllar onu küfüre boğuyorlardı

«Hain, Bulgar, Bolşevik!»

«Karga, faşist, halkı kışkırtan herif!»

Peder Yannaros, iyice şaşkın, koca kafasını sallayarak uzaklaşıyordu: «Sağol Ulu tanrım! Beni savaşın en amansız yerine yerleştirdiğin için sağol. Hepsini seviyorum; içlerinde beni seven tek kişi yok; ama dayanıyorum. Yine de tanrım, bana fazla yüklenme; ne meleğim ne de hayvan, insanım, eninde sonunda bir insanım; daha ne kadar dayanacak güç bulabilirim? Belki bir gün, ben de pes ediveririm. Beni bağışla Ulu tanrım, bunu sana hatırlatıyorsam ara sıra unuttuğun içindir. Unutunca da insanoğlundan, meleklerinden istediğinden bile daha fazlasını istersin.»

Sabah uyanıp hücresinin penceresini açarken, çağlayansız, ağaçsız, kuşsuz, tepeden tırnağa taş Kartaltepesinin kaya yığını karşısına dikiliverir, Peder Yannaros içini çekerdi; düşünceleri, yetmiş yıl önce, Karadeniz'in kumluk kıyılarının yakınındaki zengin bir malikânede dünyaya geldiği Ay Konstantinos'a uçuverirdi. O sıralar, Tanrı'nın kutsadığı bu köşede ne büyük bir huzur, ne büyük bir mutluluk hüküm sürerdi. Hiç kuşkusuz, kilisede İsa heykelinin solunda duran büyük ikona, inançlı sanatçının hayalinin ürünü değildi yalnız, gerçeğin ta kendisiydi Koruyucu aziz, Havarilerin omuzdaşı Konstantin, avuçlarında tuttuğu köyü ve yere düşen

kuş yuvasını tanrı'nın ayaklarına bırakıyordu. Hele mayıs ayıyla birlikte azizin yortusu gelip çattığında nasıl bir kendinden geçiş, ne büyük bir dinsel coşkunluk gelirdi insanlara. Günlük dertlerini, böceklerinkinden bin beter hayat koşullarını unutur, rengârenk kanatlarını açarak gökyüzüne yükseliverirlerdi.

«Demek insanoğlu, kendi kendini aşabilmeyi beceriyor? diye düşündü Peder Yannaros. Hiç kuşkusuz, ama bir saat, iki saat, en fazla bir gün için. Ne önemi var, bu kadarı bile yeter. İşte sonsuzluk, basit kişilerin cennet adını verdiği tanrısal alevlenme.»

Bu cenneti, Peder Yannaros kaç kere ziyaret etmişti; her sabah, düşünceleri Karadeniz kıyılarında dolaşmaya çıktığında, bu katı, bu taşlık köyde cenneti hatırlıyordu. Orada köyde, «Anastenarides» adı verilen sofu bir topluluk vardı. Yedi kişiydiler, Peder Yannaros da başlarıydı. Kaynakları pek hatırlanamayan dinsel törenleri hristiyanlığın çok öncesine, puta tapılan çağların başlangıcına uzanırdı. Köyün alanında ateş yakılırdı; halk, dualar okuyarak bu ateşin çevresine toplanırlardı; çalgıcılar kemençelerini ve tulumlarını getirirlerdi. Derken kilisenin kapısı açılır, «Anastenarides» ler, çıplak ayak, kollarında iki yüce atayı sıkarak —Ay Konstantin ve anası Aya Eleni'nin eski ikonaları— yürürlerdi. Bu aziz ve azize, alışıldığı üzere, diğer ikonalardaki gibi hareketsiz çizilmemişti. Bacakları havaya kalkmış, entarilerinin etekleri sıyrılmıştı, raksediyorlardı sanki.

Onlar görünür görünmez tulumlarla birlik-

te kemençeler çalmaya başlar, kalabalıktan ürkütücü bir yaygara kopuverirdi. Bir çok kadın, titremeler içinde, kendilerini yerden yere atarlardı. Tek sıra olan «Anastenarides» ler, kendilerini sürükleyen ve soluk soluğa, bizlere sonsuzluğun kapılarını açan yüce Kapıcı Ölüm'e —şükürler olsun ona!— vahşi kantikler (*) okuyan Peder Yannaros'un ardından hızla yürürlerdi. Bu arada da alevler, kutsanmış çalı demetlerini iyiden iyiye kemirmiş olur, korlar çatırdardı; Peder Yannaros bir sıçrayışta korların içine atılır, ardından bütün müminler, kızıl korları çiğneyerek raksetmeye koyulurlardı. Peder Yannaros, hep şarkılar söyleyerek, korları avuçlar ve müminlere kutsanmış su serpercesine, kalabalık arasına fırlatırdı. Cennet, ebedî hayat, tanrı neydi? Cennet bu ateşti; bu raks da tanrı; raks da bir an değil, yüzyılların yüzyıllarına kadar sürüyordu.

Ateşin içinden çıktıklarında, ne bacaklarında bir kıl sararmış olurdu, ne de tabanlarında bir yanık izine raslanabilirdi. Yazın, soğuk suyla yıkanmışçasına parıldardı gövdeleri.

Bütün bir yıl boyunca, bu kutsal ateşin parıltıları ruhları aydınlatırdı. Aşk, huzur, mutluluk hüküm sürerdi insanlar, hayvanlar ve tarlalar arasında. Toprak verimliydi, Tanrı bu toprağı bol bol kutsuyordu; başaklar insan boyuna ulaşıyor, zeytin ağaçları ürün bolluğundan eğiliyor; sebze, meyve bahçeleri kavun, karpuz ve

(*) Kantik : Dinsel şarkı.

ateşli mısır taneleriyle dolup taşıyordu. Yine de, bunca bolluk ruhları katılaştırmamıştı. Topunu yağ bağlayıp maddeye dönüştürmek üzereyken azizin yortusu ortaya çıkıveriyordu; ateş yeniden yakılıyor ve yeniden, köylüler kanatlandıklarını hissediyorlardı. Ama birden niçin, neden? Kimin yüzünden? Köyün üzerine hiç bir büyük günah çökmemişti. Her zamanki gibi, köylüler, büyük perhiz günlerinde oruç tutuyorlardı; çarşamba ve cumaları ağızlarına balık, et, şarap koymuyorlardı. Pazarları kiliseye gidiyor, kutsanmış ekmeği sunuyor, ölüleri için buğday pişiriyor, günah çıkarıyorlardı. Kadın erkeğinden başkasına başını kaldırıp bakmıyor, erkek de kadının dışında hiç bir dişiyle ilgilenmiyordu. Hepsi de tanrı'nın çizdiği yolu izliyorlardı... İşler yolundaydı; derken, onlara hoşgörüyle bakan tanrı birden yüz çevirdi. Ve köy karanlıklara gömülüverdi. Bir sabah, köy alanından tüyler ürpertici bir çığlık yükseldi «Buralardan uzaklaşın! Yeryüzünün Güçlüleri böyle emrediyor! Bütün Rumlar Yunanistan'a, bütün Türkler Türkiye'ye! Çocuklarınızı, karılarınızı, ikonalarınızı alın ve gidin. On gününüz var.»

Artık köy tüm iniltiliydi; şaşkına dönen kadınlarla adamlar ortalıkta dolanıyor; taşlarla, tezgâhlarla, dükkânlarla, patikalarla çeşmelerle vedalaşıyorlardı. Kıyıya iniyor, çakılların üzerinde yuvarlanıyor ve iç paralayıcı çığlıklarla denize sesleniyorlardı. Ruh, alışkın olduğu topraklardan bildik sulardan büyük acılarla, büyük güçlüklerle kopabilir ancak. Sonunda, bir sabah, yaşlı papaz Damianos, tellâl ya da genç yardım-

cısı Peder Yannaros'un yardımını istemeden gün doğarken kalktı, bütün köyü dolaştı, her kapıdan içeri seslendi «Çocuklarım, hareket saati gelip çattı; Tanrı yardımcımız olsun!»

Güneşin göründüğü andan beri çanlar, yaslı yaslı çalıyordu. Kadınlar ekmek teknesi başında çalışıyor, erkekler aceleyle, götürebileceklerini toparlıyorlardı. Ara sıra, yaşlı bir kadın yine kederli bir şarkıya başlıyordu, gözleri ağlamaktan şişmiş erkekler ona dönüp hemen susmasını haykırıyorlardı. Neye yarardı inleyip sızlanmak? Tanrı'nın dediği olur, insanoğlunun da buna kendini alıştırması gerekir. Acele edelim, ruhumuz boyun eğmeden, felâketimizin bilincine iyice varamadan davranalım, acele edelim. Bir an önce ekmekleri fırına sürelim, çuvallarımızı, tencerelerimizi, hamur teknelerimizi, şiltelerimizi, kutsal ikonalarımızı götürmek zorundayız. Korkmayın kardeşler! Köklerimiz yolnız burada, toprağın içinde değil; beslenip güç aldıkları gökyüzündedir aynı zamanda; bunun için ırkımız ölümsüz. Yüreğinizi ferah tutun çocuklar, cesaret!

Güçlü bir rüzgâr esiyordu, tam bir kış havasıydı. Deniz kudurmuştu, hava kapalı, gökyüzü yıldızsızdı. Köyün iki papazı, Peder Damianos ve o sıralar sakalına henüz ak düşmemiş Peder Yannaros kilisede dört dönüyor, ikonaları, âyin kadehini, gümüş incil kabını, altın sırma işlemeli tören giysilerini toparlamaya çalışıyorlardı. Kendilerini kubbenin derinliklerinden izleyenle vedalaşmak üzere durduğundan, gözleri iyice açılan Peder Damianos, onu ilk kez oldu-

ğu gibi gördü Vahşi, dudakları büzülmüş, nefret ve hırs dolu, koca bir kayayla müminleri ezmeye hazırlanıyormuş gibi uzatıyordu İncil'i.

Yaşlı Peder Damianos başını salladı; rengi soluktu, güçsüzdü, iyiden iyiye çökük yanaklı yüzünde yalnız iki kocaman göz yaşıyordu; oruç, dua ve insan sevgisiyle tüm gövdesi erimişti sanki. Kaç yıldır titreyerek bakardı ona, onu nasıl da görmemişti? Peder Yannaros'a döndü «Hep böyle sert miydi?» diye soracak oldu, sonra kendinden utandı

— Peder Yannaros, dedi, ben yorgunum. İkonaları sen topla; götürdüklerimizi seç, ötekilerini de kâfirlerin kirletmesini önlemek için yakalım. Nasılsa tanrı bizi bağışlar. Külleri al ve köylülere dağıt, hepsine mutluluk getirir. Ben kapıları vurup «Yolculuk saati gelip çattı!» diye bağıracağım.

Tanyeri ağardı. Kara bulutlar arasından güneş, çıplak hastalıklı kellesiyle yükseldi. Somurtuk ışıkta kapılar aralanıyor, karanlık dağılıyordu. Birkaç horoz, kümeslerin gübresi üzerinde son kez öttü; ahır kapıları açıldı; sığırlar, katırlar, sıpalar arkalarından insanlarla köpekler dışarı çıktılar. Bütün köy ekmek kokuyordu.

Evden eve koşan Peder Damianos :

— Tanrı aşkına, diye yalvarıyordu, ağlamayın, Tanrı'nın isteğine karşı küfretmeyin. Belki bütün bunlar iyiliğimiz içindir. Tanrı babamız değil mi? Bir baba çocuklarının kötülüğünü isteyemez. Bir gün, tıpkı Yahudilere yaptığı gibi, Tanrı'nın oralarda bize kökleşip yerleşebileceğimiz verimli tarlalar hazırladığını göreceksi-

niz. Kâfirlerin ülkesinden kalkıp sütle balın aktığı, üzüm salkımlarının adam boyu yükseldiği ana yurdumuza varalım.

Yola çıkmadan bir gün önce, erkek kadın, çocuk, atalarla vedalaşmak üzere köyün dışındaki mezarlığın yolunu tuttu. Hava kapalıydı; bütün gece yağmur yağmıştı, yağmur damlaları zeytin yapraklarından hâlâ sarkıyordu; yumuşacık toprak, buram buram kokuyordu. Kaftanını giyip atkısını sırtına geçiren Peder Damianos, kollarında gümüş kaplı İncil, önde gidiyordu; kalabalık ardından geliyor, gümüş vazo içinde kutsanmış suyu ve onu serpmekte kullanacağı biberiye dalını taşıyan Peder Yannaros en arkada yürüyordu.

Ne şarkı duyuluyordu, ne ağlama, ne konuşma. Kalabalık, bitkin, ilerliyordu. Yalnız zaman zaman bir kadın içini çekiyor, bir ihtiyar **«Kirye Eleyson»** diye mırıldanıyordu; elbiselerinin önünü açan genç analar, bebelerini emziriyorlardı.

Selvilerin altına ulaşıldı. Önce papaz geçti mezarlık kapısından, sonra kalabalık. Kara tahtadan haçların tamamı da ıslanmıştı; mezarların üstünde birkaç mum yanıyordu; bir camla korunan silik fotoğraflar, kızların bir zamanlar güzel, delikanlıların da canlı olduğunu hatırlatıyordu.

Köylüler sağa sola dağıldı, herkes sevdiğinin mezarını buldu; kadınlar toprağı öpmek için yere kapanıyor, erkekler ayakta haç çıkarıp yenleriyle gözyaşlarını siliyorlardı.

Mezarlığın ortasında, Peder Damianos kollarını havaya kaldırdı.

— Elveda babalar, atalar! diye bağırdı. Bu

dünyanın büyük güçleri sizinle daha fazla yaşamamıza, sizin yanınızda ölmemize, tozlarımızı sizinkine karıştırabilmek için yanınıza uzanmamıza izin vermiyor. Bizi toprağımızdan söküp atıyorlar. Sorumlulara lânet olsun!

Kollarını havaya kaldıran köy halkı, bir ağızdan haykırarak onun sözlerini yankıladı Sorumlulara lânet olsun!

Ardından köylüler kendilerini yere atıp yumuşak ıslak toprağı öpmeye koyuldular; başlarını, yanaklarını, boyunlarını toprağa sürüyor, yeniden öpmek için yüzüstü kapanıveriyorlardı üstüne! Ayrılıktan önce öptükleri, babaları ve atalarıydı.

Peder Yannaros ilerledi; mezarlara, birbiri ardından kutsanmış su serpmeye koyuldu

Her keresinde, ölünün yakınları :

— Elveda, elveda! diye bağırıyorlardı. Elveda kardeşim, ablam, yeğenim. Sizi kâfirlerin eline bıraktığımız için bağışlayın bizleri; suç bizde değil; sorumlularına lânet olsun.

Peder Damianos diz çöktü, gümüş muhafazayı açtı, İncil'den, diriliş sûresini okumaya koyuldu. Birden düzelen sesi artık titremiyordu. Kiliseden ayrılmadan önce, kitabı mihrabın üzerinden alırken, kırmızı bir şeritle çarmıha geriliş sûresini işaretlemişti; okumaya karar verdiği bölüm buydu. Ama şimdi, sevgili ölülerin ortasında, yüreği, elveda niyetine onlara **«Eli, Eli, Lama Sabakhtani»** yi bırakmaya elveriyordu.

Neşeli bir sözle onlardan ayrılmaya karar verdi İsa dirildi! Dolayısıyla diriliş sûresini okudu ve sözlerini şu çığlıkla bitirdi «Babalar,

sabırlı olun, kıyamet günü buluşacağız! İsa canlandı, ölümü yendi; ölüm olmadığından insanoğlu da dirilecek. Babalar, yeniden görüşünceye kadar sabırlı olun!»

Yüzleri ve saçları çamur içinde kalan köylüler doğruldular; yavaş yavaş yürekleniyorlardı; birbirlerini avutmak istercesine, elele tutuştular. İçten gelen, sakin ve görkemli bir davranışla, gözleri yaş dolu, mezarların çevresinde raksetmeye koyuldular. Gözleri, üzerlerindeki yazıları hecelediklerı tahta haçlara dikili, ağır ağır dönüyorlardı; büyük, inanılmaz doyumsuzlukla bakıyorlardı bu haçlara. Bu haçları, fotoğrafları, teneke çelenkleri, selvileri, toprağı ve toprağın altına yayılan kemikleri yanlarına almak ister gibiydiler; alıp götürmek ister gibi!

Büyük bir rahatlıkla, ağır ağır raksediyorlardı; birden, raksederken, başlarını kaldırdılar gökyüzüne. Gökyüzünde, toprağa doğru kıvrılan, kırmızı ve altın sarısı ebem kuşağının yayıldığını gördüler.

— Mutlu bir belirti kardeşlerim! diye haykırdı Peder Yannaros. Bizi avutmak için tepemizde açılan Meryem Anamızın kuşağıdır. Ellerimizi gökyüzüne kaldırdık, Tanrı'ya doğru haykırdık, işte verdiği karşılık : «Gönül rahatlığıyla yola çıkın, Meryem Ana sizinle gelecek, bakın kuşağına!»

Peder Damianos sıranın başına geçti, köylüler son kez ölülerine bakmak için döndüler; ama gözleri yaşlarla doluduğndan bir şey seçemediler; yeryüzü gözyaşından bir sis oluvermişti; yeniden inlemeye ve titremeye koyuldular.

— Cesaret çocuklarım, diye haykırıyordu Peder Damianos, gücünüzü tanrı'dan alın ve asla ağlamayın.

Oysa, kendisi de ağlıyordu.

Bunun üzerine köylüler kaderlerine boyun eğdiler, köye varana dek hıçkırıklarını tuttular. Köylüler vardıklarında evlerine kapandılar ve yas tutmaya başladılar.

Ertesi gün, tanyeri ağarınca, büyük bir kargaşalık içinde eşeklere, katırlara yüklendi yükler. İnceden bir yağmur yağmaya koyulmuştu. Koyunlar, keçiler ve inekler bir araya getirilip bağlandı. Kadınlar kapılarının eşiğinden ayrılamıyor, evlerinden kopacak cesareti kendilerinde bulamıyorlardı.

Peder Yannaros, götüremeyecekleri ikonaları kilisenin avlusuna yığmıştı. Haç çıkardıktan sonra ikonaları ateşe verdi. İsalar, Meryem Analar ve havariler kül oldu, Peder Yannaros da bir kürekle hepsini rüzgâra savurdu.

Yolculuk saati geldi çattı. Köylüler haç çıkardılar, toprağı öpmek üzere yere kapandılar. Binlerce yıldan beri buralarda yaşıyorlardı; tozları, kanları ve terleriyle yoğurulmuş bu toprakta birbiri ardından kaç kuşak yaşamıştı. Toprağı öptüler, tırmaladılar, göğüslerinde saklamak için parçalar kopardılar. Sonunda, kendi kendilerine mırıldanarak kaderlerine boyun eğdiler : «Tanrı uludur, Tanrı bizi sever, bizim iyiliğimize çalışıyor,» Haykırmasını engellemek için yüreklerini avutuyorlardı ama kendilerini tutamadılar, herkesten önce yaşlı Damianos yakınmaya başladı «Elveda vatanım, elveda yakınlarım!» diye

haykırdı. Gözyaşları toprağı ıslatıyordu, sakalı ve yüzü kile bulanmıştı. Şimdi yağmur, bardaktan boşanırcasına yağıyor, insanlarla çamuru birbirine karıştırıyordu.

Uzun yıllar geçti, ama kapkara tanyeri, bu çamur, bu yas asla silinemez.

Sürgün yolunu tuttular; günler, geceler, haftalar boyu üşüdüler, açlık çektiler; Yannaros'un bakım isteyen zayıf bünyeli karısı, yolculuğun gerektirdiği yoksunluğa katlanamadı. Hastalandı ve kocasının kollarında can verdi. Peder Yannaros ağlamadı. Ağzı kin dolu, çığlık dolu, kollarını gökyüzüne kaldırdı. Ama büyük bir çaba harcayarak susabildi; kollarını yere ve çok sevdiği gövdeye indirip yolun kıyısına elleriyle bir çukur kazdı. Sonra, ötekilerin ardından, ağır ağır yoluna devam etti. Günler; geceler; haftalar boyunca.

Bir akşam, Türklerin boşaltmak zorunda kaldıkları bir köye vardılar. İki papaz evleri teker teker kutsadılar ve köye Ay Konstantinos adını verdiler. Haç çıkardıktan sonra, her köylü bir eve yerleşti. Ama köy, iki papaz için küçüktü. Peder Yannaros, koltuğunun altında atkısı, sırtında zembili, yola devam etti. Varı yoğu iki öküzünü, koyunlarını, pılısını pırtısını ve yanına aldığı buğdayı köylülere dağıtmıştı. Nereye gitmeli, ne yapmalıydı? Karısı ölmüştü; tek oğlu yıllar önce başkaldırmış, baba evini ateşe verdikten sonra kaçıp gitmişti; kaptanlık ve kaçakçılık yaparak limandan limana geziyor, denizleri arşınlıyordu. Tek başına kaldığına göre nereye gidebilirdi? Yolun ortasında, kararsız duru-

yordu. Hava kararmaya başlamıştı, görünürde ne ışık vardı, ne de biraz insan sıcaklığına kavuşmak için vurulacak bir kapı. Geri dönmeyi içi çekti, sonra kendinden utandı «Peder Yannaros, dedi, içinde ne olduğunu ispatlamanın sırasıdır : Bir ruh mu, yoksa çamur mu? Kalk ve yürü! Yolu izle, bırak Tanrı sana rehberlik etsin.»

Üç gün yürüdü. Nereye gittiğini düşünmeden ilerliyordu : Görünmeyen'in kendisini yönettiğini biliyor, güvenle kendini ona bırakıyordu.

«İşte mutluluk bu, diye düşünüyordu; hiç bir şey sormamak, meraklanmamak; görüneni inkâr edip Görünmeyen'e güvenerek yürümek!» Dibi görünen bir derenin kıyısında, sulara bakarken dalıp gitmişe benzeyen bir ihtiyar gördü. Bunca dikkatle neye baktığını merak edip yaklaştı, akan suyun dışında bir şey göremedi.

Şaşkın şaşkın sordu :

— Nedir baktığın dede?

— Akıp giden hayatıma bakıyorum, diye karşılık verdi ihtiyar, akıp giden hayatıma...

— Üzülme hiç dede; hayatın, nereye gittiğini bilir; denize gider, bütün hayatlar denize gider.

İhtiyar içini çekti :

— Öyle evlâdım, dedi; deniz bunun için tuzludur; gözyaşlarımızdan meydana gelmiştir.

Yeniden akıp giden suya eğildi ve bir daha konuşmadı.

Peder Yannaros, yoluna devam ederken, «Tanrıya inanmıyor, korkusu bu yüzden,» diye düşündü.

Köyler birbirini izliyordu; hepsinin de bir papazı vardı. Peder Yannaros da, koltuğunun altında atkısı ve İncil'i, yoluna devam ediyordu. «Yürü Ulu Tanrım, diye tekrarlıyordu durmadan, yürü Ulu Tanrım, peşinden geliyorum.»

Kaç günden beri, yer yer karla kaplı yüksek bir dağ ona doğru yaklaşmaktaydı. Peder Yannaros bu görüntüyle çok etkilenmiş, dağa bakıyordu. Bir dağdan böylesine büyük bir huzurun yayıldığını hiç görmemişti; sanki «Tanrı Baba» tertemiz giysiyi ve beyaz sakalıyla, sert ama iyilik dolu, yemyeşil toprağa eğiliyordu. Peder Yannaros bir vadiye girmişti. Kendinden geçerek durdu. Ne büyük bir yeşillik, ne nefis kokular, ne büyük bir yalnızlık! Her yer yemyeşil meşeler, mersin ve sakız ağaçları, dev koca yemiş ve kestane ağaçlarıyla kaplıydı. Kutsal cumartesi akşamında kiliseler gibi kokan bu yer, hiç kuşkusuz kutsal bir Köşeydi. Peder Yannaros, Tanrı'dan burada durmasını emrettiğini anladı. Bu yalnızlık, dört gün dört gece süren Tanrı'nın gösterdiği yoldaki uzun yürüyüşünün sonuydu.

Gökyüzü bulutsuzdu; yeryüzü, güneşin ilk ışınlarıyla uyanıyordu.

Horozlar ötüyordu. Biraz daha ilerledi ve birden, kestane ağaçlarının arasından denizin parıldadığını gördü. Uzaktan, bir çanın tatlı tatlı yankılanışı duyuluyordu. Peder Yannaros şapkasını çıkardı, haç işareti yaptı «Yakında bir manastır olmalı. Her halde; sabah âyini», diye düşündü.

Yoluna devam edip bir tepeye vardı, ora-

dan, denizin üstündeki kayalara asılı, bembeyaz, birkaç katlı, balkonlar, kuleler ve selvi ağaçlarıyla örülü binayı görüverdi. Altında uzanan patikada, kazması sırtında, bir papaz belirdi. Peder Yannaros elini kolunu sallayarak ona doğru, bayır aşağı koştu.

— Muhterem Peder, neredeyim? Şu gördüğüm neresidir? Bir düş olmasın?

Papaz durdu. Simsiyah kıvırcık sakallı, kahverengi takkeli ve deri kemerli genç bir adamdı; küçük gözleri kurnaz kurnaz parıldıyordu; cüppesinin eteklerini kaldırmış, çıplak ayak çıkmıştı yola. Cevap vermekte acelesi yoktu, Peder Yannaros'u tepeden tırnağa, merakla süzüyordu.

— Papaz mısın? diye sordu sonunda. Nereden geliyorsun? Burada aradığın nedir?

— Sana ne gördüğümü soruyorum. Soruşturmaya sonra geçersin, dedi Peder Yannaros sinirlenerek.

— Kızma Muhterem Peder.

— Kızdığım yok, soruyorum Neredeyiz?

Yüzünde şeytansı bir ifadeyle, genç papaz :

— Kutsal Aynaroz Dağının önünde, diye cevap verdi. İnzivaya mı çekilmek istiyorsun? Sağlık olsun!

Kazmayı omuzundan indirip gülmeye koyuldu

— Karın varsa onu, keçini, tavuğunu, dişi köpeğini ya da koyununu getirme. Burası Meryem Anamızın bahçesidir, hiç bir dişi kapısından içeri adımını atmamalıdır, kafana iyi koy.

Peder Yannaros yere kapandı

— Tanrı'nın seçtiği Meryem Anamızın bâkir dağı, seni selâmlarım, diye mırıldandı.

Genç papaz, gülmemek için kendini güç tutarak bakıyordu ona. Sonunda kahkahasını önlemek için elini ağzına kapayarak :

— Seni buraya kim getirdi? diye sordu.

— Tanrı, cevabını verdi Peder Yannaros.

Kazmasını yeniden omuzuna atan papaz :

— İyi iş görmüş öyleyse, dedi.

Ama şeytan onu dürtmüştü bir kere, geri dönüp :

— Merak etme Muhterem Peder! diye bağırdı. Burada kadın yok ama, orman ve su perileriyle idare edilebiliyor.

Sonra bir kahkaha koyverip mersin ağaçları arasında kayboldu.

— Yüce Meryem, diye mırıldandı Peder Yannaros yüreği ezilerek. Çok çirkin bir karşılama bu. Senin bahçıvanların bunlar mı Meryem Anamız?

Yeniden haç çıkardı ve Meryem Ana'nın bahçesine doğru yürüdü.

AYNAROZ'DA ne kadar kaldı? Hangi manastıra yerleşti? Neden günün birinde sandallarının tozunu silkip yola koyuldu? Peder Yannaros bu soruların cevabını kimseye açmamıştı. Yalnız iki yıl kalıp resim yapmayı öğrendiği yerden söz ederdi.

On papaz; bir de atölye diye kullanılan camlı veranda; her papaz, nöbeti geldiğinde, diğer dokuzunun gündelik dertlerden kurtulup resim yapmalarını sağlamak için bir hafta süreyle

mutfak ve temizlik işlerine bakardı. Kıpkırmızı yanaklı İsa'lar, göbekli ve zengin giysili aziz resimleri yapılırdı burada. Çünkü resim yapan papazların da rahat bir yaşantısı, yiyecek dolu kilerleri, kan kırmızı fırçaları ve kuşkudan uzak yürekleri vardı. Bu saygı değer toplulukta çile doldurma yerini, ikonalara, kırmızıya ve tatlı eğlentilere bırakmıştı.

Ama bu hayat, Peder Yannaros'a çok kolay geliyordu Aynaroz Dağı çok daha başka türlü bir yer olmalıydı; birden mutluluğun şeytan'ın tuzağı olduğunu anladı, her yanını bir titremedir kapladı; artık acı çekmek, oruç tutmak, daracık yolu izleyip dizlerini taşlarla berelemek için, tanrı'yı tanımak için yanıp tutuşuyordu. Aynaroz da bu demekti.

— Bunun üzerine oradan uzaklaştım, diye noktalıyordu sâzlerini Peder Yannaros. Hayatın çok kolay olduğu ikona ressamı papazların arasından ayrıldım ve cezamı çekmek için, en amansızını bumak üzere tam yirmi manastır dolaştım. Tam yirmi manastır.

— Sonra ne oldu Muhterem Peder? diye soranlar çıkıyordu.

Ama Peder Yannaros ses çıkarmadan dudaklarını ısırıyordu; uzun bir süre sonra, sinirden titreyen sesiyle, hafiften başlıyordu: «Ulu Tanrım, sen elinle ağzımı kapa da...»

Yine de, Peder Yannaros günün birinde patladı. Bir manastırdan gelen iki papazı hücresine davet etmişti. Papazlar sarımsak, tütsü ve acı zeytinyağı kokuyorlardı; içeriyi havalandırmak için pencereyi açtı. Canı tek kelime söylemek

istemiyordu ama, papazlar gevezelik etmek arzusundaydılar. Yaşlı olanın çok kurnaz bir görünüşü, pembe yanakları, koca bir göbeği ve gür sakalı vardı. Öbür papaz ise çok genç, seyrek sakallı, sivilceli yüzlü biriydi ve insana alttan alttan bakıyor, konuşurken kekeliyordu.

İhtiyar ellerini göbeğinde kavuşturdu, sert ve beğenmediğini belirten bir sesle:

— Söylediğine göre Peder Yannaros, diye başladı, Kutsal Dağ'da yaşamışsın. Sorması ayıp değilse, neden o mutlu yalnızlıktan vazgeçip insanların içine döndün?

Peder Yannaros'un gözleri kötü kötü parıldadı:

— Mutlu yalnızlık mı? dedi yumruklarını sıkarak. Mutlu yalnızlık neye yarar, söyler misin bana Muhterem? Günümüzde manastırlar eşek arısı kovasından başka şey değil: Artık bal yapılmıyor oralarda. İnzivaya çekilmek bu mu? Bu mu hıristiyanlık? İsa'nın istediği bu muydu? Hayır, hayır. Günümüzde dua eylem, çile doldurmak da insanlarla yaşamak, onlarla omuz omuza mücadele etmek demektir; her gün, dikkat edin tekrarlıyorum, yalnız kutsal cuma günü değil her gün çarmıha gerilmek üzere İsa ile birlikte Golgotha tepesine çıkmak demektir.

Susmak istiyordu ama, ağzını açmakla yüreğini de açıvermişti. Başını sallayarak papazlara baktı:

— İnsanlardan uzak, tek başıma, bağsız yaşayamazdım, utanç duyuyordum bundan. Sökülüp yolun kenarına atılmış bir taş olmak istemi-

yorum, amacım faydalı olmak, büyük bir binaya perçinlenmiş taş olmaktı.

— Ne binası? Anlamıyorum, diye kekeledi sivilceli çömez.

— Ne binası mı? Yunanistan, Hıristiyanlık; adını ben biliyor muyum sanki? Büyük bir bina işte: Tanrı.

Yaşlı papaz göbeğinde kavuşturduğu ellerini çözerek konuştu:

— Ben buna, kendini beğenmişlik derim.

Kendinden geçen Peder Yannaros cevabı yapıştırdı:

— Ben de buna, İsa'nın izinde yürümek derim. Bildiğim kadarıyla, Muhterem Peder, Hazreti İsa çölde kırk günden fazla kalmadı. Bu sürenin sonunda mutlu yalnızlıktan vazgeçip açlık çekmek, insanlarla birlikte mücadele etmek ve çarmıha gerilmek üzere geri döndü. Öyleyse bir hristiyanın gerçek ödevi nedir? Tekrar ediyorum, yeryüzünde Hazreti İsa'nın izinde gitmektir.

— Peki biz? diye kekeledi genç papaz.

— Gerek insanlarda gerekse papazlarda çok alçaklık ve ikiyüzlülük gördüm, daha fazla dayanamam. Ara sıra, Tanrı bağışlasın, ruhum manastırlardan başlayarak dünyayı ateşe verecek bir meşaleymiş gibi geliyor bana.

Yaşlı papaz bardağını boşaltıp:

— Dünya sana ne yaptı? diye sordu. Neden onu ateşe vermek istiyorsun? Dünya iyidir, Tanrı'nın eseridir.

— Hayır, şeytan'ın eseri! Tanrı'nın eseriydi, artık değil. Dilediğiniz kadar açın gözlerinizi Muhteremler! İsa, aç biilâç, soğuktan don-

muş halde kapı kapı geziyor. Onu içeri almak için ne bir kapı açılıyor ,ne bir yürek. Sizler onu nasıl görebilirsiniz, nasıl işitebilirsiniz? Gözleriniz, kulaklarınız, yüreğiniz, her yeriniz yağ bağlamış.

Diziyle genç çömezi dürten ihtiyar papaz:

— Hadi gidelim, dedi. Dünya kötü eğilimlerle dolu, gözlerimizi ve kulaklarımızı tıkayıp kaçalım. Peder Yannaros'u görmüyor musun? Ağzını açmasıyla, farkına varmadan Tanrı'ya küfretmeye başlaması bir oldu. Neden mi? Kötü eğilimlerin kaynaştığı dünyada döndüğü için.

— Kaçalım! diye kekeledi genç çömez. Manastırın duvarları yüksektir, kötü eğilimler oradan içeri adım atamaz.

Peder Yannaros, hücre duvarlarını sarsan bir kahkaha koyverdi:

— İyi doğrusu Muhteremler! Size gerçek bir hikâye anlatacağım. Bir zamanlar, içinde dört yüz keşiş barındıran bir manastır varmış. Her keşişin de üç koşumu, biri kır, biri yağız, biri al üç de atı varmış. Her gün keşişler, kötü eğilimlerin içeri girmesini önlemek için manastır çevresinde koşturur dururlarmış. Sabah kır atlara, öğlen al atlara, akşam da yağızlara binerlermiş; ama kötü eğilim Hazreti İsa'nın görünüşüne bürünüp manastır kapısından içeri girivermiş.

Papazlar, dizlerini döverek:

— Hazreti İsa'nın görünüşüne mi? diye haykırdılar. Başladı küfre yine Peder Yannaros!

— İsa'nın, evet Hazreti İsa'nın! diye kükredi yumruğunu masaya vuran Peder Yannaros; İsa'nın, ya da siz papazların onu benzettiği iki yüz-

lülük, tembellik ve pisboğazlığın! Onun Hazreti İsa olduğunu ve izinde yürüdüğünüzü sanıyorsunuz. Tabiî böylesi, siz ikiyüzlü, pisboğaz ve tembellerin işini çok kolaylaştırıyor. Ama bu İsa değil zavallılar, kötü eğilimin ta kendisi; İsa suretinde girdi içeri. Ama gerçek İsa, söylüyor ve tekrarlıyorum, gerçek İsa insanların arasında, onların içinde geziniyor, can çekişiyor, çarmıha gerilip diriliyor.

Bütün gücünü toplayan ihtiyar papaz yeniden:

— Gidelim buradan! diye soludu.

Çömez hemen yardımına koştu. Sonra Peder Yannarosa dönüp kötü kötü:

— Bize küfrediyorsun galiba ihtiyar, dedi. Piskopos'un dediği doğruymuş: Sen kiliseye baş kaldırmışsın, özel bayrağının altında ilerliyorsun.

Gözleri parıldayan Peder Yannaros:

— Evet özel bayrağımın, dedi. Bayraığn üstündeki resim ne biliyor musun Muhterem?

— Nedir asi papaz?

— Eli kırbaçlı bir İsa. Git bunu üstlerine ve piskoposa söyle; bütün keşişlere, yeryüzünün bütün üstlerine tekrarla.

Sonra kapıyı açarak:

— Muhteremler güle güle! dedi.

Artık gülmüyordu.

HERKESE karşı çıkarak sandallarının tozunu silkip Aynaroz'dan ayrıldığı sabahı Peder Yannaros büyük bir zevkle hatırlıyordu. Güneş, yaradılışın ilk günündeki gibi, Tanrı'nın elinden yeni çıkmış gibi parlıyordu. Dağ, kardan lekelerin al-

tında tanyerinin ışığında pespembe gülümsüyordu. Sanki Tanrı Baba'nın ta kendisiydi de, ayağının tozunu silkip büyük bir hızla mersin ve sakızağaçlarının arasında kaybolan bu karıncaya gülümsüyordu. Peder Yannaros kaç kere, alev alev yanan yüzünde özgürlüğün buzlu soluğunu hissetmiş ve bundan büyük sevinç duymuştu. Ama bu sabahki sevincinin benzeri yoktu; bu sevinç, belki, ilkbahar geldiğinde budanmış bir ağaç kütügünün duyduğu sevince benzeyebilirdi.

Mersin ağaçları arasından hoplaya zıplaya geçerken: «Ben bugün doğdum! Ben bugün doğdum!» diye şarkılar söylüyordu. Vadinin dönemecinde kaybolmak üzere bulunan manastıra bir kere bile dönüp bakmadı. Köyden köye. dağdan dağa gezerek Kastellos'un taşlarına ulaştı. Önceleri bu dar, kupkuru köyde boğulacak gibi oldu. Bir karış yumuşak toprağın, çiçek açmış bir badem ağacının, güleç bir yüzün, bir akarsuyun özlemini çekiyordu. Ama yıllar geçti, sonunda bu taşlara ve insanlara bağlandı. Hepsi onun kız ve erkek kardeşleriydi; yüzlerinde insanların acısını ve korkusunu görüyordu. Ruhu bu dik kayalara sıkı sıkıya yapıştı ve orada kökleşti.

Köylüler gibi Peder Yannaros da, sefalete, gündelik felâketlere alıştı. Sık sık açlık çekiyor, çoğu kere üşüyor, dertlerini paylaşacak kimse bulamıyordu. Yine de yakındığı yoktu: «Benim görevim burada, diyordu. Savaşımı burada vereceğim.»

Oysa Tanrı, kızgınlığının yedi kupasını Yunanistan'a boşalttı; kardeş kavgası başladı. Ama

Peder Yannaros ortadaydı, kimin yanını tutacağına bir türlü karar veremiyordu.

Hepsi onun çocukları, kardeşleriydiler, hepsinin yüzünde Tanrı'nın parmaklarının bıraktığı izleri görebiliyordu.

Haykırıyordu onlara: «Sevgi! Sevgi! Barış!» Ama sözleri uçurumda kaybolup gidiyordu. Uçurumun gerek sağından, gerekse solundan, küfürler ve lânetlemeler Peder Yannaros'a doğru yükseliyordu:

— Bulgar, hain, bolşevik.

— Karga, halkı uyutan herif, faşist.

İKİ

DAĞDA karlar eriyordu; güneş, yepyeni bir güçle ilk yeşil filizlerin baş verdiği donmuş toprağı ısıtıyordu. Kır çiçekleri, şimdiden taşları itmeye ve ışığın özlemini çekmeye başlamışlardı. Sessiz güçler, bütün kuvvetleriyle toprağın derinliklerinde çalışıyorlardı; kışın mezar taşı kal-

kıyor, yaradılış diriliyordu. Ilık rüzgâr sırayla çiçeklerin ve ölülerin kokusunu getiriyordu.

Nisan ayıydı, büyük perhizin son pazarı; İsa'nın çilesi başlıyordu. Bu akşam, bir eşek üstünde, Hazreti İsa peygamberleri öldüren şehre Kudüs'e girecekti. «İşte gecenin içinden gelen ulu!»

Peder Yannaros da, acı bir gülümsemeyle insanların kendisine kurdukları ölümcül tuzağa düşen Kurtarıcı'yı, içeri girerken alkışlayacaktı. Çan çalacak, tanrı'nın çektiklerini, şimdi bile insanların elinden çekmekte olduklarını görmeleri için tüm hristiyanları kiliseye çağıracaktı.

«İmkânsız, diye düşünüyordu Peder Yannaros, söylentiye göre yabanî hayvanlar, kurtlar, çakallar, yaban domuzları bile kutsal hafta süresince biraz yumuşarlarmış. Rüzgâr daha bir hafifler hava aşk ve acı dolu bir büyük sesle dolarmış. Hayvanlar da rüzgâr da kimin böyle bağırdığını anlayamazlar. Ama insanlar, bunun Hazreti İsa olduğunu bilirler. Çünkü İsa, bulutların üstüne yan gelip oturmaz; mücadele eder, yeryüzünde aç, hakarete uğramış, herkesin içinde çarmıha gerilmiş acı çeker. Bütün kutsal hafta boyunca, insanlar, can çekişen İsa'nın haykırışlarını duyarlar; imkânsız bir şey, onların da yürekleri acıma duygusuna açılmalı.»

İşte erkenden, kilise kapısının eşiğinde köyün uyanışına kulak veren Peder Yannaros bunları düşünüyordu. Kapıları, evleri, dumansız bacaları, dar yolları, erkeklerin küfürleri ve açlık çeken çocukların ağlamalarını, şakaklarında atan damarlar ya da gıcırdayan eklem yerleri gibi, Pe-

der Yannaros içinde duyuyordu. Efsanelerde sözü edilen canavarlar gibi, bu taş yığınları ve bu insanlarla bir bütün oluyordu. Peder Yannaros köyün ta kendisiydi, Kastello'ydu. Bir ev yanarsa o da yanıyordu; bir çocuk ölüyor, o da ölüyordu; köyün efendisi mucizeler yaratan «Koca Gözlü Meryem» ikonası önünde diz çöktüğünde, tüm Kastello bütün evleri ve ruhuyla diz çöküyordu.

Çoğu kere, eğlenmek için, «Artık benim adım Yannaros değil, Yannaros değil benim adım, diye düşünüyordu. Benim adım Kastello!»

Peder Yannaros uyanan köye kulak verir, köyle birlikte uyanırken, birden küçük alanda çınlayan tellâl Kiryakos'un gür sesini duydu; kapıları çarpıp köy birden canlandığına göre büyük bir haber veriyordu herhalde. Yaşlı adam kulak kabarttı ve duydukları onu çileden çıkardı; bir sıçrayışta kendini yolun ortasında buldu. Kısa süren bir durgunluk çöktü ortalığa; kapılar, pencereler vuruyordu, bir köpek havladı. Sonra tellâlın sesi yeniden yükseldi:

— İyi dinleyin müminler, kulak verin hristiyanlar! Bugün Kutsal Anamız köye geldi. İçinde Meryem Ana'nın gerçek kuşağı bulunan sandıkla, Aynaroz Dağından bir papaz geldi. Köyün alanında kuşağı gösterecek. Erkek, kadın, çocuk, Yüce Anamıza saygı göstermek için alana koşun!

Peder Yannaros sakalını yoluyordu; bir küfür geldi ağzına, güçlükle kendini tutabildi.

— Azize Meryem, bağışla beni, diye mırıl-

dandı, ama papazlardan şüpheleniyorum; gerçekten senin kuşağın mı bu?

Yıllar önce Aynaroz'da, Vatopedi'de bu kuşağa bakmış, öpmüştü onu; altın iplikle örülmüş koyu renk yündendi ve zamanla iyice akmıştı; Meryem Ana yoksul bir kadındı, Hazreti İsa da yaşadığı sürece yoksul kalmıştı; öyleyse Meryem Ana, altın işlemeli bir kuşağı kendine nasıl yaptırabilirdi? Başka bir manastırda, içinde çocuk kafatası bulunan bir altın kutu göstermişlerdi. Hazineyi korumakla görevli keşiş: «Ay İyerikos'un kafası», demişti. Birkaç gün sonra, başka bir yerde, karşısına çok daha büyük bir kafatası çıkarıyorlardı. Kutsal eşya koruyucusu yine: «Ay İyerikos'un kafası», diyordu. Peder Yannaros kendini tutamadı: «İyi ama onun kafatasını bana, daha evvelki gün gösterdiler, deyiverdi; bir çocuk kafasıydı. — Eh, diye cevap verdi kutsal eşya koruyucusu, azizin küçüklük kafası olmalı.»

Bu yüzden, Peder Yannaros keşişlerin düzenbazlığını biliyordu. Vatopedi'de gerçek kuşağı gösterdikleri zaman, göbekli ve saygı değer bir papaz olan kutsal eşya koruyucusunu kenara çekmiş ve sormuştu: «İzin verirsen Muhterem Peder, bunun Meryem Anamızın gerçek kuşağı olup olmadığını öğrenmek istiyorum.» Keşiş, kurnaz kurnaz gülmüş: «Pek dibini karıştırma Peder Yannaros, demişti. Bir, iki mucize göstersin de, bak o zaman yalancı bile olsa gerçek sayılır.»

— Bağışla beni azize Meryem, diye mı-

rıldandı yeniden, ama papazlardan şüphem var. Burada papaz istemiyorum.

Tellâl, soluk almak için sustu, sonra daha yüksekten haykırmaya koyuldu. Ona yetişmek üzere olan Peder Yannaros, bir ayağı havada, titreyip kulak vererek olduğu yerde durdu:

— Dinleyin, kulak verin bana müminler! Hastalarınızı da birlikte getirin, erkek-kadın gelin. Papaz, bütün hastalıkları, yılan sokmalarını nazar değmesini önlemek, şeytanın eline düşenleri kurtarma yeteneğini Azize Meryem'den almış, işte, geliyor.

Gerçekten de, bu sözlerin ardından, yolun ucunda, boz eşeğe binmiş neşeli, başı açık, topuzlu ve koca göbekli bir keşiş belirdi. Eşeğin sağına ve soluna, şişe, yiyecek ve saman dolu iki küfe asılmıştı.

Şiş karınlı, çırpı bacaklı, kimi koltuk değneklerine dayanarak ilerleyen bir sürü çocuk peşinden koşuyor, papazın ara sıra cebinden çıkarıp kahkahalarla savurduğu bir bakla ya da bezelye tanesini, kurtlu bir inciri kapmak için itişip kakışıyorlardı.

Kiryakos yetişti, alanın ortasında yere inmesine yardım etmek için keşişin iri gövdesine iyi kötü sarıldı. Kadın, erkek, papazın tombul ellerini öpmek için itişiyordu. Papaz, derinden gelen bir sesle:

— Tanrı yardımcınız olsun evlâtlarım, diyordu; Kutsal Anamızın da koruyucu kanadı üstünüze olsun. Evlerinize gidin ve Meryem Ana'ya armağan edecek şeyler bulun. Para, ekmek, şarap, yumurta, peynir ya da yün, zeytinyağı, ne

olursa, neyiniz varsa alın ve gelin, bakın Kutsal Anamızın kuşağına.

Köylülerin durakladığını gören, ne getirebileceklerini düşündüklerini farkeden kurnaz papaz cüppesinin önünü açtı ve bir gümüş kutu çıkardı. Üç kere haç işareti yaptıktan sonra kutuyu, herkesin görebilmesi için iyice havaya kaldırıp döndürdü.

— Diz çökün! diye emretti. Bu kutuda, Meryem Anamızın mübarek kuşağı var! Koşun evlerinize, ona armağan edecek şeyler bulun ve gelin seyredin! Hem söyleyin bakalım, partizanlarla durum nasıl?

— Artık dayanamıyoruz Muhterem Peder, yavaş yavaş sönüyoruz.

— Gebertin, gebertin! İşte Meryem Anamızın sizlere öğütlediği. Partizanları öldürün, onlar insan değil köpektir.

Herkes, Meryem Ana'ya armağan edecek bir şey bulmak üzere, dört yana dağıldı. Papaz da, kahvenin önündeki taş sıraya çöktü. Bu kahve aylardan beri kapalıydı; kahveyi, şekeri, lokumu, nargileler için tömbekiyi nereden bulacaklardı? Her neyse, papaz sıraya çöktü, göğsünden beyaz noktalı mavi, özenle dörde katlanmış bir mendil çıkardı ve alnının terini sildi. Öksürdü, tükürdü, sepetinden kurtlanmamış bir incir seçmek için ayağa kalktı, ağzına attığı inciri çiğnemeye koyuldu; sonra şişesini çıkardı, birkaç yudum rakı yuvarladı.

Yanında duran ve ellerini birleştirerek kendisini seyreden Kiryakos'a birden soruverdi:

— Bu köyün papazı nasıl biridir?

Tanrı, o güne kadar Kiryakos'u Kutsal Dağda yaşayan bir münzeviyi seyretmeye lâyık görmemişti. O da bu terleyen kutsanmış gövdeyi, ensesindeki topuzu, iri ve saygıdeğer ayakları seyretmeye, bu kutsal ter kokusunu derin derin içine çekmeye bir türlü doyamıyordu.

Kendinden geçtiği için de, cevap vermekte gecikti. Papaz birden kızdı:

— Köyün papazının nasıl olduğunu soruyorum sana, cevap ver!

Kiryakos, salyasını güç yuttu; çevresine bakınıp kendisini duyabilecek birinin bulunup bulunmadığnı anlamaya çalıştı, sesini iyice alçaltarak:

— Sana ne söylemeli Muhterem Peder, dedi. Korkunun ve yersarsıntısının ta kendisi, müthiş bir adam! Kimseyle konuşmaz! Ne denir, ne yapılırsa yapılsın kaşlarını çatar, hiç memnun değildir. Onu duyan da, Tanrı Babanın yeğeni sanır. Muhterem bir adam ama hiç tekin değil! İyi düşün Muhterem Peder.

Papaz başını kaşıdı:

— Öyleyse, dedi bir süre düşündükten sonra, en iyisi onunla dalaşmamam. İşimi bitirir yolu tutarım.

Kahvenin duvarına dayanıp içini çekti.

— Yorgunum kardeşim... hem neydi senin adın?

— Kiryakos. Köyün tellâlıyım. Ama saçlarımı uzatıyor, papaz olmak istiyorum.

— Yorgunum Kiryakos Kardeş, görevim çok ağır, üç aydan beri Mübarek Kuşağı dere tepe

gezdiriyorum; eridim bittim, bak, bir deri bir kemik kaldım.

Konuşurken göbeğini ve gerdanını yokluyordu.

— Müminlerin gelip kuşağa bakmalarını beklerken biraz kestirelim bari, dedi sonra.

Haç çıkardı, gözlerini kapadı.

— Küfelere göz kulak ol, Kiryakos evlâdım. Kimseyi yaklaştırma.

Kiryakos, papazın ayakları dibine çöktü. Ne pahasına olursa olsun, Tanrı'nın gönderdiği böylesine saygıdeğer bir adamdan uzaklaşamazdı.

Büyük mutluluğunu gözleri, burun delikleri, hatta kulaklarıyla —papaz bu arada horlamaya da başlamıştı çünkü— tatmaya koyulurken Peder Yannaros tarafından kendine getiriliverdi.

Papaz sert bir sesle:

— Kendini din adamlığına böyle mi hazırlıyorsun? diye sordu. Bu adamı köyümüze getirmenin gereği var mıydı?

— Ben mi? dedi zavallı Kiryakos. Muhterem Peder, kendiliğinden geldi.

— Kendiliğinden gelmiş olabilir, ama ona tellâklık yapan sensin.

Bastonunun ucuyla saygıdeğer ayakları dürttü:

— Uyan Muhterem, sana iki çift sözüm var.

Keşiş uykulu gözlerini araladı, karşısında köyün papazını gördü ve durumu anladı:

— Seninle tanıştığım için çok mutluyum Muhterem Peder!

— Benim köyümde ne işin var?

Mübarek Kuşağın kutusunu gösteren keşiş:

— Beni buraya Meryem Anamız getirdi, cevabını verdi.

— Öyleyse, defolup gitmen için de Meryem Anamız beni yolladı! Topla kutunu, küfelerini, eşeğini ve kocakarı ilâçlarını. Toz ol.

— Büyük Azize Meryem...

— Kes sesini! Tanrı'nın Yüce Anasının kutsal adını da kirletme. Meryem Anamız seni buraya yollasaydı, çıplak, yalınayak gezen ve açlıktan geberen kullarına dağıtmak üzere buğday, zeytinyağı ve giyecek gibi siz papazlarda bol bol bulunan şeyleri yüklerdi eşeğine. Kullarının ağzındaki son lokmayı almakla görevlendirmezdi.. Kes sesini, diyorum sana! Ben de Aynaroz'da bulundum, bilirim sırlarınızı ikiyüzlüler, tembeller, din sömürücüleri!

Keşişin koluna yapıştı:

— Nedir ağzından çıkan o sözler, tekrarlasana! Öldürün, öldürün ha! Meryem Ananın sana emrettiği bu mu? Oğlu, bugün neden girdi Kudüs'e, çarmıha gerilmek için değil mi? Yudas (*), Hazreti İsa'ya daha ne kadar ihanet edeceksin?

Keşişin üstüne eğilmiş, deli gibi, titreyerek konuşuyordu:

— Yudas, Yudas!

Bu arada da köylüler, başları açık, sessiz,

(*) YUDAS: Para için İsa'ya ihanet eden, on iki havariden biri. Adı hain sözcüğüyle eş anlamda kullanılır.

gözleri korkuyla gümüş kutuya dikili birikiyorlardı yavaş yavaş.

Her birinin elinde, kasketinin içinde ya bir soğan vardı, ya bir avuç buğday, ya da koyunundan kırpılmış biraz yün; herkes nesi varsa, Meryem Ana'ya sunmaya koşmuştu. Verecek şeyi kalmayan bir kadın, Meryem Ana'ya armağan etmek üzere başörtüsünü çıkarmıştı; yaşlı bir adam da, günün birinde tarlasını kazarken bulduğu antika parayı getirmişti.

Peder Yannaros, yüreği sıkışarak döndü.

— Evlâtlarım, Mübarek Kuşağı seyredin ama bu keşişe tek buğday tanesi vermeyin; yoksulsunuz, açsınız, çocuklarınız da aç; Meryem Ana'nın adaklarınıza ihtiyacı yok. Sizden bir şey alacak mı sanıyorsunuz? Tanrı korusun! Tam tersine, verecek. Neden ona hristiyanların anası demişler? Ekmek vermek üzere merhametli elini uzatmadan evlâtlarının açlık çektiklerini seyredebilir mi? Şu soylu adama bakın? Küfelerini doldurmak üzere bu köye geldi ama yoksulluğumuzu gördü, ardından koşan aç çocukları gördü, yüreği sızladı. Meryem Anamızın gerçek bir hizmetkârı değil mi? Meryem Anamız yüreğinde yaşamıyor mu? İyi yaşayıp tıka basa doymaya ne ihtiyacı var? Yıllar önce dünya nimetlerine sırt çevirdi, ruhunun kurtuluşunu sağlamak üzere Kutsal Dağ'a çekildi. Sizin felâketinize acıyarak, şimdiye kadar küfelerine doldurduklarını dağıtmaya karar verdi. Tanrı ondan razı olsun.

Bu söylev üzerine, kalabalık büyük bir yaygara kopardı; kadınlar ağlamaya başladılar, köy

halkı, ellerini öpmek üzere papaza koştu. Kıpkırmızı kesilmiş kızgınlığını zor zaptediyor, kendisini soyup soğana çeviren bu iblisten farksız papazı lânetliyordu.

Ama ne yapabilirdi artık? Çok utanıyordu —yok, yok, utanma sıkılma pek yoktu onda—, daha doğrusu korkuyordu reddetmeye. Çocuklar tepinerek eşeğin çevresine toplanmışlardı bile; burunlarını küfelere dayamış kokluyor, şimdiden ağızlarının suyu akıyordu.

— Eşeğin yükünü boşaltmak için iki kişi gelsin! diye emretti Peder Yannaros. Tanrı'nın bize yolladığı bu saygıdeğer adamın önüne getirin küfeleri, dağıtımı kendi yapacak, ama daha önce, Mübarek Kuşağa olan saygımızı gösterelim!

Sözünün sonunu getirme fırsatını bulamadan küfeler yere indirilmişti bile; kadınlar önlüklerini, erkekler kasketlerini, mendillerini uzatıyor, çocuklar ellerini küfelere daldırıyorlardı.

Yüzü mutlulukla parlayan Peder Yannaros:

— Sakin olun, bekleyin biraz, dedi; önce bu saygıdeğer adamı küfeleriyle bize gönderdiği için Meryem Anamıza şükredelim.

Ayakta bekleyen keşiş soluyor, ter döküyor, sanki can çekişiyordu; zaman zaman da papaza, zehir saçan gözlerle bakıyordu. Ah sakallarını teker teker yolabilseydi! Bir ara yanına yaklaştı: «Beni yere vurdun, Şeytan'ın suçortağı», diye mırıldandı kulağına. Soluğu yakıcıydı.

Peder Yannaros gülümsedi:

— Evet haklısın Muhterem Peder, dedi kalabalığın duyabilmesi için yüksek sesle; açları

doyurmaktan daha büyük bir mutluluk olamaz. Bu akşam, kilisede senden söz edeceğim. Hem, neydi senin adın Muhterem?

Ama keşiş, hırsından kükreyerek ona cevap verdi, işi bir an önce bitirmek için de kutuyu açtı. Altın sırmayla işli kahverengi bir yün parçası, Mübarek Kuşak ortaya çıktı.

— Diz çökün! diye haykırdı tiz bir sesle, S... gidin der gibi.

Köylüler, birbiri ardından, aceleyle, kuşağı öpmek için geçtiler. Arkalarında kalan küfelerin kokusunu duyuyor, dağıtımın başlaması için bu işi bir an önce bitirmek istiyorlardı

Sonunda, bitkin ve kızgın keşiş, sıraya yığıldı. İlk küfeyi bacaklarının arasına bıraktılar, ardından da ikinciyi getirdiler. İşi papaz yönetiyordu. Sırası gelen yaklaşıyor, elini, kasketini ya da önlüğünü uzatıyordu; keşiş elini küfeye daldırıyor, içinden homurdanıp küfrederek dağıtımı yapıyordu.

— Lânet olsun sana, Şeytan'ın papazı... Lânet olsun, Şeytan'ın papazı...

— Gürültü etmeyin evlâtlarım, diyordu Peder Yannaros. Muhterem Peder dua ediyor...

Herkes küçücük payını alıyor, keşişin elini öpüyor ve tabanları yağlayıp evine koşuyordu.

— Meryem Anamız için ne büyük mutluluk, diyordu Peder Yannaros, kullarının küfelerini boşalttığını görmek, onun için ne büyük mutluluk. Öğle değil mi Muhterem Peder?

Ama Muhterem Peder'in dayanacak hali kalmamıştı. Küfelerini kaptığı gibi yere boşalttı,

yitip giden mallarını görmemek için sırtını çevirdi.

Keşiş yerden bir incir aldı, hırsla çiğnedi, yere tükürdü.

— Kiryakos, diye emreti papaz, küfeleri al ve eşeğe yükle. Muhterem Pederin semere yerleşmesine de yardım et. Görevini yerine getirdi, gitme zamanı geldi.

Kalabalık iki yığının üstüne saldırdı:

Kısa bir dua okuyuncaya kadar geçen süre içinde, ne var ne yoksa silip süpürmüştü.

«Ah, insan gözleriyle adam öldürebilseydi! diye düşünüyordu keşiş, seni nasıl da paralardım karga!»

Kiryakos, eşeği sıranın yanına getirdi, şişko keşişi elinden geldiği kadar kaldırdı ve boş küfelerin arasına yerleştirdi.

— İyi yolculuklar Muhterem Peder! dedi Yannaros. Mektup yazmayı unutma!

Keşiş, hırsından köpürerek, saygıdeğer topuklarıyla eşeği deli gibi mahmuzladı. Hiç ardına bakmadan, ana yola doğru tırısa kalktı. Köylülerin bakışlarından uzak tarlalara eriştiğinde, döndü ve köyü iki kere lânetledi: «Tanrı'nın lâneti üstüne olsun' Şeytan'ın papazı, diye bağırdı, beni yürekten bıçakladın!»

PEDER Yannaros, neşeyle şarkı söyliyerek kiliseye dönüyordu. Üzerinde, Meryem Ananın gülümseyişini hissediyordu. Mübarek Kuşağının açları doyurmakla başardığı mucize onu da sevindirmişti. Bu kuşağın, gerçekten Meryem Ana'ya ait olduğunu kim söyleyebilirdi? Yüzyıllardan

beri sayısız dudak onu öpmüş, sayısız göz seyretmiş, binlerce mutsuzun ruhu avuntusunu onda bulmuş, kuşağı umut ve acılarıyla doldurup kutsallaştırmışlardı; kuşak, gerçekten Meryem Ana'nın olup çıktı. «Büyük bir güç, diye düşünüyordu Peder Yannaros, insanoğlunun ruhunda büyük bir güç var; bir bezden bayrak yapabiliyor.»

Kiliseden içeri girerken, avludaki sıranın üstüne oturmuş kendisini bekleyen askeri gördü. Peder Yannaros onu epeydir tanır ve çok severdi. Sakin, narin, her zaman cebinde kitapla gezen bir delikanlıydı. Mavi gözleri, gençlik ve tatlılıkla parıldıyordu.

Geçen yıl Noel'de günah çıkarmaya gelmişti; tatlılık ve ruhanîlik dolu, ne saf bir ruhu vardı! Delikanlı öğrenciydi. Genç bir kızı seviyor, onu düşlerinde görüyor ve gitgide güçten düşüyordu. En büyük günahı buydu, günah çıkarmaya gelmişti.

— Hoşgeldin Leonidas! dedi papaz delikanlıya elini uzatarak. Ne oluyor? Bakıyorum düşüncelisin.

— Elinizi öpmeye geldim Muhterem Peder, diye cevap verdi delikanlı. Başkaca bir şeyim yok.

— Seni üzen bir dert olmasın?

— Evet ama gençlikten başka şey degil herhalde, yükselen özsu; geçen yıl günah çıkarmaya geldiğimde, böyle adlandırmıştınız değil mi? Tomurcukların patlamasına yol açan gençliğin o ateşli soluğu...

Peder Yannaros, delikanlının sarı saçlarını okşadı.

— Evet, özsu evlâdım; aynı rüzgâr yıllar önce benim de içimde esti; şimdi senin içinde esiyor; yarın oğluna geçecek; pek çok kişi buna gençlik rüzgârı der. Ben Tanrı'nın rüzgârı diyorum.

Bir an sustu.

— Ben her şeye Tanrı adını veririm, diye devam etti gülümseyerek.

Delikanlı ne diyeceğini bilemedi; bir şey söylemek istiyor; ama utanç konuşmasını engelliyordu.

Peder Yannaros elinden tuttu:

— Leonidas, yavrum, dedi, yüreğini aç bana, seni dinliyorum.

Delikanlının eli, ihtiyar adamın avucunda titriyordu; ağlamak üzereydi; söyleyecekleri hıç kırıklara dönüşüyordu.

— Hadisene, dedi ihtiyar yüreklendirmek için avucundaki eli sıkılarak.

— Emin olun bir şeyim yok Muhterem Peder, hiç bir şeyim yok... Yalnız, görünmeyen bir felâketin yaklaştığını sezercesine içim katılıyor. Belki sevdiğim genç kız hastalandı? Belki de bu ölümün ta kendisi? Kusurumu bağışlayın. Muhterem Peder, rahatlamak için bunları size söylemeye geldim. Rahatladım da.

Gülümsedi; ama eli, Peder Yannaros'un avucunda titriyordu.

Aynı akşam, kilisede, köylüler, İsa'nın bir eşek üstünde Kudüs'e girdiğini gördüler. Yoksullar onun geçeceği yollara giysilerini seriyor,

çocuklar, ellerindeki dalları sallayıp onu selâmlamak için şarkılar söyleyerek peşinden koşuyorlardı. Zenginden, okur-yazarlardan, bilge kişilerden çok önce, ruhlarında, bu basit yoldaşın, bu yalın ayak gezen mahzun kişinin «Dünyayı Kurtaracak Adam» olduğunu anlamışlardı. **İşte gecenin karanlığından çıkıp gelen ulu.** Sıcak kilise, balmumu ve tütsü kokuyordu. Kutsal ikonalar alaca karanlıkta parıldıyordu. Küçücüktü bu kilise, çok dardı, ama İsa'nın bütün acılarını, insanların kötülüğünü, yeryüzünün kurtuluşunu içine alabiliyordu. Bu kilise Kudüs'tü, ve Peder Yannaros eşeği yularından tutmuş, İsa'yı öldürüleceği kutsal şehre götürüyordu. Şimdiden, gerileceği çarmıhın yapıldığı ağaçta balta sesleri çınlamaya başlamıştı. Peder Yannaros, ağacın ta kendisiymiş gibi balta darbelerini duyuyor, acı çekiyordu; mümkün değildi aynı şeyi köylülerin de işitmesi gerekirdi! Yüzleri insan görünüşüne bürünmeyecek mi, diye düşünüyordu, onlar için çarmıha gerilen Tanrı'ya artık acımayacaklar mı? Kiliseden çıktıklarında kendilerini kardeş hissedip ellerini asilere uzatarak : «Kardeşler, utanç verici kavgaları bir yana bırakalım, tehlikede olan İsa'nın izinde yürüyelim...» demiyecekler mi?

Peder Yannaros, ufacık bir gülümseme, bakışın birinde küçük bir ışık, İsa'nın geçtiğini belirten bir parıltı görmek umuduyla gözlerini kalabalıkta gezdiriyordu. Ama istediği kadar baksın; ilk pazar gecesi âyini sona eriyor ve yüzlerde insanlığa dönüşmenin tek belirtisi seçilmiyordu. Tanrı'nın acısı boşuna çalıyordu yürek-

lerinin kapısını, yürekleri açılmıyor ve İsa, barınaktan yoksun dışarda kalıyordu. Utanç ve kızgınlık, Peder Yannaros'un göğsünü şişiriyordu. Ayinin sonunda köylüler kilise kapısına yönelip evlerine dağılmaya hazırlandıklarında, yaşlı adam, onları durdurmak için kolunu uzattı:

— Durun hrıstiyanlar, size söyleyecek iki çift sözüm var.

Köylüler somurttular; köyün en eskilerinden ihtiyar Stamatis, arkadaşı Tassos Babaya döndü; hayır işlerini onlar yönetiyor, onlar mum satıyorlardı.

— Bu hristiyan, evimize dönmemize izin vermiyor; benim uykum var, senin yok mu?

Gürültüyle esneyen Tassos Baba:

— Bir daha bunun vaızım dinlemeye gelirsem Allah belâmı versin, diye karşılık verdi. Bu saatlere kadar ayakta durmak için rahatımı son feda edişimdir. Hem bütün bunları kaç kere gördüm ben, artık bıktım.

Peder Yannaros kilisenin ortasına doğru yürüdü:

— Dinleyin evlâtlarım, dedi. Yedi gök ve yedi evren var; yine de Tanrı'yı içlerine alacak kadar büyük değiller. Oysa, insanoğlunun yüreği Tanrı'yı içine alabiliyor. Kimsenin kalbini kırmayın, Tanrı'nın barınağıdır orası. Şeytanın kölesi olan ve kardeşlerini öldüren siz Kastello'lular, yazıklar olsun. Ruhunuzu, daha ne kadar zaman satacaksınız Şeytan'a? Utanmanız sıkılmanız yok mu? Bu akşam, sizin sevginiz uğruna çarmıha gerilmek üzere Kudüs'e giren Tanrı'ya acımıyor ondan korkmuyorsanız, hiç olmaz-

sa cehennemden çekilin; Zifte bulanıp yüzyıllar ve yüzyıllar boyu cehennem ateşinde yanacaksınız kardeş kaatilleri.

— Git de bu lâfları partizanlara söyle! diye haykırdı kızgın bir ses.

Bir başkası.

— Git bunları, isyancıların elebaşı oğluna anlat! diye seslendi.

— Ah sesim dağlarda, partizanların orada ve ovadaki beylerin yaşadığı yerlerde, daha da ötelerde, bütün dünyada duyulsa! diye içini çekti Peder Yannaros. Ama benim yuvam küçücük, Kastello adında bir taş yığını yalnız, onunla konuşuyorum.

Ama köylülerin yüzü hep somurtuk kaldı; Peder Yannaros yalvarıyor, gözdağı veriyor, Tanrı, cehennem, yüzyıllar ve yüzyıllar diyor, bütün bunlar köylülere çok uzak geliyordu. Saatleri henüz çalmamıştı. Çaldığında düşüneceklerdi ne yapacaklarını; şimdi, partizanlarla, başlarında yeterince dert vardı nasılsa.

Köyün ileri geleni, ihtiyar Mandras, Peder Yannaros'un yanma yaklaştı. Çapaklı gözlerinin ardında kaatil bir parıltı yanıp sönüyordu:

— Bunlar kutsal sözler Peder. Ne yazık ki bir kulaktan giriyor, öbüründen çıkıyor; bugün aklınızda çok daha başka şeyler var. Partizanları temizleme çabasındayız. Sonra bize Tanrı'dan söz edersin. Anladın mı?

— Anladım Mandras, diye cevap verdi Peder Yannaros iyice kendinden geçip. Şeytan'ın hepinizi dürtüklediğini anladım.

— Tabiî, seni dürtükleyen Tanrı'nın ta kendisi, diye karşılık verdi köyün ileri geleni sırıtarak, öyleyse ne diye dırlanıyorsun bize?

— Öteki dünyada görüşürüz, dedi Peder Yannaros parmağını gözdağı verircesine kaldırıp.

— Çayı görmeden paçaları sıvıyorsun Peder Yannaros. Burada görüşelim. Kostello'da. Ama oğlun azılıların elebaşılığını yaptığına göre, senin yerinde olsam çenemi tutardım. Biraz da bundan söz edelim, ister misin?

Köylüler başlarıyla Mandras'ı doğruladılar. Düşünüp söyleyemediklerini ihtiyar açıklıyordu, aferin! Rahatladıklarını hissediyorlardı.

Bir çokları gülmeye, bir bölümü de öksürüp tıksırmaya koyuldu. Hepsi çabucak kapıdan yana yöneldiler. Peder Yannaros, İsa, Meryem Ana ve azizlerle birlikte kilisede yalnız kaldı.

Tanrım. İşte insanlar seni yeniden çarmıha geriyorlar.

ÜÇ

KUTSAL Pazartesi sabahı, Tanrı ortalığı aydınlattı ve insanlar hemen işe koyuldular; yaylım ateş yeniden başladı. Partizanlar aşağı indiler, askerler yukarı tırmandılar, Kastello'nun bölünmüş iki parçası, kükreyip çoşarak karşılıklı bir kıyım nöbeti içinde yarı yolda karşılaştılar.

Peder Yannaros İsa'yı kilisede bırakıp — insanlara ne ihtiyacı vardı onun?— dağlara, ölümün eşiğine düşenlerin son duasını yapmaya, yaralıları köye getirmeye koştu.

Bu kutsal pazartesi, gerçekten tanrısal bir gündü; İlkbaharın taptaze güneşi ilk alıç ağaçlarını ışıldatıyor, arılar gün doğalı beri çiçeklerle taze kekikler üzerinde geziniyordu. Kargalar da oradaydı; insanların üzerinde uçuşuyor, kayalara konuyor ve işe koyulmak için insanların leşe dönüşmesini bekliyorlardı.

Tüm doğa, büyük bir telâş içinde uyanıyordu.

İnsanlar, kendilerini öldürtmek için inanılmaz bir çaba harcıyor, sanki kargaların isteğine boyun eğiyorlardı. Önce birbirlerine ateş etmekle işe başlıyor, elde süngü saldırıya geçiyor, ardından da işlerini kamalar, yumruklar ve dişlerle tamamlıyorlardı. Gövdeler gürültüyle taşlar üzerine yuvarlanıyordu; Peder Yannaros, son görevini yapıp ölülerin gözlerini kapayarak, dualar okuyor, cànçekişenlerin birinden öbürüne koşup duruyordu. «Tanrım, bağışla onları, diye mırıldanıyordu, öldürülenler gibi öldürenleri de bağışla. Ya da indir ateşini yeryüzüne, hepimizi kül et de bitsin suratına kara çalmamız.»

Öğlene doğru, Peder Yannaros, çançekişen Leonidas'ı kollarına aldı; Leonidas gözlerini açtı, Peder Yannaros'a baktı, tanıdı onu. Bir şeyler söylemeye çalıştı ama ağzından kan boşandı, gözleri sönüverdi. Bir asker koştu geldi, ölünün

üstünü aradı, ceplerden birinde bir not defteri buldu ve koynuna soktu.

Şakın şaşkın kendisine bakan Peder Yannaros'a:

— Öleceğini bana daha önce söylemişti, dedi. Ölümü bekliyor, duruyordu; defteri öğretmene vermemi söyledi.

Asker yeniden eğildi, ölüyü öptü, sonra tüfeğini kapıp haykırarak tepeye doğru saldırdı.

Vassos adındaki asker asilerden birini yakalamış, kasaturasını omuzuna daldırıvermiş, yere devirmişti. Şimdi boğuşarak yerlerde yuvarlanıyordu. Vassos kayışını çözdü ve düşmanının ellerini bağlamayı başardı. Savaş sona ermişti. Partizanlar tepeye tırmanıyor, askerler kışlaya iniyorlardı. İş günü bitmişti.

Gözlerinin önünde dökülen kan ve gün boyu çektiği heyecanla iyice öfkelenen Vassos, vadiye doğru ilerlerken tüfeğinin dipçiğiyle tutsağına hırsla vuruyor, suratına tükürüyor, boyuna sövüyordu.

Tatlı bir gölge yeryüzüne iniyordu. Akşama kadar boğucu bir sıcak kasıp kavurmuştu ortalığı. Serinlikle birlikte toprak soluk alıyordu.

Tutsak, omuzundaki yaradan epey kan kaybediyordu; pabuçlarından birini yitirdiğinden, yaralı ayağından da kan akmaya başladı. Vassos ona vurmaktan yorulmuştu sonunda. Tutsağı kolundan tutup itti, yere oturttu. Diğer askerler yanlarından geçip uzaklaşmışlardı. Kışlanın yakınında olmalıydılar.

— Biraz dinlenmek istiyorum; otur şuraya, kımıladama yerinden, kımıldarsan yerim seni!

Bir kayanın ardında diz çöküp çantasından bir ekmek parçası çıkardı, çiğnemeye koyuldu, karnı açtı. Sonra matarasını kapıp ağzına götürdü, susamıştı. Tutsak büyük bir istekle bakıyordu mataraya. O ana kadar ağzından tek söz çıkmamıştı ama, artık dayanamaz olmuştu.

— Erkeksen bana da bir yudum ver, yanıyorum, dedi.

Vassos, ilk kez görüyormuş gibi baktı tutsağına; çakal gibi sipsivri yüzlü, minicik gözleri dehşet içinde, tüysüz bir çocuktu; bağlı ellerine baktı, nasıl bağlamışlardı hep. Göğsündeki çapraz fişeklikler boşalmıştı; bütün kurşunlarını atmış olmalıydı, yine de Vassos tüfeğini almış kendininkiyle birlikte omuzuna asmıştı.

— Erkeksen, diye tekrarladı genç tutsak, bana da bir yudum ver; sadece bir yudum, yanıyorum.

Vassos gülmeye başladı:

— Alçak, Yunanistan'ı sattığın yetmiyormuş gibi bir de su istiyorsun demek? Geber?

Matarasının kapağını kapadı, nispet verircesine tutsağın burnunun dibinde salladı.

— Senin anan yok mu, diye sızlandı karşısındaki, kardeşlerin yok mu? İnsan değil misin?

— Yeter be! Ben erkeğim ama sen, köpeğin tekisin.

Yerden bir taş kapıp ona fırlattı.

— Al sana bir kemik, yala dur.

Genç tutsak, bir şey söylemeden dişlerini gıcırdattı.

Kayalara yaslanan Vassos postallarını çıkardı, ayakları yanıyordu. Aşağıya, köye doğru baktı. Ölülerinin ardından ağlayan evlerden çığlıklar, hıçkırıklar yükseliyordu. Güneş batmış, dağ masmavi bir renge bürünmüştü; iki kaya arasında, taptaze ve neşeli, akşam yıldızı parıldıyordu.

Vassos tutsağına döndü, çıplak ayağıyla dürttü. Yeni bir oyun keşfetmişti, gözlerinin içi gülüyordu.

— Havla pis bolşevik, dedi, köpek olduğuna gör havla. Havla ki sana bir yudum su vereyim.

Beriki irkildi; gözleri yuvalarından uğramış, gülen askere bakıyordu.

— Hadi havla, havla! diye bağırdı Vassos.

Tutsağa, soluğu kesiliyormuş gibi geldi; omuzundaki yarayı unutmuştu, derken acı yeniden her yanını kaplayıverdi.

— Hav! Hav! diyordu Vassos gülerek; Hah! Hav! Matarayı istiyor musun? Havla öyleyse dostum.

— Utanıyorum, diye mırıldandı tutsak.

— Geber öyleyse! Anan hayatta mı?

Çocuk ürperdi, gözlerine yaşlar doldu; boynunu uzattı, bakışları uzaklarda, köyünün, anasının bulunduğu yerde kaybolup gitti. Sonra dalgın, acılı, dayak yiyen bir köpek gibi havlamaya koyuldu. Havlıyor, susmuyordu bir türlü, sesi kayadan kayaya yansıyıp köye kadar ulaşıyordu. Aşağıdan köpekler ona karşılık verdiler; bir uğursuz havlamadır kapladı ortalığı.

Vassos'un kalbi durdu, kahkahası söndü; böyle bir acı, bu tür bir havlama işitmemişti hiç. Daha fazla duymamak için tutsağının üstüne çullandı, iki eliyle ağzını kapadı.

— Kes, diye haykırdı, kes yoksa gebertirim seni!

Matarayı kaptığı gibi tutsağın ağzına soktu.

— İç.

Tutsak, büyük bir açgözlülükle mataranın ağzını dişlerinin arasına kıstırdı ve içmeye, lıkır lıkır içmeye koyuldu, yenioen hayata döndüğünü hissediyordu. Ama gövdesi, hâlâ hıçkırıklarla sarsılmaktaydı.

— Yeter, dedi asker matarasını çekerek.

Tutsağının yüzüne baktı, birden içi sızladı.

— Onuruna mı dokundu? dedi daha tatlı bir sesle.

— Anamın benden başka çocuğu yok, diye karşılık verdi tutsak.

Sustular. Vassos'un yüreğine garip bir ağırlık gelip çökmüştü:

— Kimsin? diye sordu. Ellerin nasır içinde. Ne iş yapardın?

— İşçiydim.

— Öyleyse tüfek senin nene? Yunanistan sana ne kötülük etti, ha?

Konuştukça öfkesi kabarıyordu.

— Yunanistan sana ne kötülük etti, ha? Dinin sana ne kötülüğü dokundu?

Yüzünü tutsağının yüzüne dayamış: «Neden, niçin?» diye haykırıyordu.

— Çalışıyordum, diye karşılık verdi tut-

sak, çalışıyordum ve açtım. Anam da açtı; yaşlı bir kadındır. Haksızlık beni boğuyordu. Bir gün fabrikada: «Hakkımızı istiyoruz! Adalet istiyoruz! Daha ne kadar süre açlıktan gebererek çalışacağız çocuklar?» diye bağırdım. Herkes üstüme çullandı, patron ve işçiler sille tokat beni dışarı attılar. Bunun üzerine ben de yumruklarımı sıktım, dağın yolunu tuttum. Söylediklerine göre, tepelerde adaletin greçekleşmesi uğruna savaşılıyordu.

— Kuş beyinli, dağda buldun mu adaleti?

— Hayır dostum, henüz bulamadım; ama hiç olmazsa umudu buldum.

— Ne umudu?

— Adaletin bir gün gerçekleşeceği umudunu. Adalet tek başına gerçekleşmez, bacakları yoktur adaletin; onu biz sırtlayacak ve getireceğiz.

Vassos başını eğdi, düşünmeye koyuldu.

Evini, evde kalan dört kızkardeşini hatırlıyordu; onların çeyizini sağlayabilmek için yıllardan beri dülgerlik yapmaktaydı; çalışıyor, çalışıyordu; ne geçiyordu eline? Bir kenara beş kuruş ayıramadan, günü gününe yaşıyabilecek kadar para. Kızkardeşleri dört taneydi, her zaman gayrı memnun ve huysuz, gözlerinin içine bakıyorlardı. En büyükleri Aristea tohuma kaçmıştı bile. Göğüsleri, dirilmek için bir okşayış beklemekten yorulmuş, pörsüyordu; dudağının üstü tüylenmiş, başağrıları çekiyor, iyi uyuyamıyordu. Bütün bunların yanı sıra kötü huylu olmuş, sinir küpü haline gelmişti. Ara sıra, sebepsiz yere gözyaşı döküyor, isterik çığlılkarla yerlerde

yuvarlanıyordu. Babaları, Aristea'yı evlendirecek zamanı bulamadan, erken ölmüştü, Vassos küçüktü o sıra; bir dülgerin yanında çalışıyor, kalfalık sınavını verip Aristea'nm çeyizini hazırlayacak parayı kazanmak için sabırsızlanıyordu. Ama bir türlü başaramamıştı bu işi. Şimdi Aristea ona saldırıyor, beceriksiz ve kalpsiz olmakla suçluyor, tırmalamak için üstüne çullanıyor, sonra da başlıyordu sızlanmaya.

İkinci kızkardeşi Kalliroyi bütün gününü dokuma tezgâhı başında, çeyizini hazırlamak için çalışmakla geçiriyordu; sararıp solmuştu, yanakları eriyordu; onun da dudağının üstü tüylenmeye başlamıştı. Akşamları süslenip püslenip yüzüne pudra sürdükten sonra kapının eşiğine çıkıyor, ama geçenlerden biri dönüp bakmıyordu ona; bir süre bekleyen Kalliroyi de, sesini çıkarmadan, çeyizini tamamlamak üzere tezgâhın başına dönüyordu.

Üçüncü kardeşi Tasula erken uyanmıştı, şuhtu, dimdikti göğüsleri, beklemekten usanmış erkeklerin gözlerinin içine bakıyordu. Eve kapananlardan değildi, kız arkadaşlarıyla sık sık görüşüyordu. Evleneceği adamı seçmişti bile: Çerçi Aristidakis iyi adamdı. Tasula, kalçalarını kıvırarak sık sık dükkânının önünden geçerdi.

«Ondan yana korkum yok, diye düşünüyordu Vassos, elimden kapıp götürmekte gecikmeyecekler. Çözüm yolunu kendiliğinden buldu. En küçükleri Drossula henüz okula gidiyor. Söylediğine göre, öğretmen olmak istiyormuş. Ondan yana da korkum yok, benim aklım fikrim büyüklerde. Onları evlendirecek kadar parayı ne pa-

hasına olursa olsun kazanmalıyım, aksi halde vicdanım rahat etmeyecek. Sevdiğim kızı yitirmek istemiyorsam bu parayı kazanmak zorundayım. Dört kızkardeşimi evlendirmeden nasıl evlenebilirim Tanrım, nasıl evlenebilirim?»

İçini çekti, başını kaldırıp tutsağına baktı; o da başını önüne eğmiş düşünüyordu.

İçinden bir tekme atmak, sövmek, içini boşaltmak için suratına tükürmek geldi; birden, yüreği yumuşaımşçasına, fikrini değiştirdi.

— Zavallı garip, dedi; sen de benim gibisin. Didinip duruyorsun boşuna. Suç kimin? Ne sen biliyorsun suçun kimde olduğunu, ne de ben. Yoksulun gözleri bir şey görmek için yaratılmamıştır.

— Dostum, dedi genç, ben görmeye başladım; pek iyi seçemiyorum ama görebiliyorum biraz. Sen de göreceksin. Kusura bakma, neydi adın?

— Samos'lu Vassos, dülgerlik yaparım.

— Ben de Volo'lu Yanniyim.

— Kızkardeşlerin var mı?

— Tanrıya şükür; ailemin tek çocuğuyum. Babam içkiden çatlayarak öldü, anam zenginlerin evinde çamaşıra giderdi. Şimdi felçli. Her gün yeğenlerimden birine mektup yazdırıyor, mektuplarını okudukça da yüreğim kanıyor. «Sabret ana, sabret, diye cevap veriyorum, senden başkasını düşündüğüm yok, çabuk döneceğim.»

İçini çekti.

— Ne zaman? diye mırıldandı. Ne zaman?

Belki onu bir daha göremeyeceğim. Bak, bugün, az kaldı beni öldürüyordun Vassos.

Vassos kıpkırmızı kesildi. Bir şey söylemek istedi ama, ne demeli? Nasıl söylemeli? Kafası gitgide karışıyordu. Çocuğun yaşlı anası gözlerinin önüne geliyordu, felçli anası; evlendirilmeyi bekleyen dört kızkardeşi, hiç bir sonuç almadan çalışa çalışa nasır bağlamış elleri gözlerinin önüne geliyordu. Ne yaptığını kestiremeden doğruldu, pabuçların ayağına geçirdi, tutsağının üzerine eğilip onu çözdü.

— Cehennem ol git, dedi, defol!

— Özgür müyüm?

— Defol diyorum.

Küçüğün yüzü aydınlandı, elini uzattı:

— Vassos, dedi, sen gerçek bir kardeşsin...

Ama beriki sözünün sonunu getirmesine fırsat vermedi:

— Defol dedik ya! diye kükredi yeniden.

Fikir değiştirmekten korkuyor, tutsağını bir an önce koyvermek istiyor gibiydi.

— Tüfeğimi verecek misin? dedi tutsak.

Vassos duraladı; öbürü ısrarla elini uzatmış bekliyordu.

— Verecek misin?

— Al.

Küçük, tüfeğini kaptı, omuzuna geçirdi, tepeye doğru yürüdü.

Vassos, iki büklüm, soluyarak tırmanışını izledi; epeyce acı çekiyordu herhalde; sırtı kan içindeydi.

— Dur! diye bağırdı.

Çantasından bir sargı bezi çıkardı, partızana yetişti, ceketini, gömleğini çıkardı, yarasını sardı.

— Toz ol, dedi, ama çabuk, şeytan beni yeniden dürtmeden toz ol!

KARANLIK bastı; gece yaklaşırken herkes birbirinden ayrılmıştı; uzaktan gelen çakal ulumaları dışında birşey duyulmuyordu.

Yorgunluktan biten Peder Yannaros, kilisedeki sıraya kendini bıraktı; yüreği, dudakları başı zehir doluydu. «İsa, diye mırıldanıyordu, dayanamıyacağım; gerçeği söylüyorum, dayanamıyacağım! Aylardan beri sesleniyorum sana, neden cevap vermiyorsun? Onları barıştırmak için elini uzatman yeter; neden uzatmıyorsun o eli? Yeryüzünde, senin iraden dışında hiç bir şey olmaz, öyleyse neden istiyorsun bu kıyımı?»

Peder Yannaros soruyor, ama kimse kendisine karşılık vermiyordu. Büyük bir sessizlik vardı ortalıkta.

Yalnız, zaman zaman, evlerde ölülerin ardından ağlayanların hıçkırıkları yükseliyordu.

Zaman zaman da, uzakta, ölüleri yiyen çakalların uluması. Peder Yannaros gözlerini gökyüzüne dikti, bir şey söylemeden, uzun uzun yıldızlara baktı. Saman yolu, bir nehir gibi aşıyordu gökkubbeyi. «İşte Meryem'in gerçek kuşağı, diye düşündü; tüm huzur ve sesizlik... Ah, yeryüzünü de kuşatabilse!»

Peder Yannaros, bütün gece gözünü kırpmadı; hiç durmadan Tanrı'yı sorguya çekiyordu, sabaha kadar hep bir karşılık bekledi.

Gün ışırken bir yaşlı kadın kapısını vurdu.

— Kalk, diye inledi, Tassos Baba'nın oğlu ölmek üzere, onun başucuna koşup son ödevini yerine getirmelisin.

Tassos'un oğlu önceki gün, dağda yaralanmıştı. Peder Yannaros onu eliyle, köye kadar taşımaları için iki kişiye emanet etmişti; güzel yüzlü, sessiz, çevresindeki yoksulluğu görüp gizli gizli acı çeken bir genç olduğundan Peder Yannaros bu çocuğu pek severdi; baba evinden, açlara dağıtmak üzere gizlice ekmek çalardı. Sokratis'di adı. Sık sık da, kendisine resim yapmayı öğreten Peder Yannaros'u görmeye gelirdi. Baba yaygarasından, köyün kötülüğünden kurtulmak için bir kaçamak yol arıyordu. Zamanla fırça kullanmayı öğrendi, ya aziz resimleri yapıyordu ya da düşünde gördüğü genç kızların resimlerini; gündüz gözüyle rasladıkları, yoksulluktan ve iş görmekten çökmüşler, pörsümüşlerdi.

Ana, can çekişen oğlunun başucuna oturmuştu. Ağlamıyordu, ölüme alışkındı, başka çocuklarının, yeğenlerinin, erkek kardeşlerinin, kızkardeşlerinin ölümünü görmüştü; ölüm, bu evin alışılmış bir konuğu, bir aile dostuydu. İçeri girer, seçimini yapıp gider, bir süre sonra yine gelirdi. Böylece yaşlı kadın, yakınlarının birbiri ardından yok olduğunu, evin boşaldığını görüyordu. Ellerini kavuşturmuş, kendi sırasını bekliyordu. «Beni al yanına, demişti bir keresinde, Sokratis'i alma.» Ölümün taş gibi sağır olduğundan haberi yoktu.

Şimdi oturmuş, oğlunun son yolculuğa çıkışını izliyor, sinekleri kovmak için mendiliyle

yüzünü yelpazeliyordu. Üzerine eğilmiş, dağda öldürülenleri bir bir anlatıyordu Sokratis'e; merak etmemeliydi, Peder Yannaros gelip son ödevini yapacaktı. Köyün ölülerine neler söyleyeceğini hatırlatıyor, yeraltında çevresine toplanıp sorguya çektiklerinde ne demesi gerektiğini sıralıyordu. Yaşlı kadın, son zamanlarda evlenenleri, kaç çocuk sahibi olduklarını anlatmakla işe başladı; bu yıl, koyun ve keçi namına bir şey kalmamıştı! Tek yün kırıntısı yoktu ortalıkta, Kızıl Takkeliler hepsini yemişlerdi, yedikleri gırtlaklarında kalsındı! Mandras Baba, kendisine borcu olan zavallı Pelagie'nın evini haraç mezat sattırmıştı. Şimdi zavallı Pelagia sokaklarda sürünüyordu...

«Gelip kapımızı vurduğunu, ahırda yatabilmek için babanın ayaklarına kapandığını söyleme sakın; baban onu tekmeleyip dışarı attı. Bunu onlara söylememelisin çocuğum.»

Ölmek üzere olan genç soluyordu; gözleri açıktı ama donuklaşmıştı bile; bir şey görmüyordu artık. Bir şey görmüyor, bir şey duymuyor, yine de anası üzerine eğilmiş, akşam yeraltında çevresine toplanıp sorguya çekecek ölüler ne cevap vermesi gerektiğini fısıldıyordu.

O sıra Peder Yannaros yetişti, yaşlı kadın sustu. Ellerini kavuşturdu, bakmak üzere bir kenara çekildi, zaman zaman da yeniyle burnunu siliyordu. Peder Yannaros, ağır yaralı gençle bir bağlantı kurmaya çalıştı, ama Sokratis hıçkırıyordu. Sonunda kendi kanını, gövdesinin ve Hazreti İsa'nın kanını boşaltıverdi.

Bunun üzerine, ayakta bekleyen ihtiyar ölülerin duasını okumaya başladı: **«Tanrım, şu kulunun ruhu doğruların ruhunun yanında dinlensin.»** Peder Yannaros da ölülere alışkındı. Gözleri kup kuruydu, sesi titremiyordu; ama ölümün, avını gençler arasından seçmesini bağışlayamıyordu.

İşini bitirdiğini gören ana haç çıkardı, papazın elini öptü, yeniden oğlunun başucuna oturdu. Derken burnuna, mutfakta kızartılan şeyin kokusu geldi. «Mantar bulmuş olmalılar, diye düşündü, gidip bir bakayım.» Yerinden kalktı. Mutfakta, büyük kızı Stella tavada mantar kızartıyordu. Yaşlı kadın bir kaşık mantar doldurdu tabağa, bir dilim de ekmek kesti, karnı acıkmıştı; sonra oğlunun yanına döndü, başucuna oturup başladı hafiften çiğnemeye.

Hırıltı kesildi, Peder Yannaros eğilip elini delikanlının kalbine koydu; kalp atmaz olmuştu. Ana, hemen iki parmağını tükürükledi, eğildi ve parmak uçlarını yere değdirdi, sonra gözkapakları katılaşmadan ölünün gözlerini kapadı. Üzerine **Hizk** (Hazreti İsa Zaferi Kazandı) harflerini kazıdığı taşla içeri giren büyük kızı, taşı kardeşinin avucuna yerleştirdi.

— Elveda Sokratis, dedi, ölüleri benim için de selâmla.

Gözlerini silen ihtiyar ana da:

— Elveda yavrum, diyerek tamamladı onun sözlerini.

Akşam, Peder Yannaros, mezarlıktan bitkin döndü. Su ve toprak olması için bir genci daha toprağa vermişlerdi. Babası, köyün zenginlerin-

den ihtiyar Tassos, oğlunun ölümü dolayısiyle vereceği şölende mahzeninden çıkacak ekmeğe, zeytine, şarap şişesine yanıyordu hep. Kendisini ayıplayan karısına: «Oğlumu kaybetmek yetmiyormuş gibi ekmeğimi, zeytinimi ve şarabımı da mı çar çur edeceğim? dedi. Tek acı bana yeter.»

Peder Yannaros'un yüreği, bugün de ölülerle doluydu. Kutsal hafta boyunca, her gece adım adım İsa'yı mezara götürmek gerekiyordu. Gündüzleri de insanlar vardı başında. «Ben de uzanabilsem, gözlerimi kapayabilsem, diye düşündü evine dönerken. Kirli bir gömlek çıkarır gibi ruhumdan insanların dertlerini atabilsem de Peder Yannaros denen ihtiyar eşekle biraz uğraşabilsem. Ona ot versem, elimden geldiğince baksam da zavallı ruhumu taşıyabilecek gücü kendinde bulsa. Ruhum öylesine ağır ki eşek dayanamıyor artık. Yakın gelecekte nalları dikecek muhakkak. Deh Peder Yannaros!»

Yürürken saçmalıyordu. Kapıların sürgüsü çekilmişti, ağır bir sesizlik vardı ortalıkta. Ağlamaktan yorulan insanlar susuyorlardı. Kışlanın ardından boru sesi geldi. Güneş batıyordu, dağ masmavi kesilmişti ama yıldızlar görünmemişti daha. Dağdan serin bir rüzgâr esiyordu. Peder Yannaros, bir an bu rüzgârı terli alnında duyunca kıvandı, esenlendi. Evine varmak üzereyken duruverdi. Karnı şiş, yemyeşil, açlıktan ölmek üzere bir çocuk yolun ortasına yüzükoyun uzanmış, tırnaklarıyla söktüğü toprağı yiyordu.

Peder Yannaros, allak bullak, gözleri yaşla dolu, durdu. Çocuğun elini tuttu.

— Kalk yavrum, dedi. Aç mısın?

—Hayır, karnımı doyurdum.

— Ne yedin?

Küçük çocuk minicik elini uzatıp toprağı gösterdi:

— Toprak.

Peder Yannaros'un kanı tepesine çıktı; boğazlanırcasına bir inilti koyverdi.

«Bu dünya iğrenç, diye düşündü. Tanrım, elinle tutuyorsun bu dünyayı; neden bırakmıyorsun elinden, bırak da bin parçaya ayrılsın. Çamura dönüşsün de, daha iyisini yarat. Rahim olan sen değil misin, en güçlü sen değil misin? Açlık çeken ve toprak yiyen şu çocuğu görmüyor musun?»

Utanç içinde başını öne eğdi, yoluna devam etti.

«Suç benim, diye mırıldanıyordu; bu çocuk toprak yiyorsa suç insanların; hayır Tanrım, senin, **Mea Culpa.**»

Eski bir anıyı hatırladı, yüreği ezildi. Günün birinde, yeni patriğe saygılarını sunmak üzere İstanbul'a gitmişti. Dostu olan bir haham, sakınca görmezse Yahudi mahallesindeki evine uğramasını istedi. Yeni yılı kutluyorlardı, birkaç Yahudi sanatçısı, bu büyük bayram günüyle ilgili bir oyun oynayacaktı. Haham, bilgi vermek için yanma oturdu. Yahudilerle birlikte geçirdiği o gece görüp işittiklerinden özellikle birkaçı, bıçak gibi belleğine saplanıp kalmıştı. Anısı o günden beri kanayıp duruyordu. Hahamın yatak odasında uydurma bir sahne hazırlanmıştı. Soluk, iskeleti andıran bir adam, küçük bir çocu-

ğun elinden tutup perdenin önüne geldi. Perdenin ardından şarkılar ve kahkahalar duyuluyordu; yeni yıl şerefine masalar donatılmıştı, herkes yiyor, içiyor, eğleniyordu. Sahnenin gerisine de, koca göbekli birkaç zengin Yahudi çökmüştü.

— Masalar kuruldu, dediler, yemeğe gidelim.

Yerlerinden kalktılar, solgun benizli adam çocuğuyla yalnız kaldı.

— Eve dönelim baba, diye yalvarıyordu küçük.

— Niçin oğlum? Ne yapacağız evde?

— Karnım acıktı; eve dönelim; yemek yiyelım!

— Evet, evet... Ama beni dinle David, evde yiyecek şeyimiz yok.

— Bir lokma ekmek yeter.

— Ekmeğin kırıntısı bile yok David.

Çocuk sustu. Babası başını okşadı:

— David, bugün ne bayramının kutlandığını biliyor musun?

— Evet.

— Söyle bakalım, bugüne başka ne yaptık?

— Dua ettik baba.

— Evet. Şükürler olsun Tanrı'ya, O ne yaptı?

— Günahlarımızı bağışladı.

— Peki David, Tanrı günahlarımızı bağışladığına göre sevinçli olmalıyız değil mi?

Çocuk susuyordu.

— Hatırlıyor musun David, geçen yıl, annen

henüz hayattayken masada yeni bir şarkı söylemiştik, güzel bir ezgi, hatırlıyor musun?

— Hayır.

— Hatırlatacağım sana, ama benimle söyleyeceksin...

Ve adam, yürek paralayan sesiyle kederli bir şarkıya başladı. Çocuk da hem ağlıyor, hem onunla birlikte söylüyordu. Peder Yannaros gözlerini sildi, kendisini gören olup olmadığına baktı. Yıllar sonra o şarkı, hâlâ yüreğini parçalıyordu. Sanki insanoğlunun içini kaplayan, günlük tasalardan, küçük ödlekliklerimizden meydana gelme ince kabuk çatlıyor da, birden kurtulan bu dayanılmaz ezgi fışkırıveriyordu. Kendinde duyduğu bütün korkunç şeyleri, içinin derinliklerinde gizleyip, bakmak üzere gün ışığına çıkarmaya cesaret edemediklerini bu ezgi orta yere saçıveriyordu; ve Peder Yannaros, dehşete düşerek kendi içinden fışkıranları, dünyanın içinden fışkıranları seyrediyordu. Geri döndü, çocuğun elini tuttu.

— Eve gidelim küçüğüm, dedi, sana verecek bir lokma ekmeğim var.

Çocuk elini çekti.

— Aç değilim dedik ya, yemek yedim...

Derken ağlamaya koyuldu.

Öfke içinde kalan Peder Yannaros, kiliseye döndü:

— Yeryüzünü Tanrı'ya ihbar edeceğim, diye homurdandı.

PEDER YANNAROS, kilisenin yanındaki evine girdi. Bir evden çok, Aynaroz'dakini andıran

bir hücreydi bu: içinde bir masa, iki arkalıksız iskemle, üstünde uyuduğu daracık bir sedir vardı. Sedirin başucunda da Ay Konstantin'in ikonası. Karadeniz kıyısındaki köyde, kızgın korlar üstünde yürüyen «Anastenarides»lerin kolları arasında taşıdıkları ikonaları örnek alıp, kendi eliyle yapmıştı bunu.

Azizin kafasında ne imparatorluk tacı vardı, ne de ayağında kan kırmızı postallar. Tacı alevlerdendi, dizlerini iyice yukarı kaldırıp çıplak ayakla kızgın korlar üstünde raksediyordu...

Bu görüntü karşısında şaşıranlara:

— Ay Konstantin ateşte yürür, derdi Peder Yannaros. Bütün azizler gibi, o da bir «Anastenarides»dir; bütün doğrular gibi de, hayat adı verilen cehennemdedir.

Ama hücresinin en güzel süsü, masanın üstünde, İncil'in yanında duran, tahtadan oyma başka bir ikonaydı. Kıyamet gününü gösteren bu ikona eşsiz bir işçiliğin ürünüydü. Aynaroz'un ünlü heykeltıraşı Peder Arsenios, ruhunun kurtuluşu için vermişti bu ikonayı Peder Yannaros'a.

Peder Yannaros, bu ikonaya bakmakla doyamazdı. Baktıkça da yüreği allak bullak olurdu; içinden bir ses: «Hayır! Hayır!» diye haykırırdı. Ama Peder Yannaros, kimin niçin bağırdığını bilmiyordu.

Ortada sert bir yargıç, Hazreti İsa, ellerini uzatmıştı; sağ eli kutsuyor, sol elini sıkmış, yumruğuyla tehdit ediyordu. Sağında binlerce doğru gülüşüyor, şimdiden cennetin güzelliklerini tadıyordu. Solunda binlerce lânetli gözyaşı dökü-

yordu; yüzlerinde, bir haykırışla büzülen ağızlarında sezilen dehşet korkunçtu! İsa'nın ayaklarına yığılan Meryem, başını kaldırıp eliyle lânetlileri gösteriyordu. Dudakları aralıktı: «Onlara acı oğlum!» diye bağırır gibiydi.

Peder Yannaros eğildi, Kıyamet Gününü öptü, ağlayan Meryem'e bakarken:

— Tanrım, diye haykırdı birden, kimbilir, belki de Meryem Ana yalvaranların yüreğidir?

Gözlerini kapadı, dizlerinde Kıyamet Günü, kendini sedire bıraktı. Yorgunluktan bittiği halde uyumak istemiyordu. Göz kapaklarının ardından Peder Arsenios'u seçiyor, ona ilk kez rasladığı kutlu günü yeniden yaşıyordu.

Kışın güneşli bir günüydü. Peder Yannaros, sırtında zembili, ikona ressamı papazların oturduğu, yeşilliklerle kaplı, o güzel yerden geçiyordu. Portakal ağaçlarının koyu ve parlak yaprakları arasında, tüm ateşi dışına vurmuş, tüm balı içinde kızıl yemişler parıldıyordu.

«Tanrı'nın iradesi de bu portakallara benziyor, diye düşünüyordu Peder Yannaros, hem bal hem de ateş!» Gözlerine yaşlar doldu. Bu güzel kokuların, huzurun orta yerinde yemiş dolu portakal ağaçlarının arasından yemyeşil ve masmavi parıldayan ıssız denizin karşısında umulmadık bir mutluluk doluyordu içine.

Hücrelerden birine girdi. Dört beyaz duvar. Tavandan, olgunlaşmış bir dizi ayva sarkıyor, hücrenin içi selvi ağacı ve ayva kokuyordu. Arkalıksız iskemlesinde oturan, soluk benizli ve kupkuru bir keşiş, dizlerinin üstündeki tahta parçasını oymaktaydı. Göğsü, yüzü, ruhu bu tahta par-

çasına yapışmıştı; kargaşalığa dönüşen bütün dünya, sanki bu tanrı odası, bu keşiş ve bu tahta parçasından ibaretti. Sanki tanrı, ona, dünyayı yeniden yaratmak görevini vermişti. Titreyerek oyduğu tahtaya eğilmiş yüzü ne kadar da tatlıydı. Peder Yannaros bir adım attı, keşişin omuz başında durup baktı, çığlığını güç tuttu. Büyük bir harikaydı gördüğü! Büyük bir sağlık, büyük bir sabır, büyük bir inanç! Kimi dehşet, kimi de sevinç içinde insanların kaynaştığı, selvi ağacından **oyulma hayat dolu** bir Kıyamet Günüydü bu. Ortada Hazreti İsa, ayakları dibinde Meryem Ana, sağında ve solunda sûr üfleyen melekler...

Peder Yannaros, yüksek sesle: «Tanrı senden razı olsun Muhterem Peder!» dedi. Ama yaratıcılık nöbetine kendini kaptıran keşiş onu duymadı bile.

Peder Yannaros gözlerini açtı; hava kararmıştı; Ayı Konstantin'in önünde yaktığı kandil dar, uzun bir hücreyi, dizlerinin üstündeki Kıyamet Gününü, tepedeki kirişten sarkan ayvaları güçlükle aydınlatıyordu. Çıt çıkmıyordu. Köy uykuya dalmıştı bile. Daracık pencereden yeni badana edilen kilise kubbesinin parıldadığı görülüyor, küçük bir gökyüzü parçasında iki yıldız seçiliyordu.

Peder Yannaros gözlerini kapadı, yeniden Aynaros'a, Peder Arseniosun hücresine döndü.

Nasıl da içtenlikle konuşuyorlardı şimdi! Yıldırım hızıyla geçip giden kaç gün, kaç gece kalmıştı Peder Arsenios'un yanında? Hiç kuş-

kusuz, cennette saatler, günler, yüzyıllar böyle geçiyordu. Saatler geçiyor ve ruhları tanrı'nın önünde, guruldayan güvercinler gibi oynaşıyordu. Günün birinde, beklenmedik, önüne geçilmez bir kaçma arzusuyla portakal ağaçları arasından denize bakan Peder Yannaros, Peder Arsenios'a sormuştu:

— Tek başına nasıl yaşıyor, nasıl dayanabiliyorsun? Yalnız başına yaşamaya başlayalı çok oluyor mu Peder Arsenios?

— Hücrenin kapısını üstüme çekeli yirmi yıl oluyor Peder Yannaros, diye karşılık verdi keşiş; tıpkı kozasının içine büzülen ipekböceği gibi. İşte benim kozam, dedi sonra hücreyi gösterip.

— Bu hücre sana yetiyor mu?

— Gökyüzünü seyredebildiğim küçücük bir penceresi olduğundan yetiyor.

Karanlık basıyor, vakit çoktan gece yarısını geçiyordu; birden esinlenen Peder Arsenios, incecik araçlarını kaptığı gibi suskunluğa bürünüyor, selvi ağacı üzerinde başlıyor tanrısal ve uçucu görüntüleri oynamaya. Bir gece, genç bir keşiş Lavra Manastırından haber getirmişti. Aralarında konuşurlarken, arkalarında birinin iç çektiğini duydular. Peder Yannaros geri döndü, kendinden geçmişcesine konuştuklarını dinleyen çömezi gördü.

— Ne yapıyorsun, ne dinliyorsun bizi öyle? diye sordu. Konuştuklarımızdan ne anlıyabilirsin?

— Hiç, dedi genç keşiş, Tanrı'dan bana

ebediyen sizi dinleme yeteneğini bağışlamasını diliyorum yalnızca; cennet herhalde bu olmalı.

Birden Peder Yannaros, içinde dayanılmaz bir kalkıp gitme isteğinin yeniden kıpırdamaya başladığını sezdi; Tanrı'yı yanına almak ve çıkıp gitmek isteğinin. Burada, Kastello'da ruhu aşınıyordu; her geçen gün bir tüyü eksiliyordu. İnsanlarla yıllardan beri mücadele ediyor, kürsüde, sokakta, insan gördüğü her yerde sesini yükseltiyordu. İyi ama nereye varmıştı? Kötülük durmuş, hiç olmazsa azalmış mıydı? Tüfekler bırakılmış, adam öldürmekten vazgeçilmiş miydi? Bir kadın, bir adam, bir tek insan iyiliği benimsemiş miydi? Nerdeee! Çıkıp gitmek, Tanrı'yı da yanına alıp çıkıp gitmekti en iyisi! Arsenios'u bulmak! Yaşıyor muydu acaba? Ruhunu tahtalara oymaya devam ediyor muydu? Onunkinin yanında bir hücre inşa etmek, penceresinden ne portakal ağaçlarının, ne de denizin görülebildiği, sadece küçücük bir gökyüzü parçasının seçildiği bir koza. Ara sıra da Arsenios'a uğrayıp, insanoğlunun yalnızlığı içinde döktüğü tatlı gözyaşlarından söz etmek. Kutsal Dağda rasladığı tek dost, tek saf vicdandı Peder Arsenios. Onu kaç kere düşüncesinde Kastello'ya çekmişti, bir an için avunuyordu!

«Böyle ruhlar varoldukça ,diyordu, yeryüzü yıkılmaktan kurtulur. Peder Arsenios bir direk: Dünyayı uçurumun üstünde ayakta tutuyor...»

Gözleri kapalı, elleri Kıyamet Gününün üstünde kavuşmuş dostunu düşünür, eski ve say-

gıdeğer bir fresk gibi, zamanın kemirdiği, rutubetin yeşerttiği Aynaroz ona göz kırpmak için uyanırken, uyku birden Peder Yannaros'u kavrayıverdi. Bir düş gördü:

Sur-u İsrafil çalmış, yeryüzü kaynıyor, şişiyor, yağmurdan sonra bitiveren mantarlar gibi çamurlar içinde binlerce ölü yerden fışkırıveriyordu. Güneşte pıhtılaşıyor, kemikleri katılaşıyor, etleri yeniden oluşuyor, gözleri göz çukurlarının dibinde yeniden doğuyor, dağınık dişleri ağızlarına diziliyor ve göğüsleri ruhla şişiyordu. Hepsi de, yeryüzüyle gökyüzü arasında mavi, altınla işlenmiş bir minderde oturan İsa'nın sağına ve soluna dizilmek üzere soluk soluğa koşuyorlardı. İsa'nın ayaklarına kapanan Meryem Ana yalvarıyordu ona.

İsa sağa döndü ve gülümsedi; ve birden Cennet'in zümrütten kapılarının açıldığı görüldü. Erguvan renkli mavi kanatlı melekler gelip doğruları kucakladılar; ve şarkılar söyleyip çiçekli yollardan geçirerek onların Tanrı'nın evine götürdüler. Derken İsa, kaşlarını çatarak sola döndü; boynuzlu ve kıllı sayısız iblis, ellerindeki zıpkınlarla günahkârları cehenneme götürmek üzere ahtapot gibi şişlemeye başladığında acılı bir yaygara gökyüzüne yükseldi.

Meryem Ana bu yaygarayı duydu, yüreği acımayla dolu, onlara döndü:

«Evlâtlarım, diye bağırdı, ağlamayın; oğlum doğruluktan şaşmaz, ama rahimdir, hiç korkmayın!»

Hazreti İsa gülümsedi:

«Evlâtlarım, dedi, sizi korkutmak istedim; yürüyün. Tanrı'nın yüreğinde, hem doğrular hem de günahkârlar için yer vardır; hepiniz cennete girin!»

Şaşkına dönen iblisler durakladılar; zıpkınları ellerinden düştü, yakınma sırası onlara geldi:

«Ya biz Efendimiz, diye haykırmaya koyuldular, biz ne olacağız!»

İsa şefkatle onlara baktı; baktıkça da iblislerin kıllarının, boynuzlarının kaybolduğu görüldü; yüzleri değişiyor, omuzlarından yumuşacık ve henüz buruşuk, mavi kanatların çıkmaya başladığı görülüyordu.

«Siz de Tanrı'nın evine girin, dedi İsa, Kıyamet Günü hakkın yerini bulduğu gün değil, her şeyin bağışlandığı gündür.»

İsa konuşurken inceden yağmaya başlayan yağmur, hem onu, hem doğrularla lânetlileri, hem de cehennemle cenneti siliverdi. Peder Yannaros bir çığlıkla uyandı.

— Ulu Tanrım! diye mırıldandı haç çıkarırken, uyurken içimizde ne kapılar açılıyor! Ne kanatlar bitiyor! Tanrım, düşlerimizin de hesabını tutuyorsan hapı yuttuk demektir.

Gecenin sesleri uyanmıştı; uzaklardan, sessizliğin içinden, Kastello'ya inen çakallar duyuluyordu...

«Gece oluyor, diye düşündü Peder Yannaros. Karanlıkta boğazlaşma başlayıveriyor; yaşıyan her şey, kuşlar, fareler, tırtıllar, çakallar, hepsi öldürmek ya da çiftleşmek için birbirleri-

nin üstüne çullanıyorlar... Tanrım, nasıl bir dünya yaratmışsın! Anlamıyorum bir türlü!»

Birden, yerinden fırladığı gibi kulak kabartarak kapıya vardı. Gecenin ortasında, kilisenin ardından sanki bir adamın boğuk hırıltıları geliyordu.

BASTONUNU kaptığı gibi dışarı fırladı. Gece, savaşların ve boğazlaşmaların ardından görüldüğü gibi huzur doluydu, sakindi. Yıldızlar donuklaşmaya başlamıştı; Peder Yannaros onları, Tanrı'nın kapkara gökyüzüne asılı kandillerine benzetti. «Uyku insaflı, diye düşündü. Uyanıklığın bizden esirgediğini getiriyor bize.» Birden yüreğinde tatlı bir meltem esivermişti; düşün şerbeti içine damlıyordu halâ. «Bu düş gerçek olsaydı da Kıyamet Günü böyle geçseydi! diye düşündü. Mağfiret! Mağfiret! Adalet değil! İnsanoğlu adaletin yükünü taşımıyacak kadar sefil, güçsüz; günah ona tatlı, Tanrı buyrukları ise ağır geliyor. Adalet, hiç kuşkusuz iyi bir şey, ama melekler için; insanoğlu çok sefil, bağışlanmaya ihtiyacı var...»

Kilisenin çitle çevrili bahçesine girdi; duyduğu hırıltı oradan gelir gibiydi. Eski mezarların üstünden aştı; köy papazlarını buraya gömmek gelenek halini almıştı.

Elleriyle kendi mezarını da buraya kazmıştı. Mezar taşını yontmuş, üstüne kırmızı boyalı harflerle şu yazıyı kazmıştı:

Ölüm, senden korkmuyorum

Peder Yannaros bir an, sevinç içinde, kendi mezarı önünde durdu. «Ölüm, senden kork-

muyorum!» diye mırıldandı ve birden kedini özgür hissetti. Özgür insan kimdir? Ölümden korkmayan insandır. Peder Yannaros sakalını okşadı. «Tanrım, diye düşündü minnetle, bu dünyada ölümden korkmaktan büyük mutluluk var mıdır? Hayır, yoktur.»

Aynı anda kimden geldiğini kestiremediği hırıltı, daha da boğuk olarak, uzaktan kulağına çalındı; Peder Yannaros, mezarı başından güçlükle ayrıldı. Yola doğru koşarken: «Herhalde köye dönen unutulmuş bir yaralı», diye düşünüyordu. Sağına, soluna bakıyor, kulak kabartıyordu. Köyden çıktı, dağın yolunu tuttu. Sonunda, ağır ve yorgun ayak seslerini duydu; bir taş yuvarlandı; dağdan biri geliyordu.

El yordamıyla, karanlıkta tökezlenerek ona doğru koştu Peder Yannaros.

Karanlıkları gözetler ve taşlara toslarken, alçakgönüllü, bitik bir ses geldi kulağına:

— Peder Yannaros, sen misin?

Yaşlı adam, sonunda, bir kayaya yaslanmış kendisine ellerini uzatanı gördü. Hızla yanına yaklaştı, kolunu tuttu, yüzüne bakmak için eğildi; henüz gençti; esmer çok güçsüzdü, bir deri bir kemik kalmıştı karşısındaki; yaralı olmalıydı, inleyerek ellerini göğsünde kavuşturmuştu, bitkindi.

Peder Yannaros onu yokladı, ellerini çektiğinde kan içinde kaldıklarını gördü.

Büyük bir sır sorarmış gibi, tatlılıkla:

— Seni kim yaraladı? dedi.

— Beni kimin yaralamadığını sorsan daha

iyi edersin, diye karşılık verdi genç adam; hıristiyan olduğuma göre, herhalde bir komünist; komünist olduğuma göre de herhalde bir hristiyan; seçemedim doğrusu.

— Benimle gel, evim çok yakın, yaranı yıkarız. Ağır mı?

— Peder Yannaros sen misin? diye sordu genç adam yeniden.

— Evet, insanların Peder Yannaros dedikleri benim. Tanrı ise bana günahkâr diyor, gerçek adım o. Yaran ağır mı?

Genç adam kolunu ihtiyarın omuzuna attı, biri diğerine destek olup aşağı inmeye koyuldular.

— İyi bilirsin Muhterem Peder, dedi yaralı, insanı kardeşi yaralarsa yara her zaman ağır olur.

Köye girerken sustular. Kilisenin beyaz kubbesi hafiften parıldıyordu; Peder Yannaros yandaki küçük kapıyı itti, içeri girdiler.

Onu sedire yerleştiren ihtiyar:

— Otur yavrum, dedi.

Bir lâmba yaktı, yabancının yüzünü ortaya çıkardı; solgun, acılı, dalgın bir yüz.

Onu görür görmez, Peder Yannaros ürperdi. Bu genç adamı daha önce de bir yerde görmüştü ama nerede? Ne zaman? Bir düş müydü yoksa bu? Sırtında cüppesi vardı, boynunda demir bir haç sallanıyordu; masmavi iri gözleri, ilk kez görmüşçesine, hayranlıkla bakıyorlardı dünyaya. Peder Yannaros da, yeryüzüne inip Meryem Ana'ya: «Rahim Ana, selâmlarım seni!» diyen

Cebrail'in gözlerini de hep böyle hayal etmişti.

Sonra Peder Yannaros, birden hatırlayıverdi: yıllar önce, Yanya Metropoliti kendisine «Tebşir»i sipariş ettiğinde, Cebrail'i bu genç papaz gibi, aynı gözlerle resmetmişti. Peder Yannaros ürperdi. İnsanın yüreğindeki esrar nedir? Dünyayı düzenleyecek kadar güçlü müdür? Hiç kuşkusuz, ruh, etin altında kaynayan ve onu bir saman yığını gibi ateşe verebilecek Tanrısal ateşin kıvılcımıdır.

Genç keşişe doğru eğildi, titreyen bir sesle:

— Kimsin evlâdım? diye sordu.

Ama yaralı dudaklarını ısırdı.

— Canım çok acıyor, dedi ve gözlerini kapadı.

Yarayı unutup sorguya başladığına çok utanan Peder Yannaros koştu, su testisini getirdi, yaralının cüppesini açtı, yarayı yıkadı, kötü günleri düşünerek sakladığı melhemi sürdü. Sonra yarayı sardı, genç adamı sedire yatırıp hemen yanına ilişti.

Rahatlayan yaralı gözlerini açtı, Peder Yannaros'a baktı ve gülümsedi.

— Daha iyiyim, dedi, Tanrı senden razı olsun.

Sonra yeniden gözlerini kapadı.

— Uyumak istiyor musun evlâdım?

— Hayır; seninle konuşacak gücü bulabilmek için ruhumu toparlamak istiyorum.

— Önce dinlen; yorma kendini. Seni sorgu-

ya çekmek istemiyorum; kim olduğunu, Kastello denen bu taş yığınında ne aradığını sormuyorum; bir şey istediğim yok, dinlen.

— Dinlenmek için seninle konuşmam gerek Muhterem Peder; Bunun için geldim; sana söyleyecek bir sırrım var...

— Bir sır mı? dedi Peder Yannaros şaşırarak. «Belki de delinin biri? diye düşündü sonra. Gözleri görünmeyeni gören türden, bu gözlere ancak meleklerde ve delilerde raslanır.» Nedir bu sır?

Genç adam güçlükle yutkundu, bir süre sustu; sonra:

— Boğazım kurudu, dedi, biraz su lütfen; kusuruma bakma Muhterem Peder.

Susuzluğunu giderir gidermez konuştu:

— Yaralandığımda, sırrımı söyleyebilmek için sana kadar varabilecek gücü bana vermesini Tanrı'dan istedim; belki de öleceğim çünkü, Muhterem Peder.

Gözünün önünde, gerek Haros (*) gerekse Tanrı'yla boğuşan delikanlıya karşı büyük bir sevgiyle dolu:

— Böyle konuşma evlâdım, dedi Peder Yannaros.

— Ölümden korkar mısın Peder Yannaros?

Peder Yannaros güldü:

— Hayır, dedi.

— Öyleyse?

Peder Yannaros sustu; karşılık vermedi;

(*) **Para karşılığı, ruhları, cehenneme giden ırmaktan geçiren kayıkçı.**

ölümün kendisinden korktuğunu, birleşip ürün verecek çağ tanımadan çiçeği burnunda gençleri götürürken kendisini yanına almayı reddettiğini söyleyecek oldu. Ama açmadı ağzını.

— Ben de eskiden, daha gençken ölümden korkardım Muhterem Peder. Ama günün birinde, inzivaya çekilmiş bir azizin söylediği söz beni ölümle barıştırdı.

— Ne sözü? Ben de duymak isterim onu.

— «Ölüm, Tanrı'nın insana dokunduğunda üzerinde bıraktığı izdir.» İşte bana söylenen. İhtiyar, yüreğimin üstünde, bana dokunan görünmeyen eli hissediyorum. Onun için acele ediyorum, onun için bütün gücümü topladım da sırrımı söylemek için sana geldim; bu sırrı mezara götürmek istemiyorum.

— Bana mı? Ben yetmiş yaşındayım.

— Yirmi yaşındasın Peder Yannaros. Seni iyi tanıyorum; Peder Arsenios...

Peder Yannaros ürperdi:

— Ne? Peder Arsenios mu?

— Evet, ikona yapan heykeltraş Peder Arsenios; Tanrı günahlarını bağışlasın!

— Öldü mü?

— Hayır, delirdi.

— Delirdi mi?

Peder Yannaros'un gözlerine yaşlar doldu.

— Oruçtan, tertemiz kalmaktan Tanrı'yla fazla konuşmaktan delirdi. Usu, bütün bunlara dayanamadı. Bir kapak açıldı, içindeki bütün iblisler dışarı fırladı. Artık tahtadan Meryem ve İsa'lar oymuyordu. Gece yarısı kalkıyor, kandili

yakıyor ve iblis resimleri, çıplak kadın resimleri, domuz yavrusu resimleri yapıyordu.

— Hayır, hayır! diye haykırdı Peder Yannaros yerinden fırlayıp, Peder Arsenios'un içi iblis değil melek doluydu! Onun anısını kirletme!

— Onun içinde iblisler, çıplak kadınlar, domuz yavruları vardı, dedi genç adam; Peder Yannaros, hepimizde iblisler, çıplak kadınlar, domuz yavruları var...

Peder Yannaros karşılık vermedi; kendi içine baktı, masanın üstünde duran Kıyamet Gününe dokundu, eğilip onu öptü. Yaralıyı ve sırrını unutup uzun süre Kıyamet Gününü seyretti; yüreği Peder Arsenios'la doluydu. «İblisler, çıplak kadınlar, domuz yavruları, diye mırıldandı. Çok acı ama, bu delikanlı belki de haklıdır.» Peder Arsenios'u, günahkârın yüreği ve bu yüreğin içinde neler bulunduğu konusunda sorguya çektiği günü hatırladı. Gözlerini yere eğen Peder Arsenios: «Günahkârın yüreği mi? demişti. Neden beni günahkârın yüreği konusunda sorguya çekiyorsun? Bende doğrunun yüreği var, bütün iblisler de içinde.»

Tanrı korkusuyla zincirlediği bu iblisler, kaç yıl içinin derinliklerinde gizli kalmıştı acaba? Bunun için büyük bir kuşkuyla aziz heykelleri yapıyor, bunun için düşlerden korkuyor ve uyumak istemiyordu demek. Karanlık isteklerini, hayatının sonuna kadar dualarla geriye itebilirdi; bir aziz olarak ölebilirdi; ama kapak belli belirsiz aralanmış, beyni bir an gevşeyivermişti; tutsak

iblisler de fırsattan yararlanıp aydınlığa koşmuşlardı.

Peder Yannaros'un yüzünden şakır şakır ter akıyordu. Sıcak birden dayanılmaz, yakıcı geldi ona. Kapıyı açtı, eşikte durdu. Gecenin serinliği onu biraz rahatlattı; konuğunu hatırladı, kapıyı kapadı, döndü, gelip yaralının yanına ilişti yeniden.

— Bana biraz daha Peder Arsenios'tan söz etsene, dedi; üzmekten çekinme, her şeyi söyle.

Genç keşiş, oldukça sert bir tavırla:

— Bir tek ruha bu kadar acıyor da, neden diğerlerine acımıyorsun? dedi. Ben de ne sanmış... bunun için gelmiştim.

Peder Yannaros, inatla :

— Eninde sonunda bir insanım, dedi, hayvan değilsem bile melek de değilim. İnsan olduğuma göre de bir tek ruh için acı çekebilirim. Sonunda Peder Arsenios ne oldu? Onu öğrenmek istiyorum.

— Yavaş yavaş deliliği arttı. Çırılçıplak, portakal ağaçlarının arasına fırlayıp yerlerde yuvarlanmaya, haykırmaya başladı. Bir pazar günü de, çırılçıplak kiliseye girdi... Yere devirdiler, münzevilerden biri içindeki iblisi defetmeğe çalıştı ama iblis çıkmadı; bunun üzerine keşişler kuşaklarını çözdüler ve ona acımadan, kan çıkarana dek vurdular, iblis yine çıkmadı. Ekmek ve su verip hücresine kapadılar, ekmeğiyle suyunu her gün değiştiriyorlar ama Peder Arsenios elini bile sürmüyor. Şu sıra ölmüş olmalı.

— Yeter! Yeter! diye haykırdı Peder Yannaros. Bu muydu sırrın?

— Hayır, sırrım bu değil Peder Yannaros. Ama beni sorguya çektin, ben de karşılık verdim. Ona komşu hücrede birkaç ay da ben yaşadım; içimdeki bütün bu kara iblisleri hissediyor, açık kapıyı bulup dışarı uğramalarından önce ölmek istiyor, ölmekte acele ediyordu. Tahtadan melekler ve azizler oyarken yüreğinin her atışına kulak verdiğinden, kurtarıcı Haros'un gelişini beklediğinden eminim. Ancak o zamanlar büyük bir mutlulukla gülümsüyordu.

«Neden hep gülümsüyorsun Peder Arsenios? diye sordum bir gün ona. Yüzün hep aydınlık.»

— Neden gülümsemiyeyim Nikodemos Kardeş? diye cevap vrdi. Her saat, her an ölümün yaklaştığını duyduğuma göre neden gülümsemiyeyim?»

Genç keşişin yüzü hareketsizdi, pırıl pırıldı; sesi sakindi ama güçlükle tutabildiği bir ihtirasla doluydu, gözleri çakmak çakmaktı. Peder Yannaros ona kuşkuyla bakıyor, hiç değişmeyen bu yüzü, bu sesi sevmiyordu. Karşısındaki ruhta yanmakla kül olmayan alevden bir çalı demeti vardı.

Genç adam hafifçe Peder Yannaros'un omuzuna dokundu.

— İblisler kendisine hakim olmadan Peder Arsenios'un söylediği son sözleri dinle : «Yakında öleceksin Nikodimos Kardeş, sana sık sık sözünü ettiğim Peder Yannaros'u bul, sırrını ona aç. Bu sırrı o taşıyabilir, sen çok zayıfsın. Henüz

yaşadığımı ve mücadeleye devam ettiğimi de söyle; yukarda Tanrı, aşağıda iblislerle mücadeleye devam ettiğimi; beni ezen iki değirmen taşının bunlar olduğunu söyle.»

«Önünde eğilirken, beni kutsamak için iki elini başıma koydu, vedalaşıyordu sanki benimle. Sonradan anladım; gerçekten vedalaşıyordu.»

Genç keşiş bir an sustu, hücreye baktı ve gülümsedi

— Ben de sana geldim, dedi. Seni kurtarmaya geldim; Peder Arsenios beni, bunun için yolladı.

Peder Yannaros acı acı güldü :

— Bedenimi mi, yoksa ruhumu mu kurtarmaya geldin?

— İkisini de; Peder Yannaros, yaşadığımız sürece bu iki canavarın birbirinden ayrılmadığını biliyorsun.

— Ben ayırırım, dedi ihtiyar inatla.

— Onun için halâ aranıyor, nereye gideceğini bilemiyorsun. Kaşlarını çatma Peder Yannaros, senden çok söz edildiğini duydum. Namuslusun, yoksulsun, vahşisin ama iyisin. Eski bir mücadelecisin. Halka acıyorsun, yine de henüz bir karara varamadın, aranıyorsun.

— Benim varlık nedenim aranmak belki, diye karşılık verdi Peder Yannaros. Belki Tanrı bana bu görevi verdi, görevden kaçmıyacağım.

— Açıkça evet ya da hayır sözünü etmeden ölen ruhun vay haline! dedi genç adam. Bazen bir köşede oyalanıp işin içine girmemek mümkündür; ama korkunç günler geçiriyoruz

Peder Yannaros, anlamıyor musun? Korkunç günler, kolları kavuşturup oturmak utanç verici bir şey.

Konuşmaktan yorulmuştu, bir yudum su içti, yastığa yaslandı ve sustu.

Peder Yannaros bir bardak şarap doldurdu, elinde kalan son iki peksimeti aldı

— Aç olmalısın, dedi; açlığını biraz olsun gidermek için peksimeti şaraba batırıyorum. Konuşmak istiyorsan biraz güçlenmen gerek evlâdım.

Yeniden genç keşişe sevgiyle baktı; sapsarıydı yüzü. Peder Yannaros, bir ana şefkatiyle peksimeti şaraba batırdı, bu ekmek ve şarap gerçekten Tanrı'nın bedeni ve kanıymış gibi, zorla yedirdi. Genç adamın yanaklarına, hafiften kan geldi.

— Sağol Muhterem Peder, dedi, biraz daha iyiyim. Ya sen Peder Yannaros, şimdi beni dinleyecek gücün var mı? Unutma, sen de yaralısın çünkü; hem benden daha ağır yaralısın.

— Unutmuyorum ama, ne dersen de, duyacak kadar gücüm var. Konuş.

— Kim olduğumu sormuyor musun? Acelem var, fazla uzatmıyacağım. Bir piskoposun çömeziydim, hem de çok gayretli bir çömez, piskoposluk sırası bana da gelecekti. Ama gördüm, usum açıldı ve anladım. İsa'nın bildirisi alçaltıldı; kutsal izleri yeryüzünden silindi; Teke'nin izlerinden gidiyoruz, çamurda Şeytan'ın toynaklarının bıraktığı izlerden...

İsa'nın sözleri değiştirildi «Ne mutlu güçlü ruhlara, yeryüzü cenneti onlarındır; ne mutlu

kendini beğenmişlere, yeryüzü onlara miras kalacak; ne mutlu adaletsizlik ve haksızlığın hasretini çekenlere; ne mutlu aman vermeyenlere; ne mutlu yüreği saf olmayanlara, devamlı savaş arıyanlara.» İşte günümüzde hristiyan diye böylelerine deniyor.

— Dolayısıyla piskoposluktan vazgeçtim. Kutsal dağa çekildim. Ama kendini kutsal sayan bu yalnızlıkta bile, yeryüzünün bütün ihtiraslarını, rahatlıkla kendini gösterip dışa vuramadığından daha amansız, daha ikiyüzlü olarak buldum. İnsanlığın üçe ayrıldığını biliyorsun : Erkekler, kadınlar, papazlar. Bütün ihtiraslar, umutsuzca ve gizlice papazın içinde yanar durur. Biliyorsun Peder Yannaros, inzivaya çekilip yeryüzünü hatırlayanın vay haline! Ben de, beraberimde getirdiğim dinle ilgisiz kitapları okumak üzere hücreme kapandım.

— Kitaplar ha! Demek sen de yalnızlığında, yeryüzünün bütün iblislerini birlikte sürüklüyordun.

— Haklısın Peder Yannaros, bunu daha sonra anlıyabildim. Aslında, kendime eza etmek için değil de başıboş kalan ruhumu toparlamak için manastıra çekilmiştim, bir destek bulup ona dayanarak ileri atılmak için kapanmıştım. Çünkü ben, emin olmadan yaşıyamam.

— Ben de, ben de... diye içini çekti Peder Yannaros. Bu yüzden acı çekiyorum ya.

Ama genç adam onu dinlemiyordu; içine dönük gözleri, kulakları, ruhundan başkasına bakmıyor, görmüyordu başkasını. Ve de acele ediyordu, yarası canını acıtmaya başlamıştı, itiraf-

larını tamamlıyacak zamanı bulup bulamıyacağını bile bilmiyordu.

— Emin olmadan yaşıyamam, diye tekrarladı. İsa'nın çömezlerine güveniyordum, öte yandan da ezilenlerin acısı yüreğime öfke dolduruyordu. Yerim neredeydi? Papazların alçalttığı bu İsa'nın yanında mı, yoksa yepyeni, adil, İsa'sız bir dünyada mı? Kiliseye gittim, oruç tuttum, yakardım, Tanrı'ya haykırdım, çabalarım boşa gitti; Tanrı susuyor, karşılık vermiyordu. Zamanla anladım : İnsan yolunu ne duada bulabilir, ne de yalnızlıkta. Eskiden vardı bu yol, yeryüzünden gökyüzüne çıkıyordu. Ama şimdi gerçek değil, bizi yeryüzünden uzaklaştırıyor ama gökyüzüne yaklaştırmıyor. Havada, yarı yolda kalıyoruz. Yeni bir yol açmam gerek, diyordum kendi kendime. Ama başaramadım. Ben de senin gibi aranıyordum Muhterem Peder, senin gibi umutsuzdum.

Sinirlenmeye başlayan Peder Yannaros :

— Ben umutsuz değilim, karşılığını verdi. Dostum, ben yerimin nerede olduğunu biliyorum, İsa'nın içinde; papazların ne yaptığını da merak etmiyorum. Peki ama İsa, siz Rutbetlû Efendimize yetmiyor mu?

— Kızma Muhterem Peder, dedi papaz yalvarırcasına, Peder Yannaros'un dizine dokunup. Altın giysileri, geceleri yeryüzünün güçlüleriyle şölenlerde eğlenebilmesi için yapılan saraylarıyla İsa'nın bugün içine sokulduğu kılık bana yetmiyordu; yoksul, yalınayak, aç, ezilmiş bir İsa arıyordum; müritlerinin Emmaus yolunda rasla-

dıkları gibi bir İsa (*). Benim aradığım Emmaus'un İsa'sıydı, bulamadığım O'ydu. İşte bu yüzden acı çekiyorum. Anlıyor musun Peder Yannaros?

Şimdi Peder Yannaros, bu soluk yüzü içiyordu sanki; yüreği delicesine atıyordu. «Bu beklenmedik konuk da kim? diye düşünüyordu. Kim gönderdi onu bana? Tanrı mı, şeytan mı? Farkedemez oldum.»

Söylediklerini derinden, yüreğinin kırılması pahasına kendi içinde yeterince duymuş muydu acaba?

— Belki de, seni anlıyamıyacak kadar yaşlı olduğumu sanıyorsun? dedi o inatçı havasıyla. Şunu unutma, yetmiş yaşında olmama rağmen gençliğin bütün acılarını ben de bilirim. Devam et! Aradığın İsa'yı buldun mu? Nasıl buldun? Sırrın bu mu?

— Şimdi sen acele ediyorsun Muhterem Peder, diye karşılık verdi genç adam gülümseyerek; ama ben...

Sözünün sonunu getiremedi, susamıştı; Peder Yannaros ona bir bardak su verdi. Suyu içtikten sonra, genç papaz :

— Bu uğursuz kitapları yüklenip bir manastıra girdim işte, diye devam etti. «Kandilini neden bütün gece yanık bırakıyorsun? diye soruyorlardı diğer papazlar. — Yakarıyorum. — Karanlıkta dua edemez misin? — Korkuyorum, cevabını veriyordum; ışığı söndürür söndürmez iblisler karşıma çıkıveriyor. Zaman zaman Peder

(*) **EMMAUS : İsa'nın dirilişinden sonra ilk kez göründüğü yer. Kudüs yakınında bir kazaba.**

Arsenios'u görüyordum, aramızda konuşuyorduk. İşlediği tahtadan söz ediyor, bunun tahta değil de ruhu olduğunu söylüyordu; ben de çıplak ayaklı İsan'dan sözediyordum. Derken bir gece, — şükürler olsun — bir gece...

Genç adamın dudaklarında asılı kalan Peder Yannaros :

— Gerçeğin ışığını mı gördün? diye sordu.

— Nereden biliyorsun Muhterem Peder?

— Gözlerinden okuyorum yavrum. Sonra?

— Gerçeğin ışığını gördüm. Hücremden çıktım, Paskalya yortusuydu. Keşişler yemekhanedeydiler, et yiyip şarap içiyorlardı. Tabağımı kırıp şarabımı devirdim. «Kalkın ayağa! diye haykırdım. Siz kollarınızı kavuşturup oturduğunuz sürece dünya felâkete sürükleniyor! Benim istediğim tütsü, dua ve et değil diyor Tanrı. Bütün manastır harekete gelsin. Mucize yaratan ikonaları yanımıza alıp yola çıkalım! Bugün dua etmek yeterli değil. Açın kilerlerinizi, ekmeği yoksullara dağıtın! İsa'nın : Sevgi, adalet ve barış sözlerini tekrarlıyarak yeryüzüne yayılın!»

— Sonra?

— Benediktos ve Avvakum adlı iki güçlü papaz beni yaka paça sürükleyip bir hücreye soktular. Ertesi gün de bir sandala bindirip Kutsal Dağdan kovdular.

Peder Yannaros, genç adamın elini sıktı.

— Tanrı'ya şükürler olsun, dedi, iyi ki seni çarmıha germemişler. Sonra?

— Korkma Peder Yannaros.

— Hazreti İsa, benimle konuşmak üzere

ikonasından indiğinde korkmam; şimdi neden korkacakmışım? Sonra?

— Sonra dağa çıktım.

Şaşkına dönüp arkalıksız iskemlesi üzerinde geri çekilen Peder Yannaros :

— Partizan! Komünist! diye haykırdı.

— Görüyor musun, korktun, dedi genç adam acı acı. Evet, gerçeğin ışığını gördüm ve dağa çıktım, partizanlara katıldım.

— İyi ama onlar Tanrı'ya inanmıyorlar! diye haykırdı Peder Yannaros. Tanrı'yı tahtından indirdiler, onun yerine geçtiklerini söylüyorlar; oysa Tanrısız ne dünya yaratılır, ne de yönetilir... Sen de onlarla gittin ha! Bana açmak istediğin büyük sır bu muydu? Benim aranıp durmam çok daha iyi

Genç keşiş Peder Yannaros'nu eline yapışıp öptü

— Muhterem Peder, dedi, sinirlenme. Doğru, partizanlara katıldım. Tanrı'sız, yeryüzünün temelden yoksun kaldığını biliyorum; ama adalet olmadan da yeryüzü yönetilemez. Sözlerime kulak ver, sana büyük bir sır açıklayacağım. Bu sır beni kurtardı, belki seni ve daha bir çoklarını kurtaracak; kimbilir, belki partizanların uğrunda savaşıp can verdikleri ideali de kurtarır. Ruhunu yatıştır Yannaros, sabret ve beni dinle.

Yakıcı bir ateşi andıran genç keşişin soluğunu elinin üstünde hâlâ hisseden Peder Yannaros :

— Peki, peki, seni dinliyorum, dedi.

Genç adamın yüzü iyice coşmuştu; duygulandırıcı kalın sesi, varlığının derinliklerinden

yükselir gibiydi; önemli an gelip çatmıştı, itirafın en güç anı.

— Hatırlıyor musun Muhterem Peder? dedi tatlılıkla. İsa, acılarını dindirip avunmak için, gökyüzüne yükselmeden önce havarilerine büyük bir söz vermişti «— Size bir avutucu göndereceğim, gerçeğin ruhunu bilen bu avutucu geldiğinde, hepinizi gerçeğe uygun olarak yönetecek.» (*)

Papaz sustu, soluğu kesiliyordu; eğildi, Peder Yannaros'un gözlerinin içine baktı.

— Hatırladın mı? diye sordu yeniden.

— Kim hatırlamaz? dedi Peder Yannaros sinirli sinirli. Nereye varmak istiyorsun?

Genç papazın sesi, korku ve neşeyle çınlıyordu; Peder Yannaros'un kulağına eğildi.

— Öyleyse dinle, Peder Yannaros. İşte büyük sır, bunu sana söylüyorum...

Peder Yannaros ürperdi; büyük çaba harcıyordu ama, yine de korkuyordu.

— Avutucu geldi.

Peder Yannaros, önünde bir aslanın dikildiğini görmüşçesine, geriledi.

— Geldi mi? Yeryüzüne mi geldi? diye haykırdı.

— Bir insan gövdesiyle, bir ad taşıyarak geldi yeryüzüne.

— Nedir adı?

Papaz, dudaklarıyla Peder Yannaros'un kulağına değecek kadar yaklaştı.

(*) **Papa XVI. Jean'dan.**

— Lenin.

Peder Yannaros elini şakaklarına götürdü, çatlamasını önlemek istercesine bütün gücüyle sıktı.

— Lenin mi? dedi sonunda, ellerini ağır ağır yüzünden çekerek. Lenin mi?

Birden kendisini seyreden papaza dehşetle baktı.

— Lenin, diye tekrarladı keşiş sakin.

Peder Yannaros, karşılık vermek üzere ağzını açtı, ama keşiş yalvarırcasına uzattı ellerini.

— Karşılık vermekte acele etme Muhterem Peder, dedi, önce beni dinle. Senin gibi beni de şaşkına çevirdi bu ışık. Işık hep böyledir, bilmez misin İnsan yüreğine saplanan bir mızrak. Beni yaraladı, başkaldırdım, ogüne kadar inandığım gerçekleri savunmak istiyordum; ama ışık, yavaş yavaş usuma yükseldi, anladım...

Peder Yannaros, genç keşişin sözüne devam etmesine fırsat vermedi. Burun delikleri öfkeyle kabarmış

— Avutucu Lenin mi? diye haykırdı. Bizi o mu kurtaracak? O, ha?

— Evet ihtiyar. Bağırma, ışığın bir mızrak gibi sana da saplandığını görüyorum. Beni dinle, seninle sakin sakin, açık konuşacağım, anlıyacaksın. Piskoposlar ve keşişler arasında yaşadım, tek başıma yaşadım, partizanlar arasında yaşadım, döngüyü tamamladım...

— Ve Avutucuyu partizanlar arasında buldun ha? dedi Peder Yannaros alaycı bir sesle.

— Avutucuyu partizanlar arasında buldum, diye sakin sakin cevap verdi keşiş; ama onlar Avutucuyu kimin gönderdiğini bilmiyor, ona Lenin diyorlar; görevinin ne olduğundan da haberleri yok; yepyeni, daha iyi bir dünya yaratmak için geldiğine inanmıyorlar. Oysa yaratmak için değil, yok etmek için geldi. Ardından gelmesi gerekene yol açmak üzere bu kokuşmuş dünyayı yok etmek için...

— Ardından kim gelecek?

— İsa. İsa gelecek Peder Yannaros, gelecek ve partizanların başına geçecek. Bir daha da çarmıha gerilmiyecek, bizi öksüz, haksızlıklarla başbaşa bırakıp gitmeyecek artık; gökyüzü ve yeryüzü birleşecek bundan böyle.

— Benim istediğim de bu, hayatım boyunca aynı şeyi, yeryüzüyle gökyüzünün birleşmesini diledim. Ama yolunu bir türlü bulamıyorum acı çekmemin nedeni de bu.

— Ben de, sana yol göstermek için geldim Muhterem Peder. Genç yaşımda rehberin olduğum için beni bağışla; ama sana rehber olan ben değil, gençliktir. Bu akşam gençlik senin hücrene girdi, sesleniyor : Bizimle gel! diyor.

Peder Yannaros homurdanarak başını önüne eğdi. İçi kaynıyordu; sustu ama; konuşmadı.

Genç adam ona doğru eğildi; ihtiyar, ensesinde ve kulağında yakıcı soluğunu duydu.

— Bizimle gel, diyordu keşiş sakin ve baştan çıkarıcı bir sesle; şimdilik sayımız az; maya da bizim gibi, bir avuç değil midir? Ama bu bir avuç, bütün hamuru kabartmaya yeter, hamur ekmek oluverir.

Peder Yannaros başını kaldırdı.

— Bu haberi partizanlara verdin mi?

— Başlangıçta sustum, utanıyor, sırrımı herkese açmak istemiyordum. Onlarla yaşıyor, onlarla omuz omuza savaşıyor, gücüm yettiğince dünyanın yıkılmasına katkıda bulunup İsa'ya yol açmak için öldürüyordum da. Ama konuşmuyordum; içimi paralayan bu sırrı kendimde gizliyordum. Bir sabah, varlığımın derinliklerinden bir ses yükseldi «Bu adamlar nefret dolu! diye haykırdı bu ses, öldürüyor, ölüyorlar, umut besliyor ve nedenini bilmiyorlar; sen biliyorsun. Kalk, konuş onlarla.» Yerimden kalktım, bir kayanın üstüne çıktım. Elli kadar sakallı, tepeden tırnağa silâhlı, göğsü fişekliklerle örülü adam çevreme toplandı. Haç çıkardım, kahkahayı koyverdiler. Yüreğime zırh geçirdim, onları aydınlatmak için konuşmaya başladım. Ama iki kelimeden fazla söyleyemedim; bir kahkaha, ıslık, küfür tufanı koptu «Din bir bataklıktır, halkın afyonudur! — Alçak, satılmış! — Atın dışarı! Atın dışarı!» Beni dövdüler, ellerinden kurtulup kaçtım, başka bir dağa çıktım, orada da hakarete uğradım, dayak yedim, öldürülme tehdidiyle karşılaştım. Ama Tanrı bana yardım ediyor, ellerinden kurtulabiliyordum. Bu gece...

Peder Yannaros'un alnından oluk gibi ter akıyordu. Yerinden kalktı, serinlemek için alnını pencereyi kaplayan tellere dayadı. Garip hışırtılar, bir gece kuşunun yumuşacık uçuşu, bir çakalın mutlu ulumasıyla doluydu kopkoyu karanlık. Çakal yiyeceğini yemiş, karnı doymuştu. Peder Yannaros başını kaldırmış, gökyüzünün bir

parçasını ve üç iri yıldızı görüyordu; ay doğmuştu, daha küçük yıldızlar solgunlaşıyordu.

— Evet? dedi genç keşiş.

Lâmbanın ışığı azalıyordu; gaz kalmamıştı, kararan fitil cızırdadı. Hücre karardı; cılız ışığıyla rakseden ayakları ve daha alttaki korları aydınlatan kandil Ay Konstantin'in önünde yanmaya devam ediyordu. Peder Yannaros Aziz'e baktı, içine güven geldi; yüreğinden ağır bir yük kalkmıştı, güldü

— Sen de «Anastenarides» lerdensin Nicodemos Kardeş, dedi ikonayı göstererek. Hepimiz, kor üstünde gezinen yengeçler gibiyiz, şarkı söylüyoruz; şarkı mı söylüyoruz, yoksa haykırıyor muyuz pek bilmiyorum ya. Sen buna ışık diyorsun, bense kor, ama ikisi de aynı şey.

Genç keşiş kaşlarını çattı; bir karşılık bekliyor, Peder Yannaros kendisiyle alay ediyormuş gibi geliyordu.

— İyi değilsin, dedi, iyi değilsin. İnsanlara acıman gerekir.

Peder Yannaros kızdı :

— Delikanlı, en yüce şeyin iyilik olduğunu mu sanıyorsun?

— Evet.

— Değil işte, en yüce şey özgürlüktür. Daha doğrusu, özgürlük uğruna verilen savaş.

— Sevgi değil mi?

Peder Yannaros duraladı

— Hayır, dedi sonunda, özgürlük uğruna verilen savaş.

— Öyleyse neden vaızlarında hep aynı şeyi, sevgi sözcüğünü tekrarlıyorsun?

— Sevgi son değil başlangıçtır. Harekete geçmesi için halkı sarsmak gerektiğinden, «Sevgi! Sevgi!» diye haykırıyorum boyuna. Ama tek başıma ya da Tanrı ile konuşurken sevgi demiyor, özgürlük uğruna savaş diliyorum.

— Sevgiden de kurtulmak istiyor musun?

Peder Yannaros yeniden duraladı; şakaklarına kan hücum etti.

— Beni sorguya çekme! diye haykırdı.

Yine de, karşılık vermekten kaçınmaya utandı

— Sevgiden de, dedi tatlılıkla.

Keşiş ürperdi, ürkmüştü :

— Peki ama, o zaman özgürlüğe yüklediğin görev nedir?

— Özgürlük, diye karşılık verdi Peder Yannaros titreyen bir sesle, özgürlük bir hedefe yönelmez. Yeryüzünde de özgürlüğe raslanmaz. Yeryüzünde raslanan tek şey, özgürlük uğruna verilen savaştır. Erişilmeze erişmek için savaşıyoruz, insan bu yüzden hayvanlıktan kurtuldu. Ama yeter bu kadarı! Avutucu, Lenin, Çıplak Ayaklı İsa, Partizan Başlı İsa, hepsi birbirine karışıyor, usum bunların arasında bir türlü yolunu bulamıyor.

— Ya yüreğin?

— Yüreğimi, o geveze karıyı bırak, güç sorunlara karıştırma; hep usun tersine yol alır, izinden gitmek için yere sağlam basmak gerekir. Benim durumum hiç öyle değil.

Bir an sustu.

— Bütün bunları, dedi sonunda, Tanrı'ya aktaracağım. Bakalım ne diyecek.

— Ben kendisiyle konuştum bile, dedi keşiş, kabul etti.

— Tanrı, her ruhu ayrı tartar ve her birine kurtarıcı karşılığını verir. Bakalım bana verceği karşılık ne olacak? Yolumu bulma sırası bana geldiğinde, bu yolu sonuna kadar izleyeceğime yemin ediyorum.

— Özgürlüğe kadar mı? diye sordu keşiş.

Alnının yeniden tere bulandığını hisseden Peder Yannaros :

— Özgürlüğe kadar, dedi. Demek istediğim, ölüme kadar.

Keşiş kapıya döndü

— Gidiyorum, dedi.

Peder Yannaros ona baktı, iri mavi gözleri alaca karanlıkta parıldıyordu; sol eliyle yarasını tutuyor; acı çekiyor gibiydi.

Peder Yannaros, bu gneç keşiş için sevgi, acıma ve hayranlık duydu «Benim oğlum bu delikanlı olmalıydı, diye düşündü, öbürü değil.»

— Nereye gideceksin?

— Bilmiyorum, yolum beni kimbilir nereye götürecek.

— Manastırlardan atılıyorsun, dağlardan kovuluyorsun, ovaya indiğinde kovalanıyorsun, nereye gideceksin?

— Ele geçmez bir kalem var Muhterem Peder; ben orada oturuyorum.

— Nedir bu kale?

— Hazreti İsa.

Peder Yannaros, İsa'yı unutup «Hangi kale?» diye sorduğuna utanarak kızardı.

— Korkmamı gerektiren bir şey kalıyor mu? dedi keşiş gülümseyerek.

— Hayır, diye cevap verdi Peder Yannaros.

Genç adam eğildi, Peder Yannaros'un elini öptü, kapıyı açtı ve gecenin karanlığında kayboldu.

Eşikte duran Peder Yannaros, onun karanlıklara karışıp erimesini izledi. Bir şey düşünmüyor, gecenin havasını içine çekiyordu. Canı uyku da istemiyordu; Kutsal Çarşamba günüydü, o akşam ayin yoktu, özgürdü. Kulak kabartıp yoldaki çakıllar üzerinde uzaklaşan keşişin ayak sesleri dinliyordu.

Birden, yüreğinden hançerlenmiş gibi oldu. **«Benden uzak dur iblis!»** diye bağıracaktı, ağzı kuruduğundan ses çıkaramadı. Korkunç bir şüphe kafasından içeri sızıvermişti Ya bu adam, bu keşiş, günah eğiliminden başka şey değilse? Peder Yannaros, kurnaz şeyin insanları saptırmak için bin ayrı biçime bürüneceğini çok iyi biliyordu.

Yıllar önce Aynaroz'da, tombul yanaklı bir oğlan kılığında manastırların çevresinde dolaşırken görmüştü; burada, Kastello'da da, omuzunda testiye çeşmeye giden güzel bir kadın oluyordu; boynuzlu ve kıllı, alevlerle kaplı olarak gerçek yüzüyle göründüğü çağlar çok geride kalmıştı. O da gelişime ayak uydurmuştu. İşte bu gece de, göğsünde demirden bir haç, Tanrı tutkusuyla dolu saf bir keşiş kılığında hücresine girivermişti.

Allak bullak ve öfkeli, söylediklerini hatırlıyordu : Lenin Avutucudur; haksızlık yeryüzüne

saçılmaya başladığında, Tanrı, yolu hazırlamak üzere onu gönderdi. Nasıl mı? Yeryüzünü yok ederek. Böylece yarının İsa'sının yolunu açacak.

— Hayır, hayır, bunu kabul edemem! diye haykırdı Peder Yannaros karanlıkta. Kurnaz şey, kusursuz bir ustalıkla bizleri baştan çıkarmak için gerçekle yalanı birbirine karıştırıyor. Evet, yeryüzü eşitsizlik ve haksızlık dolu; Tanrı'nın elinden kurtulup şeytan'ın eline düşmüş; yok olması gerekiyor... Ama kim yok edecek?

Buruşuk alnına yeni ter taneleri belirdi.

— Bir türlü beceremiyorum, diye içini çekti, gerçekle gerçek olmayanı birbirinden ayırmayı bir türlü beceremiyorum; kafam kocadı, bedenim kocadı; dayanacak halde değilim; yeryüzünün acısını derinleştirme işini benden daha gencine bırakmalı.

Aynaroz Dağı'nın görüntüsü, eski bir ikona gibi, gözlerinin önünde canlanıverdi. Üstündeki gökyüzü mavi değil, altın sarısıydı; altında yemyeşil, papatyalarla örülü bir tarla uzanıyor, ortasında, tepelerinde bayrakları dalgalanan dört kuleli bir beyaz manastır yükseliyordu; bu kulelerden birinin üstünde bir melek, diğerinde bir kartal, üçüncüsünde beyaz bir boğa, dördüncüsünde de bir arslan duruyordu. Manastırın avlusunda bir ağaç yeşeriyor, çiçeklerle kaplı bu ağacın altında inzivaya çekilmiş bir keşiş, gözlerini kapatıp başını kaldırmış kulak veriyordu; her çiçekli dala, kırmızı boyunlu beyaz bir kuş konmuştu; kuşların hepsi de gagalarını açmış ötüyorlardı. Gagalarından, gök mavisi bir şerit sağılıyor, şeritte ötüşerek söyledikleri şarkının

sözleri okunuyordu. «Yalnızlık. Yalnızlık. Yalnızlık. Yalnızlık. Yalnızlık.» deniyordu şeritte. Başka söz yoktu.

Peder Yannaros, içini çekerek ellerini kavuşturdu. Farkına bile varmadan, kendi kendine aynı şeyleri mırıldandı Yalnızlık, yalnızlık, yalnızlık.

«Ne büyük bir rahatlık! Ne büyük bir huzur! Kusursuz bir beraberlik! Tanrı geliyor, görüyorsun, uzun süre senden uzak kalıp sonunda, kucağı armağanlarla dolu yabancı ülkelerden gelen bir baba gibi yanına oturuyor.» Peder Yannaros görüntüyü unutmamak için gözlerini kapadı. «Rahatlık! Huzur! Tanrı böyle olmalı, hayat da. Neden mücadele etmeli? Tanrı hepimizin üstünde değil mi? Yeryüzünün dümenini o tutmuyor mu? Yolu biliyor, nereye gittiğimizden haberi var. İnsanoğlu, sen Tanrı'nın ortağı değil, onun uşağısın Peşinden yürü.»

Bu düşünce dizisinin sonuna vardığında, Peder Yannaros öfkeyle başını salladı **«Benden uzak dur, iblis!»** diye haykırdı, tükürerek. Benim görevim Kastello'da, bütün benzerlerim gibi ben de burada savaşacağım; insanoğlunun kurtuluşu çölde bulduğu çağlar geride kaldı; bugün yeryüzü bizim «Teb» imizdir (*). Cesaret Peder Yannaros! Tanrı bir savaşçıdır, insan da; onunla savaş.»

(*) «Teb» : Eski Mısır'ın üç bölgesinden «Yukarı Mısır» diye de adlandırılan ilki. İlk hristiyanlar, bu bölgedeki çöllerde inzivaya çekilmişlerdi.

BEŞ

KUTSAL perşembe sabahının tanyeri ağardı. Hazreti İsa, başına dikenli bir taç geçirilmiş, kırbaçlanıp hakarete uğrayarak Anna ile Kafaya (*) arasında gidip geliyordu; demirciler, İsa-

(*) **Kayafa: İsa'yı ölüme mahkûm eden, havarilerinin peşini bırakmayan büyük yahudi din adamı.**

yı mıhlayacak çivileri hazırlamaktaydılar; melekler, gökyüzünün kıyısından sarmış, Doğru'nun acılarını seyre hazırlanıyorlardı. Meryem'i selâmlamak için yeryüzüne inen Cebrail şimdi kanatlarını katlıyor, gözlerine yaşlar doluyordu. Bu kutsal perşembe günü, havada en ufak bir esintiye raslanmıyordu; hareketsiz hava Cebrail gibi yaslıydı. Peder Yannaros k,ilisenin kapısındaki taş sıraya çökmüştü; bütün gece gözünü kırpmamıştı; yüreği karanlık ve şaşkındı; pislik dolu, çamurlu gibi gelen yüreğinden utanç duyuyordu Peder Yannaros. İsa ikonasının günlük raporunu beklediği yere yaklaşmaya cesaret edemiyordu.

Kastello'nun eski papazlarının çürüdükleri mezarlar arasında, birkaç cılız papatya bitiyordu. Ve Peder Yannaros, burun delikleri açılıp kapanarak, öteki dünyaya göçenlerin bu basit kokusunu içine çekiyordu. Boş duran mezarına bir göz attı. Güneşin ışığında, mezar taşına kazıdığı kırmızı harfleri seçebiliyordu. **«Ölüm, senden korkmuyorum!»** Yine de, bu yazıyı seçmekten ne gurur duydu, ne de içi rahatladı. Yüreği Tanrısal bir huzur kaynağı değil, kanla kaplı bir lokma et parçası olmuştu. Acı çeken ve haykıran bir lokma et parçası.

— Ulu Tanrım, diye mırıldandı, haykıran yüreğimi bağışla. Ne istediğimi bilmiyor, küstah. Ama nereden bilebilir? Zavallı, kargaşalığın içinde ilerliyor, aklı başından gitti.

Aynı anda, bir kelebek güneşin önünden geçti ve papatyalardan birine kondu; ölüden arta kalanı o da içine çekti, sonra geldi, Peder Yan-

naros'un bıyıkları çevresinde dolanmaya koyuldu. Peder Yannaros, kelebeği ürkütmekten çekindiği için soluğunu tuttu. Her halde yeni doğmuştu, kanatlarının uçları henüz buruşuk olduğundan güneşte ilk kez dolandığı anlaşılıyordu. Kanatları beyaz, sarı beneklerle kaplıydı. Peder Yannaros'un göğsüne tatlı bir yumuşaklık yayıldı, acıları birden duruldu. Bu kaba din adamı, pek insanoğlundan fazla severdi kelebekleri, onlardan cesaret alırdı. Günün birinde adamın biri kelebek sevgisinin nedenini sormuş, Peder Yannaros'ta buluvermişti bu nedeni «Çünkü kurttu onlar, cevabını vermişti, toprağa girdiler ve ilkbaharda kelebek olarak çıktılar. Nedir bu ilkbahar? Kıyamet Günü.

Peder Yannaros kıpırdadı, ürken kelebek uçtu. Bu iki küçük kanat tarafından da terkedilip güneşin altında, sırasında tek başına kaldığına pişmanlık duyduğunu hisseden yaşlı adam çok şaşırdı.

Bu kısacık oyalanma, bütün gece yüreğini ezen kâbusu söküp atmıştı. Haçı süslemek üzere kiliseye girmeye karar verdi. Haçı ve kiliseyi süslemesi için Prastova'dan kendisine yabanî çiçek getirmişlerdi. Kapıyı açtı ve içeri bir göz attı; ışık tam İsa ikonasının üstüne düşüyordu. Görkemli gövdeyi, sapsarı sakalı yerküreyi tutan incecik parmaklı ellerini seçebiliyordu. Onun karşısına böyle çıkmaktan utanç duyup hemen kapıyı kapadı, yeniden sıraya çöktü.

Yoldan birinin geldiği duyuluyordu; yeni bir oyalanma fırsatı çıktığına sevinen Peder Yannaros, iyice görebilmek için öne eğildi. Şişko, bı-

yıklı, partal giysili, çıplak ayaklı bir kadın, çalı-çırpı demetleri taşıyarak önünden geçti; küçük kızlarınki gibi, kalın bir kırmızı kurdele kırlaşmış perçemlerini tutuyordu. İki yumurcak, taş atıp bağırarak arkası sıra geliyorlardı «Bu akşam için bir adam arıyorum! Bir adam arıyorum bu akşam için!»

Zavallı ihtiyar, çalı çırpı demetinin altında iki büklüm, yere bakıyor ve karşılık vermiyordu.

Peder Yannaros, yüreği üzüntüyle kabararak başını salladı

— Zavallı Polikseni, diye mırıldandı. Bakireliği aklını başından aldı, bütün köyün maskarası oldu. Şimdi de, yeni evliler gibi başına kırmızı kurdele takıyor bahtsız..

Vakit çoktan öğleni geçmişti. Köylüler uykuya yatmışlardı; akşam ayininden önce güç topluyorlardı. Ne bir insan sesi duyuluyordu, ne bir köpek, ne de bir kuş sesi. Yalnız zaman zaman arı kovanının uğultusunu andıran, yeknesak ve tatlı bir ses evlerin birinden yükseliyordu; bunlar, kutsal salı günü ölenlerin karıları, anaları, kızkardeşleriydi. Yakınmaktan yorgun düşmüş, hafiften gözyaşı dökmeye devam ediyorlardı.

Derken yeni bir kâbus Peder Yannaros'u boğmaya başladı Keşişin sözleri, önceki gün duyduğu şekilde kafasında çınlıyordu. Düşündükçe de, o papaz cüppesinin, göğüse asılı duran o demir haçın bir adama ait olamıyacağı inancı büyüyordu içinde. O iniltiler, o yara, daha sonra gecenin karanlığında sessizce kayboluş ancak «Kötülük Eğilimi» ne ait olabilirdi. İsa'ya karşı çıkandan başkası, böylesine yanıltmaya yönelen bir

söylev verebilir miydi? Peder Yannaros'un gizlice, bütün varlığıyla, yürekten en çok dilediği şey bu iğrenç, bu haksızlık dünyasının toz olmasıydı ama, bu işin İsa'nın elyle yapılmasını istiyordu.

Keşişin sözlerini kafasında evirip çeviriyordu hep; bir ara gerçeğe uygun geliyor, sonra içinde bir şey bu sözlere direniyordu.

«Hayır, hayır, diyordu kendi kendine ,partizanların konuştuğu bu yeni dil Tanrı'dan gelemez. Başlarında gerçekten Avutucu bulunsaydı, maddî değerden bu kadar söz etmezlerdi Ne yemeli, kârı nasıl bölüştürmeli, düşmanları nasıl öldürmeli? Hiç öteki dünyadan söz ettikleri duyulmuş mu? Gözleri hep yeryüzüne dikili. Her şeyden önce işkembeyi şişirmek; yeryüzünün bütün işkembelerini şişirmek, gerisi sonra düşünülür. Yürek değil, ebedî hayat değil onları ilgilendiren, işkembe. Ama da garip bir Ruhul Kudüs!»

Peder Yannaros içini çekti. Kilise avlusunda, mezarlar arasında yalnız kaldığında, sık sık kafasını düşüne düşüne yıpratırdı. Bu küçücük köyün içinden, Tanrı'nın kendisine bağışladığı kaba beyinle, hayatın, ölümün ve yeryüzünün esrarına bir çözüm yolu bulmak için çırpınıp duruyordu.

Her şeyi sorguya çekiyor, bir cevap bekliyordu. Ama bugün, genç keşişin sözleri kafasını kurcalamaktaydı; taş sıranın üstünde boğuk iniltiler koyveriyor, alnından terler akıyordu.

— Gerçek bu mu, gerçek bu mu? diye mırıldanıyordu. Öyleyse kalk, Peder Yannaros, ile-

ri! Kuşan fişekliklerini, tırman dağa. Git bul Avutucuyu, onunla omuz omuza savaş.

Hemen ardından, gitmesini önlemek için öbür ses içinde çınlayıveriyordu.

— Hayır hayır, diye haykırıyordu, hemen heyecanlanma Peder Yannaros. İşkembe dolduğunda daha fazlasını isteyecek. Ruh, sindirim keyfinden kopabilecek mi? Yeryüzü nimetleri insanı öteki dünyaya götürmez, mutluluk şeytan'ın tuzağıdır; yeryüzü cenneti ancak şeytan'ın tuzağı olabilir. Sana kaç kere tekrarlamalı Peder Yannaros? Şeytan mutluların, hoşnutların, tokların efendisidir; İsa ise mutsuzların, kuşkuluların, açların. Ayağını denk tut Peder Yannaros.

Kötü eğilimin kurduğu tuzağı savuşturmanın sevinciyle başını çevirirken, yıllar önce, köyünün yakınındaki deniz kıyısında, yaşlı bir balıkçıyla arasında geçen konuşmayı —belki bu da bir kötülük eğilimiydi— hatırladı. Aylardan ağustostu, tıpkı bugünkü gibi Tanrı'nın elinden çıkmışa benzeyen eşsiz bir sabah. Deniz, hafiften esen rüzgârla nefis kokular saçıyordu; sarı benekli iki beyaz kelebek, çakılların üstünde oynaşarak birbirlerini kovalıyorlardı. Peder Yannaros, yalınayak, gömleğinin göğsü açık, yüksek sesle çok sevdiği **«Zafer senindir, savaşların hâkimi Meryem Ana»** şarkısını söyleyerek kumlarda geziniyordu.

Orduların Başkomutanı, Koruyucu Meryem, barbarların elinden kurtarmak üzere imparatorluğun yardımına koştuğunda bu şarkı, bütün Bizans kiliselerini çınlatırdı.

Peder Yannaros, bu şarkıyı söyleyerek, birbirlerini çok sevdikleri için yapışık kardeşler diye adlandırılan iki kardeşin oturduğu kulübeye vardı. Kardeşlerden biri balıkçıydı, diğeri çömlekçi; kili yoğuruyor, bir tornanın yardımıyla ona dilediği biçimi veriyordu. Yorgun düşen Peder Yannaros, onlarla biraz gevezelik etmek için oturdu. Büyüğü kili yoğurmaya başlamıştı bile, öbürü de balığa çıkmadan önce ağlarını onarıyordu.

Denizden, savaştan, yoksul kişilerden, incirlerin bu yıl nasıl olacağından söz ettiler. Bir den balıkçı Yannaros'a döndü

— Muhterem Peder, dedi, sana bir şey sor mak istiyorum. Özür dilerim ama, Hazreti İsa, ilk müridine acaba nasıl rasladı?

Peder Yannaros İncil'de yazılı olanı adama nakletti. Ama ihtiyar balıkçı, gülümseyerek başını salladı

— Bunu yalnız ben bilirim, dedi Peder Yannaros'a doğru eğilerek. Hazreti İsa sayısız mucize gösterdi, büyük sözler söyledi ama bunları bilen yok. Kitaplarda yazılanlara inanma; ilk mü ridini nasıl bulduğunu sana ben anlatayım Muhterem Peder. Neydi onun adı?

— Andrea.

— Evet Andrea. Büyük bir fırtınayı gözünün önüne getir; şiddetli bir rüzgâr, dağ gibi dalgalar; balıkçılar boşuna uğraşıyorlardı, elleri boş ve umutsuz geri dönmek zorunda kaldılar.

«Birden, kayalardan birinin ardında ne görsünler? Bir ateş, ateşin önünde kâh büyüyüp kâh küçülerek rakseden bir gölge. Karnı iyice acıkan

balıkçılardan biri «Bu herif bir şey kızartıyor sanki, dedi. Gidip bir bakalım.» Hemen, deniz kıyısındaki ateşe koştu.

— Deniz değildi o, diye düzeltti Peder Yannaros, gördü; Taberiye gölü.

— Ne önemi var, diye karşılık verdi ihtiyar balıkçı öfkeyle, siz okumuş kişiler hep ayrıntılar arasında boğulursunuz. Her neyse, ateşe doğru koştu ama, sönmek üzere bulunan korlarla balık kalıntılarından başka şey bulamadı; adam kaybolmuştu. Seslenip durdu, o yana bu yana cevap alamadı.

«Ertesi gün, fırtına daha da zorluydu. Balık çılar, büyük bir umutsuzluk içinde, ağları boş döndüler yine. Yeniden ateşi ve bir şey kızartır casına üzerlerine eğilen gölgeyi farkettiler. Önceki günkü balıkçı bir kere daha koşarak oraya vardı, bir saza geçirdiği balıkları ateşte kızartan adama rasladı. Gençti, otuz yaşlarındaydı, teni balıkçılar kadar yanmıştı. «Hey dostum, ne yapıyorsun orada?» diye sordu balıkçı. «Görmüyor musun, balık kızartıyorum. — Balığı nereden buldun? — bugün, öğleden sonra avladım. — Böyle bir denizde nasıl balık avlarsın? Biz iki gündür, ağzımıza tek lokma koymadık. — Balık tutmayı bilmiyorsunuz da ondan; ben sana öğreteyim.

«Anladığın gibi, balıkçı Andrea'ydı. Bu garip adamın ayaklarına kapandı ve:

— Efendim, bir daha senden ayrılmıyacağım, dedi.

«Akşam Andrea, kardeşine, kötü havalarda bile balık tutabilen bir adamla tanıştığını anlat-

tı. Kardeşi aynı şeyi başkalarına tekrarladı ve böylece Hazreti İsa —evet O'ydu— ilk müritlerini buldu. Aç kalmamak için nasıl balık tutmaları gerektiğini onlara öğretmekle işe başladı, yavaş yavaş, balıktan balığa, onlara farkettirmeden her birini havarileri yaptı.

Peder Yannaros, ağzı bir karış açılmış onu dinliyordu. Balıkçı konuştukça, güzel minyatürlerinden ötürü kilisede muhafaza ettikleri koca İncil kabını hatırlıyordu; bu minyatürlerden biri Hamsin yortusunu gösteriyordu Ruhûl Kudüs, tepeden aşağı doğru, aç bir martı gibi havarilerin üstüne iniyordu; sanki, on iki kırmızı oltayla onları karınlarından yakalamış, bırakmıyordu. Havariler kurtulmak için debeleniyorlardı ama olta iğnesi karınlarına öylesine gömülmüştü ki bir türlü kurtulamıyorlardı. Ne büyük ustalık, diye düşünüyordu Peder Yannaros: Tanrı kelâmı önce mideyi bulur ve orada kökleşir, sonra yavaşça yükselir, yüreği ve kafayı ele geçirir. Yaşlı balıkçı, mucizeyi anlattığı için mutlu, Peder Yannaros'un yüzüne baktı.

— Sen de düşünürsen düşün Muhterem Peder, dedi, Tanrı böyle çalışıyor işte. Siz, okumuş kişiler Tanrı'nın bir düşünce, az raslanan bir şey, ne bileyim ben, bulut üstüne oturmuş bir ihtiyar olduğunu söylersiniz. Tanrı'nın bulut üstünde resimleri bile yapılmıştır. Hiç de değil! Bir torna düşün, nah, kardeşiminki gibi. Bizler çamuruz. Torna hiç durmadan dönüyor, üstümüzden geçiyor, üflüyor ve bizi dilediği biçime sokuyor: Testiler, toprak kaplar, çiçek saksıları,

tencereler, kandiller yapıyor. İçinde su, bal ya da şarap olanlar var, mutfak işlerinde kullanılan ya da aydınlatmaya yarıyanları var... İnsanlar Tanrı'nın elinden böyle çıkıyorlar işte. Kırılsak bile onun için ne önemi var? Dönüyor, dönüyor, yeni kaplar yapıyor, bir kere bile arkasına dönüp bakmıyor, baksa neye yarar?

— Peki ama neden? dedi balıkçıyı şaşırtmak isteyen papaz. Neden beni yaptı? Yaptığına göre neden kırıyor? Reddediyorum! — Reddediyorsan reddet!» dedi ihtiyar balıkçı kuru ve alaycı bir gülüşle. Sonra da ekledi: «Bizim fikrimizi soran mı var?»

Peder Yannaros gözlerini kapamıştı, ışıklar içinde kalan o uzak kıyıyı görüyor, ihtiyar balıkçının sözleri birer birer aklına geliyordu. Bu cahil ihtiyar belki de haklıydı; Tanrı, önce insanoğlunun işkembesine yönelir, oraya çakılır, oradan yavaş yavaş yüreğine, beynine, ruhuna sızar. Yeryüzünde eriyip giden partizanlar da belki haklı.

Önce yemek, karın doyurmak, toprağa uzanan kökleri beslemek; ağaç daha sonra çiçek açacak...

Gübre neye yarıyor? Bal ve koku olmaya, meyvada taptaze bir et olmaya. Öyleyse gübreye ve insanoğlunun işkembesine şükürler olsun!

Peder Yannaros, hristiyanlarla komünistler arasında debelenirken Kiryakos çıkageldi Dikenli tellerin ardında yine bir ölen vardı; ölmeden papazın son duasını okumasını istiyordu. Peder Yannaros yerinden kalktı, silkindi; dizleri,

beli, bütün eklem yerleri acıyordu. «Yaşlanıyorum, diye düşündü, yaşlanıyorum ama kararımı bir türlü veremedim.» Sonra tellâla döndü

— Bütün bunlar ne zaman bitecek Kiryakos? Ne zaman?..

Şaşkına dönen tellâl

— Anlamıyorum Muhterem Peder, dedi.

— Ne zaman İsa çarmıha gerilmekten kurtulacak?

Kiryakos omuz silkti

— Dirilip durmaktan ne zaman kurtulacak?

Peder Yannaros cevap vermedi. Kutsal eşyanın saklandığı yere girdi, gümüş vazoyu aldı, kırmızı kadife parçasıyla örttü ve yola koyuldu.

Kastello'yu korumakla görevli komutan, köyün hemen dışındaki bir çukuru dikenli tellerle çevirmiş, oğulları ya da kocaları asilere katılan elli kadar ihtiyarla kadını buraya attırmıştı. Üst üste yığılmış, iskelet halinde, ayakta yaşıyorlardı; kadınların saçları kazınmıştı; erkeklerin alnına, kızgın demirle **hain** damgası basılmıştı.

Peder Yannaros, gümüş vazoyu sıkı sıkı tutarak, hızlı adımlarla köyü geçti. Bir kere daha, bir ölünün son duasını okuyacaktı. Her gün, hatta bazı günler birkaç kere, insanların ölümle karşılaşabilmelerini sağlamak için İsa'nın gövdesini ve kanını taşıyordu böyle. Onlar içleri rahat ölüyorlardı; ama son iniltileri, dehşet içindeki son bakışlarını izleyen Peder Yannaros bir türlü rahata kavuşamıyordu; bu ölülerin can çekişmesi, bitip tükenmek bilmeksizin kendi içinde sürüp gidiyordu.

Binbaşı, somurtuk bir yüzle gidip gelerek dikenli tellerin önünde Peder Yannaros'u bekliyordu. Ufak tefek, zayıf, güneşte kavrulmuş, sağ yanağında derin bir yara izi bulunan kirpilerinki gibi minicik ve yuvarlak gözlerinin üstü gür kaşlarla kaplı bir adamdı. Bıyıklarını ısırıp tutsaklarından her birine uzun uzun bakarak geziniyordu. Gözleri, dudakları, bıyıkları, her şeyi ürkütücüydü; kırbacının ucuyla topukları yenmiş uzun çizmelerini okşuyordu.

Öfkeyle bıyığını ısırıp

— Alçak sürüsü, diye mırıldanıyordu, alçak sürüsü, hainler, satılmışlar!

Seyrek bıyıklı, ufak tefek bir asker, çaktırmadan yanındakine döndü

— Ne diyordum Abraham, düşümde gelincikler gördüm, kan habercisidir. Ne olacağız Levi, söylesene?

Sarı benizli, hastalıklı, incecik dudaklı, kılları mısır püskülü rengindeki Levi, alaylı alaylı sırıttı

— İlâhi Panos'cuğum, Tanrının bugünkü haline baktıkça şeytan'ın tek umudumuz olduğunu anlamamak mümkün değil. Sana kaç kere tekrarlamalı? Artık dünyayı şeytan yönetiyor; ona mum adamak gerek. Hiç durmadan tokadı yiyip öteki yanağını uzatmaya devam eden senin İsa'nla, binlerce yıldan beri verilen yığınla ölüye rağmen bir türlü doymayan benim Yahova'ma kalırsak işin içinden çıkamayız. Bunun için Tanrı'ya sırt çevirip boynuzlarını öpüyorum şeytan!

Naziler onu Selânikte enseleyip Dachau'ya

(*), keman çalmaya yollamışlardı. Söylentiye göre, yahudilerin müzikle yakılması emredilmişti; Levi de fırının ağzında duracak, ırkdaşları içeri girerken keman çalacaktı. O günden beri tek zevki, akıtılan kam seyretmek olmuştu.

Panos, Tanrı'ya edilen bu küfürlere akıl erdiremiyordu. Boynuzlarıyla şeytan'ı görür gibi oluyor, tüyleri ürperiyordu. Yardım istemek için öbür yanındakine döndü :

— Yahudilerin dediklerini duydum Vassos, ne dersin?

Ama zavallı Vassos, söylenenleri duymamıştı bile. Kafası iyice ötelerde, yoksul bir evde, evlendirmek zorunda olduğu dört kızkardeşin yanındaydı. Onların çeyizini hazırlamak için didinip durmuştu da, bütün didinmesine karşılık en büyükleri Aristea'yı bile evlendirememişti.

— Ne diyorsun? dedi. Duymadım da.

İki asker, gülüştüler.

— Bizim tatlı kuzucuk kızkardeşlerini düşünüyor! Ya sen Stratis, bir şey söylemyior musun? dediler arkalarını dönüp. Bir kerecik aç ağzını, üç gündür sesini duymadık.

Ufak tefek, fare suratlı, cılız Stratis

— Gevezelerden hoşlanmam, diye mırıldandı; cehenneme kadar yolunuz var!

— Arkadaşı Leonidas'ın ölümünü bir türlü hazmedemedi, dedi Levi gülerek. Zavallı Stratis,

(*) Dacha : İkinci Dünya savaşı sırasında Almanların yahudileri yaktıkları ünlü toplama kamplarından biri.

onun işi bitti, artık geri dönmeyecek. Şimdi sıra bizde!

Stratis'in gözlerinden bir damla yaş aktı; karşılık vermeden başını çevirdi. Çavuş, öfkeyle yanlarına sokuldu:

— Ne dırlanıp duruyorsun öyle, itoğlu it alayı? Papaz, son duayı okumak üzere geliyor. Susun bakalım!

— Ben yahudiyim, dedi Levi ellerini oğuşturarak; bu taraklarda bezim yok.

Peder Yannaros yolun ucunda göründü; savaşçı bir edayla, savaş bayrağı gibi tutuyordu gümüş vazoyu havada. Başı açık, saçları dağınık, postallarını taşların üstünde takırdatarak yürüyordu. Gümüş vazodan esrarlı ve büyük bir güç ellerine, kollarına, yaşlı gövdesine şiddetle yayılıyor, onu sendeletiyordu. Tutuklular onu uzaktan seçtiler, gözleri parıldamaya başladı; tüm umutları bu gümüş vazoya, içindeki kutsal gövdeye ve kana bağlanmıştı.

Artık kurtuluşu nereden bekleyebilirlerdi? İnsanlardan mı? O güne kadar insanlar onlara işkence etmekten, öldürmekten başka şey yapmamışlardı. Kala kala Hazreti İsa kalıyordu; ondan da kurtuluş gelmezse lânet olsundu dünyaya geldikleri güne, bu dünyayı yaratan ellere.

Papazın yaklaştığı sıra, yeni doğmuş çocuğunu emziren bir ana, bebeğini kaldırıp dikenli tellerin üstünden gösterdi; limon gibi sapsarıydı yavru.

— Su! diye haykırdı, Tanrı aşkına biraz su!

Yaşlı bir adam, bir deri bir kemik kalan elini binbaşıya uzattı :

— Ne istiyorsun? diye haykırdı subay.

— Özgürlük istiyorum, dedi ihtiyar ölgün sesiyle.

— Kes sesini! Oğlun hainlerle birlik oldu.

Zayıf, bir lokma ekmek istercesine, yalvaran sesiyle :

— Özgürlük!... diye mırıldandı yine ihtiyar.

Papazın yaklaştığını görmeyen binbaşı :

— Hepinizi kurşuna dizeceğim, diye homurdandı. Başta Peder Yannaros haini olmak üzere. Sonra sıra, veremli öğretmene gelecek, ardından da sizlere. Bu köyü, tepeden tırnağa temizlemek gerek.

Çavuşa döndü

— Yanına iki kişi al, yarın git, öğretmeni, karısını ve çocuğunu al da bana getir. Buraya, dikenli tellere.

Peder Yannaros durdu; gümüş vazo elinde sallanıyordu.

— Tanrım, diye mırıldandı, daha ne kadar zaman hayvanlara yem edeceksin? Yeryüzünde acının ve eşitsizliğin sonu gelmeyecek mi? Sevginin de eline silâh vermeyi ne zaman kararlaştıracaksın Ulu tanrım? Onları duymuyor musun? Tutukluları, gardiyanları, binbaşıyı duymuyor musun, acıman yok mu? Bir mucize göster!

Ardından birinin soluduğunu duyan binbaşı döndü, kısa boylu ve tıknaz, alev saçan gözleriyle kendisine meydan okuyan papazı farketti. Kaşlarını çattı, başını çevirip diz çöktü. Bu yetmiş-

lik papazdan nefret diyor, aynı zamanda da çekiniyordu; bakışlarında, kendisini küçültmeye çalışan sessiz bir güç seziyordu. Gümüş kabı, İncilleri, atkısı, şeytan kovmaya yarayan duaları ve mezamirleriyle bu sakallı papaz görünmeyen güçleri yönetiyor, yürekli bir adam olduğu halde binbaşı ondan korkuyordu. Ayağını yere vurdu.

— Neden öyle bakıyorsun bana Peder Yannaros?

— Utanmıyor musun? Tanrı'dan korkmuyorsun demek binbaşı? dedi ihtiyar utangaç ve güç zaptettiği sesiyle.

Komutan kırbacını sıktı, vurmak istercesine elini kaldırdı.

Yine de, Peder Yannaros, korkmadan yaklaşmaya devam etti. Sakalını binbaşının yüzüne değdirecek kadar yakına vardığında

— İnsan mısın sen? dedi. Sana kasap diyenler çok haklı. Yalnız, hangi kuzuların boğazlandığını biliyor musun acaba? Aç gözlerini de onlara bak, zavallı. Hepsi senin kardeşin.

İtmek için papazın koluna yapışan subay

— Seni kurşuna dizdireceğim ihtiyar teke! diye haykırdı. Ayağını denk al, sıra sana da gelecek!

— Benim sıram çoktan geldi Binbaşı. Dik duvarın dibine, yaşamaktan utanç duyuyorum.

— Seni ne zaman öldüreceğime ben karar veririm, başkası değil. Yaylan!

— Yaylanmıyorum, haykıracağım!

Askerlere döndü, gümüş vazoyu gücünün yettiği kadar yükseğe kaldırdı.

— Bu kadar kanın döküldüğü yeter, diye haykırdı, yeter!

Binbaşı üstüne saldırdı, sakalına yapışıp susturdu.

— Git de bunu oğluna, o Bulgara, alçağa, kaptana söyle!

Peder Yannaros, sakalını bibaşının elinden kurtarıp askerlere doğru ilerledi

— Evlâtlarım, diye haykırdı yeniden, size öldürün diyenlere kulak asmayın. Başınızı kaldırın, korkmayın, «Hayır!» deyin. Tanrı'nın boyunduruğunu kabullenen özgürdür, insanların boyunduruğunu kabullenense köle. Özgürlük! Evlâtlarım özgürlük!

Binbaşı, kırbacını kaldırdığı gibi papazın üstüne çullandı; ama yiğit bir rumelili olan Çavuş Mitros kırbacın şaklamasını önledi, ihtiyarı kenara çekti, askerler ikisinin arasına girdiler.

Papaz, kendini kurtarmak için debeleniyordu.

— Bırakın beni, diye haykırıyordu, yaşamaktan utanıyorum, ölmek istiyorum; kasap, Tanrı'ya söveceğine beni de boğazlasın!

— Sus muhtrem Peder, dedi çavuş tatlılıkla, sus; burada her şeye silâh hâkimdir.

Peder Yannaros, büyük acılar içinde ona baktı :

— Sen de, dedi, demek sen de bu hale geldin oğlum Mitros? Evvelki gün, yedi kadını birden nasıl öldürdün?

Çavuş sesini alçalttı

— Tanrı beni bağışlayacaktır, dedi. İradem-

le değil, öyle yapmak gerektiğinden öldürdüğümü biliyor.

— Senin ödlek olduğunu biliyor, diye sözünü kesti Peder Yannaros, ruhun bir takım gerekliliklerden çok daha önemli olduğunu da biliyor. Çok yazık sana Mitros, Tanrı bağışlamıyacaktır.

Aynı anda, ölmek üzere bulunan birinin hırıltısı duyuldu; Peder Yannaros ürperip haç çıkardı

— Beni bağışla Ulu Tanrım, kulunun can çekiştiğini unuttum...

Sonra İsa'nın gövdesini ve kanını iyice havaya kaldırıp çukura indi.

ALTI

ELİNDE gümüş vazo, kiliseye dönen Peder Yannaros «İnsanoğlunun yüreği ne kadar da alçalabiliyor, diye düşünüyordu; Tanrı gerçekten yüz çevirdi, onun bakışından yoksun kalan yeryüzü de karanlıklara gömüldü.»

Köyün daracık, pis kokulu yollarından geçerken :

— Tanrı kayboldu, Tanrı kayboldu, diye tekrarlıyordu. Her yer yıkıntı, kurşunlarla delik deşik edilmiş kapılar, sağa sola sıçramış kan izlerinden ibaretti. Aç köpekler, bir parça leş peşinde, yerleri kokluyorlardı.

Peder Yannaros gümüş vazoyu kucakladı; birden Tanrı'yı elinden tutup, insanların çektiklerini göstermek üzere Kastello sokaklarında geziniyormuş gibi geldi.

— Bak, diyordu Tanrı'ya, in gökyüzünden, orada ne işimize yarıyorsun? Sana burada ihtiyacımız var Ulu Tanrım, Kastello'da, bak! Savaş biraz daha devam ederse herkes birbirini yiyecek. Bizde insanlıktan eser kalmadı Tanrım, yüzlerimiz canavarlaştı, savaş bizi yırtıcı hayvanlara dönüştürdü! Daha evvelki gün, sakin ve aklı başında bir adam olan köy muhtarı Stamatis Baba, kulağını koparmak üzere dokumacı Stelyanos'un üstüne saldırmadı mı? Ya binbaşı, geldiğinden bu yana ne kadar kötüledi! İnsan değil artık, kana susamış bir kaplan! Bu böyle ne kadar gidecek? Nereye varacak Tanrım? Her yanda şeytanın yüzü Tanrı'nınkinin yerini alıyor. Tanrım, yardım et de bana teslim ettiğin bu küçücük köye senin görünüşünü egemen kılayım!

Düşüncesi, bir karanlık deniz üstünde çalkalanarak yoluna devam ediyordu. «Bu dünyada, diye düşünüyordu, ya kurt olmak gerekiyor, ya da kuzu. Kimi yiyor, kimi de yenilip yutuluyor. Ulu Tanrım, ikisinden de iyi ve güçlü bir üçüncü hayvan yok mu?»

Varlığının derinliklerinden bir ses ona karşılık veriyordu: «Var Peder Yannaros; sabret. Binlerce yıldan beri insan olma yolunda; henüz bunu başaramadı. Çok mu acelen var? Tanrı'nın acelesi yok, Peder Yannaros.»

Peder Yannaros kışlanın önünde durdu; dizleri titriyordu. Yiyecek kalıntılarının çektiği bir sürü çocuk, çöp yığınının önünde durmuş karıştırıyorlardı. Karınları davul gibi, bacakları sazlar kadar ince bir çoğu koltuk değneklerine dayanmış, koşuşup duruyorlardı; bazılarının, sekiz-on yaşında sakalı çıkmıştı bile.

Peder Yannaros yanlarına yaklaşmak isterdi ama, ne diyebilirdi bu çocuklara? Hepsi birer küçük canavar kesilmişti, Peder Yannaros'da onlara verecek şey yoktu. Ağzını açmadan, çocuklara bakarak olduğu yerde çakıldı kaldı. Yaşlı gözlerle onlara bakarken, zayıf, yalınayak, saçları dağınık, bez parçasına sarılı üç yaşlarında bir çocuk ölüsü taşıyan yaşlı bir kadın geniş adımlarla önünden geçti; kazmasını sırtlamıştı, gözleri yuvalarından uğramış ve kupkuruydu, ara sıra da isterik çığlıklar atıyordu. Peder Yannaros bu kadını tanıyordu Köyün ebesi ihtiyar Areti'-ydi, çocuk da torunu. Papazı görünce vahşi bir kahkaha attı

— Öldü Peder Yannaros, diye bağırdı ona, git efendine söyle, öldü! Yavruma verecek bir lokma ekmeği de yok muydu?

Peder Yannaros karşılık vermedi. Davul gibi şiş karınlı, iskeleti andıran, göğsü ve kemik-

lerinden başka şeyi seçilmeyen koca kafasıyla küçük, yeşile çalan gövdeye bakıyordu...

İhtiyar kadın, dudakları büzülmüş, deli gibi gülerek nefret dolu bakışlarla süzüyordu Peder Yannaros'u.

Birden haykırmaya koyuldu :

— Küçücük çocukların açlıktan ölmesine göz yuman bu Tanrı nasıl Tanrıdır Peder Yannaros?

— Sus Areti, diye yalvardı ihtiyar papaz, sus, Tanrı'ya küfretme.

— Neden küfretmiyecek mişim? diye haykırdı kadın. Korkacak ne kaldı? Bana artık ne yapabilir?

Ölü çocuğu gösterdi

— Senin Tanrın bana artık ne yapabilir?

Papaz, kutsamak istercesine elini çocuğa uzattı; ama ihtiyar kadın, birden ölüyü çekiverdi.

— Ona dokunma? diye bağırdı.

— Nereye götürüyorsun onu Areti?

— Tarlama gömeceğim; işte kazmam.

— Son duasını okutmadan mı gömeceksin? Ben de seninle geliyorum.

Yaşlı kadının dudakları büzüldü, ağzından köpükler saçıldı

— Dua mı? Ne duası? Onu diriltebilir misin? Diriltemezsin değil mi? Öyleyse beni rahat bırak.

Torununu kollarında sıkarak, geniş adımlarla tarlaların yolunu tuttu.

Peder Yannaros başını eğdi, gümüş vazoyu

göğsünde sıktı «Bu ihtiyar kadına ne cevap vereceksin Tanrım?» diye soracaktı, korktu ve sustu. Başı önüne eğik, köyün içinden geçerek kilisenin yolunu tuttu.

Alçak bir kapı açıldı, iki büklüm bir ihtiyar kadın başını uzattı, papazı görünce haç çıkardı :

— Onu bana Tanrı gönderdi! diye mırıldandı. Sorarım, cevabını verir nasılsa.

Bir oğlu dağda, «Kızıl Takkelilerle» birlikte savaşıyordu. Bir gece, askerleri boğazlamak üzere köye inmek istediği duyulmuştu. Neden? Zavallı askerler ona ne yapmışlardı? İhtiyar kadın kendi kendine bu soruları sorup duruyor, bir türlü cevabını bulamıyordu. Tanrıya şükürler olsun, Peder Yannaros tam sırasında geçmişti; kendisine verecekti sorularının karşılığını. Yaşlı kadın onu yolun ortasında durdurdu, elini öpmek için eğildi.

— Muhterem Peder, dedi, seni bana Tanrı yolladı; bir parça duruver, sana soracaklarım var.

— Konuş nine, dedi papaz, ama çabuk ol, acelem var çünkü.

— Neden herkes birbirini öldürüyor muhterem peder? Neden benim oğlum da savaşıyor? Zavallı askerleri öldürmek istiyormuş; askerler ona ne yaptı? Bütün bunları kafamda evirip çeviriyorum Muhterem Peder, bir türlü anlıyamıyorum, uyuyamaz oldum.

— Ben senden iyi mi anlıyorum sanıyorsun nine? dedi ihtiyar papaz. Ben de Tanrı'ya bütün soruları soruyorum karşılık vermiyor. Karşılık

vermedikçe kararsız yüreğim, kimden yana çıkacağını bilemiyor. Sabret nine, göreceğiz bakalım!

İhtiyar kadın başını salladı, ellerini gökyüzüne kaldırdı, bir şeyler söylemek istedi. Ama ne diyebilirdi? Kapıyı örtüp içeri çekildi.

Peder Yannaros, güçlükle soluk alarak yoluna devam etti. Hava ağırdı, leş kokuyordu. Ölüleri pek derine gömmemişlerdi, kokuları ortalığı tutmuştu.

Köyün çevresindeki tarlalarda ,topraktan fışkıran bir ayağa, ya da kafatasına raslandığı oluyordu. Gündüzleri köpekler toprağı kazıyor; geceleri çakallar ölüleri yiyorlardı. Ertesi sabah, yağmur yağmışsa, başka kafalar, başka bacaklar fışkırıyordu yerden.

Peder Yannaros, dumanı tüten bir yıkıntının önünde durdu ve burnunu tıkamak zorunda kaldı. Evvelki gün, «Kızıl Takkeliler» köye girdiğinde, evin sahibi ihtiyar Manolakis ile karısı Kalliyo Ana yıkıntıların altında ezilmişlerdi. Papaz onları iyi tanır, severdi. İkisi de sakattı, ev tepelerine yıkıldığında kaçamamışlardı. Çocuksuz, Tanrı'dan korkan, yaşlılık günlerinde bile birbirlerini seven iyi insanlardı. Küçücük avlusunda bir teneke fesleğen bulunan tek köy evi onlarınkiydi. Yaz akşamları, şimdi papazın durduğu yere, kapının eşiğine oturur neşeyle gelip geçenlere seslenirlerdi; şimdi, onlardan kala kala bir leş kokusu kalmıştı. Papaz başını salladı : «İnsan gövdesi nedir ki? diye düşündü. Çürümüşlük ve leş kokusu. Ebedî ruh bu lâğım çukuruna inmeye

nasıl tenezzül edebilir? İşte bunun için ölümden korkmuyorum.»

Yıkıntılardan uzaklaştı.

«Ulu Tanrım, diye mırıldandı, ne yapmalı? Yardım et, cevap ver bana! Sana her gün raporumu veriyorum, köyün ne hale geldiğini biliyorsun. Yiyecek şeyimiz kalmadı, her geçen gün eriyoruz; her geçen gün askerlerden biri kaçıp dağdakilere katılıyor. Afaroz edilen oğlum, kızıl Takkelilerin komutanı, Kartaltepesinden bize her gün haber yolluyor : «Teslim olun! Teslim olun! Yoksa vay halinize!» Ne yapmalıyız? Ne yapmalıyım? Az önce Areti'nin sana söğdüğünü duydun; gerçekten dayanacak halimiz kalmadı. Açlıktan ölen çocukları nasıl kurtarmalı? Bana bir öğüt ver Ulu Tanrım. Köyü yakılıp yıkılmaktan kurtarmak için dağdaki partizanlara mı teslim edeyim? Ya da kollarımı kavuşturup merhametini mi bekliyeyim? Ne yazık ki insanız Ulu Tanrım, bekleyemeyiz. Merhametin gecikiyor. Genellikle de bizi ölümden sonra, öteki dünyada gelip buluyor; ama ben, merhametini yeryüzünde göstermeni istiyorum.

Bir an sustu.

— Ne olursa olsun, diye ekledi yüksek sesle, merhametini yeryüzünde göstermelisin!

Bir karar vermiş gibiydi, adımlarını sıklaştırdı. Kiliseye varmadan az önce, alçak bir kapının önünde durdu.

Veremden ölmek üzere bulunan köy öğretmeni burada oturuyordu. Cezaevleri ve dayak sağlık durumunun hakkından gelmişti, kimseye

boyun eğmeyen biri olduğundan Peder Yannaros onu severdi. Öğretmenin evinden çıkabildiği sıralar, bir pazar, ayinden sonra onu hücresine, kahve içmeye davet etmişti. Önce öğretmen uzak durmuş, pek konuşamamıştı; papazlarla konuşmayı sevmediği açıkça belli oluyordu. Ama yavaş yavaş açıldı, yeryüzünde yaşıyan yoksul ve kendisi gibi veremli bir dost gibi İsa'dan söz etmeye koyuldu. Kendisine inananların dağıldığı büyük şehirleri geziyordu; kimi fabrikada çalışıyordu, kimi de maden ocaklarında. Aralarında öğrenciler, kendisi gibi aç öğretmenler de vardı.

— Onu görüyorsun demek? diyordu kendinden geçen papaz, tanıdığın biri gibi söz ediyorsun ondan.

— Ara sıra görüyorum, diye cevap verdi öğretmen gülümseyerek.

Papaz haç çıkardı

— Ulu Tanrım, dedi, bir şey anlıyamıyorum.

Ancak sonra, konuğu gidince Peder Yannaros anladı Öğretmen Lenin'den söz ediyordu.

Bir an, alçak kapının önünde durdu Çalacak mıydı kapıyı? Yoksa çalmıyacak mıydı?

Öğretmen yatağına uzanmıştı; ateşi yakmak için eğilen karısına bakıyordu. Küçük oğlu Dimitraki, arkalıksız bir iskemleye oturmuş alfabesini heceliyordu. Soluk benizli, düşkün bir çocuktu Dimitraki; ayakları şişmeye başlamıştı, gözleri büyüyordu.

Turuncu benekli, cılız ve yara dolu bir karakedi ocak başında mırıltılar çıkarıyordu. Dışar-

da köpekler havlıyor, kapılar vuruluyor, daha da uzakta postallar yolu döğüyordu; ama evin içi sessizdi; yalnız, alfabesini heceleyen küçük çocuğun sesi duyuluyordu.

Öğretmen gözlerini kapadı; birden, evin sessizliği onu ürkütmüştü. Artık günlerinin sayılı olduğunu biliyordu; öksürdüğünde, karısını ürkütmemek için arkasını dönüyor ve şiltenin altına gizlediği kan kırmızı mendiline kan tükürüyordu.

Ölümcül hasta olduğunu bildiği halde, evin sessizliği onu mutluluk gibi ürküttü «Mümkün değil, diye düşündü, herhalde bir yerde bizim için büyük felâketler hazırlanıyor...»

Erken ihtiyarlayan somurtuk, siyah başörtüsünün altında duran ağzını hiç açmayan karısına baktı; yıllardan beri sefalet, korku ve hastalıkla boğuşuyorlardı... Sonra bakışlarını soluk benizli, açlıktan ayakları şişen biricik oğluna dikti; onun bu hali yüreğini paralıyordu. «Hiç olmazsa çocuklarımız bir parça mutluluğa hak kazanacaklar mı? Üstümüze basarak geçebilmeleri için, çukurları gövdelerimizle doldurduk : Geçebilecekler mi? Dimitrakim bir gün alfabesinin sonuna varacak mı? Varmasına fırsat verecekler mi? Kastellos'ta her gün, kadınlarla çocukları öldürüyorlar; Kastello'da, Yunanistan'da; bütün dünyada. Eski dünyanın sonu, yenisinin başlangıcı bu : Bizim kuşak, iki değirmentaşı arasında, gövdesi ve ruhuyla un ufak oldu. «En önemli anlarda yeniden doğabilsen!» : Bu çin lânetlemesinin altında eziliyoruz. Ve görevimiz, bu lânetlemeyi

kutsama haline getirmek; çetin bir görev, ağır bir iş. İnsanoğlunun kendini beğenmiş erdemleri, Kutsallık, İnatçılık, Yiğitlik, imdat!»

Öğretmen gözlerini kapamış, düşüncelere dalıp gitmişti. Kaç yıldan beri yüreği korkuyla umut arasında gidip geliyordu? Korku ve umut dolu yıllar daha ne kadar sürecekti? Gözlerini açtı yeniden, karısına, çocuğuna, köye ve tüm Yunanistan'a baktı; hayal gücü onu dünyanın çevresinde dolaştırdı : Her yer ne kadar çok korku ve umutla doluydu!

Her zaman böyle mi olmuştu acaba? Yoksa yeryüzü çökmeye başladığında mı artmıştı insanoğlunun acıları?

Bir felâketin yuttuğu, eski çağların şehrini düşünüyordu; çağdaş dünya o şehre ne kadar da benziyordu. Uygarlıkların yeni doğan açlıkların, şişen göbeklerini, doymak bilmez ihtiraslarını, sonunda yıkılışlarını hatırladıkça, öğretmen, zevk ve korkuyla ürperiyordu.

Pompei'nin kilerleri yiyecekle dolup taşıyordu; kadınları boyalı ve kısır orospular, erkekleriyse usta, alaycı, yorgun bezirgânlar ve sözde yazarlar. Ve tüm Tanrılar, Yunanistan, Mısır ve Doğu'nun tüm tanrısal köpekleri, beşinci sınıf yırtıcı haydutlar, kötü bir sırıtışla insanların ruhunu, adaklarını aralarında paylaşmak üzere ortak olmuşlardı orada. Oysa, Vezüv yanardağının ayaklarına serili şehir, ertesi günü umursamıyordu, boş veriyordu.

Bugün bütün dünya, Vezüv'ün patlamasından az önceki Pompei'yi hatırlatıyor. Sefil kadın-

lar, inançsız ve yasasız adamlar, fabrikalar ve hastalıklarla bu dünyanın işi ne? Bütün bu usta bezirgânlar niçin yaşıyor? Sıra kendilerine gelip tiyatrolara, gece kulüplerine, batakhanelere kurulmaktan başka niçin büyüyor bütün bu şımartılan çocuklar? Bütün bu madde, düşünceyi köstekliyor. Bizden önceki kuşaklar tüm düşüncelerini, parlak bir uygarlık yaratma uğruna kuramlar, şahaserler, bilimler, kurumlar yaratmakta harcadılar.

Artık hepsi tükendi, yok olmaktan başka çareleri kalmadı. Yaşasın, düşünceye yeni kapılar açacak barbarlar!

Efendilerin işkembelerini şişirip üzerinde kestirdikleri masalara aç yığınlar saldırıyor. Kutsal an! Gürültüye uyanan efendiler gülerek dönüyorlar, dönmeleriyle sararmaları bir oluyor. Uşaklar ayaklanmış İşçiler, rençberler, dadılar, ahçılar, oda hizmetçileri! Kutsal an! Düşüncenin, sanatın ve yaratıcılığın en büyük anıtları, insanoğlunun bu önüne geçilmez itişinden doğmuştur. Maddeden bitki örtüsüne, bitki örtüsünden hayvanlara, hayvanlardan insanlara varıncaya dek, esrarlı biri Özgürlük için döğüşüyor. Her çağ onun değişik bir yüzünü görüyor, bir maske görüyor daha doğrusu, çünkü çeşitli görünüşler altında değişmeyen biri. Bugünkü yüzü, saldırıya geçen bu müthiş yığınların önderliği.

Kadın ocağın önünden kalktı; kocasının düşünceye daldığını gördükçe, onu oyalamak için konuşmaya giriyordu

— Evvelki gün, dedi, gümüş bir kutu içinde

Meryem Ana'nın kuşağıyla Aynaroz Dağından bir papaz geldi, komşumuz Lenaki Ana söyledi.

Öğretmen sinirlendi :

— Sus kadın, kanımı kaynatıyorsun! Ah çan kulelerinin çevresinde dolaşan bu akbabalar, sahte tören yöneticileri! İnsanlık ne zaman açacak gözünü?

Yeniden bir gıcık tuttu, kırmızı mendiline tükürdü ve başı yastığa düştü.

— Konuşmayalım, dedi, yorgunum.

Birkaç dakika, güçlükle soluk alarak sırtüstü yattı; ama birden, gücünü kuvvetini kazanır gibi oldu, yatağın içine oturdu «Yetiş Ben Yehuda, diye düşündü, Ben Yehuda yetiş, imdat!»

Gözkapaklarının altında zayıf gövdeli, kalkık burunlu, her umutsuzluğa kapılışında kendisine cesaret veren ufak tefek veremli yahudiyi, ermiş Ben Yehuda'yı, inatçı Ben Yehuda'yı daha iyi görebilmek için gözlerini kapadı. Ben Yehuda, Ukrayna'da yoksul bir köy öğretmeniydi; o da ciğerlerinden hasta ve ölmek üzereydi. Ama günün birinde, dev bir düşünce, akıl almaz bir şekilde kafasında beliriverdi «Ahdi Atik» in yazıldığı ölü dili canlandırmak ve bu klâsik ibraniceyi yeryüzündeki tüm yahudilerin ortak dili yapmak. Düşüncesini köyündekilere aşılamaya çalıştı, yuhalandı. Varını yoğunu bırakıp Polonya'ya gitmeyi, orada yaşıyan yahudi yığınlarına bunu aşılamayı düşündü; tren bileti alacak parası olmadığından, bütün yolu yürümesi gerekti; gece gündüz ilerliyor, düşüyor, kalkıyor, yoluna devam ediyordu. Polonya sınırına vardığında ayakta du-

racak hali kalmamıştı. Hastanede Ben Yehuda'yı muayene eden doktor, başını salıyarak : «En fazla iki gün daha yaşarsın, dedi. Vasiyetnameni hazırlamanın sırasıdır; öğretmen olduğuna göre okuma-yazma bilmen gerekir.» Ama Ben Yehuda gülmekle yetindi «İçimdeki büyük düşünceyle nasıl ölebilirim?» dedi. Doktorlar : «Delirmiş!» dediler kendi kendilerine. Ben Yehuda hastaneden kovuldu. Sokağa çıktığında, Kudüs'e gitmeye karar verdi; Avrupa'yı yürüyerek aşacaktı. Yola koyuldu, yiyeceği ekmeği dilenerek köyden köye geçiyordu. Ancak yahudilerin toplu halde oturdukları yerlerde mola veriyor, düşüncesini havrada açıklıyordu. Ama her yerde yuhalanıyor; yoluna devam etmek zorunda kalıyordu. Aylar geçti. Günün birinde Ben Yehuda Kudüs'e vardı. Kutsal şehre girer girmez toprağı öptü, uyuyacak bir köşe buldu, vakit kaybetmeden düşüncesini aşılamaya koyuldu : «Dudaklarımızın temizlenmesini istiyorsak Musa'nın Tanrıyla konuştuğu atalarımızın kutsal dilini canlandıralım!»

Bu işi yaparken bağnaz yahudilerin kendisine karşı çıkmalarına yol açtı. Tanrı'nın ve «Ahdi Atik» in dili olan üç kere kutsal dili, günlük hayata uygulamakla küçülttüğü için dine saygısızlıkla, alçaklık ve dönmelikle suçlandı. Havralardan kovuldu, kendisini dinleyenlerle birlikte afaroz edildi. Ama inatçı Ben Yehuda cesaretini yitirmedi. Eserini ortaya çıkarmadan ruhunun kaçıp gitmesini önlemek için onu, dişleri arasında sıkı sıkı tutarak çölde vaaz vermeye devam etti. Bir okul açtı, sırf ana dilleri klâsik ibraniceyi ko-

nuşacak çocuklar doğurması için öğrencilerinden bir yahudi kızıyla evlendi. Ve bir oğlu oldu ama, çocuk dilsizdi. «Tanrı'nın sana verdiği en büyük ceza dediler hemen. Yahova seni yargıladı ve mahkûm etti!» Yine de Ben Yehuda pes etmedi. «İnanç dağları devirir, dedi, ben de dağları devireceğim!» Günün birinde, beş yaşlarında olan oğluna bir teke saldırdı. Korku çocuğun dilini çözdü. «Ahdi Atik» in kutsal diliyle «Baba, baba, bir teke!» diye bağırarak babasına koştu.

Mucize dört yana yayıldı, öğrenciler akın akın geldiler. Bu düşünce ruhlara sızdı ve kökleşti. Artık yolda giderken, eskinin ölü sözcüklerinin canlandığı duyulabiliyordu. Yiğitlik ve inatçılıkla düşünce başarıya ulaşmıştı. Şimdi Filistin'e giderseniz, yahudilerin, garip bir şekilde canlanan eskinin diliyle konuştuklarını, pazarlık ettiklerini, dalaştıklarını, seviştiklerini, kitap ve gazete bastıklarını görürsünüz.

Doktorların iki günden fazla yaşamaz dedikleri Ben Yehuda, kırk yıl daha yaşadı. Ancak dev düşüncesinin, etli canlı bir insan gibi yollarda gezindiğini görünce ruhunu koyvermek için dişlerini gevşetti.

Öğretmen gözlerini açtı; yüzüne yeniden huzur gelmişti. «İnanç budur! diye düşündü. Bu kadar gülünç bir düşünce kendini kabul ettirdikten sonra, bizimki neler yapmaz kimbilir? Yeryüzünün, temelleri üstünde sarsıldığını şimdiden duyuyorum!» İçini çekti «Özgürlüğe kavuştuğumuzu, yeryüzüne adaletin hakim kılındığını görecek zaman bulacak mıyım?» Bir anda tüm

hayatı kafasından geçiverdi Yanya'da öğretmenken tutuklanmış, zindana atılmış, kırbaç, rutubet, açlık gövdesinin hakkından gelmişti. Cezaevinden çıktığında bir paçavraydı; ölmek için doğduğu köye dönmüştü. Her günü can çekişerek geçiyordu, ama Ben Yehuda'yı hatırlıyor, ruhunu dişleri arasında sıkıyor ve ölmemekte diretiyordu. Onu soluk benizli görüp meraklanan dostları karşısında Ben Yehuda'yı düşünüyor, gülümsüyor ve «İçimde taşıdığım bu büyük düşünceyle nasıl ölebilirim? diyordu. Korkmayın!»

Birden öğretmen kulak kabarttı; kapısının önünde biri durmuştu. Karısı da irkildi; kim olabilirdi bu gelen? Çıplak ayakla avluya çıktı, kapının çatlağından dışarıya göz attı; sakalla cüppeyi seçince kimin geldiğini anladı.

— Peder Yannaros, dedi alçak sesle, açayım mı?

— Hayır, açma, dedi öğretmen. Yine Tanrı'dan söz edecek, yorgunum!

Birlikte soluklarını tutup Peder Yannaros'un postallarının uzaklaşan sesini dinlediler.

— Yazık, dedi öğretmen; o da mahkûm.

Elini yastığının altına götürdü, önceki gün er Stratis'in kendisine gizlice getirdiği buruşuk not defterini aldı. «Leonidas bunu sana vermemi söyledi, demişti Stratis. Kime yollayacağını biliyorsun.» Sonra Stratis gözlerinin yaşardığını hissetmiş, aceleyle çıkıp gitmişti.

Öğretmen başını salladı «Biri daha yitip gitti, yazık! dedi. Büyük bir düşünce uğruna bile değil üstelik!»

Leonidas, Naksos'lu anası tarafından uzaktan yeğeni olurdu; ara sıra, gizlice, kendisiyle konuşmaya gelirdi. Çok genç yaşta, sivilce ve özlem dolu çağında genç bir kıza âşık olmuştu, ondan kızararak söz ederdi. Kız da kendisi gibi öğrenciydi. Tanıştıkları gün kırlara gitmişler, oğlaklar gibi koşuşup durmuşlardı. Otlar yumuşamıştı bile, badem ağaçları çiçekliydi, ortalığı reçina ve güneşte ısınan taşların kokusu kaplamıştı. İlk kırlangıçlar görünmüştü. Hava çok ısındığından, öğlene doğru genç kız blûzunun düğmelerini açmıştı. Sonra tatlı bir rüzgâr çıkmıştı; iki eski sütunun arasından körfezin bir parçası, insanoğlunun ebedî sevgilisi deniz görünmüştü. Gençliğin, aşkın ve denizin esrarlı uyumu! Bir gün önce tanımadığı genç kızın eli avcunda, sütunların arasından denizi farkeden Leonidas, yüreğinin otlar, deniz ve sonsuzlukla bir bütün oluverdiğini anladı. Hayatı bir anlam kazandı, dünya ona şaşırtıcı ve yepyeni geldi.

Öğretmen, defterin yapraklarını titreyen eliyle çeviriyordu; taptaze bir mezarı kazar gibiydi. Evvelki gündü, kurşun kalbine girmiş, Leonidas dostu Stratis'in ayakları dibine yuvarlanmıştı. Stratis de, partizanların eline düşmemesi için onu sırtlamıştı. Leonidas'ı Kastello'da gömmüşler, Stratis cebinde bu defteri bulmuştu. Yazısı incecikti, bazı bölümler mürekkeple yazılmıştı, bazıları da kurşun kalemle. Yer yer harfler karışıyor, siliniyordu : Sayfalara gözyaşları akmış olmalıydı. Bir çok sayfa da kan içindeydi.

Öğretmen başını kaldırdı :

— Karı, dedi, kapıyı çalan olursa açma.

YEDİ

23 OCAK. — Bu sabah, bir sel çukurunda soğuktan donan üç asker ölüsü bulduk. Ayakları kardan dışarı fırlamıştı, bu sayede görebildik onları. Yanlarında bir de partizan vardı, yün çamaşır ya da gömlekten yoksun, sırtında çuval bezinden üniformasıyla bir partizan; çıplaktı ayakları,

bacakları yaralarla kaplıydı, askerlerle birlikte sürünmüştü. Dördü de ısınabilmek için sıkı sıkı birbirlerine sarılmışlardı.

29 OCAK. — Sevgilim, dün gece hayatımın en garip ve tutarsız düşünü gördüm. Bu düşe hiç bir anlam veremedim, yine de allak bullak oldum.

Denizin dibindeydim, izmarit türünden bir balığın öfkeyle Tanrı'ya bir şeyler söylediğini duyuyordum. Ağzını açıp kapadığını görüyordum bu ağızdan hiç ses çıkmıyordu ama, sağır-dilsizlerin işaretleri nasıl anlaşılırsa balığın dediklerini de öyle anlıyabiliyordum. Bu sözler, büyük bir öfkeyle kafamda yankılanıyordu. İzmarit, öfkeyle, iğneli ve çirkin solungaçlarını oynatıyor, bağırıyordu : «Adil bir Tanrı olsaydın, haklı olanlara güç vermen gerekirdi, haksızlara değil!] Kendinden daha büyük bir başka balıktan yakınır gibiydi; bunun için Tanrı'ya başvuruyordu. Tanrı da ona karşılık verdi ama, yin bir ses duymadım; yalnız, izmaritin çevresinde kaynaşmaya başlayan suları gördüm. Şaşkına dönen izmarit de akıntıya kapılmış dönüp duruyordu. Sonra deniz durulmaya başladı, izmarit başını kaldırdı, aynı sözler kafamda çınladı «Adil bir Tanrı olsaydın, haklı olanlara güç vermen gerekirdi, haksızlara değil!» Mario, bu dağlarda uzun süre kalırsam delireceğimi hisediyorum; usumu yitirmemek için gece gündüz seni düşünmem gerekiyor sevgilim.

1 ŞUBAT. — Bütün günümü seninle geçirdim Mario; içimde bir badem ağacı çiçek açmışcasına, bütün gün hafif bir koku duydum. Hatır-

lıyor musun bir yıl önce böyle bir günde tanışmıştık; Poseidon tapınağını gezmek için Sunion'a kadar uzanmıştık. Yanımıza ekmek, bir sürü portakal almıştık; bir de Homeros'u. Bademler çiçek açıyordu, otlar yumuşacıktı, oğlaklarla oynamıştık, hatırlıyor musun! Çam ağaçları bal kokuyordu. Tepemizde «Güneş Baba» bizi ısıtıyordu. İki mutlu böcek gibi, taşlar üzerinde yürüyüşümüzü izlerken ne kadar da mutluydu.

Bir eflâtun blûz giymiştin, başında da beyaz kadifeden bere, iki inatçı perçem berenden dışarı taşıyordu. Çok hızlı yürüyorduk. Ne kadar gençtik! Yeryüzü ne kadar taze, ağaçlar nasıl yeşil, masmavi gök nasıl da sevgi doluydu! Bir yılda ne kadar ihtiyarladım! O zamanlar hiç ölü görmemiştim; şimdi ölü yığınları üstünde oturuyorum, yüreğim taş kesildi. Homeros'tan söz ediyorduk, hatırlıyor musun? Ölümsüz dizeleri bizi dalgalar gibi sürüklüyordu. Ne kadar mutluyduk! Kutsal metin, ırkımızın «Ahdi Atik'i» i Homeros birden yüreklerimizde canlanıyordu! İçimizde güldüğünü, deniz gibi çınladığını duyuyorduk. Kar bilekli Thetis (*) denizin altındaki mağaralardan çıkıyor, topal Tanrının (**) örsünde yaptığı pırıl pırıl silâhları oğluna getiriyordu.

Ve biz, elele, çamların arasından Attik güneşinin denizde oynaşmasını izleyerek ölümsüz dizeleri tekrarlıyorduk :

(*) Thetis: Deniz tanrıçalarından, Akhillesu'un anası. Oğluna ölümsüzlük sağlamak için topuğundan tutup Styx ırmağına sokmuştur.
(**) Ateş ve demirciler tanrısı topal İfestos olmalı.

Koyuldu büyük bir kalkan yapmaya,
dört bir yanı işli sağlam bir kalkan,
çevresinde parlak bir çember attı kalkanın,

ışık saçan üç katlı bir çember,
gümüşten bir kayışa bağladı kalkanı,
kalkan üst üste beş tabakadandı,
üstünde birçok süsler çizdi, gösterdi usta-
lığını.

Yeri, göğü, denizi yaptı,
yorulmaz güneşi yaptı, dopdolu dolunayı,
gökyüzünü saran yıldızların hepsini,
Pleiad'ları, Hyad'ları, güçlü Orionu,
hem Araba, hem Ayı denen yıldızı yaptı,
Ayı Oriona bakar, boyuna yerinde döner,
tek yıldızdır Okeanos'un sularından pay al-
mayan
İki güzel şehrini yaptı ölümlü insanların.

Birinde düğünler, şölenler,
sokakta, yanan çırağların ışığında,
evlerinden alınıp gezdirilen süslü gelinler,
dört bir yanda kavuşma türküleri,
oynayan, dönüp duran delikanlılar,
flâvta, kitara sesleri.
Kapı önlerinde şaşakalmış bakan
kadınlar. (*)

Çamların altında okuduğumuz yaşlı atanın dizelerine bir türlü doyamazdık, hatırlıyor mu-

(*) ILYADA HOMEROS Çeviri: Azra ERHAT A. KADİR (Sander Yayınları).

sun? Denize koşan doludizgin bir ırmaktı sanki bu dizeler. Sevgilim, hayat ne kadar güzel, basit ve iyi olabilirdi, biz onu ne hale getirdik! O gün, ölümsüz gün seninle olan, minicik kurtlara karşı bile içi sevgiyle dolup taşan ben, bugün Epir'deyim, elimde tüfek, soydaşlarımı öldürüyorum. Hayır, henüz bizim insan olarak anılmaya hakkımız yok; ne maymunuz ne de insan, ikisi arasında kalan yaratıklarız. Oysa, seni hatırladıkça yüreğimin eridiğini, badem ağacı gibi çiçeklendiğini hissediyorum sevgili Mario; bu yürek Homeros'u hatırlıyor, o zaman anlıyor insanın ve ölümsüzlüğün ne olduğunu.

2 ŞUBAT. — Uyandığımda, badem ağacı içimde çiçek açmaya devam ediyor, kanım, sevinç, hüzün ve özlemle dolu, bir müzik uyumuyla atıyor damarlarımda. Senin adın, Sevgili Mario, denizin üstünde uçan bir martı gibi kanımın üstünde sallanıyordu. Ah, bu uyumu sözlere aktarmayı, bir şiire uygulayacak zamanı — zamanı ve gücü — bulmayı ne kadar isterdim! Dudaklarımda bir şarkı geziniyor, bugün beni kâğıt ve kalemle başbaşa bıraksalar, diyordum!

Derken cenk borusu çaldı, tüfeklerimizi kaptık; asiler, aylar önce çekildikleri, bir türlü söküp atamadığımız Kartaltepe'sinden burunlarının ucunu göstermişlerdi; yeniden birbirimizi boğazlamamız gerekiyordu. Sana bunları yazdığım sıra hava karardı, kanlar içinde ve bitkin dönüyoruz, iki taraf da birtakım kayıplar verdi; bunun ne onlara faydası var, ne de bize.

Kan, boyuna kan aktı...

Homeros, **Atinalılarla Truvalılar** arasındaki savaşı anlatır, onların cançekişmelerini okurken üstün bir sevinç duyarız; **büyük** yaratıcı bu kıyımdan benzersiz, erişilmez bir şarkı yarattığı için düşüncemiz kanatlanır sanki. Onun kurbanları insan değil **de, insan biçiminde**, acı duymayan, bir sözde savaşın uçucu olmayan, eter içinde karşılaştırdığı **yığınlardır** sanki. Şiir, insanla yığın, ölümle ölümsüzlük arasında ayırım yapmaz. Ama herşey yeryüzünde geçer, savaşçıların etten, kemikten ve kıldan meydana gelen gövdeleri, bir de ruhları olursa savaş korkunç bir şey sevgilim!

İnsan savaşa giderken nefret etmediğini, sırası geldiğinde kendine hakim olup kıyımın ortalık yerinde bile insan kalacağını düşünür. Ama hayatını korumak zorunda kalmasıyla, savunma içgüdüsüyle birlikte, varlığının derinliklerinde, yüzyıllar ötesinde kalmış uzak bir «ata» gibi, kara ve kıllı bir hayvanın uyandığını hisseder. İnsan yüzü, yerini goril maskesine bırakır, insan beyni kıllarla karışık bir kan topağıdır artık. Başlar bağırmaya «İleri, hepsinin hakkından geleceğiz!» Ama bu ses kendi ağzından çıktığı halde insana yabancı gelir; insan sesi değildir. Derinliklerden çıkagelen bu ata, bu goril, maymunla insan arasındaki yaratığı bile ürkütüp kaçırır.

Ara sıra bu hayvandan kaçmak, içimde kalan insanlık kırıntısını kurtarmak için ölümü özlediğim olur. Ama sen, sen beni hayata bağlarsın; yeniden sabrederim. Kendi kendime, günün birinde kıyımın sona ermesi gerektiğini, goril kılığından kurtulabileceğimi tekrarlarım.

O zaman, seninle elele, İlyada'nın ölümsüz dizelerini okumak üzere Sounion'a dönebileceğiz.

11 ŞUBAT. — Bütün gün kar yağdı; soğuk içimize işliyor ama ısınacak odunumuz yok. Partizanlar bize göz açtırmıyorlar; yılgı, bizi gece gündüz uyanık tutuyor; kulaklarımız kirişte, hep tetikte duruyor, bırakmıyoruz tüfeklerimizi. Yuvarlanan bir taş, kımıldayan bir hayvan hemen karanlığa, körlemeden ateş açmamıza sebep oluyor. Boyuna kuşku, boyuna uykusuzluk yüzünden eridik, kendi kendimizin gölgesi haline geldik. Hiç olmazsa, yüce bir düşünce uğruna savaştığımızdan emin olabilseydik...

Çok sert bir komutanımız var, hep öfkeli; gaddar bir yaradılış. Kötü alınyazısı onu durmadan itiyor, günün birinde yok edecek. Sanırım kendisi de bunu hissediyor, kötülüğü buradan geliyor; ama dayanacak güçten yoksun, uçuruma doğru, başı önde saldırıyor.

Bu komutan bana bir trajedi kahramanı gibi geliyor. Gerçekle boğuşan Oidipus (*) ya da banyosuna giren Agamemnon (**) karşısında duyulan acıma ve saygıyı onun için de duyuyorum. Ama birkaç gündür insan değil, yırtıcı bir hayvan oldu; karısı onu bıraktı ve dağdaki partizanlara

(*) **Oidipus: Laios ve İokasti'nin oğlu, Teb kralı, bir kâhinin babasına, oğlu tarafından öldürüleceğini söylemesi üzerine dağa bırakılır. Çobanların büyüttüğü Oidipus, tanımadığı babasını gerçekten öldürür. Kral olup öz anasıyla, yine bilmeden evlenir. Durum anlaşılınca İokasti kendini asar, Oidipus da gözlerini kör edip Teb'den ayrılır.**

(**) **Agamemnon: Mikines ve Argos kralı, Truva'ya saldıran ordunun komutanı.**

katıldı. Noel'de Yanya'dan gelmişti, eşsiz bir kadındı! Ya da, bu yabanî görüntü içinde, bizim üzerimizde bu etkiyi yaptı. Gecenin göbeğinde tanyerinin ağarışı gibi! Kir pas içinde, sakallı, uykudan yoksun, dağların tepesinde yitip gitmiş, aylardan beri gerçek bir kadın görmediğimiz sıra, sapsarı saçları, beni, incecik beli, yürüyüşü ve her şeyin üstünde, ardında iz bırakan pudra ve lâvanta karışımı kokusuyla bu kadın bize peri kızı gibi geldi.

İlk kez komutanın gülümsediğini gördük; yüzü artık eskisi gibi değildi, bize de insan gözüyle bakıyordu. Her sabah traş oluyor, daha iyi giyiniyor, çizmeleri parlıyordu. Sesi, yürüyüşü bile değişmişti.

Ama karısının güldüğünü hiç görmedik; her gün biraz daha somurtuyor, bakışı bize yöneldiğinde, katı, soğuk, nefret dolu oluveriyordu. Bir gece kapıyı açtı, dağa kaçtı. Çarpık bacaklı kurnaz Stratis haberi, kahkahadan kırılarak verdi bize. Kışlada ağızdan ağıza dolaşan bir şarkı bile uydurdu

«Kırlangıç kaçtı kafesinden
Çırparak kanatlarını, çırparak kanatlarını..»

«Hapı yuttuk, diye mırıldandı dostum Vassos; artık bizi gebertene dek rahat bırakmaz. Gece gündüz savaş olacak!»

Bir an düşünceli, sustu, sonra da kimsenin duymaması için alçak sesle bana

«Sana yemin ederim Leonidas, ölüm vız geliyor, dedi, yeter ki niçin, kimin için öldüğümü bi-

leyim. Ama bilmiyorum işte; sen biliyor musun?»

12 ŞUBAT. — Tanyeri ağarırken cenk borusu çaldı; kimse kaçmasın diye bütün köyü kuşattık; yakınları — oğul, kardeş ya da koca — asilerle birlik olanların köyün dışına, dikenli tellerle çevrili bir çukura atılması emredildi. Evlere doluştuk, ihtiyarları, kadınları yataklarından söküp aldık; herkes haykırmaya koyuldu; kapılara, pencerelere, bahçedeki kuyunun kenarına yapışıyorlardı, zorla götürmek gerekti. Dipçikle ellerine vurduk, sürüklerken giysilerini paraladık; dikenli telle çevrili çukura indirmek için sıraya koyarken bir çoğu yaralandı. Başlangıçta, içimden ağlamak geliyordu; bu haksızlık beni isyan ettiriyor, çığlıklarına dayanamıyordum. Zorla sürüklediğim ihtiyar kadınlar lânet yağdırıyor, benim içimden, onları kucaklayıp birlikte ağlamak geliyordu.

«Biz ne yaptık? Neden dikenli tellerin ardına koyuyorlar?» diye haykırıyorlardı. Ve ben, cevap veriyordum onlara «Hiç bir şey yapmadınız, suç sizin değil, hadi yürüyün!»

Ama yavaş yavaş — nedir adına insan denen bu leş kokulu ve tehlikeli hayvan? — kendimi oyuna kaptırdım. Kendime rağmen, kötü bir insan gibi davrana davrana kötüleştim. Alıştım vurmaya; kadınları saçlarından yakalayıp sürüklemeye, küçük çocukların üstünde tepinmeye başladım.

14 ŞUBAT. — Kar yağıyor! Dağlar bembeyaz, evler kar altında kaldı. Köyün tüm çirkinlik-

leri yavaş yavaş, tılsımlı bir kılığa bürünüp kayboluyor. İp üstündeki ufak bir bez parçası bile, eşsiz bir görüntü oluyor; karlar altındaki tay leşi zarif kıvrımlarla, sabahları pembe, öğleden sonra mavi, akşam eflâtun bir renk birikimi halini alıyor, ay huzuru içinde balkıyor. Savaş olmasa, kalın pabuçlar, yün kazaklar, kulaklarımıza kadar çektiğimiz başlıklarla kar altında, dağda seninle gezsek ne büyük mutluluk Mario! Sıcak bir banyo, ocağın yanında kurulu sofra, tabaklarda dumanı tüten çorbaların bizi beklediği küçük eve dönerdik akşam. Ölmek üzereyken iç geçiren «Hayat boyu üç şeyin özlemini çektim: Bir küçük ev, iyi bir eş, bir saksı fesleğen. Hiç birine sahip olamadım.» diyen ünlü komutan kimdi?

Aslında hayat ne kadar basit, sevgilim, mutlu olmak için insana ne kadar az şey gerekli!

Ama insanoğlu, hayalî yücelikler peşinde yitip gitmeyi yeğ tutuyor. Kaç kere tüfeğimi atıp yola koyulmak, birden odanın kapısında belirivermek isteği geçti içimden, Mario! Sırf sıcaklığını avucumda duymak için tutacaktım elini. O sevgili elini sıkmaktan daha büyük mutluluk olabileceğini sanmıyorum. Ama bunu asla yapamayacağım; tüfeğimle burada kalacağım; eve dönmemi söyleyecekleri ana kadar savaşacağım. Neden mi? Korkuyorum, çok utanırdım çünkü. Korkmasam da kaçmazdım. Ödev, Vatan, onur, asker kaçaklığı, bu büyük ve korkunç sözcükler benim minicik hassas ruhumu zincire vurmuş, kımıldatmıyor.

16 ŞUBAT. — Sevgilim, burada bütün yaptıklarıma, gördüklerime katlanabilmek için tek şeyi bilmek bana yeterdi. Tek şeyi Neden, kimin için savaşıyoruz? Neden biz, ulusal ordu, kara takkeliler Yunanistan'ı kurtarmak için savaşıyoruz da düşmanlarımız, kızıl takkeliler onu satmak, elden ayaktan düşürmek için çarpışıyorlar. Ah, hiç olmazsa bilebilsem, emin olabilsem! Bütün cinayetlerimiz, öldürüp, yakıp ırza geçerek yol açtığımız bütün felâketler doğrulanırdı. Yürekten değil — çünkü sen varsın Mario — ama hiç olmazsa kadere rıza göstererek verirdim hayatımı; kemiklerimi atalarımızın kemiklerine katmayı kabul ederdim, Millî Marşımızda Özgürlüğün bir kemik yığınından çıktığı söylenmiyor mu?

Bir kadının boynuna yapışmış, sille tokat sıraya sokuyordum; çocuğunu emziriyordu; kocası partizanlarla birlikti. Döndü, yüzüme baktı; bu bakışı hayat boyu unutamıyacağım. Yaşadığım sürece yapma fırsatını bulacağım tüm iyilikler içimin rahatlamasına yetmiyecek. Ağzını bile açmadı kadın, ama içimde büyük bir çığlık duydum «Bu kadar alçaldığın için utanmıyor musun Leonidas?» Dondum kaldım Utanıyorum, diye mırıldandım, utanıyorum ama askerim, özgür değilim, artık insan da değilim, bağışla beni!» Kadın hiç cevap vermedi; başını iyice dikip çocuğunu göğsünde sıktı, sıraya girdi. «Bu kadının yetkisi olsa, kışlayı ateşe verir, hepimizi yakardı, diye düşündüm. Çocuğu, bundan böyle süt değil, kin emecek, nefret, intikam emecek. Büyüdüğünde asilere katılacak, babasıyla anasının

yapamadıklarını o tamamlıyacak. Yaptığımız haksızlıkların karşılığını pahalı ödeyeceğiz.»

İnanır mısın sevgilim, bu düşünce beni avuttu. Öyleyse, diyordum kendi kendime, gaddarlığımız, yaptığımız bütün kötülükler, horlamalar, boşuna değil. Kurbanlarımızın yüreğini uyandırıyor, katılaştırıyor. Bu köylülerin, hiç baş kaldırmadan, hayat boyu eğiklik içinde uyumalarına fırsat vermiyor, tekmeliyerek uyandırıyoruz. Gerçekten uyanıyorlar; yakında, dağların, ovaları ezmek üzere aşağı ineceğini göreceğiz! Tanrı isterse o bebek başlarına geçecek, bugün kendini beğenmiş, suskun bir ananın kollarında sıktığı o bebek!

17 ŞUBAT. — Savaş, boyuna savaş; kar. Soğuk, açlık, kargalar; ürkütücü bir durgunluk. Yeniden soğuk, açlık, kargalar. Gece, karda nöbet devriye gezme. Arkadaşlardan biri dönmedi, yanımıza köpekleri alıp onu aramaya çıktık. Donmuş, gözleri oyulmuş halde bir yarıkta bulduk; kargalar işe gözlerden başlıyor. Dağ yolları, açlığın, soğuğun, topların kurbanı katır ve at leşleriyle dolu. «İnsanlara acımıyorum, dedi Vassos bugün bana. Acı çekmeye hak kazandık. Asıl katırlarla atlara acıyorum.»

22 ŞUBAT. — Kimin için, niçin savaşıyoruz? Her gün kuşku artıyor, onunla birlikte korku da. O hale geldim ki, yaşantımın en dayanabilir anları elde tüfek geçirdiklerim oluyor. Savaşırken düşünecek ne gücüm var, ne zamanım. Hayatımı korumak için, hayvan gibi savaşmaktan başka şey yapmıyorum. Ama kargaşalık sona erince, korkunç soru bir yılan gibi gırtlağını

şişirerek karşıma dikiliyor. Yalan ve haksızlık uğruna, Yunanistan'ı köle kılmak, kurtarılmaya hak kazanmıyanları kurtarmak için çarpışan biz miyiz yoksa?

Biz miyiz satılmışlar, hainler? Dağdakiler 1821 in haydutları mı yoksa? Haklı olan, uğruna hayatımı feda edebileceğim dâva hangisi? Bir savaşçı için, bundan daha büyük işkence olamaz sanıyorum. Komutan bu sabah, orduya katılmak istemedikleri için beş genci, beş yakışıklı delikanlıyı kurşuna dizdirdi. Böylesine yüce bir yiğitliğe, ölümü hiçe saymaya yol açan ideal, haksız olabilir mi? Bütün gün, kendi kendime hep bunu sordum durdum. Ama cevabını bulamadım. Çünkü tanıdığım Kara Takkeliler var, en az onlar kadar yürekli davrandılar.

Kendilerini esir alan partizanlar: «Bizimle dağa gelir misiniz? diye sormuşlardı. —Hayır, gelmek istemiyoruz.— Ama sizi kurşuna dizeriz sonra. — Dizin. Yunanlı doğduk, Yunanlı öleceğiz.» Hepsi kurşuna dizildi. «Yaşasın Yunanistan, yaşasın özgürlük!» diye bağırarak öldüler.

Demek yiğitlik ve inanç şaşmaz bir ölçü olmuyor; öyleyse gerçeği yalandan nasıl ayırmalı? Kimbilir ne kadar yiğit, ne kadar şehit, uğrunda ölünmeyecek bir ideal için canlarını verdiler? Tanrı ile Şeytan'ın azizleri var. Bunları birbirlerinden nasıl ayırmalı?

1 MART. — Gökyüzü dağlar karışıyor. Bir şey seçilmiyor, sis her yanımızı kaplıyor, lâpa lâpa kar yağıyor. Sabahtan beri karı temizlemek için çalışıyoruz. Bugün savaş yok: Kızıl Takke-

liler inmlyecek, biz onlara doğru çıkmıyacağız. Tanrı, soluk alabilmemiz için aramıza girdi. Öğlene doğru, Stratis, bize uğradı.

Dostum Vassos, eski bir çoban olan saf Panos, şeytana benzeyen yahudi Levi ile birlikteydim. Kışlanın bir köşesinde birbirimize sokuluyorduk.

— Gelin, dedi Stratis, size ihtiyacım var.

Karda peşinden yürüdük. Dizlerimize kadar batıyorduk. Herkes, önündekinin izinde gitmeye çalışıyordu. Stratis boş bir evin kapısını itti. Birkaç gün önce, ihtiyar bir karı-koca olan evin sahiplerini tutuklayıp dikenli tellerin ardına atmıştık. Cesaretleriyle ün salmış, partizanlarla birlik iki oğulları vardı.

Evin köşesine bir masa konmuştu. Bir balta bulduk, tahta parçalarını ateş yakabilmek için ufaladık; bu arada, eski bir kanapenin de hakkından geldik. Ocakta ateş parıldıyor, oynaşıyordu. Isıtmak için ellerimizi uzatıp ateşin çevresine sokulduk. Yavaş yavaş damarlarımızda kan dolaşmaya başladı, yüzlerimiz parıldadı. Birbirimize baktık: Mutlu olması için insana çok şey gerekmiyor. Ellerimiz, dua edercesine ateşe uzanıyor, ateş bir Tanrı oluyordu; Tanrıların en eskisi, en sevileni, insanlığa en çok faydası dokunanı. Sıcaklığı, kuluçka tavuğun kanadı altındaki civcivler gibi kardeş yapıyordu bizleri.

Beş kişiydik; hiç birimizin düşünceleri, işi, hayatının amacı aynı değildi; beş ayrı dünya. Stratis, matbaa işçisiydi; Panos, çoban; Vassos, dülger; Levi tüccar; ben, öğrenci. Oysa, o an, aynı sıcaklık içinde karışmış, bir bütün olmuş-

tuk. Damarlarımız ve yüreklerimizin buzu erimişti; yanyana ocağa doğru uzattığımız ayaklarımızdan büyük bir mutluluk yükseliyor, dizlerimize, belimize, yüreğimize, başımıza çıkıyordu. İyice uyuşan Panos, gözlerini kapadı ve uykuya daldı. Onu kıskanıyordum; uyku açığımı kapamak için gözlerimi yummaya çalıştım, ama Stratis beni dürttü.

— Sizi, uyuyasınız diye getirmedim buraya; açın gözünüzü, moloz yığını. Size okuyacak önemli bir şeyim var.

Konuşurken de cebinden bir mektup çıkarıyordu.

— Çocuklar, yemin ederim ki bu mektubun cebime nasıl girdiğini bilmiyorum. Aramızda, hem «RADİKAL»i, hem komünist beyannamelerini ve mektupları dağıtan bir casus olmalı. Her neyse, mektubu bu sabah cebimde buldum; okudum, bir daha okudum, ne diyeceğimi kestiremediğimden birlikte okuyup tartışabilmemiz için sizlere getirdim. Öyle ya, avanak alayı! İnsan mıyız biz, yoksa meleyip: «Kes gırtlağımı Ulu Tanrım! Kes gırtlağımı!» diyerek mezbahaya gitmeyi kabullenen koyunlar mıyız?

Levi alaylı alaylı göz kırptı:

— Buraya baksana Stratis, koca tilki, sakın benimle dalga geçmiyesin? Yunanlıları yahudilerin kafese koyduğu söylenir, yahudileri de ermenilerin. Bildiğim kadarıyla sen ermeni değilsin. Beni uyutamazsın. Mektubu sen yazdın. Sakın yutmayın çocuklar...

— Tilki ne kadar kurnaz olursa olsun, yakayı ele verir Abrahamcığım, diye kendini ko-

rudu Stratis. Al mektubu, yazıya ve imzaya bak.

Levi mektubu kaptı, ateşe doğru tuttu:

— Bu mektup topal Aleko'dan yahu! diye bağırdı. Demek ölmemiş? Döktüğüm yaşlara yazık be!

Aleko, şeytana pabucu ters giydirecek kadar kurnaz ahçımızdı. Savaştan önce Preveze'de bir meyhane işletiyordu. Topal, şişko ve bıyıklıydı, pişirdiği çorbadan hep kılları çıkardı. Onu yitireli bir ay oluyordu. Öldürüldüğü, çakallara yem olduğu söyleniyordu. Nesi var nesi yoksa, yeleklerini, çoraplarını ve bir yerden arakladığı dört gümüş bıçağını aramızda paylaşmıştık.

— Yaşıyor mu? Yaşıyor mu? diye bağırdık bir ağızdan. Oku Stratis, nereden yazıyor mektubu? Ne diyor? Vay topal vay!

— Kime yazıyor? diye sordu Levi.

— Kimseye. Herkese yazıyor, diye cevap verdi Stratis. Kendi deyimiyle, gerçek bir genelge göreceksiniz. Hey Panos, canımın içi çobanım, uyan; hepiniz kulaklarınızı açın!

Stratis ateşe yaklaştı, sesini yükselterek mektubu okudu:

«Avanak alayı, asker parçaları, selâm hepinize! Benim ben, hortlayan topal Aleko. Bu basit bir mektup değil, bir genelge, gözleri iyice açmak sözkonusu. Maytaba alındığım mezbahadan kirişi kırıp özgür dağlardaki yiğit kişilere katılalı bir ay oluyor. İt oğlu it sürüsü, içinizi tıka basa yalanla dolduran köpeklerin söylediklerine sakın kulak asmayın. Sözde açlıktan nefesimiz kokuyormuş, esirleri öldürüyor, Bulgarlar

ve Arnavutlarla işbirliği yapıyormuşuz. Burada Yunan bayrağı dalgalanıyor, kaç aydır sizi besleyen bıyığım üstüne yemin ederim. Bir Kara Takkeli yakaladığımızda seçim hakkını ona bırakıyoruz: Bizimle gelir misin? Hoş geldin öyleyse. Gitmek mi istiyorsun? Uğurlar ola. Kayıntıdan sual ederseniz dostlar, yaşasın size sandık sandık et, konserve, çay, şeker ve marmelât yollayan Amerikalılar; bir karşı-saldırıda bütün yiyeceklerinizi ele geçiriveriyoruz. Amerikalılar bize destek olmasa hapı yutardık doğrusu, neyse, Truman Baba işini biliyor. Söylentiye göre size yaz için yeni araç-gereçler, toplar, otomobiller yollayacakmış; bir an önce hepsi gelse de, yaza hazırlıklı girsek.

«Yemin ederim, burada sık sık sizi düşünüyor, hepinize acıyorum. Ne zamana kadar kendinizi öldürteceksiniz, salak sürüsü; partiyi kaybettiğinizin farkında değil misiniz? Sersem sizsiniz, özgürlük için çarpışan yiğitler ve dağlılar da biz, haberiniz yok mu? Yeni bir 1821 yaşıyoruz, avanaklar.

«Evvelki gün komutanımız: «Özgürlük için çarpışan, her zaman küçük bir topluluktur; diyordu; her zaman da, büyük yığınları yenilgiye uğratır.» Size bir öğüt vereyim kuzucuklar, ağılın çitinden atlayıp kaçın, üstelik benim gibi topal da değilsiniz! Aşın çiti, gelin bize katılın. Yoksa hapı yuttuğunuzun resmidir yavrularım. Komutanımız Kasap ne alemde? Koca kafalı çavuş Mitros ne yapıyor? Kâğıdıyla kalemini yanından ayırmayan Leonidas yavrusu nasıl? Dünya yangın yerine dönse, o fazla üzülmez. Ateş

üstünde sümüklüböcek gibi şarkı söyler. Bizim Abraham'dan ne haber? Hep şeytanla işbirliği halinde mi? Ya çarpık bacak, yarım porsiyon Stratis?

«Ayaklanın be geberikler! Henüz geç kalmadınız, çıkın mezarlarınızdan evlâtlarım, bize gelin, çıkın dağa da ölümsüzlük suyunu için. Bu mektubu yazan, ayağına çabuk, mezbahadan kaçan, kızıl takkeli ahçı topal Aleko'dur!»

Stratis mektubu katladı ve cebine koydu.

— İşte, dedi; şimdi tartışmamız gerekiyor çocuklar; herkes düşüncesini söylesin. Yazdıkları doğruysa...

Kimse konuşmuyordu; sönmek üzere olan ateşe bakıyorduk, yüreklerimiz de onunla birlikte sönüp gidiyordu.

— Tartışmak neye yarar Stratis? dedim sonunda .Bırak da bütün bunları iyice bir sindirelim, sonra sözünü ederiz...

— Korkuyor musun? dedi Stratis alaycı bir sesle. Kaçmaya kalkarsan yakalanıp kurşuna dizilmekten mi korkuyorsun?

— Kurşuna dizilmekten korkmuyorum, cevabını verdim, ama pisi pisine kurşuna dizilmek de istemem. Gerçeğin ne yanda, yalanın ne yanda olduğunu daha bulamadım.

— Ya sen Sünnetli? diye sordu Stratis Levi'ye. Bana göz kırpman gereksiz, kimseden gizlimiz saklımız yok. Açık konuş.

— Ben, dedi Levi alaylı alaylı yüzüme bakarak, gerçeğe metelik vermem. Domuzların yüzü birbirinin aynıdır. Gözlerim çok şey gördü. Her şeye, ama her şeye boş veriyorum...

Ateşe tükürdü.

— Bir tek şey istiyorum, diye devam etti, yaşamak. Şu sıra krallar gibi yaşıyorum. Tüfeğim var, polis adam öldürmeme ses çıkarmıyor. Daha fazlasını isteyebilir miyim? Keşke savaş hiç durmasa! Kimi, niçin öldürdüğüme gelince, hiç düşünmüyorum bile. Vızgeliyor bana...

— Öyleyse sen faşistsin! dedi Stratis yan yan Levi'ye bakarak.

Levi'nin suratı asıldı:

— Sen ne anlarsın be zavallı Stratis? diye mırıldandı ellerini sönmek üzere bulunan ateşe uzatıp.

Yeniden sustuk; Stratis bir şey söylemek istiyormuş gibi geldi bana. Teker teker hepimize baktı, ama dilinin ucuna geleni çıkaramadı ağzından.

Panos uyandı, ateşe baktı, esnedi; sonra dudakları üstünde haç çıkarıp konuşmaya başladı:

— Baksanıza çocuklar, bir tavamız biraz da peynirli poğaçamız, küçük bir tabak balla bir şişe de rakımız olsa...

— Savaş olmasaydı, dedi Vassos içini çekerek, evlendirecek kızkardeşlerin bulunmasaydı, dostlarla birlikte insan değil de yaban domuzu avına gelmiş olsaydık bu dağlara...

3 MART. — Sevmekten büyük yas bulunamaz, çünkü insan sevdiğinden uzak kalabilir; sevmekten de güzel şey olamaz, çünkü insan sevdiğine kavuşabilir. Burada saatler, günler, haftalar, ya bir kan ve çılgınlık fırtınası halinde geçiyor, ya da ölüler gibi ağır. Ve ben saatler,

günler ve haftalarla birlikte geçiyorum, ama gözlerim hep sana dikili Mario, ayrılığımızı sona erdirmek için çarpışıyorum.

Bulutların güneye yönelişini izliyor, sevgiliye götürmesi için bulutlara, kuşlara, rüzgâra emanet edilen haberlerden söz eden halk şarkılarını düşünüyorum. Kız penceresine oturup bulutu görüyor; yağmur olup üstüne yağan sevgiliyi karşılamak için kollarını açıyor.

«Sevgilim, bulut ol ulaşmak için bana,
Tatlı bir fırtına gibi damımın kiremitlerinde şarkı söyle.»

7 MART. — Savaş, yine savaş...

Hava biraz daha yumuşadı, ama yüreklerimiz eskisinden de katı. Asiler dağdan indiler; biz onlara karşı çıktık; dağın eteklerine doğru karşılaştık. Önce tüfekler, ardından süngüler işledi, sonunda boğaz boğaza geldik. Seni öldürmek isteyen bir adamın gövdesini, soluğunu, ağzından akan salyaları, seninkine karışan korkusunu, nefret ettiğinden değil, sadece ondan önce davranmak amacıyla içinde büyüdükçe büyüyen hırsı hissetmek kadar ürkütücü şey yok. Kin beslemeden, sırf korkudan öldürmek kadar büyük bir düşüklük olduğunu sanmıyorum.

Çok genç, yalınayak, Eski Çağlarda yaşıyan Akalar gibi şalvar giymiş sarışın bir delikanlıyla göğüs göğüseydim. Dişlerini enseme geçirmişti, ilk anda pek bir şey hissetmedim; beline yapışmış, iki büklüm, onu yere devirmek için çabalıyordum. Ağzımızdan tek söz çıkmadı; sadece körük gibi kalkıp inen göğüslerimizin,

gıcırdayan kemiklerimizin sesini duyuyorduk. Ne kadar boğuştuk bilmiyorum. Sadece dizlerimin kesildiğini hatırlıyorum; sarışın genç bir eliyle beni hareketsiz bırakmış, öbürüyle kamasını kaldırıyordu. Birden tiz bir çığlık attı, ayaklarımın dibine yuvarlandı; bir bıçak, arkadan onu mıhlayıvermişti. İşe karışan biri vardı; Stratis mi? Vassos mu? Panos mu yoksa? Vuranın kim olduğunu seçememiştim. Sadece: «Sıkı dur Leonidas!» diye bağıran sesi duymuş, bıçağın parıldadığını görmüş, ben de yere yuvarlanıvermiştim; ensemden kan akıyordu, canım yanıyordu.

Geri döndüğümüzde hava kararmıştı. Vassos yanıma geldi.

— Gördün mü? dedi; tam zamanında icabına baktım. Biraz gecikseydim cehennemin yolunu tutmuştun.

Üç esir aldık: Sırtından yaralanan sarışın gençle, kafalarına silâh edinmeyi koyup birer sopayla savaşa katılan iki çam yarması. İki kişiyle birlikte, başlarında bütün gece nöbet bekleme görevi bana verildi. Bir sahan içinde kuru fasulyeyle bir parça kuru ekmek verdik esirlere. İki dev yiyeceğin üstüne saldırıp yerde, köpekler gibi tıkındılar. Sarışının canı acıyor, yarası kanıyor, bir şey yemek istemiyordu. Lâfa girdim:

— Nerelisin dostum? Adın ne senin?

— Epir'liyim, Paramitya'lı; Dul'un Nikoliyos derler bana, belki duymuşundur.

— Beni tanımadın mı?

— Yok dostum, neden? Tanımam mı gerekiyordu?

— Bu akşam gırtlak gırtlağa boğuştuk, ensemden ısırdın. Ne istiyordun benden?

— Ben mi? Senden ne istiyebilirim arkadaş? Seni ne gördüm, ne de tanırım. Ya sen, bana bir gıcığın mı vardı?

— Yooooo...

İlk kez düşünmüşcesine, gözlerini iyice açarak:

— Öyleyse? dedi. Öyleyse neden birbirimizi öldürmeye kalktık?

Cevap vermedim, iyice yanına yaklaştım:

— Canın acıyor mu?

— Tabi acıyor; senin adın ne?

— Leonidas.

— Canım acıyor Leonidas, çok canım acıyor; ne yaparlar şimdi bana, öldürürler mi?

— Yok be Nikoliyos, korkma, biz esirleri öldürmeyiz.

— Beni öldürmek isterlerse koruyacaksın değil mi Leonidas? Sana güvenim var; burada, senden başkasını tanımıyorum. Beni koruyacaksın değil mi, ha? Dostuz.

— Merak etme Nikoliyos, elimden geleni yapacağım, dedim utançtan kızararak.

Bu iş bana mı sorulurdu? Ben, beş paralık er, küçük öğrenci, komutanın karşısına çıkıp Nikoliyos'u öldürmemesini nasıl isteyebilirdim?

Sana, haftalarca önce anlattığım düşü hatırladım. İzmarit, Tanrı'ya yakınıyordu: «Adil bir Tanrı olsaydın haklı olanlara güç vermen gerekirdi, haksızlara değil.» Ne yazık ki bendim bu izmarit!

8 MART. — Bu sabah, üçünü de kurşuna dizdiler. Duvara dayadıkları sıra, yaralı, bana bakmak için döndü. Bakışını nasıl unutabilirim? Araya girmemi, kendisini korumak, kurtarmak için komutanın yanına koşmamı bekliyordu! Ama sessiz, hareketsiz kalakaldım; oysa acı ve öfkeyle titriyordum.

Dulun Nikoliyos bana, öylesine serzeniş dolu bakıyordu ki yüreğimin ezildiğini hissediyordum. Onu bir daha görmemek için gözlerimi kapadım.

Esirleri kurşuna dizecek askerleri seçmek üzere çavuş sıraların önünden geçti. Dizlerimin çözüldüğünü hissediyordum. Ya bana seslenirse? «Gel bakalım öğretmen, kandan korkup korkmadığını anlıyalım», derse. Ne yapardım? «Beni de öldürün, dayanamıyorum!» diye haykırıp tüfeğimi mi atardım? Hayır, hayır, asla buna cesaret edemez boyun eğerdim Mairo. Çünkü sen varsın, seni görmek, bir kere daha kollarımda sıkmak istiyorum. Senin için burada ne alçaklıklar yaptım, ne yiğitçe davranışlarım oldu. Düşünce ve davranışlarımı artık sen yönetiyorsun.

Tanrı'ya şükür, çavuş bana bakmadan önümden geçti; üç kişi seçti aramızdan. Gözlerimi kapadım; tüfekler patladı, üç gövde karın üstünde boğuk bir ses çıkardı. Gözlerimi açtım, Dulun Nikoliyos karların üstüne yuvarlanmıştı; sarı saçları bir kızıl kan birikintisine bulanıyordu.

12 MART. — Üç gün boyunca ateşlenip yattım, Stratis bana baktı. Üç gündür mutluydum, nerede olduğumu bilmiyordum çünkü; dağı, savaşı unutmuş kendimi Naksos'ta, ailemin evin-

de, doğduğum adada sanıyordum. Hem tek başıma da değildim, birlikteydik. Stratis, kendimi bilmeden yattığım sürece gülümseyerek hep senin adını tekrarladığımı söyledi. İkimiz de diplomamızı almıştık, seni adama, anamla babama tanıştırmaya götürmüştüm: «İşte karım diyordum onlara, karım, bizi kutlayın.» Çürük kavun ve limon kokan küçücük, yoksul limana ayak bastık. Seni evimize götürmeden, hemen yanındaki Diyonisos tapınağının kayasıyla kocaman kapısını gösterdim. Bağbozumu Tanrısı Ariadni'yi (*) kaçırdığında buraya getirmiş, ilk kez burada, bu kayanın üstünde birleşmişlerdi. Mermer blokların arasına oturduk, beline sarıldım. Ne dediğimi hatırlamıyorum ama, kendimi Tanrı hissettiğimi hatırlıyorum. Kâbuslar içinde, Tanrısal bir sarhoşluk kaplamıştı her yanımı; sanki bütün dünya dalgalar arasında yok oluyordu da bir tek bu ebedî ve sarsılmaz kaya dışarda kalıyor, biz de üstünde, mutlulukla birbirimize sarılmış göz alabildiğine uzanan ıssız denizi seyrediyorduk. Tanrı yeryüzüne dönmüş, yine Minos'un kızını kaçırmıştı. Sanki adlarından başka bir şey değişmemiş, sarmaş dolaş burada oturuyorlardı; yalnız Diyonisos şimdi Leonidas olmuştu, Ariadni de Mairo.

Sonra —sonra ya da aynı anda— şehirden bir saat uzaklıktaki yemyeşil, güzel bir köy olan Eggares'te, dedemin bahçesindeydik. Kolum hep beline dolanmıştı, ağaçların altında geziniyorduk. Gül fidanları, elma ağaçları, meyva yüklü porta-

(*) Bağbozumu tanrısı Diyonisos; Ariadni ise Kral Minos ile Pasiphae'nin kızıdır.

kal ağaçlarıyla doluydu bahçe. Öğlendi, el kadar büyük iki kelebek saçlarının çevresinde dolanıyor, melekler gibi önümüzden gidiyorlardı. İkide bir dönüyor, peşlerinden gelip gelmediğimizi anlamak için bakıyor, sonra yine yollarına devam ediyorlardı.

Bana sarılıp biraz da kuşkulu:

— Bizi nereye götürüyorlar? diye sordun.

Gülüyordum:

— Farketmedin mi?

— Hayır.

— Cennete.

Üç gün üç gece cennette yaşadım, üç gün üç gece huzur, serinlik, mutluluk. Aşk böyle olmalı, belki ölüm de.

Ama bugün ateşim düştü, gözlerimi açtım yeniden: Kışla, tüfekler, süngüler ve sevgiyle üzerime eğilen Stratis.

12 MART. — Bugün de kalkamadım; mutlu bir bitkinlik hissediyorum, çavuş ne derse desin, tüfek tutacak halim yok. Diğerleri, savaşa devam etmek üzere gün doğarken yola çıktılar; dağın yamaçları, hiç durmadan, patlamalarla çınlıyor. Zaman zaman bir yaralı kafilesi getiriliyor, koğuş iniltilerle doluyor. Ama ben çok yorgunum, her şey düş gibi geliyor; hiç acı çektiğim yok. Çevrem inilti ve acılı çığlıklarla kaplı, ben yalnız seni düşünüyorum Mairo, seni ve şiiri. Bütün gün, düşümdeki kelebekler gibi, Eflâtun'un bir dörtlüğü tepemde, bu pis kokulu koğuşta uçuştu durdu; hatırlıyor musun, ne kadar severdik bu dörtlüğü:

«Yüreğimle birlikte al elmayı da alın.
Yüreğim kalacaksa, elinizi verin bana;
Yoksa, teninizi andıran al elmayı ısırın:
Isırmazsanız eğer, pek kalamaz yarına.»

18 MART. — Başı kırmızı atkıyla sarılı bir kadın, bir süredir kışlanın çevresinde dolanıyor; görünmesiyle kaybolması bir oluyor, ele geçecek gibi değil. Her görünüşü yeni bir kötü haber demek: Ya patlayan bir kamyon, ya havaya uçan bir köprü, ya da ölü bulunan iki-üç asker. Her gece, ara sıra da güpegündüz, dağın yamacında genç bir ses çınlıyor; megafonla seslenen bir delikanlı olmalı: «Kardeşler, diye bağırıyor, kardeş olalım! Kardeşler, kardeş olalım!»

Bizim mert çoban Panos dehşet içinde: «İnsan sesi değil bu; Meleğin borusu: Kıyamet Gününü bildiriyor!» diyerek haç çıkarıyor. Hepimiz ekşi ekşi gülüyoruz.

— Ya atkılı kadın kim Panos? diye soruyoruz.

Yine haç çıkarıp kuşkulu bir sesle:

— Belki Meryem Ana, diyor.

— Peki Meryem Ana adam öldürür mü? Elbombası atıp köprülerin altına dinamit kor mu? Dine küfrediyorsun Panos, lânetleneceksin!

Ne diyeceğini şaşıran Panos kafasını kaşıyor:

— Ben bilir miyim çocuklar? diye mırıldanıyor. Meryem Ana dilediğini yapar.

Levi, ona takılıyor:

— Ben de, Meryem Ana Şeytan'ın anasıdır diyorum.

— Mümkündür, mümkündür, diye karşılık veriyor Panos. Her şey olabilir. Ama ben, bir tek şey anlıyorum.

— Hayrola Panos? Yine ne kehanette bulunacaksın?

— Şeytan'ın eline düştüğümüzü söyleyecektim.

Stratis irkildi; her yerde gezer, her şeyi duyar, askerleri kışkırtırdı. Ona, at sineği, çalar saat adını takmıştık.

— Öyleyse neden partizanlara katılmıyorsun, koca kafa?

— Çünkü onlar da Şeytan'ın elinde.

— Demek Tanrı oyuna geldi?

— Tabii, uyuyordu Tanrı.

Hepimiz bastık kahkahayı.

— Amma da atıyorsun be Panos! Demek Tanrı da uyumuş? diye sordum.

— Tabii; hiç duymamış mıydın? Size de ne öğretirler, anlamam. Tanrı uyur. Uyuduğu zaman da Şeytan uyanık durur, canı ne isterse yapar. Sırayla, anlıyor musun? Şeytan uyuyunca da dizginleri Tanrı'nın eline geçer. Şu sıra Tanrı uyuyor; dolayısıyla Şeytan'ın eline düştük.

25 MART. — Ilık bir rüzgâr esiyor, kafamın içinde yeşillikler bittiğini hissediyorum, yüreğim şakayık dolu. Bugün ulusal bayram, komutan bir konuşma yaptı. Kışlanın duvarına bir Yunanistan haritası astı, kuzey sınırlarını göstererek asilerin neden Makedonya ile Epir'i Arnavutlara vermek istediklerini anlattı.

Gözleri parlıyor, parmağı, Yunanistan sınırı üstünde titriyordu; eline geçirmek istercesine

parmağını Epir, Makedonya ve Trakya üstüne bastırıyordu.

— Binlerce yıldan beri, diye haykırdı bütün gücüyle, Yunanlılar bu toprakları kanları, terleri ve gözyaşlarıyla yoğurdular. Bu topraklar bizimdir? Düşmana ayak bastırmaktansa ölelim, daha iyi! Bunun için geldik buralara çocuklar, bunun için Epir'de çarpışıyoruz! Alçaklara ölüm! Aman vermek yok! Elimize bir asi düştü mü doğru ipe çekelim! Varmak istediğimiz sonuç, kullandığımız yönetimi doğruluyor. Varmak istediğimiz sonuç da Yunanistan'ın kurtuluşu.

Bu adam bana hiçbir zaman sevimli gelmedi. Katı, insandan kaçan, dar görüşlü biri. Karanlık ve kötü bir güç onu yönetiyor. İçinde gururlu ve yaralı bir yırtıcı hayvan var. Bir kadın bu yırtıcı hayvanı okşayıp tatlı sözlerle yumuaştmayı bilmişti; ama kadın, onda yeni bir yara açarak kaçtı, gitti. Yine de ona, anlatılması güç bir saygı duyuyorum; aynı zamanda da korkuyor ve acıyorum. Mert, namuslu, yoksul, verdiği savaşa inanıyor, her an Yunanistan uğruna ölmeye hazır.

Emrindekilerin hiç biri sağ kalacağından emin değil, ama, hiç olmazsa şerefiyle can vereceğini biliyor. Komutanımız, çöküntü halindeki çağımızda eşine az raslanan, idealini çıkarından ve kişisel mutluluğundan üstün tutan biri. İdeal doğru ya da yanlış olabilir, önemli olan uğrunda hayatını feda etmek «Yunanistan tehlikede! diye bağırdı sonunda. Yunanistan tehlikede, bizi yardıma çağırıyor! Sadık dostlarım, el birliğiyle onu kurtaralım!» Sesi kesildi, garip bir şekilde

çukurlarına gömülü küçük gözlerinden bir damla yaş aktı.

Çevreme bakındım; askerlerin çoğu ağlıyordu. Rumelili Mitros bıyığını buruyor. Panos, mucize yaratan bir ikonaymış gibi bakıyordu Yunanistan haritasına. Ardımda kalan Stratis alaylı alaylı öksürüyor, sarı benizli, cılız ve şaşı Levi kötü kötü gülüyordu.

Gece olduğunda, kaputuma sarılıp tüfeğimden, pabuçlarımdan ve fişekliklerimden ayrılmadan, diğerleriyle birlikte yattım. Ama bir türlü gözüme uyku girmedi. Düşünüyordum: Komutan haklı; bütün iş, hayatının tek hedefi yapabileceğin bir ideal bulmakta. O zaman eylem soyluluk kazanır, hayatın anlamı olur, insan ölümsüz bir soluğa karışıp gideceğini bildiğinden ölüm yerini ölümsüzlüğe bırakır. Bu idealin adını Vatan, Tanrı, Şiir, Özgürlük ya da Adalet koymak mümkündür. Önemli olan inanmak ve ideale hizmet etmektir.

Solomos, (*) «Ruhunun içine Yunanistan'ı —ya da başka bir şeyi— koy, içinde her türlü yüceliğin attığını duyacaksın», dememiş mi? Cümleye eklediği «başka bir şey» sözü, büyük ozanımızın çağını ne denli aştığını gösteriyor.

Hayatım, önem taşımayan ufacık yaşantımı uğruna feda edeceğim bir ideal bulamadım daha; şiirle, bilimle, ya da vatanla gözüm kamaşıyor zaman zaman, kararsız gidip geliyorum işte.

Belki çok gencim, olgunluk çağına daha va-

(*) Kont Diyonisios Solomos (1798 - 1857) Yunan millî marşının yazarı (1823) ilk çağdaş Yunanlı ozan.

ramadım. Belki hiç bir zaman aradığımı bulamıyacağım. O zaman hapı yuttum demektir. İnsanoğlu, hayatını büyük bir ustanın emrine vermedikçe, yeryüzünde hiç bir önemli şeye erişemez.

1 NİSAN. — Bu sabah erkenden, Stratis fırtına gibi koğuşa daldı. Gülüyor, dansediyor, bacaklarını dövüp böğürüyordu:

«Ne zamana kadar kardeşler,
Tepeceğiz bu yolları,
Yalnız aslanlar gibi,
Aşacağız tepeler ve kayaları?»

Yatakların arasında dolanıyor, hepimizi bir an önce kaldırmak için herkesi dürtüklüyordu.

— Ne oluyorsun Stratis? diye bağıranlar çıkıyordu. Kafayı mı tütsüledin?

— Şarabı nereden bulacaktım, avanak sürüsü! Size çok önemli bir haber vereceğim, kalkın! Öğrendiğinizde tavana sıçrayacak, siz de dervişler gibi bacaklarınızı dövüp raksedeceksiniz.

Hepimiz yataktan atlayıp çevresine toplandık.

— Hadi söyle Stratis, Tanrı aşkına, bu büyük haber bizi de sevindirsin.

— Komutandan başka bilen yok, o da gizli tutuyor; ama ona çaktırmadan öğrendim, siz de sevinesiniz diye koştum, söylemeye geldim.

Hepimiz Stratis'in dudaklarına asılıydık sanki.

— Hadi söylesene, meraktan öldüreceksin be!

— Az önce komutanın odasına çıktım, kapının ardına gizlendim. Radyoyu açıp haberleri dinlediği saatti. İçimdeki ses, Atina'da bir şeyler olduğunu fısıldıyordu; kulak kabarttım, bir de ne duyayım? Söylersem sevinçten gebereceksiniz!

— Yoksa Kızıl Takkeliler Kartaltepesini bıraktılar mı?

— Daha önemli, çok daha önemli! diye haykırdı Stratis. Başka biri söylesin. Sen Panos, benim tatlı kuzucuğum, de bakalım!

— Ne söyleyeyim? dedi iyi yürekli çoban; Argirokastro'yu mu aldık yoksa?

— Çok daha önemli diyorum size! Sen konuş bakalım, bilginlerin bilgini.

— Savaş bitti herhalde, dedim gülümseyerek, ama yüreğim hızla çarpıyordu.

— Buldun! Sağlığına, bilge Salomon! Savaş bitti kardeşler! Bir yanda dağdakilerin komutanları, öte yanda kral, bakanları ve generalleri, el sıkışıp anlaşmak üzere Atina'da buluştular.

«Neden birbirimizi öldürelim be çocuklar, dediler; hepimiz kardeş değil miyiz? Kızıl ya da kara takkeleri çıkardık mı kafalarımız Yunanlı kafası değil mi? Demek bu kadarı yeter, siz de yiğitsiniz, biz de yiğitiz, tokalaşalım olsun bitsin!»

Tokalaştılar, kâğıtları imzaladılar, bütün bunlar hep aynı gecede oldu ha, sonra da kucaklaştılar; yuvalarımıza dönmemiz, partizanların da dağlardan inmeleri için emir verdiler. Her köyde masalar kurulacak, şaraplar gelecek, kara ve kızıl takkeler havaya atılıp dansedilecek. Si-

zinle konuştuğum şu sıra Atina'da donanma fişeklerinden geçilmiyor, çanlar çalıyor, halk sokaklara yayılmış, büyük kilise Tanrıya Övgü'yü söylemek için gelen krala kapılarını açıyor.

Hepimiz,öpmek için Stratis'in üstüne çullandık, sonra bağırış çağırış birbirimizin üstüne devrildik; kimi ağlıyor, kimi de gülüp dansediyordu; herkes öpüşüyordu: «İsa dirildi!» Bu kadar uzun süre birbirimizi boğazlamamız için aptal olmamız, lânetli olmamız gerekirdi! Yaşasın Yunanistan! Stratis takkesini tavana fırlattı:

— Birlikte dışarı çıkalım çocuklar, diye bağırdı, bir geçit töreni düzenleyelim! Çanları çalıp papazı çağıralım, İncil'ini alıp kışlaya gelsin de bir şükran duası okusun!

Hepimiz dışarı, yola uğradık, millî marşı söylemeye başladık. Kapılar, pencereler açılıyor, köylüler dışarı çıkıyorlardı.

— Ne oluyor çoculkar?

— Savaş bitti kardeşler, öldü artık! Çıkarın bayrakları, fıçıları, kafayı çekelim, savaş bitti!

Köylüler haç çıkararak sokağa fırladılar. Kadınlar ve kızlar kapıların eşiğinde durup el çırpıyorlardı:

— Güle güle aslanlar, güle güle!

Arnavutluk savaşında büyük yararlık gösteren, göğsü yara izleriyle dolu, uzun saçları arkadan topuzlu Peder Yannaros, kollarını açarak kiliseden çıktı geldi:

— Ne duyuyorum çocuklarım? diye bağırdı. Savaş bitti mi?

— Atkını sırtına al Muhterem Peder, diye bağırdı Stratis, İncili kap da gidelim komutanı

kutlayalım. Şen ona bir söylev verirsin, biz de boruları öttürür davulları çalarız. Savaş bitti, öldü, lânet olsun ona!

VeŞ Stratis, neşeyle **Requiem**'e (*» başladı: **«Gidelim, son bir elveda diyelim...»**

Papaz haç çıkardı, gözleri yaşlarla doldu.

— Barış, dedi, barış! Bir kere daha söyleyin çocuklarım, yüreğim şenlensin.

— Barış, barış! diye haykırdık avazımız çıktığı kadar. Hadi, atkını sırtına al.

Mitros, soluk soluğa göründü:

— Ne var çocuklar? diye bağırdı. Ne oluyorsunuz?

— Yakışıklı Mitros, savaş bitti! Madam Mitros'un koynuna girebileceksin.

Mitros ağzını açtı, kalbi durdu.

— Doğru mu söylüyorsunuz? dedi sonunda. Bu uğursuz savaş gerçekten bitti mi? Nereden öğrendiniz?

— Su perilerinden.

Mitros elerini çırpmaya, dansetmeye koyuldu:

— Yaşasın Rumeli! diye bağırdı. Elele tutuşun kardeşlerim, Haros'un ölümünü kutlamak için dansedelim.

Beş, altı asker elele verdi, şarkı söyleyerek dansetmeye başladılar.

Derken, sırtında işlemeli atkısı, gümüşten ağır kabının içinde İncil'iyle Peder Yannaros göründü.

— Tanrı'ya şükredelim, dedi, işte gerçek diriliş! Yürüyelim.

(*) **REQUIEM: Ölüler için okunan dua.**

Birlikte yola koyulduk, kadınlı erkekli köy halkı ardımızdan geliyor, bütün kapıları vurup: «Çıkın, gelin!» diye bağırıyorlardı.

Stratis'in yanında yürüyordum ama düşüncem benden önde gidiyordu. Atina'da, odanın kapısını vururken görüyordum kendimi; kapıyı açıp eşikte beliriveriyor, kollarıma atılıyordun sonra. Ensenden, et beninden öpüyordum; sana söyleyecek ne kadar çok şeyim vardı, konuşamıyor, boğulacak gibi oluyordum: Düşümdeki gibi, anamla babamın elini öpmek için Naksos'a gidecektik. Düğünümüz, dedemin Eggares'teki bahçesinde, portakal ağaçlarının altında, güller arasında yapılacaktı... Bütün bunları kafamda kuruyor, düşüncelerim kelebekler gibi saçlarının çevresinde dolanıyordu.

Birden Stratis elini kaldırdı:

— Durun çocuklar, bir diyeceğim var!

Herkes durdu.

— Palavra attım! diye bağırdı gülerek, Palavraydı palavra! Nisan balığı!

Apışıp kaldık; dizlerimin bağı çözülüyordu. Papaz başını önüne eğdi, içini çekti, omuzundaki atkıyı çıkardı, bir şey söylemeden atkıyı İncil'in çevresine sardı ve dönüp kiliseye yürüdü.

Az önce yerinde duramayan Peder Yannaros iki büklüm olmuştu, düşkün ihtiyarlar gibi ayaklarını sürüyordu. Ses çıkarmadan dağıldık; savaş, hiç bu kadar dayanılması güç gelmemişti. Gözlerimizi dolduran her şey, analarımız, evlerimiz, karılarımız, her şey kaybolmuştu; kışlamıza, pisliğe ve tüfeklerimize döndük.

3 NİSAN. — Evvelki günden beri, hayat hepimize daha ağır geliyor. Mutluluğu görür gibi olduk ama, avuçlarımızdan sıyrılıp kaçtı. Yeniden insan olabilmek için çok basit bir şey gerektiğini anladık. Ama bu şey bir türlü gerçekleşmiyor, biz yeniden hayvana dönüyorduk. Görünmeyen, adını bilmediğim bir gücün oyuncağıydık. Bu güç kör mü, hissiz mi, tam tersine bilinçli ve kurnaz mı... Evvelki günden beri bunu çok düşündüm; bir alınyazısı diyordum bu güce, bir Şeytan, bir Tanrı. Bu güç evreni yönetiyor, düşündüklerini gerçekleştirmek için —kimbilir neydi düşündükleri— sırayla bir barıştan yararlanıyordu, bir savaştan. Bugün sıra savaştaydı, barışseverlerin vay haline! Düşündükçe kendime daha çok soru soruyorum. Kör ya da bilinçli, evet ama gerçekten çok güçlü mü? Güçlüyse ona nasıl karşı koyarız? Onunla faydalı bir anlaşmaya varıp direnmeden kaderimize boyun eğsek, bütün bedenimiz ve ruhumuzla savaşsak, böylece de elimizden geldiğince düşündüklerinin gerçekleşmesine yardım etsek daha iyi değil mi? Ama çok güçlü değilse, ona direnmek, yüreğimizi dolduranlara çok daha fazla uyan kendi görüşlerimizi gerçekleştirmek, yeryüzünde doğanın, insanoğlunun üstünlüğünü sağlamak doğru olmaz mı? Boyun eğmek mi, direnmek mi? Kafam, bir cevap bulamadan bu iki soru karşısında bocalıyor, oysa mutluluk ve başarı, yapılacak bu seçime bağlı.

Eski Yunanlılar, diyorum, ilk yolu seçmişler, uyuşma yolunu; mucize denecek güzellikte şeyler yaratmışlar. Hristiyanlar ikinci yolu izlemiş

onlar da aşk mucizeleri gerçekleştirmişler. Demek her iki yol da insanoğlunu mucizeye götürebiliyor?

Sevgilim, derine indikçe çelişkiler içinde kafam karışıyor. Huzura varmak için tutanacağım sağlam bir görüş bulamıyorum.

Oysa senin yanında olsam, elini avucumda tutsam, bütün sorularımın çok basit ve kesin karşılıklar bulacağını biliyorum. Ama çok uzaktasın, dünyanın öbür ucunda! Uzattığım el boşluktan başka şeye raslamıyor, batıyorum. Mario sevgilim, bu dağlarda nasıl dertli, nasıl kendimi bilmez haldeyim; küçücük eline çok ihtiyacım var, ve tüfek tutuyorum!

7 NİSAN. — Uykusuzluk, açlık, savaş; zavallı bedenimiz, bütün bunlara nasıl dayanacak? Ne meşe odunundan, ne de taştan, etten zavallı. Bari inancımız olsaydı! Giysiden, pabuçtan, yiyecekten yoksun Arnavutluk dağlarında nasıl dayandık? Ebediyen ezilen, baskı gören, açlık çeken ırkımızı sık sık düşünüyorum; içimde hayranlık ve acıma uyandırıyor. Kaç bin yıldır, barbarların saldırısına karşı dayanmak için bu taşlara, bu daracık tarlalara yapışmış duruyoruz! Dayanmakla da yetinmiyor, yer yüzüne en değerli iki şeyi, ruh üzgürlüğü ve düşünce duruluğu verecek zamanı, gücü buluyoruz. Mantıkta kıyaslamayı biz bulduk, kargaşalığa çeki düzen verdik; yeryüzünü korkudan kurtardık.

Yalnız barbarlar değil, binlerce yıldan beri, iç savaş zaman zaman patlak veriyor, Yunanis-

tan'ı kana boyuyor. Sanki ruh, şaheserler yaratmadan önce kardeş kanına bulanma gereğini duyuyor. Düşünmek bile ürkütücü: Kimbilir, ruhumuza yeni bir atılım sağlamak için belki bu savaş da gerekli. Pek çok Yunanlı ruhuna bu günahkâr püskürtüyle çifte su verildi, onun ateşinde oluştular, sertleştiler. Kan kuruyup barış geri döndüğünde, savaşsız, tembellik ve güçsüzlük içinde tükenecek bu ruhlar şaheserler yaratacak öfkeden, gururdan, acıyı yüceltme ihtiyacından. Savaşı kutsamalı mı? Bu düşünce içime dehşet düşürüyor. Ama, ya gerçek buysa sevgilim, ya gerçek buysa?

11 NİSAN. — Bugünlerde, bizleri denetleyecek general bekleniyor. Bir genel saldırı için takviye de gelecek. Tepeden asileri söküp atmak söz konusu. Kastello bir kilit noktası, diye tekrarlıyor hep komutan: Onu elinde tutan, Yanya'yı da elinde tutar. Ara sıra, havanın açık olduğu günlerde, dürbünle, Ali Paşa'nın (*) hazineleriyle Kira Frossini'nin içinde uyukladığı gölün kıyısındaki destan şehrini çevreleyen sisi seçebiliyoruz. Bir ozan, bu gövdeyi ölümsüzleştirdi. Bir başkası da, aynı şeyi, Helena'nın gövdesi için yaptı. Yeniden, varlığımın derinliklerinde, ırkımızın atası Homeros'un uyandığını duyuyorum. Varlığımın içindeki bir tohum gibi, sana sık sık sözünü ettiğim istek ürperip duruyor sevgilim: Tanrı bana bir gün, Homeros'la Helena'nın raslaşmasını anlatma yeteneğini versin. Kuğu'nun

(*) 1744 - 1822 yılları arasında yaşayan Tepedelenli Ali Paşa.

kızı (**) artık yaşlı; boynu pörsüdü, dişleri, saçları döküldü. Menelaos (***) öldü, eskiden Helena uğrunda döğüşen yiğitlerin de kimi öldü, kimi bunadı. Helena'yı hatırlayan yok. Eurotas (****) kıyısına oturmuş, avutulamaz halde, gül fidanlarıyla defne dalları arasında, geçip giden hayatını düşünüyor. Neden doğdu? Kimin için? Hayatı, kimseye yaramadan uçtu gitti. Şimşek gibi parladı, sonra sönüverdi. Unutulma tehlikesinde; gelecekte yaşayacaklar onun adını hatırlamıyacak. Kır otları gibi çabucak pörsüyen türden miydi yoksa? Yeryüzünü birbirine katan güzel vücudu, herkesin gözbebeği değil miydi? Bütün denizlerin zaptedemediği ruhu değildi demek? Helena, defne dallarıyla gül fidanları arasında içini çekiyordu: Kaçmak, yeniden ötelere gitmek! Uzak bir kıyıda şarkı söyleyerek onu çeken tanrısal bir sevgili vardı sanki. «Ölümden kurtulabilmek için yeniden uzaklaşmalıyım bunlardan!» Eurotas boyunca indi, kıyıdan kıyıya geçip denize vardı. Giysilerini çıkardı, dalgaların arasına atladı, yüzmeye koyuldu. Ne tatlı bir serinlik! Ne büyük bir mutluluk! İşte ölümsüzlüğün suyu, deniz! Başını kaldırdı, geniş kulaçlarla Asya'ya doğru yüzdü. Oysa,

(**) **Truvalı Helena'nın anası Lida'yı beğenen Tanrılar Tanrısı Zeus, Lida ile birleşmek için kuğu kılığına girmiş. Kardeşleri Kastor ve Polideuko ile (bunlar ikizdir) Helena iki kuğu yumurtasından dünyaya gelmiştir. Kuğunun kızı bundan geliyor.**

(***) **Menelaos: Sparta kralı ve Helena'nın kocasıdır.**

(****) **Eurotas: Sparta'dan geçen nehir. Şimdiki adı Vasili.**

Tanrı heykelleri gibi görkemli ve temiz bir ihtiyar İyonya kıyılarında oturmuştu; sakalı kar gibi bembeyazdı; kördü bu ihtiyar. Beyaz çakılların üstüne oturmuş, başını dikmiş, gözlerinden arta kalan kara oyukları Yunanistan'a çevirmişti; oralardan serin bir rüzgâr esiyordu, gün doğuyordu, ihtiyar pespembe kesildiğini hissetti. Ey huzur, diye mırıldandı, serin rüzgâr! Dalgaların şarkıyı andıran mırıltısı!

Derken tüm kıyılar şarkı söylemeye koyuldu. İhtiyar kulak kabarttı, bembeyaz saçlarla kaplı kafasına müzik doldu; boğulan birine doğru uzatırcasına, elini Yunanistan'a uzattı. Helena bütün gece yüzmüştü, başı dalgaların arasından görülüyordu, İyonya kıyılarına yaklaşırken saçları yeniden siyahlaştı, eskiden defalarca öpülen göğüsleri sertleşti, keman kaşları eski haline döndü, dudakları renklendi Tanyerinin ilk ışıklarında kendisine elini uzatan ihtiyarı görünce, ilk kez, niçin doğduğunu ve kime doğru yüzdüğünü anladı.

— Babacığım, diye seslendi, babacığım!

İhtiyar yerinden kalktı, denize girdi; dalgalar çıplak ayaklarını serinletti.

— Helena, diye cevap verdi kollarını açarak, kızım!

Ebedî bâkire, ebedî genç Helena dirilip ölümsüzlüğün kucağına atıldı.

Sevgilim, Helena'nın bu şarkısını yazacak zamanı bulacak mıyım? Bu dağlardan sağ kurtulacak mıyım? Bir daha birbirimizi görebilecek miyiz? Bazı günler, ruhumu kara kuşkular kaplı-

yor; ama cesaretimi senden alıyorum; aşk ölümü yenecek.

13 NİSAN. — Emekli öğretmen, amcam Velissarios'dan bugün mektup aldım. Bu mektup beni hem epey sinirlendirdi, hem de düşündürdü. Olduğu gibi sana aktarıyorum: Bir fildişi kuleye kapanıp kılı kırk yararsak, edebiyatın bizi nerelere kadar götürebileceğini göreceksin. Amcamı bilirsin, onu birlikte görmeye gitmiştik. Çalışma odasında piposunu tüttürüyordu. Bize büyük sorunlardan, uygarlıktan, Tanrı'dan, savaştan söz etmişti. Konuşurken önündeki müsveddeyi yırtıyor, kâğıttan adamlar, kayıklar yapıp gülümseyerek önüne diziyordu. Sözlerinin bizi nasıl etkilediğini hatırlıyor musun, ne denli derin ve acılıydı bu sözler! Ama duygulandırıcı bir cümlenin ortasında yeni bir kâğıttan gemi yapıp birden gülmeye koyuldu. Kendimizi kaybettik. İçten mi konuşuyordu, yoksa bizimle alay mı ediyordu, anlayamadık.

Büyük uygarlıkların son üstün kişilerini de hep amcama benzetirdim: İnsanlığı o kadar yüksekten seyrederler ki, zaman zaman ışıltılı ya da leş kokulu bir böcek yığını, ışıldayan bir kurt, bir fışkı böceği izlenimi uyandırır insanlık onların üzerinde. Yeryüzü, dalgaların önüne katılıp giden bir fındık kabuğu gibi gelir. Fırtınalarımızın üstünde yer alır, bizler için alay, ya da soğuk ve elle tutulmaz bir acıma duygusundan başka şey duymazlar. Üstelik, fındık kabuğunun batmasını önlemek için küçük parmaklarını bile oynatmazlar. Sık sık, Üniversitede bize öğretilenlerden söz ettiğimde, şeytansı görünüşüyle

gülümserdi. Nedenini sorduğumda da beni alaya alırdı:

— Büyüdüğünde belki anlarsın, derdi. Şimdilik çok erken, sözlerim boşa gider. Hiç bir zaman anlamayabilirsin de. Sevgili oğlum, (beni alaya aldığında hep böyle derdi) ben uygarlıkları bir ozanın gözleriyle görürüm. Hepsi yükselen, büyüyen, yağmur, fırtına ve şimşekle dolan bulutlardır; sonra hafif bir meltem esmeye başlar, hemen görünüşleri değişir, erimeye koyulurlar, parçalanırlar, güneş batarken kızarırlar; bir rüzgâr daha esti mi kaybolurlar. Uygarlıkları, insanları ve Tanrıları böyle görebilecek misin hiç? Ben pek sanmıyorum. Yine de dene yavrum, talihin açık olsun!

Amcamdan söz etmeye başladığımda susmak bilmiyorum; sözü ona bırakmanın sırasıdır. Bu mektubu yazdığı gün keyfi yerindeydi herhalde, insanları ve düşünceleri epey hırpaladığını göreceksin. Ama sonuna doğru nasıl coştuğuna, nasıl oyuna katıldığına dikkat et:

«Sparta kralı olmayan sevgili yeğenim Leonidas'a, selâm! Bilge kişiliğinin, delikanlıların pek çoğunu rahatsız eden o can sıkıcı entellektüel kaşıntıdan yakındığı anlaşılıyor. Bir çok sorun yaratılır, çözüm yolu bulunmayınca Tanrı'dan, Şeytan'dan ve insan düşüncesinden umut kesilir. Sonra da acılı çığlıklar atılır, amca yardıma çağrılır. İyi ama, Atinalı bir ihtiyar baykuştan ne gibi bir yardım bekliyebilirsin? «Hava, biraz temiz hava!» dersiniz hep saldırıya geçtiğinizde. Ebedî sorunlara, o ürkütücü kirpilere saldır! Herkes gibi sen de onların üstünde ağız bu-

run kırma sıranı sav, dikenlerine bat. Yalanıp durduğun kanın onların değil kendi kanın olduğunu anlayınca, rahata kavuşmak için kayıtsız şartsız boyun eğ. Büyük bir kirpiye, büyük bir düşünceye demek istiyorum, teslim olma yolunu seç. Seçecek şey eksik değil nasılsa: Vatan, din, bilim, sanat, zafer, komünizm, faşizm, özgürlük, eşitlik, kardeşlik... Siz gençler, kısmetlisiniz doğrusu, indirimli satışlara yetiştiniz. Günümüzde, hiç biri varolmadığından, düzinelerle büyük düşünce var. Söylediğim gibi, indirimli satışlar yapılıyor, iyice gecikildiğinden fiyatlar daha da düşüyor. Bir lokma ekmek karşılığı büyük bir düşünce edinebilirsin. Gençliğimde, silindir şapkalı sahtekâr bir İtalyanın adamıza geldiğini hatırlıyorum. Her derde deva bulduğunu söylüyordu. Nedendir bilmiyorum, Karolina adını verdiği dişi eşeğinin çektiği bir de arabası vardı. Eşekten ötürü İtalyan'a Karolitos deniyordu. Cepleri küçük şişeler, tozlar, melhemlerle doluydu. Hastalandın mı? Her şeyi iyi ediyordu. Diş çekiyor, camdan gözler, kolsuzlar için çengeller, yaylı tahta bacaklar, fıtıklılar için kasık bağları satıyordu. Aşk çekenler için tılsımlı reçeteleri, şiir diliyle yazılmış falınızı ağzıyla çekebilen bir de beyaz faresi vardı.

«İnsan düşüncesi, gerçek bir Karolitos'tur, sevgili Leonidas: Derdini söyle, hemen devasını bulsun. Mektuplarına bakılırsa, etkisi mucizeyi andıran bir deva bulduğun anlaşılıyor. Nereden geldiğimizi, nereye gittiğimizi, nedenini, nasılını öğrenmek istiyorsun değil mi? Ağır bir hastalık! Ama Karolitos sana gereken ilâcı bulur. Ben de

biraz Karolitos'um, biliyorum bu ilâcı: Senin ilâcının adı Mario. Mario, bütün sorunlarının cevabını hemen verecek. Her akşam yatmadan önce, iki üç damla Mario al, bak nasıl rahata ereceksin. Dayanabilirsen daha çok al: Ne kadar çok alırsan o kadar düzelirsin. Her zamanki gibi alay ettiğimi, ciddî bir tartışmadan kaçındığımı sanacaksın. Yanılıyorsun sevgili oğlum, sana burada uzun bir tecrübenin ürünlerini sunuyorum. İnsanların sabrına inanmadığımı bil; delikanlıların kafasını kurcalayan büyük düşüncelere de inanmıyorum; hepsi de geçici bir püskürtü. Kanları ateşli, bir hiç onları ayaklandırıveriyor: Dünyanın bir başlangıcı ve bir sonu var mı? Hayatın amacı nedir? Yumurta mı tavuktan çıktı, tavuk mu yumurtadan? Bütün bunlar yüzeyde kalan deri hastalıkları, sevgili oğlum, başka şey değil.

«Kuşkularını yanlarında taşır, derin düşüncelere dalıp kendilerini bitirirlerken, güzel bir sabah etli canlı bir köylü kızına ya da kanı çekilmiş bir kasaba güzeline raslarlar. (Her zevke uyanı vardır nasılsa). Ağızları açık kalır, cevabı bulmuşlardır. Kızla evlenirler, yaşantılarının geri kalan bölümünü rahatlamış geçirirler.

«İşte insanlar, kuşkuları ve büyük düşünceleriyle ilgili olarak sana söyleyeceklerim bunlardı. Hiç birine inanmıyorum, ta burama geldi. Aşk konusunda vaaz verenler kadar kulaklarımızı Vatan, Onur ya da Adalet sözcükleriyle dolduran siyaset adamları da midemi bulandırıyor. Neye el atsalar değerden düşüyor. Bunu herkes, başta da kendileri biliyorlar; yine de kimse, yüzlerine tükürmeye cesaret edemiyor.

«Bu mektubu gülümseyerek yazmaya başladım, ama bizi çevreleyenleri yeniden düşünüp hatırladıkça, öfke ve tiksinti duyar oldum. Büyük sorunlarını, kuşkularını paylaşmadığım için kötü biri olduğumu sanma. Deyimi bağışla, sen bir yalancı gebelik geçiriyorsun. Hani şu sinirden şişenler olur ya, onlar gibi. Sana acıdığım için, melhem niyetine yolladım bu mektubu. Kafan, düşüncelerin seni rahatsız ettikçe bu mektubu oku, ne kadar rahatlayacağını göreceksin! Benim de payıma başka bir melhem düştü, onunla zehirlendim. Hastalığım arttı, artık ilâcı yok. Dişi eşek Karoline gibi, ruhum, sahtekâr düşüncemi sürüklemek zorunda. Dolaplarını, dalaverelerini çok iyi bildiği için de ruhum, avutulur olmaktan çıktı; düşünceme hiç güveni kalmadı. Yine de onu, bütün ilâçlarıyla birlikte sürüklemeye devam ediyor. Kaderine küsmüş, verdiği söylevleri baş sallıyarak dinliyor. Hastalığımın çaresi olmadığı halde onu, sizin tedavinize yeğ tutarım. Büyük bir düşünceyi sığınak yapmayı kabul etmem. Patlayan büyük fırtınada, rüzgârın ve yağmurun içinde, çıplak ayakla, başım açık kızıl ya da kara takke giymeden, umutsuz, ıssız yollarda yürürüm. Kral Lear gibi boynum kaskatı, ama onunki gibi kızlarım tarafından terkedildiğimden değil, ben onları terkettiğim için.

«Yolun ortasına düşüp kaldığımda, sevdiğim bir komutan olan Strozzi (*) gibi can vermek isterim. Strozzi 20 temmuz 1558 günü can verdi, o tarih benim için kutsaldır! Sofu bir arkadaşı

(*) Pierre Strozzi (1510 1558) Fransa mareşali, Thionville kuşatmasında şehit düştü.

yanında diz çöküp ellerini kavuşturmuş, ona yalvarıyordu:

«— Tövbe et büyük günahkâr, sürdüğün hayattan ötürü tövbe et! Tanrı'nın karşısına çıkacaksın. Haç çıkar ve Tanrı'nın adını an!

«— Ne Tanrısı, diye cevap vrdi Strozzi ölürken. Tanrı'nın canı cehenneme, eğlenti bitti.

«Sana yazacak daha pek çok şey bulurdum ama, hepsine katlanamayacak kadar gençsin; hiç kuşkusuz seni epey üzdüm. Elveda. Kardeşlerinden ne kadar çoğunu öldürebilirsen öldür, pis bir iş, ama sorumlusu sen değilsin. Hiç olmazsa döngüyü tamamlamak için sağ dönmeye bak. Mutlu çocukluk, dertl gençlik, evlilik, çocuk, tasalar, öteki dünyaya göç. Elveda!

«Amcan Velissarios.
SERVUS DİABOLİCUS DEİ
(ya da aynı anlama gelen:
SERVUS DİVİNUS DİABOLİ.»

15 NİSAN. — Kutsal hafta; çanlar çalıyor; kiliseye, İsa'nın acılarını dinlemeye gittik. **İşte gelen** ulu. Vaaz veren Peder Yannaros, hemen kendinden geçti. Önce bize İsa'dan söz ederek başlamıştı, yavaş yavaş hepsini birbirine karıştırdı ve Yunanistan'dan söz etmeye koyuldu. İnsanlığın kurtuluşu için acı çeken, kırbaçlanan, çarmıha gerilen Yunanistan'dı.

Gözlerimiz yaşarıyordu. Bu papazda baş eğmek bilmeyn esrarlı bir güç, sarsılmaz bir inanç var. Hem yumuşak hem de vahşi bir şey. Onu Musa'ya benzeten sakalından ve gözlerinden derin bir acı fışkırıyor. Hiç durmadan ilerliyor, çölü geçiyor ve biz ödlekler, peşinden gitmiyoruz.

Peder Yannaros konuşurken, biz de kafamızda çarmıha gerilen İsa'yı, Yunanistan'ı, evlerimizi, dostlarımızı, boşuna yitip giden hayatımızı birbirine karıştırıyorduk...

Her birimizde İsa, başka bir yüze bürünüyordu; İsa gerçekten yeryüzüne inmiş, ayaklarımızın dibine cansız uzanmıştı. Dirilmesini bekleyerek gözyaşı döküyorduk...

Ben de, seni düşünerek ağlıyordum Mario. İsa, senin tatlı yüzüne bürünmüştü. Öpmek için üzerine eğildiğimde gözyaşlarımı tutamadım.

KUTSAL PAZARTESİ, SALI Sevgilim, bugün hava ısındı, güneş parlıyor, yüreğim yerinde duramıyor: İlk kırlangıcı gördüm.

Buraya, bu amansız dağlara bile ilkbahar geldi Mario, İsa yeşillilker gibi, topraktan canlandı. Göçücü kuşlar geri döndü; yakında yuvalarını yapmaya koyulacaklar. Umut da, kırlangıç gibi, uzun bir ayrılıktan sonra geri döndü; eski yuvası olan insan yüreğini buldu, içine yumurtalarını bırakmaya hazırlanıyor.

Bugün, birden, kışın bitmek tükenmek bilmeyen kuşkusunun ardından yumurtalarla dolan yüreğimi hissettim. Her şey yolunda gidecek sevgilim, merak etme, güven. Hem çiçeklerin açtığını göreceğiz, hem de yumurtaların kırıldığını. Düşlerimiz gerçekleşecek: Bir evimiz olacak, bir de oğlumuz, Helena'nın şarkısı yazılacak.

İnsan ruhuna inancım var; kanatlı, uçuyor ve gelecek şeyleri gözlerimizden çok önce görüyor. Bu akşam benim ruhum da kanatlandı Mario, küçücük bir evde, evimizde gördü seni. Kollarında, bize benzeyen küçücük bir oğlan çocu-

ğu tutuyordun. Her şey yoluna girecek sevgilim, güvenini yitirme.

KUTSAL PAZARTESİ AKŞAMI.

«Ölüm kuşatıyor düşüncemi
İyileşmeye başlayıp ağır ağır
Hayattan zevk alan hasta gibi.
«Ölüm kuşatıyor düşüncemi
Uzak denizden fırtına yaklaşırken
Güzel kokan kıyı çiçeklerinden tatlı.
«Ölüm kuşatıyor düşüncemi
Cezası süresince uzaktaki evini
Unutamayan bir mahkûm gibi.

Leonidas'ın günlüğü burada kesiliveriyordu; kutsal salı günü ölmüştü.

Öğretmen, kan lekeli defteri yavaşça kapadı; zavallı delikanlının gövdesiymiş gibi, öpmek için eğildi.

Gözleri kurumuş, yüreği katılmıştı. Hayat ona kötü, haksız, yüreksiz ve beyinsiz raslantının elinde; yitirilmiş, terkedilmiş gibi geldi.

SEKİZ

KUTSAL cuma. Kilisenin avlusunda beş, altı köylü kavga ediyordu. Kulağı ısırılan dokumacı Stilyanos, demirci Andrea, yağlı at kuyruğu saçıyla tellâl Kiryakos, kara gömleği içinde kederli, yalınayak berber Panagos'tu bunlar. Ortalarında, köyün en zengin toprak ağası, minicik

kurnaz gözlü, cılız ve kara kuru, mıhsıçtı Mandras Baba duruyordu.

Köy ihtiyar heyetinin başkanı Hacı, kapının yanındaki sırada ısınmaktaydı. Şişen eklem yerleri müthiş acıyordu, tütsü yakmak için biraz mersin ağacı ile biberiye almak üzere kiliseye kadar oflayıp puflayarak sürüklenmişti. Kendisinden önce yaşayan dedeleriyle nineleri, romatizmalarını, kutsanmış köklerle, otları yakarak iyi etmişlerdi. Öyleyse doktorun ne gereği vardı? Tıp, şeytanın buluşuydu, insan ondan uzak durmalıydı. Kutsanmış otlar çok daha emindi, ucuzdu da üstelik.

Çok kurnaz adamdı Hacı. Gençliğinde gitmediği yer kalmamış, pek çok ülke görmüştü; Atina'ya, daha da ötelere, Beyrut'a, Ürdün ırmağına kadar uzanmıştı. Hacı olmak için ırmağın kutsal sularında yıkanmıştı. «Hacı olmak çok yararlı bir şey diyordu, insanlar size daha çok saygı gösteriyorlar, üstelik kolay da aldatılıyorlar.» Gerçekten de, ırmağın sularından çıkar çıkmaz Tanrısal bir esin gelmiş, kafasında büyük bir düşünce belirmişti. O güne kadar hayatını hamallık, ayakkabı boyacılığı ile kazanıyor, ara sıra da biraz kaçakçılık yapıyordu. Geberesiye çalışıp binbir tehlikeye göğüs gerdiği halde sonunda iki yakası bir araya gelmiyordu bir türlü. Ama şimdi Hacı bütün parasını, çadır bezi, birkaç kazık ve bir kangal ip alarak harcadı. Doğunun bütün köyleriyle şehirlerini dolaşmaya koyuldu. Gittiği yerde kazıkları çakıp çadırı dikiyor, çadırın üstüne de, koca harflerle «Evliliğin Sırları» yazılı bezi asıyordu. Sonra çadırın önü-

ne geçip parmaklarını ağzına sokuyor, başlıyordu ıslık çalmaya. Çadırın önüne kalabalık toplanıyordu. Kurnaz Hacı, haç çıkarmayı unutmadan aralıksız bir iskemlenin üstüne çıkıyor, başlıyordu çığırtkanlığa; «Baylar bayanlar, az sonra bu barakada evliliğin dehşet verici sırları açıklanacak. Giriş topu topu bir teklik. Bir teklik! Nedir ki bir teklik? Tekliğin ruhu mu var? Üstelik bu kadarcık bir para karşılığı evliliğin, saçlarınızı diken diken edecek, tüylerinizi ürpertecek dehşet verici sırlarını izleyeceksiniz. Saçlarınız diken diken olmazsa, size benden hacı sözü, tekliğiniz geri verilecektir. Tanrı tanığımdır! Hadi bakalım baylar bayanlar, itişip kakışmayalım, teker teker sıraya girelim, içerde herkese yer var!»

Tabiî kimse yerinden kıpırdamıyordu. Hacı yeniden ıslık çalıyor, konuşmasını tekrarlıyordu. Eninde sonunda da, evliliğin sırlarını öğrenmek için elini cebine atan biri, genellikle bir bekâr buluyordu. Hacı çadır bezini kaldırıp onu çadırın içine alıyordu. Adam çevresine bakınıyor, gözlerini oğuşturuyor, bir şey göremiyordu: bunun üzerine Hacı koluna yapışıyor, tatlı bir sesle: «Görüyor musun dostum? diyordu. Hayır, bir şey gördüğün yok. Sağa sola bakmaktan boynun tutulmasın boşuna, görecek şey bulamazsın. Ama dışarı çıktığında, en iyisi bunu diğerlerine söylememek. Sonra sana enayi der, tefe koyarlar. Dehşet verici şeyler gördüğünü, bundan böyle hayatının değişeceğini, kadının ve evliliğin ne olduğunu artık anladığını söyle en iyisi. Sözlerine kanıp seninle alay etmemeleri için tu-

tulacak en iyi yol bu. Tamam mı? Şimdi güle güle. Bırak da, diğerleri sırasını savsın.»

Bu yoldan Hacı çok para kazandı, yeleğinde altın köstekli saatıyla önde gelen zenginler gibi köye döndü. Ama iyice yaşlanmıştı. Şimdi eni konu bunamış, sağır, dişsiz, felçli; günlerini kilisenin önündeki sırada geçiriyor, şişen dizlerini ovalarken ağzından salyaları akıyordu.

Ötekiler avluda dikilmiş kavga ediyorlardı. Her şey, önceki gece ayinde okunan on iki İncil'le ilgiliydi. Mandras Baba, İsa'nın yahudi yasalarına karşı çıktığına inanmak istemiyordu. Öyle ya, bu yasaları Tanrı'nın kendisi Sina Dağında Musa'ya vermemiş miydi!

Öte yandan Andrea, çok güçlü olduğu halde, İsa'nın İbranileri yok etmek için neden melekleri çağırmadığına akıl erdiremiyordu; parmaklarını şaklatsa yeterdi aslında.

— Onun yerinde olsam böyle davranırdım, diyordu; insan Tanrı oldu mu, neden koyun gibi davransın? Ben aslanlığımı gösteriverirdim! Sen ne diyorsun Kiryakos?

Kiryakos öksürdü, kafasını kaşıdı. Yıllardan beri, elinden geldiğince papaz olmaya çalışıyordu. «Konuşmalıyım, diyordu kendi kendine, ötekilerini aydınlatmalıyım.» Üstün körü bir eğitimden geçmişti, çevresinde Peder Yannaros'u görmeyince cesaretlenip düşüncesini açıklayabiliyordu. O kalın kilise şarkıcısı sesiyle onlara İsa'dan söz etmeye koyuldu. İyi adamdı İsa, yoksuldu, upuzun at kuyruğu saçları vardı, insanlara gerçeğin sözünü aktarmak için o da Kiryakos gibi papaz olmaya çalışıyordu. Ama zenginler ve

güçlüler onu ezmiş, dövmüş, hakarete uğratmışlardı. Bu kutsal cuma günü de öldüreceklerdi.

— İşte başkaldıranın sonu budur, sonucuna vardı Mandras Baba.

Peder Yannaros'un ortalıkta görnümediğinden emin olmak isteyen Kiryakos çevresine bakındı; onu hiç bir yerde göremeyince yüreklendi. Birkaç aydan beri, İsa'nın davranışının nedenlerini bulmuştu. Bunu kendine saklamaya hakkı yoktu, gerçeğin ışığı gizlenmemeliydi. Dolayısıyla hemşerilerini aydınlatmaya koyuldu:

— Şunu iyi bilin ki, İsa topluluk içinde, değişik çekimli fiile benzetebileceğimiz biriydi.

— Bu da ne demek? diye sordu berber Panagos. Herkes gibi konuşamaz mısın çömez?

— Şu demek ki, kendisini çevreleyen vaızlar, sözde sofular, Anna ve Kayafa çekimi düzenli fillerdi; atalarından kalma yazılı yasaları izliyorlardı. İyiyi kötüyü, namuslu olanı ve olmayanı biliyor, çünkü «On Emir» adını verdiği yasalara uygun davranıyorlardı. Onların izinde giden toplulukla gül gibi geçinirdi, yasaları çiğneyen asi sayılırdı. Karşı çıkan temellerinin sarsıldığını gören topluluk öfkeleniverirdi. Düzensiz çekimli fiili yakalar, sorarlardı: «Sen herkes gibi çekimi düzenli biri olamıyor musun?» Ardında da güm! Hesabını görüverirlerdl.

— Demek böyle! dedi Stilyanos hâlâ acıyan kulağını ovalayarak. Öyleyse kim haklı? Şaşırdım doğrusu. Bir tek kişinin çoğunluğa karşı gelmesi doğru olur mu? Atalarının horlayıp: «Bu benim hoşuma gitmiyor!» diyebilir mi? Tut ki herifin biri, elinde baltayla evime geldi: «Senin dokuma

tezgâhın beş para etmez,» dedi. Ardından da baltasıyla parçaladı. Oysa bu tezgâh bana babamdan, babamın babasından miras kaldı! bu yoldan hayatımı kazanmayı onlar öğretti bana. Şimdi sen çıkıyor...

— İsa haklı! dedi demirci. Ne yani, gitgide bulanıklaşan çamurlu bir su muyuz biz? Dünya kıpırtı halinde, canlı bir şey, yaşlanıyor. Bebekken giysileri başkaydı; şimdi büyüdü, kundağını atıp yerine pantolon giydi.

«Kundak bezi, bebek önlüğü faydalı, aksini savunmuyorum, ama bebekler için faydalı. Bebek olmadığını ilk anlayan Hazreti İsa'dır. Kundak bezleriyle önlükler, yani eski yasalar ona yetmiyordu, anladınız mı?»

Sinirlenmeye başlayan yaşlı toprak ağası:

— Sanki sen anladın da konuşuyorsun! dedi. Bütün bunları nerede öğrendin, söylesene? Örsünün başında mı?

Öfkeli demirci:

— Sen tarlalarına göz kulak olsan daha iyi edersin, dedi. Demir ateşe girdiğinde yumuşar. Sen de yumuşayacaksın, dikkat et! Merak ediyorsan söyleyeyim hem, bunu örs başında öğrenmedim.

Sevinç içindeki Kiryakos onun sözünü kesti:

— Ateş de Hazreti İsa! diye bağırdı.

Gitgide somurtan bir yüzle demirciye bakan Mandras Baba:

— Ya! Demek böyle? dedi. Sana bolşevik demekte haklıymışlar...

Andreya gülmeye koyuldu:

— Artık bana bolşevik demiyecekler, düzensiz fiil diyecekler. Gözlerimi açan Kiryakos sağolsun!

Hep sırasının üstünde oturan yaşlı Hacı, olup bitenleri pek anlayamıyordu. Hemşerileri, ellerini kollarını sallayarak bağırıyorlardı sanki: Böyle kavga ettiklerine göre neyi paylaşamıyorlardı acaba? Dilediği kadar kulak kabartsın, kaplumbağaların kavga ederken kabuklarını tokuşturup çıkardıkları gürültüye benzer, belirsiz sesler duyuyordu.

— Ne var, ne oluyor? diye soruyordu durmadan.

Ağzından salyalar akıyor, karşılığını alamadığını görünce sorusunu tekrarlıyordu:

Sonunda, durmadan tekrarladığı sorulara sinirlenen Panagos yanına yaklaşıp kulağına bağırdı:

— Paralarını saymak için kasanı açmak istiyorlar, anlıyor musun?

İhtiyarın eli ayağı titremeye başladı; neredeyse eti kemiğinden ayrılacaktı.

— Kkkkim? diye kekeledi. Kim?

Elbisesinin önü ağzından akan salyalarla ıslanmıştı.

— Yoksullar! diye bağırdı berber kulağına. Yoksullar, açlar, yalınayak gezenler!

İhtiyar Hacı sırıttı; hoplayan yüreği yerine oturmuştu.

— Yoksullar mı? dedi. Canları Cehenneme. Yukarda Tanrı var!

Berber yine kulağına eğildi:

— Yoksulların da bir Tanrısı var! diye bağırdı, yalınayak gezen, açlık çeken, zenginlerin kapısına kırmızı haç işareti koyan bir Tanrı. Senin kapına da kırmızı işaret koyacak değil mi Hacı?

İhtiyar yeniden titremeye koyuldu; konuşmak istiyor, ama dili dönmüyordu. Stilyanos ona acıdı:

— Bırak zavallı adamı, dedi, yüreğine inecek.

Ama Mandras Baba haykırdı, nedir seni bize saldırmaya iten? Öğretmen mi? Sakın kızıl papaz Peder Yannaros olmasın?

Gözleri yaşaran berber:

— Ne öğretmen, ne de Peder Yannaros, diye cevap verdi; evvelki gün açlıktan ölürken gördüğüm üç yaşlarındaki çocuk.

— Delirdin mi? Ne çocuğu?

— Benim çocuğum.

Herkes sustu. Dediği doğruydu; Panagos'un oğlu, evvelki gün açlıktan ölmüştü.

Panagos, dükkânını kapamak zorunda kalalı aylar oluyordu. Berbere verecek parası kalmayan köylüler, artık saçlarıyla sakallarını uzatıyorlardı.

Küçük çocuğu elleriyle öldürmüşçesine, utanç içinde susarlarken, katırcı Matyos koştu geldi. Hemşerilerini görünce sevinip:

— Hapı yuttuk, Tanrıya şükürler olsun! diye bağırdı. Hiç cephanemiz kalmamış, sözde Kızıl Takkeliler bunu öğrenmişler. Neredeyse kö-

ye inip her yeri kan ve ateş içinde bırakacaklar. Kurtulacağız.

Sevinçten ellerini oğuşturuyordu. Zavallı Matyos büyük oburlardandı, oysa ağzına atacak bir lokma ekmeği yoktu; içkiyi severdi, bir yudum bile bulamıyordu; aklı fikri kadınlardaydı, çirkin ve yolsuz olduğundan kadınlar onu yanlarına sokmazlardı. Dolayısıyla da herkese veriştiriyordu: «Zengin olmadığıma göre, kimse zengin olmasın, diyordu. Yiyecek bulamadığıma göre de kimse bir şey yemesin. Tanrı ve adalet diye ben buna derim!»

Mandras Baba öfkeyle bastonunu kaldırıp üstüne saldırdı

— Dilini tut serseri! Tanrı kargaların sözünü dinlese, yeryüzünde tek canlı insan kalmazdı!

Demirci onun koluna yapıştı :

— Tekerlek dönüyor Mandras Baba, kızmamak gerek. Yoksullar zenginleşecek, zenginler yoksullaşacak, ama herkes nasibini alacak. Evvelki gün Meryem Ananın kuşağıyla gelen keşiş, kışlanın önünden geçerken ne diye bağırdı duymadın mı? «Öldürün çocuklar, ruhunuzu kurtarmak için öldürün!» Böyle diyordu keşiş. Öyleyse biz de öldürelim.

— Kızılları öldürün demek istiyordu, namuslu toprak sahiplerini değil! karşılığını verdi ihtiyar zengin.

Andrea gülmeye koyuldu :

— Dikkat et namuslu toprak sahibi! Partizanlardan yana çıkan bir papaz da gelip : «Kurtuluşa hak kazanmak için Kara Takkelileri, toprak sahiplerini öldürün!» diye bağırır elbet. Bizim

gibi onlar da adam öldürüyor. Matyos haklı, hapı yuttuk sanırım.

Ama Matyos sözünün sonunu getirememişti

— Baksana Mandras, kusura bakma ama bilir misin şu atalar sözünü : Şeytan namusluca edinilmiş malların yarısını ve namussuzca edinilmiş malların yarısını alır; sonra da mal sahibini alır! Bana kalırsa yakında, leşinin üstünde pireler uçuşacak mıhsıçtı. Şeytan tez günde canını alacak!

Bir sıçrayışta avludan dışarı uğradı. İhtiyar zenginin bastonu duvarda şaklayıp biraz kireç döktü.

Aynı anda da Peder Yannaros hücresinden çıkıverdi. Avluda kavga edildiğini duymuştu ama, İsa'nın ve insanoğlunun acılarıyla pek meşguldü; arıyor arıyor, bir türlü çözüm yolunu bulamıyordu. Bakışları, dostu Arsenios'un oyduğu Kıyamet Günüyle Aziz Kostantin ikonası arasında gidip geliyordu.

«Ah, diye düşünüyordu, insanoğlu kızgın korlar üstünde raksedebilse! Umutsuzluk, korku ve lânetlemeye tutsak düşmeyip bu dünyada yolalabilse!»

İkonaya bakarken kafasında bir düşünce güç kazanıyordu «Tanrı, susuzluk gidermek için içilecek buzlu su değildir, Tanrı üstünde yürünmek gereken bir kızgın ateştir; yalnız üstünde yürünmek değil, daha da gücü, raksetmek gereken bir kızgın ateş. Tabiî, üstünde raksetmeyi beceren için kızgın ateş yerini buzlu suya bırakır. Ama

Ulu Tanrım, oraya varana dek ne büyük bir mücadele vermek, nasıl can çekişmek gerekli!»

Yerinden kalktı. Bütün sabahını, mihrabı Prasova'dan getirilen kır çiçekleriyle süslemekle geçirmişti; İsa'yı haçın üstünden indirmiş, kır çiçeklerinin arasına yatırmış, kanlı ayaklarını, kızıl ve beyaz bir sıvının boşandığı böğrünü öpmüştü.

«Gel, sabret yavrum, diyordu ona. Bir şey yok, sen Tanrısın, dirileceksin. Uyu.»

İçinde, bıkıp usanmadan bir karşılık isteyen seslerle başbaşa kalınca ne yapacağını iyiden iyiye şaşıran Peder Yannaros yerinden kalktı, kararını verdi :

«Kiliseye gideceğim. Ağır sorumluluğum var, köyüm tehlikede, ruhum tehlikede. Bana bir karşılık gerek. Sağ mı sol mu? Soruya karşılık istiyorum! Tanrı adına cevap istiyorum!»

Haç çıkardı, yalınayak, başı kabak, somurtuk bir yüzle hücresinden fırladı. Onu gören Stilyanos :

— Dikkat çocuklar, diye mırıldandı, kazan kaynıyor.

Geçmesi için kenara çekildiler, ama Peder Yannaros onlara bakmadı bile; kamaşan gözleri Tanrı'ya dikilmişti, kimseleri görmüyordu.

— Ne var ne yok Muhterem Peder? diye sordu demirci rasgele. Yakında, çektiğimiz sıkıntıların sonu gelecek mi?

— Tanrıyla konuşacağım, insanlarla kaybedecek zamanım yok.

Papaza nefretle bakan Mandras Baba

— Kendine has oyunlarından birini hazırlamaya kalkma, dedi. Gözlerin ihanet dolu.

— Gözlerim açlıktan ölen çocuklarla dolu. Beni rahat bırak.

— Köyde senden başka kimseden korkmam Peder Yannaros.

— Ben de senden başkasından korkmam Mandras Baba. Bir kerecik o sefil çıkarını unutup köyünü düşünemez misin?

— Köyle benim çıkarım birdir; yine de uydurdun? Yine çıkarına uyan bir şeyi Tanrı'nın ağzından çıkmış gibi: «İşte Tanrı'nın bana söylediği!» diye kürsüden yutturmaya mı kalkacaksın? Oysa Tanrı, sen kulağına fısladığın için öyle diyor düzenbaz!

Acıyan dizlerini oğuşturan Hacı

— Ne söylüyorlar? Ne söylüyorlar? diye böğürdü. Niçin kavga ediyorlar?

Ama kimseden karşılık alamadı. Herkesin gözü, ağız dalaşına giren köyün iki ileri gelenine dikiliydi. Muhtarı kenara iten Peder Yannaros :

— Papaz, Tanrı'nın yeryüzündeki ağzıdır, dedi. Öteki günahlarına bir de dine küfretmeyi katma, vicdanın yeterince dul ve yetim ölüsüyle dolu nasılsa.

İhtiyar tefeci cevap vermek için ağzını açarken bir at kişnemesi, herkesin başını çevirip ardına bakmasına yol açtı. Atına binen Komutan, kırbacını kaldırmış, deli gibi havayı döğerek dört nala üstlerine geliyordu. Köylülerin papazın çevresinde toplanmaları dikkatini çekmişti; hain yine bir oyun hazırlıyordu herhalde.

— Bulgarlar! Bolşevikler! Alçaklar! diye haykırdı, efendisi gibi ağzından köpükler saçan atını çarkettirerek.

Kilisenin eşiğinde dikilen Peder Yannaros'-un dışında herkes çil yavrusu gibi dağıldı.

— Seni başaşağı astıracağım karga! Bu topluluk nedir? Yine ne fıslıyorsun onlara?

Sakin ve sert bir sesle :

— Sana acıyorum Komutan, dedi Peder Yannaros. Sana acıyorum, yüreğin ağu dolu, her şeyi otalamak istiyorsun. Ama yukarda Tanrı var!

Bir adım attı, atın dizginlerine yapıştı. Gözleri kan çanağına dönen Komutan : «Karga!» diye kükreyerek kırbacını kaldırdı. Ama papaz, acıma ve yas dolu yüzünü ona çevirdi.

— Yavrum, dedi tatlılıkla, hâlâ insan mısın? Ara sıra ananı hatırlıyor musun? Bırak da konuşayım.

Komutan ne diyeceğini şaşırdı, yüzünden kan çekildi; gözlerini kapadı ve bir an, her şey kayboldu. Kapısında iki büklüm, güler yüzlü, bir daha ancak ölüm döşeğinde beklediği küçücük evin titrek görüntüsünden başka her şey.

Bu bir anlık görüntüde, Komutan, yüzdeki buruşukları, sabır ve iyilik dolu gözleri, solan dudakları seçebildi...

Sonra her şey kayboluverdi, kapı, ev, yaşlı ana; Komutan, gözlerini açtı, önünde duran Peder Yannaros'u gördü.

— Ne istiyorsun? diye homurdandı. Bana böyle bakmamanı daha önce de söylemiştim. Defol.

Peder Yannaros, acıyan gözlerle Komutana baktı, atın dizginlerini bırakmadan :

— Yavrum, sakin sakin beni dinlesen.. dedi.

— Konuş, ne istiyorsun?

— Bu an çok korkulu evlâdım. İzi bütün hayat boyu üzerinde kalacak. Gerçek bir insan olup olmadığın anlaşılacak. Çocukların, torunların seni yapacağın şeyle yargılayacaklar. Tanrı da seni bununla yargılayacak.

— Konuş, konuş, seni dinliyorum.

— Bu köyün kaderi senin ellerine verildi, Kastello'ya dilediğini yapabilirsin. Canını alıp almamak da senin elinde. Köyü kül yığını haline getirebilir, ya da yok olmaktan kurtarabilirsin. Bir seçim yap, kararını verdin mi?

— Bana soru sorma. Nereye varmak istiyorsun?

— Eğer sende yürek kaldıysa, o yüreği etkilemek. Bunun için sordum, ara sıra ananı hatırlayıp hatırlamadığını.

Bıçaklanmış gibi haykırdı Komutan :

— İkide bir anamı hatırlatmayı bırak! Bana anamdan söz etmeni istemiyorum.

— Demek senin de bir yüreğin var Komutan! dedi yüzü aydınlanan Peder Yannaros. Yüreğin var. Atından in, gidelim kilisedeki sıraya oturalım. Geçmişi unutacağız ona lânet olsun ve kurtaracağız köyü. Acıman yok mu? Kastello'da kılıcı tutan sensin, Tanrı kelâmı da bende. İn atından evlâdım, bu iki müthiş gücü birleştirelim.

Konuşurken Peder Yannaros, hafif hafif atın

sağrısını okşuyor, yalvaran bir yüzle Komutana bakıyordu.

— Gel, gel, diye diretiyordu, haç çıkar, ver kararını.

Güneş alçalmaya başlamıştı. Dağlar mor bir renge bürünüyor, uzaklarda ilk çakallar uluyordu; karnını iyice doyuran bir karga sürüsü, ses çıkarmadan kilisenin üstünden geçti. Kartaltepesinden aşağıya doğru soğuk bir yel esiyordu.

— Yalnız Kastello yok evlâdım, diye devam etti Peder Yannaros, bütün Yunanistan var, dünya var. Hazreti İsa tehlikede, kararını ver...

Komutan kendini tutamaz oldu.

— Sus! diye haykırdı. İsa, İsa, Yunanistan!..

Ağzından köpükler saçıldı.

— Sahtekârlığa başladın yine! Açık konuş: Köyü asilere teslim etmemi istiyorsun değil mi, ha, bunu istiyorsun değil mi? Bunu istiyorsun değil mi hain, ha? Al bakalım! Al!

Öfkeyle haykırıp kırbacını Peder Yannaros'un yüzünde, boynunda şaklattı.

Gözleri yaşlarla dolan Peder Yannaros :

— Evlâdım, diye bağırdı, evlâdım, henüz geç kalmış değiliz. Uçuruma koşuyorsun, dur, dur, öleceksin!

Atını, kanatıncaya dek mahmuzlayan Komutan :

— Ölürsem öleyim! diye kükredi. Kararımı verdim! Öleceğim!

— Ben de kararlıyım, diye bağırdı Peder Yannaros. Seçimi Tanrı yapacak!

Komutan dönemeçte kayboldu ama, mahmuzlandıkça atın sesi hâlâ duyuluyordu.

Hareketsiz duran ihtiyar kararan gökyüzüne baktı. Elini yanağına, boynuna götürdü, canının acıdığını ancak o sıra anladı. Elini çektiğinde kan içindeydi.

— İnsanlardan artık bir şey beklemiyorum, diye mırıldandı, onlara ne ihtiyacım var? Tanrım var benim, onunla konuşacağım.

DOKUZ

KİLİSE günlük kokuyordu. Günlük ve kır çiçeği. Kubbenin daracık, renkli camlı pencerelerinden güneşin, yeşil kırmızı ve mavi renkli son ışınları yıllar önce eliyle çarmıha gerilmiş olarak resmettiği İsa'yı aydınlatıyordu. Geleneksel vahşi ve öfkeli görünüşüyle değil, hüzünlü, sol-

gun ve bir mülteci gibi acılar içinde yapmıştı İsa'nın resmini. Resmi yaparken : «Ben de bir mülteciyim, bir sığıntıyım, diye mırıldanıyordu Peder Yannaros. Verimli Trakya topraklarına komşu olan memleketimden kovuldum, vahşileri insan yapmak için durmadan boğuşmak zorunda kaldığım Epir'in şu amansız dağlarına yerleştim. İsa da bu ülkede sığıntı; bir sığıntı olarak yapacağım resmini.»

Yeşil ve sarıyla yanaklarını çökertti, dudak kenarlarını iyice belirginleştirip ortaya çıkardı, boynuna kırışıklar yaptı. Yalnız gözlerinin çevresine, bu acılı yüzü aydınlatan ve umutla dolduran uzun altın ışınlar çizdi. Üstüne kuşlar, balıklar, insanlar işlenmiş bir uzun yastığa yatırdı; eline de, İncil yerine koca kanatlı çirkin bir hayvan verdi.

Kiliseyi gezmeğe geldiği gün, piskopos deliye dönüp :

— Nedir bu rezalet? diye sordu. Hazreti İsa elinde ya kutsal İncil'i, ya da yeryüzünü belirten mavi bir küre tutar. Ne koydun öyle eline, bir sıçan mı? Tanrım, sen bize acı!

— İyi bakın efendimiz diye karşılık verdi Peder Yannaros sinirli sinirli. Kanatlarını görmüyor musunuz?

— Anladım ama nedir bu?

— Kutsal Masa'nın üstünde efendimizin gövdesini yiyen ve kanatlarının çıktığını anlayan fare, yarasa.

— Bir yarasa ha! diye haykırdı piskopos. Tanrı adına, nedir bunun anlamı? Utanmaz mısın sen Peder Yannaros?

Papaz iyice öfkelendi :

— Efendimiz, amma da güç anlıyorsunuz. İnsanoğlunun ruhunu tutuyor elinde! İsa'nın gövdesini yiyen ve kanatlarının çıktığını anlayan ruhun ta kendisi!

Peder Yannaros, peşinden kovalayan varmış gibi daldı kiliseye, ardından sürgüyü itti. Çevresine bakındı, gözlerinden alevler saçılıyordu. Alacakaranlıkta, mihrabın çevresinde mırıldanan yaslı anaları görmedi.

Bunlar, oğulları önceki haftalar ölen kadınlardı. Sabah erkenden, komşu köylerden gelmişlerdi. Kilisenin kapısını açık, İsa'yı da kefeninin üstünde yatar bulunca içeri girmiş, alışılmış yakarıları tekrarlamaya koyulmuşlardı.

Önce İsa'nın ardından yakınmakla başlamışlardı işe; yavaş yavaş kendilerinden geçiyor, şallarını omuzlarına atıp öz oğullarının ardından gözyaşı dökmeye koyuluyorlardı. Beş kocamış anaydılar, İsa'ya o gün beş yeni ad takıldı «Stelyo! diye sesleniyorlardı, Yannakos! Marko! Dimitro Aristotelis.»

Birden kilisenin kapısı gümbürtüyle açıldı, papaz fırtına gibi içeri daldı, ürken yaslı kadınlar ondan çekinerek bölmelerden birinde iyice birbirlerine sokuldular.

Gözleri alacakaranlığa henüz alışamayan Peder Yannaros **Epitafios'a** (*) tosladı, az kaldı deviriyordu, son anda yakalayabildi.

(*) Epitatios: Kitabeli mezar taşı anlamına geliyorsa da, burada, hristiyan inancına göre dirilecek İsa'nın kilisenin orta yerinde bulunan temsilî mezarı.

— **Kirye Eleysen!** diye mırıldandı ürpererek. **Epitafios** canlandı şimdi de, kalkıp gitmeye davranıyor...

Kutsal eşyaların durduğu yere girdi, kana bulanmış «Kutsal Masa» nın üstünde duran kanlı taşı öptü, yan kapıdan çıkıp büyük İsa ikonası önünde dikildi.

Yüreği kabarıyordu. Kendini tutmak istedi, sözcükler gırtlağında düğümleniyor, konuşamıyordu bir türlü. İsa'nın karşısına çıkınca öfkesi geçivermişti; şimdi korku kaplıyordu Peder Yannaros'un her yanını. Cesaret almak için üç kere haç çıkardı ve diz çöktü

— Acılarına hayranım efendim, diye bağırdı, ama acı bana. Senden çekiniyorum, gücün beni titretiyor, yine de insanım ve azap çekiyorum. Yunanlıyım ben, söylediklerime kulak vermelisin; hiç olmazsa bırak da yüreğimin ağırlığını atmak için acılarımı haykırayım, Tanrısal yüceliğine dil uzattığım için sonradan öldür beni.

«Ellerinden çıkan dünyayı seyrediyor, onu hiç de iyi bulmuyorum. Kendi görüntüne uygun yaptığın sözde sana benzeyen insanları seyrediyorum : Senin bu insanlara benzemen mümkün mü Tanrım? Yeryüzü, dikenli tellerle çevirerek hepimizi tutsak yaşattığın geniş toplama kampından başka şey mi? Her çağrıda, öldürmek için en iyi olanı seçiyorsun. Yunanistan ne yaptı sana, merhametsiz Tanrı? Arnavutluk, Türkiye, Bulgaristan dururken nasıl onu seçebildin? O milletler senin zaferin uğruna bir şey yaptılar mı hiç, sana hiç iyilik ettiler, en ufak bir sevinç verdiler mi? Oysa Yunanistan, taşlar üstünde

sendeleyen küçük bir çocukken elinden tuttu senin, üstünlüğünü evrenin en ufak köşelerine yaydı.

«Yunanistan olmasaydı sen ne olurdun? Havrada söylenip duran bir yahudi doktor. Ama Yunanistan elinden tuttu; güzelliğine inandı, güzelleştin; iyiliğine övgüler düzdü, iyi oldun; sana saraylar dikti, efendi oldun. Bu mu ona verdiğin karşılık? Kendi tırnaklarıyla gövdesini paralamasına aldırmıyor, acımıyor musun ona? Ona hiç saygın yok mu?»

Ağzından çıkan bu sözleri duyunca Peder Yannaros ürperdi. Dine söven ağzını tokatladı, çevresindeki ikonalara, kırmızı potinleri ve kara kanatlarıyla kutsal tapınağın kapısı üstünde tasvir edilen melek aziz Mikail'e baktı. Titreyerek bekledi

«Yıldırım tepeme düşecek, diye mırıldandı, Tanrı bir insanın kendisine sövmesine göz yumacak değil ya?»

— Tanrım, boğuluyorum. Bırak da büyük bir küfür savurayım, yoksa çatlayacağım. Bazı anlar aklımı oynatıyorum, tahtalar taşlar, azizler yepyeni bir görünüşte çıkıyorlar karşıma. Mihrabın solundaki Meryem Ana ikonasına bakıyorum ve kendi kendime : Güzel ve acılı, orada oturan ve Seni emzirmek için göğsünü açan Meryem Anamız değil, diyorum. Meryem Anamız değil, Yunanistan!

Bitik yüzünden terler akıyordu. Açılıp kapanan burun delikleri havada, Tanrı'nın kokusu olan kükürt kokusunu almaya çalışıyordu.

«Tanrı'nın ateşi beni yakıp kül etmek için üstüme inse, onu ne büyük bir sevinçle karşılardım, diye mırıldandı. Sonunda, Tanrı'nın da kulakları olduğunu, beni duyduğunu, çölde haykırmadığımı anlardım. Ama sesim gökyüzüne çarpıyor, yıldırımdan da amansız düşüyor, ihtiyatsız kafama çarpıyor.»

— Hatırlar mısın, diye haykırdı, o korkunç 21 mayıs gününü, Ay Konstantin o günü, Karadeniz kıyısındaki köyümü? Alanda ateş yakılıyor, çevresinde halk titreşiyordu; Tanrı tepesinde asılıydı. İki atanın ikonasını ellerimde tutarak, yalınayak alevlerin içine dalıyor, şarkı söylüyor, raksediyor, kalabalığın üstüne avuç avuç kızgın kor atıyordum. Alevler serin bir suydu benim için, çünkü yalnız seni biliyordum efendimiz; ne ateşi, ne ölümü, yalnız seni biliyordum. En aşağılık demirin alevden geçip saf çelik oluşu gibi, usta demirci, senin ateşinden çıktığımda tüm etimin ellerin arasında çelikten kılıca, ölümsüz ruha dönüştüğünü hissediyordum.

«Bugün seninle konuşuyorum, cevap vermiyorsun. Haykırıyorum, bana sırt çeviriyorsun. Ama beni dinleyinceye kadar haykıracağım; bana bunun için ağız verdin. Ne yemek yemek, ne konuşmak, ne de öpmek için, haykırmak için ağız verdin.»

Mihrabın solunda duran Meryem Ananın mucizeler yaratan ikonasına döndü. Oğluna ricacı çıkmasını ister gibiydi. Meryem Ana, kara ve hüzünlü gözlerini dehşet içinde, havaya asılı haça dikmiş Oğlu'nu göğsünde sıkıyordu. Yüzü, bir kılıç darbesi yemiş gibi ikiye ayrılmıştı. Bir

sabah, ayin sırasında, Peder Yannaros **«Evrensel dünyada barış için»** yakarırken, mihraptan patlamayı andıran bir ses gelmişti. İkonanın tahtası çatlamış, Meryem Ananın yüzü kaşlarından çenesine kadar yarılmıştı.

Müminler dehşete düşmüş, felâketi bekleyerek kendilerini dizüstü çinilere atmışlardı: «Yeryüzü sarsılacak, diye mırıldanıyorlardı, gökyüzündeki ateş inecek ve hepimizi yakıp kül edecek.» Birkaç gün sonra korkunç haber geldi: Çok uzakta, dünyanın öbür ucunda gökyüzünün ateşi inmiş, iki yüz bin kişiyi yok etmişti. Dünyanın diğer ucunda, Kastello adlı küçük bir köyde de Meryem Ana haykırmıştı. İnsanlığın acısı Meryem Ana'yı Kastello'da bulmuş ve yüzünü ikiye bölmüştü.

— Kutsal Bâkire, diye haykırdı Peder Yannaros kollarını yaralı ikonaya uzatarak, yeryüzünün öbür ucundaki sarı insanlara acıyan sen, burada, Kastello'da, gözlerinin önünde açlıktan ölen küçük çocuklara acımıyor musun? Acılarımıza bir son vermesi için Oğlu'nun dizlerini öpmeyecek misin?

Yeniden İsa'ya döndü, bekledi. İsa gülümseyerek bakıyor, ama ağzından en ufak bir ses çıkmıyordu. Kutsal eşyaların durduğu bölmenin açık tavan penceresinden bir arı girdi, **Epitafios'un** üstündeki çiçeklerin tepesinde vızıldamaya koyuldu.

Peder Yannaros irkildi, çevresine bakındı; kilisenin ortasında, **Epitafios,** kır çiçekleri, mersin dalları ve biberiyelerle yüklü dikiliyordu; içinde, değerli ipek üstüne işlenmiş İsa, cansız ya-

tıyordu. Kutsal cuma günüydü; İsa, sakin ve güvenli, dirilişi bekliyordu.

Peder Yannaros yaklaştı, İsa'nın mezarına eğilir gibi **Epitafios**'un üstüne eğildi, yürek paralayıcı bir sesle haykırdı

— Yunanlı, Yunanlı, neden Ana'mızı öldürmek istiyorsun?

Peder Yannaros'un ruhu gövdesinin diğer yanlarını boşaltıp kulaklarında, gözlerinde, parmak uçlarında birikmişti tüm; bekliyordu, mucizeyi bekliyordu. Bir ses duyulacaktı, Tanrı sessiz duramazdı. Bekliyor, bekliyor, hiç bir şey olmuyordu. Gökyüzü susmuştu. İsa susmuştu. Ölmüştü İsa. Peder Yannaros yeryüzünde yalnızdı.

Derken her şeyi unuttu, öfkesi olanca gücüyle patlayıverdi :

— İyi ya, diye haykırdı, diriliş olmayacak demektir. Yat kefeninin üstünde ve bekle. Ancak Yunanistan'la birlikte dirileceksin, anlıyor musun? Mütareke yok mu? Diriliş de yok öyleyse. Başka şey yapamam, ama papazım ben, bu yetki bana verildi, onun gereğini yapıyorum. Beni cehenneme, Yudas'nın yanı başına da atsan şunu iyi bil : Ne yapsan, bana bağlı bulunan Kastello, Halikya ve Prastova köylerinde dirilis olmayacaktır.

Kilisenin içi bu küfürle titriyordu henüz, birden, Melek resimlerinin bulunduğu duvardan, Peder Yannaros, boyalı kireç kırıntılarının döküldüğünü duydu. Yaşlı adam ürperdi. Bir an, meleklerden birinin kımıldadığını sandı. Döndü, kaşlarını çatarak :

— Senin bu konuda söz etmeye hakkın yok, diye bağırdı ona. Acı çekmekten, günah işleme yeteneğinden yoksun, yüzyıllar tükenene dek Cennetin tutsağı bir melekten başka şey değilsin. Ama ben bir insanım, acı çeken, kendi kendini lânetleyen ve ölen ateşli bir şey. Cennete gidip gitmeyeceğime ancak ben karar verebilirim. Kanatlarını oynatmaya, kılıcını kınından çıkarmaya kalkma sakın. Bir adam Tanrıyla konuşurken, senin araya girmeye hakkın yoktur.

Peder Yannaros, İsa ikonasına döndü; sesi birden, sevinçle kabardı :

— Efendimiz, dedi, bundan yalnız ikimizin haberi var; melekler bilmiyor : Sen ve ben biriz. Hatırlıyorsun, Kudüs'te birleştiğimiz o kutsal günü. Dirilişi kutlama hazırlıkları yapılıyordu. Yeryüzünün bütün ırkları, beyazlar, zenciler, esmerler birbirine karışmıştı. Ruhumuz ağzımızda, kutsal Işığın inmesini bekliyorduk. Hava kıvılcımlarla çatırdıyor, bütün yüzler alevden bir haleyle çevreleniyordu. Mucize, yıldırım gibi tepemizde asılıydı. Kadınlar bayılıyor, erkekler titreşiyorlardı. Bütün gözler, göksel ışığın ineceği kutsal mihraba dikiliydi. Birden tapınak şimşeklerle aydınlandı, Tanrı indi; bir sürü arap, avuç avuç mum yakmak için atıldı. Hatırlıyor musun, o an Tanrısal bir heyecan her yanımı kapladı, başladım bağırmaya. Ne diye bağırdığımı hatırlamıyorum. Dişlerim birbirine çarpıyor, ağzım köpürüyordu. Kanatlarım çıkmıştı, tiz çığlıklar atarak havada sallanıyordum. Araplar beni yakaladılar, kaldırdılar, tepelerinde, yanan mumların üstünde uçuyordum. Giysilerim alev aldı, saçla-

rım, sakalım, kaşlarım yandı ama kendimi bir serinlikle kuşatılmış hissediyor, ülkemin düğün şarkılarını okuyordum. Kadınlar haykırıyorlardı. Beni ıslak bir kumaşa sarıp avluya çıkardılar. Papazlar bana baktılar. Üç ay süreyle Tanrı ve ölümle boğuştum. Durmadan şarkı söyleyip el çırpıyordum; kendimi hiç o kadar özgür ve mutlu hissetmemiştim. Papazlar, çıldırdığımı sanıp başlarını sallıyorlardı. Ama ben, her yanımı kaplayan, beni yakıp kül eden ateşin «Sen» olduğunu biliyorum efendim!

«İşte gerçek aşk! diye bağırıyordum. Erkek kadınla, Tanrı da ruhla böyle birleşir!»

«Biliyorsun, o günden beri bir bütünüz; senin yüzüne bakmak, başımı dikip konuşmak hakkını elde ettim. Ellerime bakıyorum, İsa'nın ta kendisi, dudaklarıma, göğsüme, dizlerime dokunuyorum, hep İsa. Sen ve ben biriz. **Epitafios**'un üstünde, kucak kucak kır çiçeğinin altında birlikte yatıyoruz, kardeş kavgası sürdükçe dirilmeyeceğiz.

Peder Yannaros kendinden geçmişti

— Seni duymamı istiyorsan, insanların diliyle konuş. Kükrüyorsun; ne yazık yırtıcı bir hayvan değilim ki seni anlayabileyim, Cıvıldıyorsun; ne yazık kuş da değilim. İnsanım, insanların diliyle konuş benimle!

Bu gözüpek havada konuşmaya devam edecekti, birden burun delikleri titredi : Hava kükürt kokusuyla dolmuştu. İhtiyar korkunç, saygısız sözleri unuttu, boyun eğdi :

— Geliyor, geliyor... diye mırıldandı dizlerini kırarak; geliyor, geliyor, işte!

Bir anda, tüm varlığının paralandığını duydu; yıldırım içindeydi. Kalın ve hüzünlü bir ses duydu; tanıdı. İsa'nın sesiydi bu. Konuştuğunda varlığımızın derinliklerinden çıkardı sesi, hep aynıydı.

İhtiyar dinlemek ve kendini iyice o sese vermek için başını göğsüne eğdi.

— Peder Yannaros, Peder Yannaros, küfretme! Sorguya çekmek için geldin, sor!

— Seni sorguya çekmek neye yarar efendim? diye kekeledi ihtiyar. Seni sorguya çekmek neye yarar, nasılsa her şeyi biliyorsun.

— Her şeyi biliyorum; ama, insanoğlunun sesini duymak da hoşuma gidiyor. Konuş.

— Senin izinden gitmeye çalışıyorum, ama yerini bilmiyorum. Sana sormak istediğim şuydu : Kimden yanasın, Karalardan mı yoksa Kızıllardan mı? Bana söyle de seninle geleyim.

Acı bir kahkaha, ardından yine İsa'nın sesi :

— Nerede miyim? Her yıl beni diriltiyorsun da nerede olduğumu bilmiyor musun? Gökyüzündeyim.

Peder Yannaros ayağını vurdu. Yine kendinden geçer gibi oluyordu.

— Bırak gökyüzünü eféndimiz, dedi, zamanı gelmedi daha. Ruhum daha etimden ayrılmadı; hep yeryüzündeyim, bir yol açmaya çalışıyorum. Burada, Yunanistan adı verilen bu mermer ve deniz parçasında, Yunanistan'da Kastello denen bir kayanın üstünde. Bana Kastello'dan söz et Tanrım, boynuma astığın bu zavallı köyden. Kastello'ya in, bana yol göster, senden bü-

tün istediğim bu. Başka şey değil : Bana yolumu göster Tanrım.

Peder Yannaros, kollarını, terden sırılsıklam kesilen göğsünde kavuşturdu. Sesi yalvarmayla doldu :

— Tanrım, bana yol göstermek üzere elini uzat. Köyü partizanlara vermeli miyim, yoksa vermemeli miyim? Dağın tepesinde, herkese adalet ve ekmek getireceğini haykıran komutanlarını duyduğumda kendimi onlardan yana hissediyordum. Ama Kastello'ya inip gözü dönük binbaşının **Vatan, onur, din** diye haykırdığını işitince kendimi ondan yana sanıyorum. Dayanamaz oldum. Benim son umudumsun Tanrım; yol göstermek için uzat elini.

Hava kararmıştı .Tepedeki pencere tatlı bir ışıkla aydınlandığına göre ay doğmuş olmalıydı. Bir gece kuşu, acılı bir çığlıkla kilisenin üstünden geçti birden, Peder Yannaros'un yüreği tatlı bir hüzünle doldu.

Hüzünlü ve tatlı ses yeniden yükseldi

— Peder Yannaros, Peder Yannaros, senden bir ricada bulunacağım, sakın titreme.

— Rica mı? Tanrım, benim gibi bir karıncadan ne rican olabilir? Emret.

— Yol göster bana.

— Ben mi yol göstereyim? Her şeyi bilen değil misin?

— Her şeyi bilenim ama, yalnız insanoğlunun yardımıyla. Sensiz, ellerimle yarattığım bu dünyada yürüyemem, tökezlenirim. Taşlara, kiliselere, insanlara takılır tökezlenirim. Niye şaştın öyle. Okyanusların derinliklerinde, minnacık

rehber balıkların yardımı olmadan gidemeyen dev köpekbalıkları yarattığımı bilmiyor musun? Sen Tanrı'nın rehberbalığısın; önden git, bana yol göster.

Peder Yannaros, gözleri yuvalarından uğramış halde, titreyerek İsa'ya baktı. Gerçeği mi söylüyor, yoksa onu yanıltmaya, günaha sürüklemeye mi çalışıyordu? Tanrının sözleri açık değildir, Peder Yannaros bunu uzun süreden beri biliyordu. İki ağzı keskin bir silâh gibi belirsiz ve tehlikeli. Tanrı kelâmını duymayanın vay haline, ama Tanrı kelâmını duyanın da vay haline! İnsanoğlunun düşüncesi ne yapacağını bilmez haldedir; Tanrı'nın her sözü hem cennetin kapısını açar, hem cehennemin. Korku insanın aklını başından alır, hangi kapının Tanrı kapısı olduğu anlaşılamaz hale gelir. Peder Yannaros önünde iki kapının açıldığını görüyor, zaman kazanmak, karar almadan önce kafasının aydınlanmasını sağlamak için susuyordu.

Peder Yannaros, kaç kere iblisle mücadele etmişti; kaç kere de Tanrıyla savaşmıştı. İblisi gizlendiği yerden çıkarmak mümkündür; ya Tanrı'yı?

Peder Yannaros, cevap vermeden Tanrısal yüzü inceliyor, Tanrısal sözlerin esrarını titreyerek tartıyordu. Bu sözlerin gizli anlamı ne olabilirdi? Her şeyi bilen O, bir şey bilmez görünüyor; en güçlü, elinden bir şey gelmezmiş gibi davranıyor. Neden, neden? Bizi sevmiyor mu? İnsanlara aldırmıyor mu?

Peder Yannaros, yüzükoyun İsa'nın ayaklarına kapanmak: «Beni yalnız bırakma, yardım et

bana!» diye haykırmak istedi ama zaman bulamadı. Varlığının derinliklerinden esrarlı ses yine yükseliyordu, yalnız bu kez sert ve öfkeliydi :

— Benden emir beklemeye utanmıyor musun Peder Yannaros? Özgürsün, seni özgür yarattım. Neden bana bağlı olmak istiyorsun? Kalk ayağa Peder Yannaros! Bırak diz çöküp durmayı, sorumluluğunu benimse, kimseden öğüt isteme. Özgür değil misin? Seç.

— Özgürlük çok ağır Tanrım. Bu ağırlığı insanoğlu nasıl kaldırır?

Bu kez alçak ve hüzünlü, ses yine duyuldu :

— Gerçekten ağırdır oğlum, ama cesaret!

Varlığının derinliklerindeki yırtık kapandı, ses kesildi. Peder Yannaros, göğsüne eğdiği başını kaldırdı. Kilisenin taşlarından anî bir güç yükseldi, kubbedeki İsa'dan üstüne bir güç indi, göğsünü kabarttı, dizlerini sağlamlaştırdı. Tanrıyla konuşurken hiç böyle büyük bir yüreklilik, inanç duymamıştı.

Elini göğsüne bastırdı, yüksek sesle, ant içercesine :

— Köyümün sorumluluğunu üstüme alıyorum öyleyse, dedi. Mahvolması ya da kurtuluşuyla ilgili kararı ben vereceğim. Haklısın, özgürüm ben; şeref ya da utanç bana bağlı. Özgürüm. İnsanım ben!

Haç çıkardı, ayaklarının ucunda doğruldu, dudaklarını İsa'nın yüzüne yapıştırdı .

— Baba, dedi, küfrettiğim için bağışla beni. Öfkenin kızıl iblisi sık sık beni kışkırtıyor. Bağışla ve bundan böyle bana tatlılıkla, öfkesiz ve yakınmasız konuşma yeteneği ver. Sen de, ken-

di hesabına, gökyüzünden şu zavallı yeryüzüne eğil. Çocuklarına ağlayan Raşel (*) gibi, ona da acı.

İçinin rahatladığını hissetti. Tanrıyla her konuşusunda çırpınmakla başlardı işe; alnından terler akar, burun delikleri kükürt ve dehşetle dolardı; boğuşur, kendinden geçer, ama yavaş yavaş üzerine bir huzur çöker, onu Tanrıyla barıştırır görünmeyen bir el yüreğine dokunur, yüreği yumuşacık kesilirdi.

Minnetle diz çöktü :

— Barıştık, diye mırıldandı, sana şükürler olsun, yine barıştık. Tanrı yine komşum, dostum, bana borcunu ödeyen geri veren alacaklım. Üstümden büyük bir yük kalktı.

(*) **Raşel: Yakup'un karısı, Yusuf'la Bünyami' nin anası.**

ON

EĞİLDİ, dışarı çıkmak üzere takkesini aldı, bir eliyle saçlarını toparlayıp takkesinin altına sokmaya çalışırken karanlıktan derin bir inilti yükseldi, oturacak yerlerden biri gıcırdamaya başladı. Peder Yannaros saçlarının dikiliverdiğini hissetti. Ama kendinden utandı; şamdandaki

mumlardan birini aldı, İsa ikonasının önündeki kandilden yaktı ve iniltinin geldiği köşeye doğru yürüdü. Mum elinde titriyordu ama, yüreğini güçlendirdi.

Mumu eğdi. Oturacak yere yapışan yaşlı kadın birden doğruldu, aynı anda da diğer dört ihtiyar, soluk ve kuru yüzlerini mum ışığına doğru kaldırdılar.

— Kimsiniz? Burada ne arıyorsunuz? Çıkın buradan! diye haykırdı Peder Yannaros geri çekilerek.

Yaşlı kadınlar gümbürtüyle bölmeden çıktılar, karmakarışık bir yığın halinde gidip **Epitafios**'un püsküllerine yapıştılar. Papaz eğildi, ışığı yüzlerden birine yaklaştırdı; ağlamaktan boşalan bu gözlerde, zehir dolu ağızlarda büyük bir acı okudu.

— İşte Yunanistan'ın yüzleri, diye düşündü Peder Yannaros ürpererek. Analar bunlar...»

Birden beş yaslı ihtiyar kadın ona, Elenlerin efsaneleşen beş anası gibi geldi Rumelili, Makedonyalı, Epirli, Moralı, bir de Adalı.

— Burada, Kastello'da ne arıyorsunuz? diye sordu şaşkın şaşkın. Ne arıyorsunuz? Kimsiniz?

Hemen, beşi bir ağızdan inleyip göğüslerini yumruklayarak konuşmaya başladılar.

— Bir şey anlamıyorum, kesin yaygarayı! Bana biriniz cevap versin.

En yaşlıları dizlerinin üstünde doğruldu, elini ötekilere uzattı; yüzü sanki kaskatı bir taştandı.

— Susun, dedi, en yaşlınız ben konuşacağım.

Papaza döndü :

— Biz anayız, dedi. Oğullarımız savaşta. Kimi ovada, kimi dağda. Hepimizin en az bir ölü çocuğu var. Ben Halika'lı Krustallenya Anayım. Peder Yannaros, sana ne oldu da bizi tanımıyorsun? Kafan başka yerdeydi sanırım, Tanrı'ya küfrediyordun değil mi?

— Sözlerine dikkat et, küfretmiyordum. Küfretmiyor, yakarıyordum. Ben Tanrı'ya böyle böyle yakarırım; kimseye de verecek hesabım yok.

Gidip mumu şamdana yerleştirdi, sonra ihtiyar kadınların yanına döndü. Sesi yumuşamıştı

— Acılarınız önünde eğiliyorum Yunanistan'ın anaları, dedi. Beni bağışlayın, aklım kafatasımın kemikleri içine dönmekte gecikti de; tanıyamadım sizleri. Şimdi tamam, İsa'yla konuştuğum ateşten gökyüzünden döndüm. Her birinize teker teker hoş geldiniz diyorum: Şalika'lı dul Krustallenya, hoşgeldin; Prostova'lı Marigo ile sen Mangano'lu Kristina, siz Krustallo'lu Madam Despina hoşgeldiniz; Krisopigi'li ihtiyar Zafiro, sen de hoşgeldin. Çarmıha gerilen Tanrının bu evine hoşgeldiniz. Ne istiyorsunuz? Nedir arzunuz? Sizi dinliyorum.

— Bizi evlerimizden attılar Peder Yannaros, diye inledi ihtiyar Krustallenya; hem Kara Takkeliler hem de Kızıl Takkeliler bizi köylerimizden attılar. Erkeklerimizi öldürüyorlar, mağaradan mağaraya geziyoruz, açız, üşüyoruz... Kime yönelelim? Kimin ayaklarına kapanalım? Bu iş

nasıl bitecek? Köylüler, sana sormak için bizi gönderdi. Tanrıyla konuşan, onun dağlarımızdaki ağzı, kulakları, gözleri olan sen bilmelisin.

Diğer kadınlar da, bir ağızdan :

— Bize yardım et Muhterem Peder! diye bağırdılar. Hepimiz sana bağlıyız.

Peder Yannaros, kilisenin içinde gidip geliyordu. Mihrabın önünde durdu, görmeyen gözlerle İsa'ya baktı; düşüncesi uzaklarda, bir karanlık denizinde yüzüyordu.

Duvarlarını devirmek için kollarını uzatmak yetiyormuş gibi, kilise ona birden çok dar geldi. «Tanrı sana bütün yükleri yükledi, diye mırıldandı. İyi dayan, benim zavallı Peder Yannaros'um.»

— Her birinizin, dedi, evinden en az bir ölü çıktı; ama benim evimde, kızıl ve kara bayraklara sarılı binlerce ölü var. Daha doğrusu evimde değil, onları yüreğimde taşıyorum; yürüyemez oldum, tökezleniyorum. Üzerine eğildiğim her ölünün yüzü benim yüzüm, çünkü hepsi benim çocuklarım.

— Bize yardım et Muhterem Peder! diye bağırdı yeniden ihtiyarlar. Ne yapmalıyız? Bütün bunlar nasıl bitecek? Bizi kurtaracak bir yol biliyor musun Peder Yannaros? Bunun için sana geldik. Tanrısal bir ışıkla aydınlandınsa konuş, bizi yollayanlara dönebilelim; acelemiz var.

— Benim de acelem var, diye homurdandı papaz.

Aynı anda zamanın geçtiğini, yitirilecek zaman kalmadığını anladı. Bir karara varmıştı, acelesi vardı. Yeniden epitaflios'a yapışıp isterik çığlıklar atan ihtiyar kadınlara baktı.

— Kalkın ayağa! Bırakın şunu, kalkın ayağa! Ağladığınız yetmedi mi? Tanrı gözyaşlarından bezdi; insanların gözyaşları bir su değirmenini döndürebilir, ama Tanrı'yı duygulandırmaz. Silin gözlerinizi, mağaralarınıza dönün. Kadın erkek herkesi toplayın ve onlara şöyle deyin: «Kastellos papazı Peder Yannaros emrediyor. Bizi kurtuluşa götürecek üç yol var; Tanrı'nın yolu, yöneticilerin yolu, halkın yolu. Tanrı'nın yolu bizlere kapalı, kaderinize rıza göstereceksiniz. Anlaşıldığına göre Tanrı bizim işlerimize pek karışmıyor; bize bir beyin verdi, bize özgürlük verdi, geri kalana kulak asmıyor. Bizden nefret ettiği için mi, yoksa çok sevdiğinden mi cezalandırıyor, bilmiyorum. Ben günahkâr bir faniyim, Tanrı'nın sırlarını bilemem. Yalnız emin olduğum tek şey, Tanrı yolunun bizlere kapalı olduğudur: Bu yol bir çıkmaz.»

Sustu, İsa'nın önündeki kandil cazırdadı; yağı azalmış olmalıydı. Peder Yannaros döndü: İsa'nın yüzü asılmıştı. İhtiyar yüreğinin sıkıştığını hissetti, ama yağ getirip kandili canlandıracak bir hareket yapmadı.

Yaşlı kadınların ilki, papazın cüppesinin eteğine yapıştı.

— Ya ikinci yol Muhterem Peder, ikinci yol nedir? Açıkça anlat bize; cahil kadınlarız, anlamaya ihtiyacımız var.

— İkinci yol yöneticilerin yoludur, halkın şeflerinin, önderlerin. Hepsine lânet olsun! Ayırım yapmıyorum, ne kızılım ben ne de kara, iyi bilinsin. Tanrıyla konuşan, insanların kirli ayaklarını yalamak için asla eğilmeyen Peder Yanna-

ros'um. Yüreğim açılırsa tüm Yunanistan'ın, coğrafya haritalarındaki gibi kanıma yayıldığı görülür. Tüm Yunanistan'ın. Herkese söyleyin bunu, dinliyor musunuz beni?

— Dinliyoruz, dinliyoruz Peder Yannaros, diye cevap verdi ihtiyarlar korosu bir ağızdan. Konuş Muhterem Peder, kızma, ikinci yol nedir?

— İkinci yol da kapalı. Kızıl ya da Kara şeflerden hiç biri içinde tüm Yunanistanı taşımıyor. Aralarında paylaştılar, sefiller; canlı değilmiş gibi onu ikiye böldüler! İki yarı da kudurdu, öbürünü yutmak istiyor.

«Krallar, politikacılar, piskoposlar, kodamanlar, dağdaki ve ovadaki komutanlar, hepsi kudurdu. Hepsi de insan eti yiyen kurtlar, bizlere yenecek et gözüyle bakıyorlar.»

Dağa tırmanmış gibi soluyarak yeniden sustu. İçini çekti.

— Ben de kör olsaydım, diye mırıldandı, ne kadar iyi, ne kadar rahattı! Orduya katılırdım, sağdaki ya da soldakilere, Tanrı'nın kendilerinden yana şeytanın ise karşılarında bulunduğuna inanan binlerce başka kör olurdu çevremde! «Şükürler olsun sana Tanrım, bir bolşevik daha eksildi!» ya da «Şükürler olsun sana Tanrım, bir faşist daha eksildi!» diyerek yurttaşlarımı öldürmekle öğünürdüm. Ne yazık ki burada yalnızım, yolumun üstünde rasladığım her ölü yüreğimi paralıyor, çünkü toprağın altında Yunanistan'ın bir parçasının çürüdüğünü görüyorum.

Düşüncelerine gömülüp yeniden sustu; boyun damarları şişiyor, gözlerinin önünde Yunanistan, kanlar içinde yatıyordu.

Ama kadınların en yaşlısı kolundan çekti :

— Ya üçüncü yol, üçüncü yol Muhterem Peder?

— Ne üçüncü yolu? Üçüncü yol yok, daha açılmadı. Yavaş yavaş ilerleyip acı çekerek o yolu açmak bize düşüyor. Biz kim miyiz? Halkız. Bu yol halkla başlıyor, halkla ilerliyor, halkla bitiyor. Ara sıra, bir şimşek kafamın içini aydınlatıyor. Kimbilir, diyorum kendi kendime, gönül rızası ya da zorla, kurtuluş yolu olan bu yolu açmaya zorlamak için bizi bu hale düşüren belki Tanrıdır. Bir yargıya vardığımı söylemiyorum; ama yüreğimi sorguya çekerseniz, Tanrı iradesinin bu olduğu cevabını verecek sizlere.

«İnsan olun, diyor bizlere. Küçük çocuklar gibi paçalarıma yapışmaktan vazgeçin. Kalkın ayağa, tek başınıza yürümeyi öğrenin.»

Yaşlı kadınlar papazın sözlerini pek iyi anlamıyorlardı, ama bu sözler içlerini biraz olsun rahatlatmıştı. Siyah yemenilerini sıkı sıkı bağlıyor, alınlarını, çenelerini, kulaklarını ve ağızlarını örtüyorlardı; gitmeye hazırlanıyorlardı.

Ama Krustallenya Ana karar veremiyordu bir türlü; papazın sözleri yüreğini ısıtmış, ama düşüncesine henüz aydınlık getirememişti.

Kuşkuyla Peder Yannaros'a bakıp :

— Sonra? dedi.

— Sonra mı? Ay iyice yükseldi bile, evlerinize dönüp köylülerinizi toplayın, Kastello papazı Peder Yannaros'un emirlerini tekrarlayın «Hemen yola çıkılacak, yarın öğleden önce burada, Kastello'da buluşulacak.»

«Tanrı bana esrarlı bir söz emanet etti. Anlayıp anlamadığımı göreceğiz. Ama başka yol yok. Yolunuz açık olsun!»

Ellerini kaldırıp siyah yemenilerin altındaki beş başı kutsadı. Sonra kapının sürgüsünü çekti.

Yaşlı kadınların tepesinde haç çıkarıp

— Tanrı'nın ve yurdumuzun izniyle yolunuz açık olsun! dedi.

Kilisenin eşiğinde durup birbiri ardından, duvarlara sürtünerek uzaklaşan yaşlı kadınlara baktı.

Dağın ardından ay yükseliyordu. Ortalık kekik ve leş kokuyordu.

Yıkıntılar arasında kaybolan kadınlara bakarken :

— Talihsiz Yunanistan! diye mırıldandı ihtiyar, siyah yemenili talihsiz Yunanistan!

ON BİR

AY gökyüzünde yükseliyor, köyün yıkıntıları hâlâ çiftlerin birleşmesini barındırır gibi sakin sakin parıldıyordu. Oysa çakallar moloz yığınları arasına süzülmüşlerdi bile, çenelerini takırdatıyorlardı. Açlıktan ve korkudan aklını oynatan iki ihtiyar, aşk ve ölümden söz eden eski, genç-

liklerinin bir şarkısını söyleyerek yıkıntılara takılıp tökezleniyorlardı. Zaman zaman öpüşmek için duruyor, basıyorlardı kahkahayı. Tatlı ve sessiz, ay, telli pencereden Peder Yannaros'un hücresine doluyordu. Kıyamet Gününü gümüşle örtüyor, Ay Konstantin'in ayakları altındaki alevleri, kızgın korları yeniden canlandırıyordu. Azizin kendisi yitip gitmişti.

Peder Yannaros sedirinin köşesine oturup başını duvara dayamıştı.

— Tanrım, diye mırıldandı, bugün de bardağımı acıyla doldurduğum için sana şükrediyorum. seni sevenlere karşı neden bu kadar katısın bilmem, ama anlamasak bile bizim iyiliğimiz için çalışıyorsun. Hangi küstah gözüpeklilikle anladığımızı iddia ediyoruz? Bizi bağışla. Yüreğimiz bir şey istemiyor, inancı var, güvenle dolup taşıyor ama şeytan hep sırtımızda, durup dinlenmeden soruyor... Gece yeryüzüne indi; gün epey dolu ve iyice ağır geçti, şükürler olsun sana Tanrım! Yorgunum. Oysa bu gece de çok işim var, hem oldukça ağır bir iş. Düşündüğüm gibi davranmakta beni özgür kıldın, ben de bu yönde hareket edeceğim! Dağa çıkacağım.

Tepeye tırmanmadan önce gücünü kuvvetini toplayabilmek için biraz dinleneceğini umarak gözlerini kapadı; ama bekliyor bekliyor, uyku meleği gelmekte gecikiyordu. Beyni kaynıyordu fokur fokur, nasıl uykuya dalabilirdi! Kapalı göz kapaklarının ardından, Tanrı'nın acılarına karışan insanoğlunun acıları geçiyordu. Düşüncesi birden kanatlandı. Yeniden kutsal cumaydı, bugünkü gibi güneşli bir gün. Sırtında zembili, ru-

hunu dinlendirecek bir yer arıyordu. Kaleye benzeyen yüksek manastırları, sabah duasının tatlı mırıltısı, inzivaya çekilmiş ya da iki yüzlü, her türden keşişleriyle Kutsal Dağ göründü. Kutsal Dağa hâkim, Tanrı'nın ziyaret ettiği, gökyüzüne değen karla kaplı Aynaroz Tepesi de belirdi...

Her şeyi nasıl da hatırlıyordu! Hiç bir şey unutmamıştı. Sabah duasından sonra birlikte, kuru ekmek parçası yemek için papazların dizildiği masayı, büyük bir açıklıkla hatırlıyordu. Dikdörtgen biçiminde, büyük, freskleri yüzyıllar ve rutubetin etkisiyle yer yer dökülmüş bir salondu burası; içi ekşi ekşi lâhana çorbası kokuyordu. Açık pencereden bir kırlangıç girdi, keşişlerin eğik başları üstünde uçtu, hepsini teker teker tanıdı. Biraz daha yaşlanmış, biraz daha solmuş olarak geçen yılkinin aynıydı Manassi, Yovakim, Gavril, Melşisedek, Benediktos. Hepsi oradaydı, tek eksik çıkmadı. Kırlangıç, sevinç içinde birinin başı çevresinde cıvıldadı, beyaz sakalından yuvası için bir kıl koparmaya çalıştı. Birden açık pencereye doğru atıldı, ışıkta kayboldu.

Bir tek papaz bile ona bakmak için başını kaldırmamıştı. Yemekhanede kırk kadardılar, masa başında birbirlerine sokulmuş, iki büklüm, somurtuk, haşlanmış zeytinle baklayı isteksiz isteksiz çiğnerken kilerci papaz, çavdar ekmeği dağıtmak için aralarında dolaşıyordu. Kutsal cuma günü idi, keşişler içlerini çekip saatleri sayıyorlardı. Ulu Tanrım, şu diriliş anı gelseydi de bir an önce, manastırdan çıkılabilseydi (manastırın içine et sokulamıyordu çünkü). Tepelerin-

deki minberde bir çömez, çarmıha geriliş suresini okuyordu.

Soluk benizli ve asık suratlı, çocukla büyük arasındaki çatlak sesiyle avazı çıktığınca bağırıyordu

«Çıkıyor, çıkıyorlardı Golgotha'ya (*) doğru. Hazreti İsa öndeydi, haçın ağırlığı altında dizleri bükülüyordu; çünkü haç çok ağırdı, yeryüzünün tüm günahları üstüne asılmıştı. Çıkıyor, çıkıyorlardı ve arkalarından Meryem Ana, göğsünü yumruklayıp yakınıyordu :

«Nereye gidiyorsun günlerimin süsü, benim tozla kaplı mücevherim...»

«Meryem Ana'nın ardından binlerce ve binlerce başka kadın inliyordu, yeryüzünün tüm analarıydı bunlar! Binlerce ve binlerce göz ağlıyor, ağız hıçkırıyor, melekleri yeryüzüne inmeye çağırmak için eller gökyüzüne kalkıyordu.

Birden büyük bir sessizlik oldu. Yeryüzünün derinliklerinden bir ses yükseldi «Ağlama Anamız, dünyaya cesaret vermek için kendini topla!»

Küçük çömez, çatlak sesiyle o korkunç işkenceye doğru yürüyüşü anlatırken Tanrı da günü doğduruyordu. Kilisenin tepesinde ve avlunun tam ortasındaki kurşun kaplı kubbe gümüş gibi parıldadı, evcilleştirilmiş bir karatavuk keşişlerin öğrettiği dinî şarkının ilk notalarını ıslıkla tekrarlıyarak kuyunun bileziğinde sekti. Manastırın çevresinde, sel çukurlarında kekliklerin ötüşü duyuluyordu. Masanın bir ucundaki Peder

(*) **Golgotha: İsa'nın çarmıha gerildiği tepe.**

Yannaros, kaşlarını çatarak uzun papaz dizisine göz gezdirdi; gözleri, acıma ve dehşet içinde, bir an her papazın üstünde durdu. Beyinsiz, yüreksiz ihtiyarlardı hepsi; üstelik pisboğazdılar. İşte kutsal yalnızlık insanı nereye götürüyordu. Yaşlanmış, ayaklarını ve ellerini kemiren rutubetle çürümüşlerdi; yüzlerinin yedi deliğinden başka şeyleri kalmıyordu : Gözleri, ağızları, burun ve kulak delikleri. Sanki, bulunduğu yerde zamanın hakaretine uğrayan Kutsal Yemek (*) resmi duvardan inmiş, birbirlerine sokulup, suskun, bilinmeyen bir şeyi bekleyen havariler yemekhaneye oturmuşlardı.. Ne bekliyorlardı? Kimi bekliyorlardı? Neden kapıya doğru bakıyorlardı? İsa neredeydi?

Vadinin ıslak kokusu pencereden içeri doluyor, kuşlar uyanıyor, kümesten horozun ötüşü geliyor, uzaklardan, nemli ve yumuşacık, bir guguk kuşunun sesi işitiliyordu.

Serin bir esinti Peder Yannaros'un şakakları üzerinden geçti. Gözlerini kapadı. Tepesindeki genç ses, gırtlağını paralarcasına bağırıyordu :

«Uğursuz çingeneler çekiçlerini kaldırdılar; onlara üç çivi ısmarlanmış, ama Tanrı'nın lânetlileri tam beş tane yapmışlardı! Ve Hazreti İsa'yı çivilemeye başladılar. İlk çekiç vuruşunda gök kubbe sarsıldı, ikincisinde, yaralarını yıkamak üzere, altın ibrikte çiçek suları, temiz bezler ve güzel kokularla melekler gökyüzünden indi. Üçüncüde Meryem Ana ve onunla birlikte dünya

(*) **Kutsal Yemek, İsa ile havarilerini son yemekte gösteren resim.**

kendinden geçti, yeryüzü karanlıklara gömüldü...»

Peder Yannaros'un gözleri hep kapalıydı. Çivilerin ellerine, ayaklarına gömüldüğünü hissediyordu. Kendine geldi, başını duvara, boyaları pul pul dökülen kutsal şölen resmine dayadı. Mavi benekli beyaz bir köpek, havarilerin ayakları dibindeki kemiği yalarken gösterilmişti. Peder Yannaros bu köpeğe dayanıyordu. Masa kayboldu, keşişler, manastır, Aynaroz Dağı, her şey kayboluverdi. Peder Yannaros çarmıhın dibinde duruyordu; kan akıyor, gözlerini ona diken İsa gülümsüyordu.

Başı döndü, bir çığlık attı, nerede bulunduğunu bilmez olmuştu. Çömezin okuduğunu duymadan, dehşet içinde doğruldu ve elini minbere doğru uzattı :

— İsa'yı çarmıhın üstünde bırakma! diye haykırdı. Dirilişe kadar oku!

Dışardan gelen gürültüleri duydu. Sesler Peder Yannaros'u çağırıyor, kilisenin avlusunda gidilip geliniyor, yumruklar kapıyı gümbürdetiyordu. Gözlerini açtı, Aynaroz Dağı kayboldu. Şimdi, çağrıldığını açıkça duyuyordu. Yerinden fırlayıp koştu, kapıyı açtı. Hücresinin önüne bir kalabalık birikmişti; kadınlarla adamların ay ışığında girmelerini önlemek için kolunu uzatıp yollarını kesti.

— Hey Peder Yannaros! diye bağırdı biri (İhtiyar Mandras'ın ince sesini tanır gibi oldu), yine ne var, çanı çalmıyor musun? Hadi, bize kilisenin kapılarını aç!

— Kesin patırtıyı! diye cevap verdi papaz, susun! Ne bu gün vaaz var, ne de yarın diriliş uğruna ayin. Evlerinize dönün kardeş kaatilleri. Birbirinizi öldürmeye devam ettiğiniz sürece İsa **Epitafios**'un üstünde kalacak.

— Ne diyor? Tanrı aşkına! diye bağırıyordu sağdan soldan isterik sesler. Hıristiyanlıkta böyle şey duyulmuş mu? Tanrı'dan korkmuyor musun?

— Yunanistan sizler yüzünden çarmıha gerildi hainler, o kurtulmadıkça İsa da haçın üstünde kalacak. Kaatiller! Cinayet işlemekte direttiğiniz sürece ben de onu diriltmemekte diretiyorum. Ne Halikya, ne Prástova, ne de Kastello'da; bana bağlı bulunan yerlerde diriliş yok!

— İsa'yı mezarından çıkarmıyacak mısın? Bütün yıl, böyle, **Epitafios**'un üstünde mi bırakacaksın? Günahı senin üstüne olsun!

— Benim üstüme olsun, kabul ediyorum! Evlerinize dönün.

İhtiyar Mandras kalabalığı yardı, Peder Yannaros'un önünde durup bastonunu kaldırdı :

— İsa'yı çarmıha gerip diriltmekten vazgeçebileceğini mi sanıyorsun? diye bağırdı, ağzı köpürerek.

— Evet. İzin istedim, geldi. Elleriniz kan içinde, önce gidin de o elleri yıkayın. Diriliş saf eller, saf bir yürek gerektirir. Tanrı Kastello'da İsa'nın dirilmesini istemiyor, bana söyledi.

— Yudas! Piskopos sakalını kesecek!

Peder Yannaros gülümsedi

— Gözdağına bakın! Ben de cennete sakalsız giderim.

Bir yaşlı kadın haykırmaya koyuldu :

— Ayağını denk al deccal! Biz analar, hep birlikte onu dirilteceğiz!

— Evlerinize dönün! diye haykırdı Peder Yannaros. Hadi bakalım, yok olun.

Kapıyı kapamaya çalıştı ama Mandras'ın bastonu bütün gücüyle başına indi, alnından kan fışkırdı. Kiryakos ona taş atmaya kalktı, korktu ve bıraktı taşı.

Bir lânetlemedir koptu, yaslı kadınlar atkılarını omuzlarına atıp İsa'nın ardından gözyaşı dökerek göğüslerini yumruklamaya koyuldular. Peder Yannaros, yüzünden sakalına akan kanı sildi.

— Kardeş kaatili Yunanlılar, diye bağırdı, Paskalyayı mı kutlamak istiyorsunuz? Sizinki gibi yüreklerle İsa'nın dirileceğini mi sanıyorsunuz? Lânet olsun hepinize!

Bütün gücüyle kapıyı çarptı.

— Keçi sakallı! Deccal! Yudas! diye bağırıp çağırıldığı duyuldu.

Bütün cesaretini toplayan Kiryakos, elinden bıraktığı taşı alıp kapıya fırlattı.

Kalabalığa seslenen ihtiyar Mandras

— İleri arkadaşlar! dedi. Gidip Komutanı bulalım ve bu kargayı ihbar edelim.

Evlerin ışıkları teker teker söndü. Kışlanın koğuşlarında, tüfekleriyle birlikte yatan askerler, alçak sesle fısıldaşıyorlardı. Dağın eteklerine dağılan nöbetçiler, en ufak gürültüye kulak kabartıyorlardı; bir gece kuşunun boğuk uçuşundan, dağın ardında büyüyen yaslı aya doğru hav-

layan bir köpeğin ya da sevinçle uluyan bir çakalın sesinden başka şey duyulmuyordu oysa.

Komutan sinirli olduğunu hissetmişti. Kışlanın eşiğinde yere oturmuş, gözüne uyku girmiyor, sigara üstüne sigara tellendiriyordu. Tehlike içindeki bir köyden sorumlu olur, askerler birbiri ardından düşmana katılır, yiyecek ve cephane sıkıntısı kendini gösterirse nasıl uyunur? Bu çölde, onu hepten unutmuşlardı. Patikaları tutmak, barbarların geçişini önlemek zorundaydı. Oysa barbarlar, ikide bir gelip geçiyorlardı; köye varmışlardı bile, birtakım işaretler aracılığıyla dağdakilerle haberleşiyorlardı. Kimbilir, gece aradaki sınırı aşıp onlarla buluşuyorlardı belki? Topuna lânet olsun!

Sigarasını attı, çizmesinin topuğuyla ezdi.

— Kaleler dıştan değil içten alınır. Düşman içerde, bunu temizlemek gerek. Herkesten önce de papazı; pis karga, iri bir lokma ama hakkından geleceğim.

Birkaç adım atıp gecenin temiz havasını içine çekmek için yerinden kalktı. Partizanlar tepelerde ateş yakmışlardı. Komutan dağa doğru salladı yumruğunu :

— Alçaklar! Satılmışlar! Eninde sonunda hepinizi haklıyacağım!

Aynı anda da yüreğinde bir acı duydu, bir şeyler hatırladı. Kastello'ya yeni geldiği günlerde bir düş görmüştü. Dağın yamaçlarındaki yıkık Haberci Ay'Yani Kilisesindeydi, uyuyordu. Uykusunda birinin ağladığını duydu, gözlerini açtı, önünde çok güzel, çok solgun, iri gözlerinden

yaşlar dökülen bir kadının durduğunu gördü. Kadına elini uzatarak :

— Kimsiniz? diye sordu.

Onu Meryem Ana sanmıştı.

— Beni tanımadın mı? dedi umutsuz kadın. Beni tanımadın mı Komutan?

Titremeye başlıyarak :

— Kimsiniz? diye tekrarladı.

Kadın alçak ve kederli bir sesle :

— Yunanistan'ım ben, dedi. Bütün eller beni itiyor, başımı nereye koyacağımı bilemez oldum. Senin yanına sığınmaya geldim oğlum.

Komutan bir çığlık atıp, gözleri yaşla dolu, yerinden fırladı.

— Ana, diye söylendi, ağlama. Ben seni hiç bırakmıyacağım. İçin rahat etsin, uğrunda ölmeye razıyım.

O günden sonra Komutan bambaşka bir adam oldu. Büyük Savaş sırasında, Arnavutluk dağlarında ya da Libya çöllerinde binlerce Yunanlıdan biri, binlerce yiğitten biri olarak çarpışmıştı. Basit bir erken, yavaş yavaş, bileğinin gücüyle binbaşılığa kadar yükselmişti. Bütün benzerleri gibi bir binbaşı. Rumelili Dimitri Lefas, asla kendini tüm Yunanistan'dan sorumlu tutmamıştı.

Ama o düşü gördüğünden beri uyuyamaz oldu. Kendisini yardıma çağırmak için haykıran Yunanistan'ı önünde değil, içinde duyuyordu. Ölürse, diye düşündü, benim yüzümdendir; kurtulursa yine benim sayemde olacaktır bu. Ve büyük bir hırsla dalıyordu savaşa. Yunanistan'ı bir gün, yüzlerce kere lânet olasıca bir tek gün unutmuştu. Savaş dönüşü evine varıp karısını bulama-

dığı geceydi o da. Dağdaki partizanlara katılmak üzere çıkıp gitmişti kahpe.

Tükürdü, geri döndü. Gece yarısını geçiyordu, kışlaya girdi. Alnı, koltuk altları ter içindeydi.

— Bağışla beni ana, diye mırıldandı. O gün seni unuttum. Eninde sonunda insanız, sefil yaratıklarız. Karımızı severiz; ne düşüklük.

Bağdaş kurup yere oturdu, başını kışla duvarına dayadı, düşüncesini uzaklara, anasının yaşadığı Rumelinin bir dağ köyüne yöneltti. Sonra yine Kastello'ya, Peder Yannaros ile askerlerine çevirdi. Ama kendisini aldatan kadının üstünde durmasına fırsat vrmedi. Tanrı bilir şu sıra nerede sürtüyor, kimlerle yatıp kalkıyordu! Her şeye rağmen, düşüncesi dönüp dolaşıp o kadına geliyordu yine.

— Uğursuz, lânet olsun ona! diye mırıldandı. Aslan ancak böceklerden çekinir; ama onun beni yemesine fırsat vermiyeceğim, asla!

Yeni bir sigara yaktı, tüttürmeye koyuldu.

Köyün bir ucunda, kışlanın yakınında bir kapı aralandı, yaşlı bir kadın başını uzattı; saçına kırmızı bir kurdele bağlamıştı. Dört yana bakındı; ışıklar sönmüştü, yol ıssızdı. Yaşlı kadın yüreklenerek sokağa çıktı. Yamalı bir atkıya sarınmış, yalınayak, duvar diplerinden giderek izlenip izlenmediğini anlamak üzere ikide bir başını çevirerek, gürültü çıkarmadan kışlaya vardı. Duvavara yaslanıp düşüncelere dalan komutanı görünce titreyerek durdu. Ay ışığı üzerinde gezindi, çakmak çakmak gözlü, elleri çamaşırdan aşınmış, kırış kırış ihtiyar bir kadını aydınlattı. Yol-

da ona raslayan bütün köylüler alaya alırlardı; bu nedenle zavallı deli, ya gece sokağa çıkardı ya da tan atarken. Kira Polikseni derlerdi ona. Küçük yaştan beri, göbekli zengin Mandras'ın evinde hizmetçiydi. Artık yaşı altmışı aşmıştı; ama saçlarına yine kırmızı kurdele bağlıyordu. Bakireliği vurmuştu başına; başdönmelerinden yakınıyor, zaman zaman yerlerde yuvarlanıp tiz çığlıklar atıyordu. Otuz yaşlarında bir genç olan köy bakkalı Kir Thanasis'e aşık olduğunda da pek genç değildi. Her cumartesi günü kırmızı kurdelesini başına bağlar, içgeçirip bakkal dükkânının önünde dolaşırdı. Yalnız yakaladığında da «Beni ne zaman alacaksın Thanasisciğim?» diye sorardı. «Ne zaman evleneceğiz sevgilim? Bekleyemez oldum artık.» Tabii Thanasis onu başından savmaya çalışıyor : «Bana yüklü bir drahoma gerek güvercinim, diyordu. Çocuklarımız olacak, anlıyor musun? Çocuk bakımı çok pahalıdır! Hem senin kraliçeler gibi bir hayat sürmeni isterim. —Ne drahoması, benim küçük Thanasisim? —Bana on iki beşik, altı gümüş günlük kabı, elli de iç çamaşırı gerek. —Peki sevgilim, gidip patronuma söyleyeceğim.»

Eve dönüyor, Mandras Baba'nın ayaklarına kapanıyordu «Patron, diyordu, acı bana! On iki beşik, altı gümüş günlük kabı, elli iç çamaşırı ver de Kir Thanasis'le evlenebileyim. Başka türlü beni almıyacağını söylüyor.» Mandras Baba gülüyordu «Amma da açgözlüymüş itoğlu it, diyordu, benim iyi yürekli Poliksenim, yapamam. Elli iç çamaşırını nereden bulurum? Vaçgeç ondan.»

Zavallı kadın bakkal dükkânına dönüyordu :

«Patron bu kadarını veremiyeceğini söylüyor. Çok fazla gelmiş! —Zamanı kötü seçtin zavallı Poliksenim benim, ne yapalım? —Kaçır beni», karşılığını veriyordu kalçalarını kıvırarak. İyiden iyiye bıkan Thanasis, bir akşam «Kabul, dedi. Yarın gece yarısı seni kaçırıyorum, hazır ol!» Polikseni koşarak eve döndü, herkesin yatmasını bekledi, yıkandı, saçını taradı, çamaşır değiştirdi, kendisini kaçıracak olan adamı beklemek üzere kapının girintisine gizlendi. Saat gece yarısını çaldı, geçti, tanyeri ağardı, Thanasis görünmedi. Zavallı Polikseni, derdinden yatağa düştü.

Yıllar geçtikçe başdönmeleri çoğaldı, aklını iyiden iyiye oynattı. Ama yüreği boş kalamıyordu bir türlü. Koca kulakları ve kalın bir sesi olduğundan, dokumacı Stilyanos'u sevdi. Bir akşam, ikindi duasından sonra kilisede onu köşeye çekti; herkes gitmişti. «Stilyanos, dedi, benimle evlenmek ister misin? —Nasıl evlenebilirim Polikseni, diye cevap verdi deli kadının derdini bilen ve ona acıyan dokumacı. Nasıl evlenebilirim seninle, evliyim ben. Ama subay olan kardeşim Sofoklis sana aşık, güvenilir kaynaklardan öğrendim. Köye dönmesini bekle, seninle evlenecek.»

Olay Mandras Baba'nın kulağına gitti, ihtiyar tilki, anlamak üzere hemen Stilyanos'a koştu. Zavallı Polikseni, sevgilisinden haber almak için tekrar dokumacıya uğradığında, Stilyanos, bir mektup geldiğini bildirdi ona. «Benim hakkımda ne diyor Stilyanos? —Noel'de döneceğini umduğunu yazıyor, senden de bir tek şey istiyor : İyi bir ev kadını olmak, patronunun kümesini iyi temizlemek, uflayıp puflamadan çamaşırı yıka-

mak, bulaşıkta bardak çanak kırmamaya dikkat etmek. Özellikle de patronundan para istememeni diliyor ve bu konuda özellikle diretiyor. Subay karısı olduğunu unutmamalı, ona göre davranmalısın.»

Polikseni Noel'i bekledi, Noel geçti. Başka Noel'ler de geçti, yıllar birbirini izledi, Kira Polikseni bembeyaz oldu, göğüsleri sarktı, dişleri döküldü, bıyığı çıktı. İç savaş patlayınca binbaşı köye döndü: İşte Sofoklis, dedi Stilyanoş ona, git kendisiyle anlaş.»

Şimdi, her gece, köylüler yattığında, zavallı Polikseni yamalı atkısına sarınıyor, gizlice evden çıkıyor, duvar diplerinden kışlaya kadar gidiyordu. Komutanı yalnız bulursa ürpererek sürtünüyordu ona. Bir gün Komutan, Polikseni'ye vurmaya kalktı, Polikseni büyük bir mutluluk içinde ellerini kavuşturdu: «Vur sevgilim, vur da elini üstümde hissedeyim!» dedi.

Ama bu gece, Komutan, onun iniltilerini çekecek halde değildi.

— İyi günümde değilim, diye bağırdı Polikseni'ye, defol!

— Peki, peki gidiyorum Sofoklis, diye cevap verdi yaşlı kadın boyun eğerek.

Atkısına iyice sarınıp duvar diplerinden yürüyerek kayboldu.

— Bu böyle sürüp giderse aptala döneceğim, diye sövdü Komutan. Partizanlar, Peder Yannaros, şimdi de bu deli... Bir son vermek gerek!

Hemşerisi, Rumelili Çavuş'u çağırdı:

Dinle beni : Papazı ve yaptıklarını hiç sevmiyorum. Bana nasıl kafa tuttuğunu gördün mü Mitros? Her dakika askerlerimizle fısıldaşıp duruyor. Bolşeviğin teki olan öğretmenle dostluk etmesi de caba. Dağdaki hain oğluyla bize bir oyun hazırlıyor, göreceksin. Ne dersin, ha? Sana söylüyorum, aklın nerede?

Çavuş başını salladı :

— Ne diyebilirim komutanım? Bir şey var, dilediğim kadar düşünmekten kaçayım, bir türlü kafamdan atamıyorum. Bütün kutsal hafta boyunca, gece gündüz beni kemirdi durdu. Neyse, bu gece seni iyi bir gününde buldum, sorabileceğim. İzin verir misin komutan?

— Konuş.

— Meryem Ana'nın kuşağı gerçek mi, komutanım?

Komutan omuz silkti :

— Bundan sana ne be Mitros? Öküzün altında buzağı arıyorsun. Gerçek olsun olmasın, iş görüyor. Keşişin, kışla önünden geçerken nasıl bağırdığını duydun : «Öldürün, öldürün, Meryem Ana'nın kutsamasına hak kazanmak için öldürün! Ruhunuzu kurtarabilmek için Kızıl Takkelileri öldürün!» Böyle diyor, çok da iyi ediyordu. Keşişin ağzından insanlar Tanrı'nın sesini duyduklarını sanırlar, bu da onları öldürmeye iter. Meryem Ana'nın kuşağı bir toptan iyi iş görür.

— Ama komutan, Peder Yannaros da Tanrı'nın sesi olduğunu söylüyor, diye sözünü kesti çavuş. Oysa, onun ağzından çıkanlar keşişinkilerin tam tersi. Biri : Öldürün! Öldürün! diyor. Öbürü : Öldürmeyin! Öldürmeyin! diyor. İkisinden

hangisi Tanrı'nın sesi? Tanrı'nın birkaç ağzı mı var?

Komutan, soğuk soğuk gülümsedi :

— Enayilik etme Mitros, yeryüzünün öteki köşelerinde olup bitenleri görmüyor musun? Yoksa, yalnız bizde mi başkaldırana rasladığını sanıyorsun? Başka yerdekiler ne yapıyor? Biri mi dikleniyor : Güm, deviriveriyorlar. Biz de aynı şeyi yapacağız. İşte «kuşağın» gerçek görevi.

— İyi ama ne zamana kadar komutan? Rusların, Çinlilerin, Zencilerin ne yaptığından haberim yok. Ama bizim sayımız pek az, dayanamıyoruz artık...

— Saçma sapan söz istemiyorum, diye sertçe sözünü kesti komutan. Şimdi düşünmeye başlarsak hapı yuttuk demektir. Asker olmak, soru sormadan öldürmek demektir. Hadi güle güle!

ON İKİ

AY, dağın ardından görünmek üzereydi. Yıldızlar onun ışığında eriyor, ancak bir kaç iri yıldız gcenin süt beyaz durgunluğunda parıldıyordu. Evren kükürt ve Tanrı kokuyordu. Peder Yannaros, kararlı adımlarla, hızlı hızlı yamacı tırmanmaktaydı. Ara sıra bir baykuş kötü kötü ötüyor,

konduğu kayanın üstünden yavaşça havalanıyordu; Peder Yannaros başını çeviriyor, uğursuzluk habercisi kuşun etkisini boşa çıkarmak için üç kere tükürüyordu. Yamalı, eski cüppesini sıvamış, eteklerini deri kuşağına sokmuştu. Dizlere kadar çıplak bacakları, yaşlı bir zeytin ağacının dalları gibi eğri büğrü, ay ışığında parıldıyordu. Takkesi henüz ağarmamış kara kaşlarına kadar iniyor, takkenin altında canlı gözleri, yuvalarının dibine iyice gömülmüş prıldıyordu. Hiç durmadan bakışlarını önünde, ardında, çevresinde dolaştırıyordu. Bu ıssız dağları çok iyi biliyordu Peder Yannaros! Kaya ve taştan başka şey yoktu üstünde! Ne bir yeşil ağaç, ne bir hayvan sürüsü, ne bir köy, ne de bir adam. Yalnız, nisan ayına girilince birkaç cılız çiçek verecek kadar yüreklenen, göz alabildiğine dikenli kekik ve fundalıklar. Tepede kargalar dolanıp duruyordu, daha yukarılarda şahinler, onların tepesinde ise kartallar. En yukarda, kartallardan da yüksekte Tanrı.

Güneşin, yağmurun etkisiyle kayışlaşmış çıplak başını sallayana Peder Yannaros :

— Taş, çöl ve açlık, sensin bu zavallı Yunanistan! Taş, çöl, açlık ve kan! dedi.

İçini çekti tatlı tatlı, sevgi ve gururla Yunanistan'ın sırtını okşar gibi bakışlarını yamaçtan yamaca, dağdan dağa gezdirdi. Mutlulukla ürperen Yunanistan da, bu seven bakışın okşamasıyla dirilir gibiydi. Peder Yannaros, çenesini, sopasına dayadı. Büyük anılar içinden yükseliyor, yüreği kabarıyor, çırpınıyor, ihtiyar göğsünden kurtulmak istiyordu.. Cıvıltılarını duymak için

kafeste tuttuğu en sevgili kuşuymuş gibi «Nereye gideceksin küçük?» diye sordu yüreğine, ihtiyar savaşçı. «Nereye gideceksin, beyinsiz küçük kuş? Burası iyidir, otur oturduğun yerde.»

Ama anıları içinde yükseliyor, yüreği kaçmak için göğüs kafesinin parmaklıklarına çarpıyordu. Daha kısa bir süre önce, bu dağlar asker ve efzun doluydu: Ne saldırılara girişmişlerdi o zaman? Ne çığlıklar, ne sevinç, Tanrısal bir kendinden geçiş! Ölüm, insan ruhu tarafından bozguna uğratılmış, rezil edilmişti. Meryem Ana da kuşanmıştı silâhlarını. Kara giysilerini çıkarıp kaba yünden Epik ceketi ve köylü kadınların mor çorabını giymiş, savaşçı miğferini andıran yüksek yün başlıkla örtmüştü kır saçlarını. Çığlıklarıyla kuzeye, Vallona'ya, Kırk-Şehite doğru yürüttüğü Yunan ordularının başında ilerliyordu. Geceleri askerlerin düşünde, gündüz güneşin ve karın altında koşuyor, bağırıyor, dağları aşıyor, sırtında top taşıyor, savaşçılara cephane, ekmek dağıtıyor, boşalmak bilmez testisiyle susuzluklarını gideriyordu. Bir akşam Peder Yannaros, yaralı bir askeri göğsüne bastırdığını gözleriyle gördü. Savaş daha bitmeden, mermi yağmuru altında ön safları aşmış, gidip yaralıyı kaldırmış ona tatlılıkla gülümsemişti. Bir başka gün, öğlene doğru, beyaz atına binmiş, saçları rüzgârda uçuşarak dörtnala yol alan yiğitlerin yiğiti Ay Yorgi'yi görmüştü. Terkisindeki genç kız, ona altın bir ibrikten içecek su veriyordu, iri gözlü esmer bir kızdı bu, Yunanistan. Sarışın atlı canavarı öldürmüştü; mızrağından kara kan damlıyordu hâlâ; ölümsüz prensesi savaş atının ter-

kisine alıp kuzeye, Vallona'ya, Kırk-Şehit'e götürmek üzere kaçırmıştı.

Görünen ve görünmeyen, tüm Yunanistan Epir Dağlarında birleşiyordu. Alçak işgalciyi dağdan dağa sürüp vatanın kutsal toprağını kurtarmak için ruhla madde birleşmişti.

Ya şimdi...

Peder Yannaros'un yüreği ezildi. Yunanistan, sessiz ve yaralarla kaplı, ay ışığında serilmiş yatan bir şehit azize gibi geldi birden ona.

— Talihsiz Yunanistan, zafer ve açlıktan başka şey değilsin! diye haykırdı. Tepeden tırnağa bir ruhsun. Ölmemen gerek ana, seni bırakmayacağız.

Başını salladı, sopasını kapıp and içercesine, bütün gücüyle toprağa sapladı. Bakışı yeniden, nice kan yutan çıplak dağlarda, taşlarda ve uçurumlarda dolaştı. Yüreğine kutsal bir kuşku düştü :

— Tanrı burada doğdu, diye mırıldandı. Yunanistan'ın Tanrısı, pomponlu pabuç ve eteklik giyen bizim Tanrımız. Burada doğdu. bu çıplak dağlarda, yaradanımız bu kanlı taşlardan meydana geldi. Her ulusun Tanrısı vardır, bu Tanrı da bizimki. Hizmet ettiğimiz Tanrı, taşımızın taşı, kanımızın kanı, işkence gören, yaralarla kaplı, bizler gibi inatçı, ölümsüz!

Üzerine sıçrayan kanın henüz taze olduğu kara bir taşı almak için eğildi, öptü, ezilmesini istemediği kutsal bir ekmek parçasıymış gibi, kaya kovuğuna bıraktı. Görünmeyen onu birden, kaya gibi katı, kekik gibi güzel kokulu varlığıyla çevreledi. Dağların ıssız tepeleri Tanrıyla dolu-

luyordu, Peder Yannaros'un yüreği at gibi kişnedi. Tek başına, yeryüzünde terkedilmiş değildi artık. Tanrı onunla birlikte gidiyordu. Peder Yannaros'a yeni bir atılım sağlamak için, evrensel bir güç yüreğinden ve elinden geçiyordu.

Kabaralı pabuçlarının altında taşlar yuvarlanmaya başladı. Peder Yannaros dağa tırmanıyor, burun delikleri titreşiyordu. Önceki yıllarda, kutsal cumartesi günü köylerden güzel ekmek kokuları gelirdi; kapı eşikleri yeni silinmiş olur, heyecanlı ev kadınları, kırmızı yumurtalar ve Paskalya çörekleriyle dolu sepetleri ellerinde, durmadan girer çıkarlardı. O sıralar ne kadar da mutluydu herkes! Köylüler yıkanıp temizleniyor, bayramlıklarını giyiyorlardı. Bütün yıl boyu kurt ya da yaban domuzu görünüşündeyken o gün gerçekten iyileşiyor, İsa gerçekten onların içinde diriliyor, insan oluyorlardı. Peder Yannaros, gece yarısı aceleyle Kastello'da diriltme işini bitiriyor, bir an bile kaybetmeden, atkısı koltuğunun altında, cüppesinin etekleri sıvanmış, dağdan dağa uçuyor, tanyeri atarken Halikya'ya varıyor, İsa'yı orada da diriltip yeniden koşarak Prastova'ya doğru yola koyuluyordu. Sonunda, soluk soluğa, ter içinde, güneşin ilk ışınları ortalığı aydınlatırken Prastovaya varıyordu.

Minicik kilise ışıklar içinde parıldıyor, duvarlardaki fresklerden şehitler gülümsüyor, İsa Peder, Yannarosu bekliyordu. Ve Peder Yannaros eğiliyor, onu öpüyor, mezarından kaldırıyordu Kendi ölü oğluymuş gibi, yavaşça, sonsuz bir sevgiyle İsa'yı kollarına alıyor, ona cehennemden kurtulmasını sağlayacak ve iblisleri kova-

cak kutsal duaları okuyordu. Sonra gümüş kaplı ağır İncili açıyor, kilisenin avlusundaki kürsüye çıkıyor, yüksek sesle başlıyordu :

«Haftanın ilk günü Magdala'lı Meryem, sabah hava daha aydınlanmadan mezar başına geldi.»

Bir çığlık, aynı anda herkesin göğsünden fışkırıyordu : «İsa dirildi!»

Bütün mumlar aynı anda yanıyordu, ortalık ışığa boğuluyor, bıyıkların, dişlerin, gözlerin, saç örgülerinin parıldadığı görülüyor, herkes kucaklaşıyordu. Ter içinde, bitkin ama mutlu Peder Yannaros atkısını katlıyor, cüppesinin eteklerini sıvayarak güneşle birlikte Kastello'ya dönüyordu.

— O yıllar ne kadar uzakta kaldı, diye içini çekti. Beyaz kanatlarıyla uçan, durduğu yerde İsa'yı dirilten papaz nerede? Mumların ışığında kucaklaşan hristiyanlar hani? Bütün bunlar ne kadar geride artık! Herkes birbirini öldürmekten başka şey düşünmüyor!

Bacakları ağırlaşmaya başlıyor, yorgunluk kendini gösteriyordu. Yarı yola, yamaçtaki ıssız kilisenin önüne varmıştı. Yıkıntılara bakarken ağzı zehirle doldu. Birkaç gün önce burada çarpışmalar olmuştu; Kızıllarla Karalar birbirlerini boğazlamış, iki taraf da kiliseyi ateşe tutmuştu. Kilisenin damı uçmuş, duvarları yarılmış, Bizans ikonaları havada sallanıyordu. Papaz molozların ve kömürleşen kalasların üstünden aşarak içeri girdi. Takkesini çıkardı, boşluğu öpercesine başını eğdi. Mihrabın üstündeki Hazreti İsa ve Meryem Ana resimleri Kutsal Masa'nın üstünde

pul pul dökülmüş, renk ve kireç karışımı bir küçük yığın meydana getirmişti. Sarı benizli, iskelete dönmüş, sakalı darmadağın, sırtında bir koyun postuyla Haberci Ay Yani'nin resminin bulunduğu duvar ayakta kalmıştı yalnız. Ama bir mermi vahşi peygamberin de karnını deşip iç organlarını (kireç, toprak ve taş) dışarı dökmüştü. İlk rüzgârda, ilk yağmurda bu duvar da devrilecek, duvarın dibinde Aziz'in ayaklarının ucundan başka şey kalmıyacaktı.

İki basit tahta şamdan hâlâ yanıyordu ama eskiden kalma yaldızlı tahtadan, incecik oyma süsüyle koronun bulunduğu yer yanıp kömür olmuştu çoktan. Peder Yannaros, yüreği öfkeyle dolu, gözlerini karnı deşilen haberciye dikti

— Ağzımdan bir küfür çıkmadan gideyim! dedi. Dayanamıyorum. Çok güçlük çekiyorsun Tanrım ve kabul ediyorsun. Ben kabul etmiyorum!

Dilinin ucunda küfürün oluştuğunu anlayıp aceleyle başını çevirdi, moloz yığınının üstünden dışarı fırladı. Binanın çevresinde dolanıp, üzerinde koca koca kan lekelerinin bulunduğu kuzeye bakan duvarın önünde durdu. İyice yaklaştı. Gerçekten kan lekeleriydi bunlar, birkaç tel kadın saçı, bir de sağa sola sıçramış beyin parçaları. Peder Yannaros'un gözleri yaşla doldu. Kendi kendine kızdı, kaba elleriyle yaşları sildi, hıçkırıklarını içine gömdü. Ama gözlerini bu duvardan ayıramıyordu. Evvelki gün kendisi ıssız kilisede bu kurbanların günahını çıkarmış, son dualarını okumuştu. Tam o sıra, bir ödleklik nöbeti içinde, kaçma eğilimi duymuş, sonra kendinden

utanarak infazda hazır bulunmak üzere kalmıştı.

Yedi kadındılar: Üçü yaşlı, dördü genç. Aynaroz Dağındaki keşişlerden biri onları ele vermişti. Sözde partizanlarla işbirliği yapıyorlardı. Keşiş onları bir gece, önlükleri peynir, ekmek, kış geceleri boyunca asiler için ördükleri kalın çoraplar ve kazaklarla dolu dağa tırmanırken görmüştü. Yedisini de sıralamışlardı duvarın dibine. Kadınları kurşuna dizecek mangaya Çavuş Mitros komuta ediyordu. Yiğit bir Rumeliliydi Mitros, sakin, kurnazlıkla ilgisi bulunmayan, Karpenisi yakınındaki küçük köyde yaşayan karısıyla minik çocuğundan başkasını düşünmeyen hayat dolu bir adam. Ama o gün, dudakları kıvrılmış, gözleri kan çanağına dönmüştü. Öldürmek üzere yedi kadın vermişlerdi kendisine, aklı başından uğramıştı. Sanki yüreği serzenişte bulunuyordu da ,bu sesi örtmek, duymamak için haykırışlar ve şiddet hareketleriyle kendi kendini uyuşturuyordu. Duvar dibine dizili yedi kadına seslendi; Peder Yannaros, o an dehşete düştü; bu ses Mitros'un değil, yelesini silkerek uyanan ve yiğit Rumelili göğsünde kükreyen çok eski bir canavarın sesiydi

— Bolşevikler, kaltaklar, geberteceğim hepinizi! Çabuk olun! Söyleyecek şeyiniz var mı?

— Hiç, hiç, hiç! cevabını verdi yaşlı kadınlar.

On sekiz yaşındaki Prastova köyü öğretmeni Hrisula başını kaldırdı, saçları kırbaçla yırtılan çıplak omuzlarına döküldü

— Benim bir diyeceğim var!

— Konuş, kahpe!

— Yaşasın Yunanistan!

Bunun üzerine, yedi kadın da bir ağızdan şarkıya başladılar : **«Kutsal kemiklerden doğup»** Ama millî marşı bitirecek zamanı bulamadılar.

— Ateş! diye haykırdı Çavuş.

Duvar beyin parçalarıyla kana bulandı.

Bu görüntüyü hatırlayan Peder Yannaros haç çıkardı, sonra kurumuş kan damlacıklarını öptü.

«Kimin haklı olduğunu bilmek istemiyorum, diye mırıldandı; bir şey bildiğim yok, aklım başımda-değil, yaşlıyım. Ama yüreğim allak bullak. Kimbilir, diye bağırdı. Yedi Dişi Haberciye adanmış yeni bir kilisenin bu yıkıntılar üzerinde yükselmesi yakındır belki.»

Bir an düşünceli durdu; sonra eğildi, yerden bir kömür parçası aldı ve kiliseye girdi yeniden.

— Duvara adlarını yazacağım, dedi.

Aziz'in resminin yanındaki kireç badanalı duvarın üstünde iri harflerle, yedi şehit kadının adını yazdı

PELAYİA, FRASSO, ARETİ, HRİSULA, KATERİNA, MARTA, DESPİNA.

— Duvara ne karalıyorsun Muhterem Peder, bir yıldönümü yazısı mı?

Birden kendine gelen papaz, Yedi Haberci Kadından uzaklaşıp irkildi.

Ardında erkeksi, rahibeler gibi giyinmiş, sarı ve kıvırcık bir iki perçemin kenarından fışkırdığı siyah kadife bereli bir kadın, ancak dişi kaplanların gözünde görülebilen sarı, yeşil ve

mavi parıltılar saçıyordu gözleri. Peder Yannaros binbaşının karısını tnaıdı, kaşlarını çattı :

— Burada ne işiniz var, nereye gidiyorsunuz?

— Dağa çıkıyorum Muhterem Peder, haberin yok mu? Yoldaşlara mektup ve haber götüreceğim.

Genç kadın papaza doğru bir adım attı, sesi alaycı bir havaya büründü :

— Beni kutsamıyor musun Muhterem Peder?

Papaz kollarını kaldırdı, öfkeli bir hareketle indirdi sonra :

— Siz, sağdakiler ve soldakiler, hepinizi kutsuyor, hepinizi lânetliyorum! Neden kocanın evini bırakıp kaçtın, hayasız kadın? Hangi iblis kanına girdi?

Kadın bir kahkaha koyverdi

— Sen ona iblis adını veriyorsun, ben özgürlük diyorum!

— İyilik ve erdemden yoksun özgürlük şeytanın eseridir! Özgürlük kocayı bırakmak köyleri yakmak, adam öldürmek mi demektir? Bana göre hiç de öyle değil.

— Yaşlanıyorsun Peder Yannaros. Dünya durmadan ileri gidiyor, aşıldın artık, anlıyamazsın. Ama tartışacak zamanım yok. Bizim yapacak çok şeyimiz var. Elveda Muhterem!

Kadın yeniden bir kahkaha attı, sevinçle taştan taşa sıçrayarak patikada uzaklaştı. Az sonra yine durdu, alnını silmek için ·beresini çıkardı, saçları omuzlarına döküldü.

— Yok ol Peder Yannaros! diye bağırdı yine, sıra bize geldi!

Papaz, tüy gibi, kayadan kayaya atılarak yükselip gözden kaybolana dek genç kadını izledi.

Her türlü zaman ve yer kavramını yitirmişti «Ne büyük bir güç, diye mırıldandı ne cerbeze, ne gençlik! Böyle bir vücudu olan kadından, erdemli kalmasını nasıl isteyebilirim? Bırakalım da önce ateşini kussun, ağzı külle dolana dek yeryüzünü yaksın kavursun! Daha sonra; yıkıntıların ortasında, erdem ve iyilik geri gelecek.»

Geçen yılın bir günü, bu kadının Kastello'ya gelişini hatırladı. Kendisini karşılamak üzere dışarı çıkan köylülerin gözü önünde, kocasını nasıl da sevgi gösterileriyle kucaklamıştı! Gözleri tatlılaşıp yaşlarla dolan Komutan onu nasıl da kollarında havalandırmıştı! İki ay geçmişti aradan, üç ay. Bir gece, savaş dönüşü, komutan evini boş buldu; karısı, partizanlara katılmak üzere dağa çıkmış, masanın üstünde de kocası için bir mektup bırakmıştı **«Artık seninle yaşayamam, gidiyorum. Her zamanki gibi, kendini savunacak güçten yoksun masumlardan öç almaya kalkma, erkekliğini göster!»**

Komutan, bir şey söylemeden, mektubu tekrar tekrar okudu; yalnız dudaklarını ısırıyor, titriyordu. Hava kararmıştı. Dışarı bakmak için bahçe kapısına kadar yürümek istedi, ayağı takıldı ve eşiğe boylu boyunca yuvarlandı. Hiç bir acı duymadı ama yerden kalkmadı da, sadece sırtını duvara dayayarak oturdu, bir sigara yaktı.

Aylardan ocaktı, soğuk insanın içine işliyordu, avlu karla kaplıydı. Ama Komutan ateşler içinde yanıyordu. Bir şey düşünmüyor, sigaraları birbiri ardından yakıyor, başını eğmiş bomboş gözlerle gökyüzüne bakıyordu. Sabahın ilk saatlerinde ,çavuş Mitros, kapıya dayanmış uyurken buldu Komutanı. Bıyıklarından koca buz parçaları sarkıyordu... Komutan gözlerini açtı, bir şey söylemeden kalktı, Mitros'un uzattığı eli itti ve kiliseye yürüdü. İçeri girdi, kapıyı sürgüledi, bir mum yaktı. Çavuş, intihar etmesinden korkarak peşinden gelmiş, anahtar deliğinden ona bakıyordu. Komutan mumu Meryem Ana ikonasının önüne dikti. Uzun süre, gözleri bulanana dek baktı. Sonra bütün gücüyle, mumu söndürmek için üfledi ve bağırdı :

«Artık karım yok, Kutsal Ana! Minicik bir ışıktı o, artık söndü.»

O günden sonra komutan dişlerini gevşetmedi. Yüzü karanlıklara boğuldu, ruhu kin gözleri kanla doldu. Tek umudu ölümdü. Her çarpışmada ön safa fırlıyor ve düşmanla karşı karşıya savaşıyordu; her keresinde de, canlı ve umutsuz, kurtuluyordu.

Komutanın karısı gözden kaybolunca Peder Yannaros kollarını gökyüzüne kaldırdı ve mırıldandı :

— Tanrı elini iyilerin ve kötülerin, doğruların ve doğruluktan uzaklaşanların üstüne uzatsın. Sefil ve güçsüz insanlarız, bize hoşgörülü davranması gerekir. Çünkü anlamıyoruz başımıza gelenleri. Şeytan, yolumuzu şaşırtmak için kaç kere Tanrı görünüşüne giriyor kimbilir? Göz-

lerimiz toprak ve gözyaşından, gözlerimiz çamurdan, nasıl görebilir? Bir sünger çek Tanrım, bir sünger çek!

Sanki konuşurken süngeri Tanrı'nın eline vermiş de Tanrı, insanların günahlarını silivermiş gibi, rahatladığını duydu.

Bir kere daha duvara yazdığı yedi ada dönüp haç çıkardı, sonra tepeye doğru yoluna devam etti. Hedefe yaklaştıkça partizanların inleri önünde yaktıkları ateşlerin büyüdüğünü görüyor, seslerini ve kahkahalarını açık seçik duyuyordu. Ay doruğundan inmeye başlamıştı. Asilerin kampından gelen çığlıklar gitgide vahşi bir havaya bürünmekteydi. Peder Yannaros, alevlerin önünde danseden gölgeleri seçebiliyordu artık. Yaşlı yüreği hızla atıyordu. Yeniden kendi kendine sormaya başlamıştı: Gelmeli miydi, yoksa gelmemeli mi? Gereken kararı vermiş miydi? Tanrı onu kurtuluşa götürecek miydi? Tanrı ona özgürlük vermiş o da seçimini yapmıştı. Seçimini yaptığı an doğru yolu bulduğu inancındaydı ama şimdi, hedefe varmak üzereyken dizleri titriyor, varlığının derinliklerinden yeni sesler yükseliyordu: Dikkat et Peder Yannaros, aldatılacaksın. Tanrı'ya inanmayan kişilere nasıl güvenebilirsin?

Taşların yuvarlandığı duyuldu. Peder Yannaros başını çevirdi. Vahşi yüzlü, güneşten kararmış güdük bacaklı bir çoban ona bakıyordu. Ürkek bir yırtıcı kuşunkileri andıran küçük gözleri canlı bilyalar gibiydi. Sırtında keçi derisinden bir ceket, başında yuvarlak, yağlı, püskülü aşınmış bir takke vardı, ayağına mavi yün çoraplar geçirmişti.

Peder Yannaros onu tanıdı :

— Hayrola Dimos, dedi kaşlarını çatarak, burada işin ne? Nereye gidiyorsun?

Dimos, kurnaz köylü gözleriyle yan yan papazı süzüyordu, karşılık vermedi.

— Neden dağa çıkmak üzere köyden kaçtın, söyler misin?

Çoban, ağzını açmaya karar verdi sonunda :

— Ne köyü? Köy diye bir şey yok artık. Uçaklar, Kara Takkeliler ve ötekiler yüzünden tam çöle benzedi. Yıkıntıların sağında solunda gezinen insanlar, evlerini bulmaya çalışıyorlar. Evleri nerde? Kazık dikiyor, ip geriyorlar : Burası bizim evin yeri, diyorlar. — Hayır, daha geride, diye böğürüyor komşular. Derken birbirlerine giriyor, kalan birkaç canlı da birbirini temizliyor, herkes cehennemin yolunu tutuyor. Bu iş bitti, Yunanistan hapı yuttu!

— Yeter! dedi papaz sopasını kaldırıp. Karar vermek sana düşmez. Yunanistan hapı yuttu mu? Ne biliyorsun? Söylediğin doğru değilse vay haline!

Çoban kafasını kaşıdı, sustu. Çakal yüzünü andıran sivri yüzündeki alaycı anlam kaybolmamıştı ama, yan gözle Peder Yannaros'a ve sopasına bakıyordu.

— Peki, işinin başına dön Dimos, dedi Peder Yannaros yumuşayan sesiyle. Ne soldan yana çık, ne sağa bulaş, kimsenin kölesi olma; Tanrı sana özgür bir ruh verdi. Git de keçilerini bul.

— Ne keçisi? Delirdin mi Muhterem Pe-

der? Burada dünya yerle bir oluyor, farkında değil misin? Sen de durmuş, bana keçiden söz ediyorsun! Keçilerimin yarısını Kızıllar götürdü; karınları acıkmıştı. Öbür yarısını da Karalar aldı, onların da karnı açtı. Elimde sopamdan başka şey kalmamıştı, bende bu gece dağın yolunu tuttum.

Birkaç gün, Dimos'un bütün hayatını değiştirmeye yetmişti. Sürüsünden yoksun kalınca düşüncesi özgürlüğe erişmiş, hafiflediğini hissediyordu, palikarya (*) olmuştu Dimos da.

— Asilere mi katılıyorsun Dimos? Hangi Şeytan kandırdı seni? Adam öldürmeye başlamak mı istiyorsun?

— Öyle olacak sanırım.

— Neden, söyler misin lütfen?

— Nedenini dağdaki komutan bana söyler.

— Ben de komutanım, ve sana: Kimseyi öldürmeyeceksin! diyorum.

— Sonra başkaları beni öldürsün değil mi? Şehitliğe hak kazanmak için boynumu uzatmamı mı istiyorsun yoksa? Bugün her şey iki eşit parçaya bölünmüş durumda: Ya öldürüyorsun, ya da seni öldürüyorlar. Seçim yapmak gerekirse, katilin anası öldürüleninkinden çok daha iyi durumda.

— İyi ama neden partizanları seçtin? Onlar da ölüyorlar.

— Yoksulların, ezilenlerin safındayım. Ben de yoksulum, haksızlığa uğruyorum.

— Kafanı bütün bu saçmalarla kim doldurdu, Dimos? Şimdiye kadar tekenin tekiydin, ko-

(*) **Palikarya: Çeteci anlamına gelmektedir.**

nuşmuyor meliyordun.

— Konuşmaya başladım Muhterem Peder. Ne sanıyorsun yani, ölünceye dek meleyecek miydik?

Savaşçı edasıyla ceketini geriye itip papazın yanına sokuldu, alaylı alaylı meydan okudu ona. Çelik gibi keskin bir söz gırtlağında kalmıştı. Söyleyecek miydi bunu, yoksa söylemeyecek miydi? Yeterince cesareti yoktu henüz, ama daha fazla dayanamadı. Gerçekten, bir tekeninkini andıran sesiyle:

— Senin yerinde olsam Muhterem Peder, dedi, senin yerinde olsam isteyerek katılırdım partizanların arasına; yoksa, panayırlardaki ayılar gibi, zorla oynatılırsın.

Papazın sopasından kurtulmak için yana fırladı, yıkıntıların arasında kayboldu.

Peder Yannaros'un ağzı açık kalmıştı. Kendi kendini lânetleyerek, hırsla

— İşte benim zavallı Peder Yannaros'um, dedi, ne hale geldiğini görüyorsun. Keçi güdenler bile sana ders veriyor!

Yeniden yola koyuldu ama, isteği kalmamıştı. Yol bitmek tükenmek bilmez gibi geliyordu Peder Yannaros'a; bütün gün, bütün gece o kadar mücadele etmişti ki! Eninde sonunda bir insandı, yorgun hissediyordu kendini.

Birden kulak kabarttı Oğlunun sesini duyar gibi oldu, korktu.

«Az sonra onu göreceğim, diye düşündü ürpererek. Az sonra, kalın ve kıllı gövdesi, koca elleri, kahkaha ve küfür dolu ağzıyla karşıma dikilecek. Tanrım, nasıl olur da benden böyle bir

iblis çıkar? Yeryüzünde işi ne? Neden yarattın onu Tanrım, hangi esrarlı görevi başarması için? Onu lânetlemek istedikçe korkuyorum; kutsamaya kalktığımda da korkuyorum. Ne biçim bir canavar? Baba evi ona yetmiyordu. Bir gece kapıyı açtı, dünyayı dolaşmaya çıktı. Günahın içine daldı, kadınlarla, düşüncelerle kendini lekeledi, Tanrıyı, vatanını, babasının adını bile inkâr etti. Yanına silâh ve ateşi alıp Kartaltepesi'ne yerleşen Kaptan Drakos oldu. Ve ben, içindekilerin ruhu, şerefi, hayatıyla köyü ona teslim edeceğim, mümkün mü bu Tanrım?» İçini çekti. Yeniden yüreği göğsüne çarpıyor, kaçıp gitmeye çalışıyordu. İnsan olmak ona çok güç, çok ağır geldi. Yaşlı kartalın yeni yetme yavrularını yuvadan aşağı itişi gibi, Tanrı da bulunduğu tepeden insanları özgürlüğe doğru yuvarlıyor: «Uç uçabilirsen, uçamazsan parçalan!» Yavru kartal haykırıyor: «Baba, bekle biraz, kanatlarım yeterince güç kazanmadı. Neden beklemiyorsun?
— Vaçgeç bana yapışmaktan, özgürsün!» diye cevap veriyor yaşlı kartal, yavrusunu boşluğa iterek.

— Evet, sana yalvarıyorum Tanrım. Neden elime iki ağzı keskin bir bıçak verdin? Bedeli günah olduktan sonra, neden özgürlük verdin? Ne büyük bir mutluluk, ne büyük bir rahatlıkla emirlerini yerine getirirdim, «Şunu yap, bunu yapma!» deseydin.

«Ne istediğini bilir, bilerek yaşar, harekete geçer, isterdim! Ama şimdi her şey karmakarışık, düzeni sağlamak benim gibi bir solucana düşüyor.

ON ÜÇ

— İşte Peder Yannaros! Hoşgeldin yiğitim!

Peder Yannaros, sakalını okşayıp çevresine bakınarak çekingen adımlarla yaklaştı. İri yarı adamlar şarkı söyleyerek ateşin çevresinde hoplayıp zıplıyorlardı. Tüfeklerini omuzlarına asmış, fişekliklerini kuşanmış, kollarını, kendileri gibi

tepeden tırnağa silâhlı ve kırmızı mendilli kızların omuzlarına atmışlardı.

Sevinç ve ışıkla kaplı dağ tepesi yanıyor, yüzler sanki şimdiden Kurtarıcının dirilişini yansıtıyordu. Peder Yannaros onlara bakmakla doyamadı : «Şu ruhlara, gövdelere bakın, ne gençlik! Tanrım, acı bana, bir şey anlamıyorum. Gerçekten bu kadar yaşlı mıyım? Zayıf yüreğim açılabilecek mi?»

Bakışlarını yeniden çevresinde gezdirdi. Traşsız, pis, saçı sakalı birbirine karışmış insanlar, korku ve titreme! Her sınıftan kişiler : İşçi, köylü, öğretmen, öğrenci, çoban. Erkek ve kadın. Pek çok genç kız. Tehlike eğilimi, erkeksi yaradılış ya da özgürlük isteğiyle evlerinden ayrılmış, Kızıl Takkeyi giymek için saçlarını çözmüş, açlığı, pisliği ve ölümü erkeklerle paylaşıyorlardı. Yemek pişirme ve çamaşır yıkama işini üstlenmiş, yaralıları taşıyor, yara sarıyor, elde tüfek saldırılara katılıyorlardı. Gizlice işgal altındaki köylere iniyor, yeraltı çalışması yapan arkadaşlarına haber götürüyor, mektup alıp veriyor, kayıtsızlıkla hayatlarını tehlikeye atıyorlardı. Kızların açlık ve soğuğa katlandığını, büyük bir cesaretle çarpışıp öldüklerini gören erkekler yiğitlikte birbirleriyle yarışıyor, onları aşmaya çalışıyorlardı.

Başlarını dikip ateşin çevresinde zıplayan insanları izleyen Peder Yannaros, onlara baktıkça gurur duymaktan kendini alamıyordu. «Ah, gençliğim geri gelse! Pabuçlarımı çıkarıp meleklerin halkasına katılmak için kollarımı açarak yeniden ateşe atılabilsem!»

Kendini tutamayıp ellerini uzatarak :

— Selâm dostlarım! diye bağırdı.

Daha da yaklaştı. Ağır bir koku çarpmıştı burnuna : Kuzu kızartması, şehvet ve ter kokusu. Birden, pembe yanaklı, bıyıklı ve pomponlu pabuçlu sarışın bir genç sağ koluna yapışıp onu dansedenlerin arasına sürükledi. Aynı anda da, iri yarı iki genç sol kolundan tutup sürüklüyorlardı Peder Yannaros'u.

— Hoşgeldin yiğidim! İşte bizimle dans etmeye koşan Peder Yannaros! Hadi aslanım, sıva cüppenin eteklerini!

Yere dayadığı sopasına yapışan Peder Yannaros, elinden geldiğince direniyordu.

— Neden dansediyorsunuz dostlar? diye bağırdı. Bırakın beni. Kabul, kabul, dans edeceğim ama önce bana nedenini söyleyin. Mutlu bir haberi mi kutluyorsunuz Top sustu mu, kapandı mı Şeytan'ın ağzı? Kardeşler barıştı mı, sonunda açtılar mı gözlerini? Konuşun dostlarım, beni bekletmeyin.

Herkes gülmeye başladı. Askerden kaçıp dağdakilere katılan topal Aleko, kendine özgü bir çıkış yaptı

— Çin'deki kardeşlerimiz ovayı ele geçirdi, şehirleri kapladı, milyonlarca köleyi özgürlüğe kavuşturdu. Sarı Irmağa vardılar; haberi periler bize getirdi.

— Kimden söz ediyorsunuz dostlar? Bu kadar yükseğe çıktığım için kulaklarım uğulduyor, iyi duymuyorum. Kim dediniz?

— Çinliler dedik ya Muhterem Peder. Çin-

liler, müttefiklerimiz, kardeşlerimiz. Hadi yaklaş, çıkar cüppeni de bizimle danset.

— Çinliler artık kardeşimiz mi oldu? Dünyanın öbür ucunda olup bitenden bize ne? Kendi bahçemizi sulasak daha iyi ederiz!

Dağdakilere katılan Halikya köyü öğretmeni, Peder Yannaros'un sözünü kesti

— Onlar bizim kardeşlerimiz! Dünyanın ucu yok, artık hep birlikte, tek bahçe ile tek ev meydanına getiriyoruz. Bütün ezilenler kardeşlerimiz, aynı babanın çocuklarıyız.

— Hangi baba?

— Lenin.

— İsa ne oldu?

Öğretmen bir kahkaha koyverdi

— Çevir sayfayı Muhterem, beşinci bir İncil var : **Kutsal İncil'in Lenin'e göre okunuşu.** Okuduğunda Yunanlı, Bulgar ya da Çinli diye bir şey kalmadığını göreceksin, yalnız kardeşler var; haksızlığa uğrayanlar, ezilenler, açlık çekip adalet özlemi duyanlar, ister sarı olsun ister beyaz, ister zenci, bizim kardeşlerimiz. Aç yüreğini Peder Yannaros, içinde herkese yer var, sevgiden yana hasislik etme!

Kızıl sakalıyla saçı birbirine karışmış, başına bir kara bez sarmış, boynuna zincirle yaban domuzu dişi asmış bir adam Peder Yannaros'un omuzuna yapıştı.

— Hadi gel zeybeğe papaz! diye bağırdı. Vur ayağını yere Muhterem, hepimizi yutacak toprağa vur ayağını. Paskalya yaklaşıyor, İsa dirildi, ulusun ölüleri de dirildi!

— Dostlar, bir ağızdan şarkımızı söyleyelim!

Ateşin çevresinde, bir ağızdan, vahşi ve zafer dolu yeni Paskalya şarkısı yükseldi:

«Halk mezarı yendi, ölülerden dirildi.»

— Görüyor musun Muhterem? dedi öğretmen, fazla bir şey değiştirmedik. İsa halk oldu ama, ikisi de aynı anlama gelir. Günümüzde Tanrı'ya verilen ad budur.

— Halk Tanrı değildir, diye öfkeyle Peder Yannaros öğretmenin sözünü kesti. Öyle olsa vay halimize!

— Öbürü, senin dediğinse vay halimize asıl! dedi öğretmen. Küçük parmağını bile oynatmadan çocukların açlıktan ölüşünü izleyen öbürü.

Bütün suç papazınmış gibi, eliyle ona göz dağı veren genç, coşkun bir kız

— Aç çocuklar varoldukça Tanrı yaşamayacak! diye bağırdı.

Peder Yannaros sustu, Tanrı'sını korumak için pek çok şey söyleyebilirdi ama, susma yolunu seçti. Yer sarsıntılarına, yangınlara, gençliğe kim karşı koyabilir? Alev alev yanan delikanlılara, yerlerinde duramayan genç kızlara bakıyor, anlıyabilmek için çırpınıyordu :

«Bağışla beni Tanrım! diye düşünüyordu. Ya bu yeni bir dinse? Ama insanoğlunun yüreği, nasıl böyle birden büyüyüverir? Eskiden içine yalnız ailesini, anasını, babasını, erkek ve kızkardeşlerini alırdı. Küçücüktü, kaba iplikle dikilmişti. Fazla fazla Yanya'yı, Epir'i, biraz daha zorladın mı Makedonya'yı, Rumeli'yi, Mora'yı, ada-

ları, belki İstanbul'u alırdı içine. Ama daha fazlasını değil. Derken bugün bütün dünyayı alıyor. Tanrım, nedir bu yeni saldırı? Çinliler, Hintliler, Zenciler için de mi dansedeceğim? Benim için bu kadarı fazla. Yüreğim Yunanlılardan öteye gitmiyor. Ben, her zaman yirmi yaşında olmak ve yaşlılığa meydan okumakla öğünen Peder Yannaros, yaşlanıyor muyum yoksa?»

Kötü bakışlı komutan yardımcısı Lukas, yan gözle Peder Yannaros'u süzdü : Şu papaz da, sopasına dayanmış ne düşünüyordu öyle? Yanına yaklaştı, alaycı bir sesle

— Senin yerinde olsam Muhterem Peder, dedi, uzun süre ateş hattını arşınlamaktan vazgeçerdim. İster kızıl olsun, ister kara bütün kurşunlar sonunda birine raslar. Kararını ver, bizimle gel. Seni korumak için önünde binlerce delikanlı olacak. Şimdiki gibi tek başına yoluna devam edersen, sonun yakındır.

— Görevim ne olursa olsun, diye cevap verdi Peder Yannaros, şunu iyi bil ki benim yaradılışım budur oğlum. Tanrı'dan başka önümde, beni koruyacak kimse olmayacaktır.

— Göreceksin Peder Yannaros, tehlike saati çaldığında Tanrı seni terkedecek.

— Ama ben onu bırakmayacağım! dedi Peder Yannaros sopasının ucuyla taşları döverek. Ne olabilir? Eteğinin ucuna yapışmış tutuyorum, bırakmayacağım da.

Lukas omuz silkti :

— Etek yırtılır, dedi gülerek. Elinde de bir bez parçası kalır, o senin güzel Tanrın da çoktan kirişi kırmış olur. Ama boşuna vakit kaybediyo-

rum. Seni tanırım Peder Yannaros Mengenede sıksalar düşünceni değiştirmezsin. Talihin açık olsun!

Öğretmen bir kahkaha attı

— Tükürüğünü boşuna harcıyorsun Lukas. Sözüm meclisten dışarı, Peder Yannaros'un ruhu, merhum babamın koyunlarını bekleyen dişi köpeğe benziyor.

Öfkelenen bir genç kız

— Dişi köpeğe mi? dedi.

— Utanmalısın öğretmen. Bu ihtiyar bizden olmasa da, saygıdeğer adamdır.

— Kızmayın yoldaşlar. Size anlatacağım, anlıyacaksınız hepiniz. Babam çobandı. O sıralar çok küçüktüm ama bu anlatacağım bende büyük bir etki yaptı, kafamın içine kazındı. Birkaç koyunumuza bakan, gerçekten vahşi, beyaz bir çoban köpeğimiz vardı. Bir gece, ağıla bir kurt girdi ve bizim dişi köpekle birleşti. O geceden sonra, köpek hiç havlamadan kurdu ağıla alır oldu. Babam koyunların teker teker kaybolduğunu görüyor, bir şey anlamıyordu. Köpek hep ağılın içindeydi ve havlamıyordu. «Bu işe akıl erdiremiyorum,» diyordu. Bir gece tüfeğini kapıp pusu kurdu, ne görsün? Gece yarısı kurt ağılın içine atlıyor, ağzını açmayan dişi köpek de başını kaldırıp kuyruğunu oynatmakla yetiniyor. Kurt koyunlara saldırmak üzereyken babam ateş etti, elinde baltayla üstüne saldırdı; kurt yaralı olmalıydı ki uluyarak kaçtı. Bunun üzerine kalın bir sopa kapan babam başladı köpeği dövmeye. Önce onu öldürmek istiyordu, sonra acıdı; ağılın kapısını açıp köpeği dışarı attı.

«Güneş doğmuştu. Dişi köpek uluyarak köyle ormanı birbirinden ayıran tepeye kadar koştu. Orada durdu. Nereye gitmeli? Önünde kurtlar vardı, ardında eli sopalı babam. Nereye yönelse sonu gelmiş demekti. Üç gün üç gece, kurtlarla koyunlar arasında uludu. Aradan yıllar geçti, yaşlanıyorum ama ulumalarını ürpermeden hatırlayamıyorum doğrusu. Köpek dördüncü gün sustu; babam tepeye çıktı, leşini buldu.

— Sonra öğretmen? diye sordu genç kız. Ne demek istiyorsun yani?

Artık gülmeyen öğretmen

— Bu dişi köpek, dedi, yoldaşlar bu dişi köpek, Peder Yannaros'un ruhudur. Dişi köpek gibi, Kızıllarla Karaların arasında ulur durur, onun gibi geberip gidecek. Yazık o ruha!

Peder Yannaros ağzını açmadı; ama sanki yüreğine bir bıçak sokulmuştu. Bir an tükendiğini hissetti! «Gebereceğim, diye düşündü. Belki öğretmen haklı, kurtlarla koyunların arasında uluyarak gebereceğim.» İçine bir kötü önsezi doldu, tüm gövdesi ürperdi.

— Dostlarım, dedi, bırakın da oturayım. Yorgunum.

— Takkelerimizi önümüze koyalım Mitros, bu işin içinden nasıl sıyrılabiliriz? Papaz denen şeytan herif hakkında ne düşünüyorsun?

Çavuş somurttu, başını omuzları arasına gömdü.

— Ne demeli Komutan? Çok garip, görmediğim zaman beni korkutmuyor; sakalının kıllarını yürekten, teker teker yolabilirim. Ama karşıma çıkar çıkmaz, bacaklarım kesiliyor, beri dur

iblis! Bütün bunların anlamı ne? Her şey bir yana, gerçeği söylüyor belki. Ama gerçeği söylüyorsa, hapı yuttuk demektir!

— Ne diyor Mitros? Yüzünü buruşturma.

— Hazreti İsa sağımda, diyor; onu benden başka gören yok, dolayısıyla da kimseden korkmuyorum. Ya doğruysa komutan?

Komutan sabırsızlandı

— Zavallı Mitros, bana kalırsa sen de hafiften oynatmaya başlıyorsun. Aklımızı oynatmamak için bu işe bir son vermek gerektiğini söylerken haklıyım. Seni de bunun için çağırdım.

Kendini koca bir taşın üstüne bıraktı.

Bu arada partizanlar dansı kesmiş, Peder Yannaros'un çevresine çömelmişlerdi. Bir çoğu, binbaşının karısının getirdiği mektupları çıkarıyordu göğsünden. Göz kırpıp genç kadını «dişi komutan» diyenler de vardı. Kimi heceleyerek okuyordu mektubunu, kimi de öğretmeni yardıma çağırıyordu.

Ona ilk mektup okutan, seyyar satıcı Kozma oldu. Kozma, bir zamanlar Preveze'de, ermeni ortağıyla küçük bir kumaş mağazası işletirdi. Ama ermeni bütün sermayesini yiyince Kozma seyyar satıcılık yapmak zorunda kaldı. Dükkân sahibi olduğu sıralar, komünistlere veriştirir dururdu. «İsa'yı ve vatanı satan, dükkânımı yağmalamaktan başka şey düşünmeyen bütün bu serserileri kurşuna dizin!» Yoksul düşünce Kozma da komünistlerin safına geçti, artık ermenilerin elindeki bu eşitsizlik dünyasını yıkmaktan başka şey düşünmüyordu. «Zengin bir komünist olmayan bir

yoksul gibi.» Kozma, mektubu okutmak üzere öğretmeni yardıma çağırdı:

— Hey profesör, dedi, seninle ortak olsaydım dükkânım elden gitmezdi.

— Evet ama, bizimle dağda olamazdın be Kozma! Aşağıdakilerle işbirliği yapardın.

— Doğrusun be profesör! Dükkân cehennemin dibine! Yine de bu işi kabul edemiyorum. Her neyse, bırakalım bunları da sen bana mektubu oku.

Öğretmen mektubu Kozma'nın elinden aldı ve okumaya başladı:

«Sevgili kardeşimiz Kozma, Tanrı'ya şükürler olsun hepimiz iyiyiz! Yalnız hastayız işte, açlıktan mı yoksa soğuktan mı, Tanrı bilir. Henüz kimse başımızı ağrıtmıyor. Şeytan kulağına kurşun! Ne kızıl var, ne de Kara. Ama kapının her vuruluşunda yüreğimiz mezar kesiliyor' Keçi Pardalo'nun üç yavrusu oldu ama üçü de erkek, Tanrı bize karşı. Geçen gün, beyaz faresine fal baktıran ak sakallı bir ihtiyar geçti buradan, görmeye gitmedik. Ama anamız bir düş gördü, büyük yağmurdan sonra güneş açıyor. Düşü açıklaması için papaza gittik. Gün gibi açık, dedi, Tanrı'ya şükürler olsun! Gün gibi açık, iyi bir düş bu: Kozma yakında gelecek, güneş odur işte.»

— Güneş benmişim! diye haykırdı Kozma kahkahayla. Zavallı anacığım! Kafasından geçenleri düşünde bile görüyor.

Öğretmen, az ötede, kapkara yüzlü, iri yarı bir adamın yanına çömeldi. Adam elindeki kâğıt parçasını umutsuzca evirip çeviriyor. Allahın cezası karalamaları sökemediğinden sövüp duru-

yordu. Öğretmen mektupta yazılı olanları ona okudu:

«Tek başıma tarlaya, eve, keçilere ve çocuklara bakmaktan canım çıkarken dağda ne halt ediyorsun sersem herif! Hangi lânet olasıca köpek girdi o boş kellene! Özgürlük uğruna savaştığını yazıyorsun ama, özgürlüğün bize yiyecek verip vermeyeceğini düşünmedin bile. Yoksa özgürlüğün, çift sürmek, evi temizlemek ve çocukları yıkamakta bana yardımcı olacağını mı sanıyorsun? Yalancı, beni istediğinde hiç bunları söylememiştin. Papaz kızıyım ben, mektep medrese gördüm, sıradan biri olmadığımı biliyorsun. Ağır iş görmek için yetiştirilmedim. Yüreğim kırık, kaçıp gitmemi istemiyorsan çabuk dön sefil! Biliyorsun, taliplerim eksik değil...»

Mektubu kapıp bin parçaya ayıran uzun boylu, esmer adam:

— Bu kadarı yeter, canı cehenneme be! diye bağırdı.

Öğretmen, gülerek kalktı yerinden:

— Üzülme be Dimitri! Burada da ağır iş görülüyor. Kadınların canı cehenneme!

Sonra, Peter Yannaros'un çevresine biriken arkadaşlarına doğru yürüdü.

Tere batmış iki kişi, sevinç içinde koştu geldi. Sırtlarına birer çoban kepeneği geçirmişlerdi, uzun sopaları vardı ama elleri kan içindeydi. Lukas'a işaret ettiler:

— Sen gerçek bir reissin! dediler gülerek.

Lukas elini uzattı:

— Kutu nerede?

Adamlardan biri, kebesinin altından uzun, gümüş bir kutu çıkardı. Kutuyu uzatırken alaycı bir sesle:

— Herhalde büyük yardımını göreceksin Lukas, dedi.

— Dalga mı geçiyorsun asker, bu kutsal kuşak da bizimle birlikte savaşacak. Göreceksin bak.

İki parmağını ağzına götürüp ıslık çaldı.

— Aleko yoldaş!

Sonra iki haberciye döndü:

— Giysiler nerede?

Sözde çoban, elbise çıkınını gösterdi:

— İşte, dedi, yalnız donunu bıraktık.

Yere bir cüppe, bir papaz takkesi, bir kuşak, iki koca pabuç, iki mavi çorap, bir de gümüş haç bıraktı.

— Eşeğiyle küfelerini de aldık. Küfelerin dibinde iki, üç incir kalmıştı ama onları yedik.

— Aleko! diye seslendi yine Lukas.

Kalabalık yer açtı, Kastello'dan kaçan ahçı Aleko, ağzı kulaklarında, topallayarak ilerledi.

— Buradayım! diye bağırdı Lukas'ın önünde durup.

— Peder Aleksandros dedi Lukas gülerek, işte kutsal giysilerin. Hemen geçir şunları sırtına. Zorlu bir görev alacaksın.

— Papaz mı olacağım? dedi Aleko gözlerini devirerek:

— Hemen giyin, fazla soru sorma.

Aleko ceketiyle pantalonunu çıkardı, cüppeyi sırtına takkeyi başına geçirdi, haçı boynuna astı. Sonra çevresine toplanmış, kahkahadan kırı-

lan kızlarla delikanlıları kutsamak için elini kaldırdı.

Lukas gümüş kutuyu avucunda zıplatıyordu.

— Dikkat et Peder Aleksandros, dedi. Sana gümüşten bir bomba veriyorum. Palavra sıkıp köyleri teker teker ele geçireceksin:

«Hristiyanlar buraya, işte Meryem Anamızın kuşağı! Geliyor, köyünüze can vermek, ruhunuzu diriltmek, yoksulluğun, savaşın ve haksızlığın iblislerini kovmak için geliyor! Üstelik, Meryem Anamız bana bir sır verdi! Gelin bakın, dinleyin hepiniz!»

«Kalabalık çevrene toplandığında, esrarlı bir havayla şöyle diyeceksin:

«Meryem Ana sizlere söylemem için bir sır verdi bana. Onun sevgisini kazanmak istiyorsanız bütün faşistleri öldürün. Kara iblisler Kara Takkelilerden başkası değildir!» Söyleyeceklerin bu kadar, anladın mı?

— Anladım! Yeni bir eğlence çıktı demektir.

— Dikkat et diyorum sana. Gülme, kurnaz bir adamsın, bunun için seni seçtim. Ama ustalığı çok ileri götürmek gerek: Bir papaz kadar kurnaz olmalısın. En ufak şeyden kuşkulanırlarsa seni çarmıha gererler Peder Aleksandros, tıpkı ben zerini çarmıha gerdikleri gibi.

Peder Yannaros'un soluğu kesilmişti. Bu yepyeni Tanrısız, saygısız, gençlik, yiğitlik ve küfürden meydana gelen dünyayı anlamak için gözlerini iyice açıyor, dikkat kesiliyordu. «İsa onları güldürüyor, ama adalet ve özgürlük uğruna ölüyorlar... Haksızlığa **kafa tutan bu** partizanlar —beni bağışla Ulu Tanrım— ya, farkına varma-

dan ilk hıristiyanların yerini aldıysa? Henüz bunu bilmediklerinden küfrediyorlar, ama anlayacakları gün gelebilir. Mümkün değil... Yaralı keşiş, Nikodimos kardeş, ya haklıysa, ya İsa bu yiğitlerin başına geçip Tanrının tapınağından, yeryüzünden sahte sofuları, yoksulu ezenleri, bezirgânları kovmak için haç yerine kırbaç sallıyorsa?»

Peder Yannaros bakışlarını, gülüp küfrederek tüfeklerini parlatan adamlar üzerinde gezdiriyordu. İçini çekti:

— Ah bu İsa yeryüzüne inebilse, belime fişekliği taktığım gibi, yetmiş yaşında olmama rağmen bayrağını kapar, sahte sofuları, yoksulu ezenleri ve bezirgânları silip süpürmek üzere saldırıya geçerdim!

Peder Yannaros'un düşüncesi, derin sulara çarpıyordu. Gözlerini kapadı. Çevresinde seslerin ve kahkahaların uğultusunu duyuyor, patlayan silâhları işitiyordu. Neredeydi?

Ay doruğundan uzaklaşmış, gökkubbenin bir yanına doğru eğilmişti. Lukas, Peder Yannaros'u gördü ve ayağıyla itti; onu unutmuştu.

— Bizi bağışla Peder Yannaros, seni unutmuştuk. Kafam epey kalabalıktı, Meryem Ana'nın kuşağına iş bulmak gerekiyordu.

El çırptı:

— Kokolios! diye seslendi.

Saçı sakalı birbirine karışmış, sansar gibi delici bakışlı bir adam:

— Burada! diyerek çıktı ortaya.

— Reis nerede?

Adam sırıttı:

— Tepede, hanımla birlikte nöbet tutuyor.

Herkes bastı kahkahayı, ama öfke Lukas'ın gözlerine çıkıverdi:

— Susun! diye kükredi.

Kokolios'a döndü:

— Git, babasının beklediğini söyle ona. Haber getirmiş.

— Ne getirmiş?

— Kastello'dan haber getirmiş.

ON DÖRT

ARKADAŞLARINDAN bir taş atımı ötede, gözetleme yerine tüneyen Kaptan Drakos, avucundaki taşla oynuyordu. Kayanın üstünde tortop olmuş, boynunu uzatmış, kısacık gövdeli bu kara leke, ay ışığında saldırıya hazır kıllı bir ayıyı andırıyordu.

Saç ve sakalla kaplı, çiçekten delik deşik olmuş koca yuvarlak kafası, gezdiği denizlerin, uğradığı limanların, beyaz, sarı ya da kara, dostluk ettiği ırkların izlerini taşıyordu.

Koyu kırmızı bir güneşi andıran düşüncesi, killi toprakla kaplı bitip tükenmek bilmeyen bir ovanın üstünde yükseliyor, aç bir aslan gibi aşağıdaki dünyaya bakıyordu. Önceleri bir şey seçememişti; yeryüzü henüz uyanmamıştı, sabah sisi çıplaklığını örtüyordu. Ama nice örtü hafiften dalgalanıyor, güneş onu kaldırıyor, sis saydamlaşıp çiye dönüşerek otlara konuyordu. Derken ova, sarı ve çamurlu, deniz kadar geniş, üzerinde kalkık burunlu, dört köşe yelkenli, kara ve turuncu bir yığın kayığın gezindiği nehirle birlikte, ışıl ışıl görünüverdi.

İçinde, minicik adamlar maymunlar gibi bağırıp zıplıyorlardı. Birden borularla davulların sesi duyuldu. Yeryüzü kaynaşmaya başladı. Milyonlarca sarı ayak toprağı döğüyordu. Neşeli, vahşi, zaferden söz eden, özgürlüğü çağıran, milyonlarca ağızın tekrarladığı bir şarkı yükseldi. Kumlu tepelerden, yeşil bataklıklardan ve uzak dağlardan çıkan, Sarı Irmağın çamurundan yapılma, çekik gözlü, düşük bıyıklı, uzun örgü saçlı bir yuvarlak ve aceleci kafa dalgası şarkı söyleyerek hareketlendi. Sabah güneşi alınları, tüfekleri, süngüleri, üniforma düğmelerini, bayraklarının üstündeki dragon resimlerini parıl parıl parlatıyordu. Alevler içindeki gökyüzünden, insan elinden çıkma, çelik, yırtıcı kuşlar geçiyordu.

Çin seddinden gelen bu yığınlar yüzyılların engelini söküp atmış, binlerce köyü yakıp ateşe

vererek, çöküş halindeki eskinin soylularını, haremlerindeki oğlanlarla kadınları silip süpürerek güneye doğru iniyorlardı.

Toklar masalarını açlara bırakmak zorunda, kaldı, duvarlar kara dragonlar, çekiçlere, oraklara ve kesik kafalara benzeyen garip harflerle kaplı, ürkütücü kızıl afişlerle donandı.

Yayalar yaklaşıyor, afişlerde yazılı olanları okuyorlardı: «Bütün dünya proleterleri, yiyin; için, sıra artık size geldi.»

Uzak köyler haberci yolluyorlardı. Yalınayak, hasır şapkalı haberciler bağırarak yere kapanıyor, yalvarıyor, içlerinde «açlık, kırbaç, ölüm» gibi çok eski birkaç sözcükten başkasının anlaşılmadığı aceleci ve tutarsız cümleleri ardı ardına sıralıyorlardı! Bunun üzerine ordular, yeni bir atılımla, daha da güneye inmek üzere hareketleniyorlardı.

Orduların önünde gözyaşları döken özgürlüğün kanlı hayali yürüyor, ardından ölümsüz ayak takımını, «Açlık Yağma, Ateş ve Kıyım»ı sürüklüyordu.

Pencerelerin yaldızlı demirlerinde kadife takkeli kafalarını gösteren Efendiler: «Kim bu yeni gelenler? diye soruyorlardı. Kuzey rüzgârını leş gibi kokutmuşlar.» Karşılık yerine, gökyüzü, tepelerine binlerce alevden dil yağdırıyordu.

Güneş, sarı orduları saymaya çalışarak seyrediyordu ama, sayılacak gibi değillerdi. Bunun üzerine sevinçle gülümsedi ve görevine devam etti.

Ovayı ve geniş ırmağı ardında bırakan Güneş, rutubetli, sık köşelerinin zehirli çiçeklerle

dolup taştığı boğucu ormanın üstünde durdu. Tüm hava yeşil, pembe ve mavi kanatların karıştırdığı bir dürbün, uçsuz bucaksız bir papağan yaygarasıydı şimdi. Güneş iyice yükselmişti bile. Kâfuru ve tarçının genizleri tırmalayan acı kokusuyla, ağzı kanlı karnı tok canavarlar, inlerine dönüyorlardı.

Güneş sık ormana giremiyordu; öfkeden kızardı ve öteye geçti.

Balta girmemiş ormanın açıklıklarında cılız, çakmak çakmak ve hareketli gözlü küçük adamlar hareketsiz tetikte bekleyen Annamlılar, Malayalılar, Javalılar kaynaşıyordu. Kimi tüfekle el bombası taşıyordu, kimi de tırpanı andıran kıvrık palalar ve demirden koca tokmaklar. Bazıları da, sırıtık aslanlar, beyaz filler, yeşil yılanlarla süslü sancakları dalgalandırıyorlardı. Kaç kuşaktan beri, ses etmeden eğilmekteydiler. Artık dayanamaz olmuşlardı. Güneş ve ışınları, aç karınlarını, işkence çekmiş gövdelerini sevgiyle okşadı, gülümsedi.

Bir akşam, işten sonra, kıyıda yüzükoyun yatmış beyaz efendileri duymasın diye sessizce ağladıkları sıra, yeni, garip bir Tanrı limana çıktı. Yusyuvarlak bir akrep, telleri orak ve çekiç tutan binlerce eli andıran bir tekerlek gibi kıyıdaki çakıl taşları üzerinde ilerlemeye koyuldu.

Yeni Tanrı bütün ağırlığıyla yaralı sırtlarından geçti, köyleri ezdi, alanlarda durdu ve bağırmaya koyuldu. Ne diye bağırıyordu? Birlikte kalktılar, dehşetle karışık bir sevinçle onu seyretmek için gözlerini sildiler. Ne dediğini anlamıyor, ama yüreklerinin kükreyerek yerinden fırla-

dığını seziyorlardı. Göğüslerinin derinliklerinde bir canavarın yattığından haberleri yoktu, onu hep korkudan titreyen bir küçük sincap sanmışlardı. Ama insanoğlunun uyanan yüreğiydi bu, açlık çekiyor ve kükrüyordu.

Ayağa kalktılar, gözlerini sildiler, çevrelerine bakındılar ve ilk kez dağları, denizi, ormanları, ağaçlardan sarkan yemişleri, yalak başından dönen mandaları, gökyüzünde uçan kuşları, kendilerine ait olan bütün bu şeyleri gördüler.

Babalarının kemiklerinden, terinden, gözyaşından, soluğundan meydana gelen vatanlarıydı bu. Atalarını kucaklar, göğüslerine kapanıp onları öpmek için yere yapıştılar. Ellerini gözlerine siper edip gölgelik verandalarda oturmuş buzlu içkilerini yudumlayan, hoş kokulu purolarını tüttüren beyaz efendilerini gördüler. Gözleri yarı aralık, dudakları sarkmış, ince vücutlu Malayalı kızların, ufak tefek Javalı kadınların, çıplak Annamlı güzellerin kahkahalarını izliyorlardı.

Malayalıların, Javalıların, Annamlıların çekik gözleri öfkeyle doldu. Birden, büyük bir açıklıkla yeni Tanrının ne söylediğini anladılar. Ormanın bir ucundan öbürüne, bir denizden ötekikine büyük bir çığlık koptu: «Dışarı, dışarı! Asya Asyalılarındır, Avrupa Avrupalıların, Amerika Amerikalıların! Defolun, dışarı!»

Bin bakışlı güneş, sivri bir tepenin ardından yükselmişti bile. Esmer çocuklarına gülümsedi, çığlıklarına kulak verdi. Yoluna devam ederken: «Talihiniz açık olsun!» dedi.

Artık yüce tepeli karlı dağlardan, kutsal ır-

maklardan, gövdeleri açlıktan kemirilmiş, kadife bakışlı iri gözleri ölü Tanrılar ve tevekkül dolu sayısız insanın yaşadığı çamur kaplı köylerden geçiyordu. İskeleti andıran, hem sporcu hem keşiş hayatı yaşamakta olan bir adam nehrin ucunda duruyor, elindeki çıkrığı çeviriyordu. Kaderin binlerce yıllık çıkrığını çeviriyor, çeviriyordu. Onu dinlemek için milyonlarca ruh çevresine toplanıyordu. Konuşuyor, gülümsüyor, susuyordu. Anadan doğma çıplak, dişsiz, Ay'Yani Vaptistis' (*) inkileri andıran kolları ve bacakları, sırtına zırh gibi geçirdiği ruhuyla nehrin ucunda hareketsiz durmuş, büyük bir krallığa karşı savaşıyordu.

Güneş onun üstünde durdu. Işık bu çıplak kafayı, çökük göğüs kafesini, boş mideyi, cılız uylukları ve sazlar kadar ince bacakları aydınlattı. Güneş yukardan: «Yine de insan ruhu ne yüce şey! diye düşünüyordu. Ne ateş! Ne hüzün, ne sevinç! Yeryüzünün kalın kabuğunu sarsabilecek, fışkıran bir kaynak bu. Kimi buna intikam diyor, kimi özgürlük, adalet ya da Tanrı, Ben insan ruhu diyorum. Yerden fışkırdığı sürece güvenmeye devam edeceğim, ışığım boşa gitmeyecek. Binlerce yıldır onu bekliyorum, sonunda geldi. Onu görmek için gözlerim, işitmek için kulaklarım, dünyayı okşamak için parmaklarım olduğuna seviniyorum! İnsanoğlunun ruhu günün birinde tökezlenirse ne acı olacak, ışığım nasıl da boşa harcanacak!

Bunun hemen ardından güneş doruğuna vardı ve durdu.

(*) **Hz. İsa'yı vaftiz eden aziz.**

Artık kum çölünün tepesindeydi. Yer kabuğu alevli bir soluk koyveriyordu. Sular kurumuş, kuyular dolmuştu. Pembe ve eflâtun dağların üstünde ışık bir çağlayan gibiydi. Bu çölde başka çağlayan da yoktu. Uzaktan uzağa bir palmiye, bir deve, parlak bir yılan seçiliyordu, ara sıra da vahşi bir çığlık gökyüzünü yırtıyordu. Ya da yükselip kumları karıştıran yakıcı rüzgâr çıkıyor, kum tepecikleri deniz gibi kırışıyor, toprağın sırtında bir ürperti dolaşıyordu. Birden, bu sonsuz yalnızlıkta çadırlar göründü. Uzun ve çevik parmakları kınalı, yanık yüzlü kadınlar unu ıslatıyor, iki çakmak taşını birbirine sürtüyor, kıvılcımlar fışkırıyor, yükselen duman uzaktan insanoğlunun varlığını belirtiyordu. Ölüm yerini hayata bırakmıştı. Beyaz sarıklı adamlar bir köşeye çekilmiş, bağdaş kurup oturmuşlardı. Dinliyorlardı. Uzak kıyılardan, kâfirlerin ülkesinden bir bezirgân gelmişti. Cam inciler, aynalar, tuz ve rengârenk kumaşlar satıyordu. O da bağdaş kurup bir çadırın gölgesine oturmuş, kalabalık insan topluluklarının yaşadığı dünyanın diğer köşelerinde neler olduğunu anlatıyordu. Eşsiz makinelerden, yeni tüfeklerden, beyaz kadınlardan ve sarışın delikanlılardan söz ediyordu; yoksullarla zenginlerden, birden ayaklanıp zenginlerin kapılarını kıran, bir saldırıda şölen masalarını ele geçirip yumuşacık yataklara uzanan aç insanlardan söz ediyordu. Çelik atları mahmuzlayıp göğe yükseliyor, binlerce mucize gösteriyorlardı.

Bedeviler, anlatılanları dinledikçe coşuyor, gözleri dalıyor, batıya dikiliyordu.

Bezirgân, saatin çaldığını anladı. Cebinden küçük bir kitap çıkardı. Bu, dedi, yeni Kuran, kuzeyin Mekke'si diye adlandırılan Moskova'dan gelen Allahın yeni mesajı. Peygamber, başka bir adla yeryüzüne indi; yeni bir Kuran yazdı. Müminlerini, birleşip yeryüzünü yeniden alt üst etmeye çağırıyor. Çölden, küçük düşmekten ve açlıktan bıkmadınız mı? Sırası geldi, doğrulun, Peygamberin yeşil sancağını dalgalandırın. Tanrı Uludur, Muhammed onun peygamberidir. Bugün Muhammedin adı Lenin.

Güneş, yusyuvarlak iyi yüzüyle gülümsedi.

«İşler yolunda, diye düşündü. Tohum çöle de düştü, yakında yeşerdiğini göreceğiz. Bu bezirgân tam bir arı: Çiçekten çiçeğe, çadırdan çadıra, yürekten yüreğe uçuyor, kanatları kızıl bir tozla kaplı. Sağolasın sen! Yeryüzünün eski yüzünden bıkmıştım. Bir katırcı gibi, durup dinlenmek bilmeden hep aynı yolu aşıyordum. Yıllardan beri aynı efendilerin aynı sırtları kırbaçladığını görüyordum. Dönsün artık bu tekerlek! Yeni yüzler aydınlığa çıksın, yeryüzü arabası yoluna devam etsin! İleri yiğit bezirgân, arı peygamber, cesaret! Hayatımda, senin gibi binlerce arı gördüm. Değişik adlar altında hep aynı malı öğüyorlar. Hepsi büyük bir ustalıkla masal uyduran kişiler, ama hoşuma gidiyorlar. İnsanoğlu ebedî bir çocuktur; masala bayılır, inanır. Ruh öylesine güçlüdür ki, inana inana masalı gerçek haline getiriverir; bir, iki, üç, hatta dört yüzyıl sürecek bir gerçek haline. Sonra gözleri açılır, bunun bir masaldan başka şey olmadığını anlar ve yuhalar arasında kurtuluverirler ondan. Derken

yeni masalcılarla birlikte yeni masallar çıkar ortaya, yeryüzü yeni bir atılım kazanır. Ama zaman geçiyor... Elveda bezirgân, hayırlı müşteriler! Kusuruma bakma, işime devam etmek zorundayım...»

Kaptan Drakos başım salladı; aylar önce özgürlük bayrağını diktiği bu vahşi tepede çevresine bakındı. Bütün topraklar, denizler bu kaya parçasında birleşmişti. İnsanlarla dağ kaderlerini birleştirdikleri gün bir bütün olmuşlardı. Kaptan Drakos da bir çeşit Kentavros (yarısı at, yarısı insan bir mitoloji kahramanı) olduğunu hissetti, yarısı insan yarısı da dağdı. Dağ ona katıldığından, vahşiliğinden bir parça vermişti. Buna karşılık Drakos'un ruhundan bir parça almıştı. Gerçekten bir insan ruhuna sahipti sanki. Ovaya bakarken şişiniyor, sanki Kara Takkelilere meydan okuyor, sıradan bir dağ değil de özgürlüğün kalesi olduğunu hissediyordu. Aylardan beri üstünde makineli yuvası açmak, siper kazmak, yol yapmak için bir takım insanların elleri karnını deşiyor, kan akıtıyordu. Top mermileri onu yara içinde bırakmış, taşları yanmış, seyrek çalıları kömürleşmişti. İnsan kanı içmiş, insan beyni yemiş, yamaçlarına insan kemikleri serpilmişti. Böylece vampir olup çıkmıştı; partizanları tutuyor, savaş sırasında kükrüyor, tehlikeli oluyordu. Zaman zaman da, diğer uzak dağlara bir takım işaretler vermek için tepesini aydınlatıyordu.

— Bütün bunlar çok iyi, diye mırıldandı Drakos, ama ben gebereceğim.

Avucunda evirip çevirdiği taşı öfkeyle fır-

lattı, kendi içinde ve dağın yamaçlarında yitip gidişine kulak verdi.

— Ne oluyor yine bana böyle? diye homurdandı. Nasıl bir iblis var içimde, beni nereye sürüklemek istiyor? Hayatımı hep o yönetti, ben değil. Özgürlükten söz ediyor ama hangi özgürlük? Yalnız o özgür, içimizdeki iblis, biz özgür değiliz. Biz onun atlarıyız sadece. Bizi mahmuzluyor ama nereye gidiyor?.

Hayatını gözden geçirdi, gençliğini hatırladı. İblisten kurtulmak için karnını doyuruyor, sevişiyor, kafayı çekiyordu. Ama hiç biri bana mısın demiyordu. İblis içinde uyanıyor: «Ayıp sana, diye bağırıyordu, hayvanın tekisin!» İblisin sesini daha fazla duymamak için yurdundan ayrıldı, tayfa olarak bir şilepte iş buldu, denizlerin uçsuz bucaksızlığında yitip gitti. Nasıl bir hayat sürmüştü! Kaptan Drakos geçmişine eğildi. Bu akşam, varlığının derinliklerinde mezarlar açılıyor, eski ve serseri hayatı ışığa çıkıyor, gençliğinin sevinçlerini, serüvenlerini, acılarını ve rezilliklerini yeniden tadıyordu. Demek içimizde hiç bir şey ölmüyor? Yaşadığımız sürece hiç bir şey ölmeyecek demek? Şakaklarında, aştığı denizler, gemisi, dostları, uzak limanlar yeniden atıyordu. İskenderiye, Süveyş, Port-Sudan, Seylan, Malezya, Hong-Kong, sarı çamurlu sular, sarı kadınlar. O kadınların koltuk altlarından yükselen koku burnuna geliyordu. Sidik, baharat ve misk.

Sinekkaydı traşlı, bıyıkları yukarı doğru burulmuş, kulağının arkasında sigarasıyla limanlara çıktı mı, hemen kendine bir kadın seçmek

için özel mahallelerde gezinme fırsatını kaçırmazdı. Kolayca, çabucak ilişki kurardı. Canının çektiği kadına bir göz kırpar, kolunu çimdikler ya da danalar gibi böğürüp yüzüne bakardı.

Aşk, onun gözünde, küçüklüğünde oynadığı birdirbir oyununun eşiydi. Arkadaşlık ettiği beşon yumurcak iki büklüm olur; Drakos avuçlarına tükürür, gerilir, şimşek gibi birer birer üstlerinden aşar ve sonunda hep iki ayağı üstüne düşerdi.

Bunca mutluluğu alıp verecek yetenekte olan insan vücudu neden yapılmıştı? Ya dudaklar? Yaklaştığınız bu bir lokma et, aklınızı başınızdan alabilir.

Drakos, kadın vücuduyla uğraşmaktan büyük zevk alırdı. Bu alanlarda ruhu bile, sevişmenin tadını çıkarmak için ete dönüşürdü. Dizi dizi muz, ananas, kâfuru ve miske batırılmış ipek mendillerle sabaha karşı gemiye dönerdi.

Ara sıra Ölüm geminin üstüne çıkar, onu yola getirmeye çalışırdı. Ama Ölümü, yerleştiği geminin burnundan kovar, deniz durulur, tayfalar, içki şişeleri ve dumanlı etlerle güverteye çıkarlardı. Yemek yenir, kafalar tütsülenir, herkes ülkesiyle ilgili hikâyeler anlatmaya koyulurdu. Sararmış eski fotoğraflar çıkarılır, elden ele geçirilirdi. Drakos'un arkadaşlarına gösterecek ne karısı vardı, ne de çocukları; ama babası Peder Yannaros'un, sırtında atkısı ve göğsünde haçıyla, kolları arasında açık İncili tutan eski bir fotoğrafını hep yanında taşırdı. Kahkahalarla gülerek bu fotoğrafı arkadaşlarına gösterirdi. Onlar da makaraları koyverirlerdi: «Sağlığına be oğ-

lum! Baban olacak kara karganın da sağlığına!»

Sonra ölüm duasını matrağa alıp başlarlardı bir ağızdan şarkı söylemeye: «Gelin, son bir elveda diyelim...»

Kaçakçılık, rezalet ve yiğitlik dolu hayatı buydu işte. Bir keresinde diklendi, tayfaları sarhoşun teki olan kaptana karşı ayaklandırdı, kaptanı ambara attırıp onun yerine dümene geçti; korkunç bir fırtına patlamak üzereydi, gemi tehlikedeydi, ama kaptan, kucağında iki Çinli karıyla kamarasında içmeye devam ediyordu. Başka bir keresinde, Japon korsanları açık denizde gemisine rampa ettiler. Kaptan Drakos tam üç korsan yelkenlisini yedeğine alıp, satmak üzere Hong-Kong'a götürdü.

Günün birinde, kaçakçılığı, kadınları ve gemileri, her şeyi bırakıverdi. Bir Hint limanına demir atmıştı. Eline geçen telgrafta: «Arnavutluk'ta savaş çıktı!» deniyordu. Bir gece, Makarnacılar, alçakça sınırı geçmiş Yunan topraklarında ilerliyor, Yanya üzerine yürümek için mandolinlerini akort ediyorlardı. Bu haberi aldığında yüreğinden vahşi bir ses yükseldi. Bu ses onun sesi değil, babasının, büyük babasının sediydi, özgürlükten ve ölümden söz eden çok eski bir sesti.

Kaptan, bu sesi duydukça kuduruyordu: «Ödevimi bana sen mi öğreteceksin? Sana ihtiyacım yok, görürsün!» Uçağa atladı, vatanına döndü, gönüllü yazıldı, savaşa katıldı, zaferler kazandı, omuzu sırmalı şeritlerle doldu. Derken kara yıllar geldi çattı. Yunan toprakları kirlenmiş, Bulgar çizmesi ve mandolinlerle dolmuştu. Kap-

tan Drakos dağa çıktı, partal giysili, yalınayak elli kadar adamıyla işgalci devletleri hiçe saydı. Bütün bunlar, rüzgârın işgalcileri silip süpürerek Yunan toprağını Yunanlılara iade etmesine dek sürdü gitti.

Aylardan beri ne yıkanmış, ne traş olmuş, ne de üstünü değiştirmişti. O haliyle, barut, sakal ve pislikten kapkara, vatanın kurtuluşu için düzenlenen şenliklere katılmak üzere Selânik'e indi. Önce temizlenmek için bir hamama gitti, ardından berbere uğradı, çamaşır değiştirdi. Sonra, mukavemet yıllarında omuz omuza çarpıştığı dostlarıyla limandaki meyhanelerden birine girdi. Üç gün üç gece, hiç durmadan içtiler ve özgürlük türküleri çağırdılar. Dördüncü gün, hava kararmak üzereyken masalarına bir Yahudi oturdu. Orta yaşlı, kalkık burunlu, kalın dudaklı, yoksul yüzlü bir adamdı. Yahudiye sırayla içki ısmarladılar, sonunda adam gevşedi:

— Eeeey palikaryalar, dedi, izin verirseniz size bir hikâye anlatacağım. Dikkat edin kardeşler: Ne mutlu beni anlayana! İnandığım Tanrı'ya and içerim ki, beni anlayanın bu güne kadar kapalı duran gözleri açılacak, yüreksizken bir yüreği olacak. Meyhaneden çıkmak üzere kalkıp çevresine bakınarak: «Bu mucize de ne, evrenin değiştiğini görüyorum!» diyecek.

Adamın bardağını yeniden dolduran Drakos.

— Konuş be Allahın belâsı çıfıt! dedi. Bizi sabırsızlıktan öldürme, iç içkini de kafanı boşalt.

Yahudi bardağı dikti, sonra çenesi çözüldü:

— Bir varmış, bir yokmuş, çok uzaklarda,

Kuzeye doğru karlı bir ülke varmış. Yıllar boyu yürürlermiş de, bu lükenin öbür ucuna varamazlarmış. Rusya derlemiş adına, herhalde duymuşsunuzdur. O sıralar bu ülkede binlerce, on binlerce insan tek kişiyi doyurmak için çalışırmış. Binler, on binler açlıktan kırılırmış, mujik derlermiş onların adına; karnı doyan tek kişiye de boyar.

«Gece gündüz boyarlar ocak başında oturur, votka adı verilen, çok sert bir beyaz şarap içerlermiş. İçip keyiflenince de tüfeklerini duvardan indirir, müjikleri dizip onların üzerinde atış talimi yaparlarmış.

— Ya mujikler? Mujikler ne yapardı mujikler? diye haykırdı Drakos yumruğunu masaya vurup. Binler, on binler ne yapardı? Üfleseler boyarı devirir, tükürseler boğarlardı onu! Bize maval okuyorsun!

Drakos masaya vururken soluyor ve tükürüyordu.

— İşte dostum, diye cevap verdi Yahudi, ne üflüyor, ne de tükürüyorlardı. Ne yapıyorlardı biliyor musun: Titriyorlardı.

«Anlıyor musun, babadan oğula devrediyorlardı korkuyu. Doğdukları an korku başlıyor, ancak öldüklerinde sona eriyordu. Bu nedenle, korkunun adını hayat takmışlardı. Ama bir gün, bir adam çıktı ortaya. Ufak tefek, işçi kasketli, işçi giysili, çekik gözlü bir adam. Dilenci gibi kapılara vurmakla işe başladı; kulübelere girmek, mujiklerle konuşmak istiyordu. Onlara ne diyordu biliyor musunuz? Olağanüstü şeyler değil, bildikleri ama bir süredir unuttuklarını anla-

tıyordu: İnsan olduklarını, bir ruhları bulunduğunu, açlık çektiklerini. Yeryüzünde özgürlük adı verilen bir şey, adalet denen başka bir şey daha bulunduğunu, bir de...

Meyhaneci kulak kabartıp öfkeli öfkeli konuşulanları dinlediğinden, yahudi sesini alçalttı.

— Bir de ne var? diye sordu birbirine sokulan masa arkadaşları.

Korkudan tortop olan Yahudi alçak sesle :

— İhtilâl, diye cevap verdi.

Meyhanecinin koca pençesini şimdiden üstünde hissediyordu.

— Pis Yahudi, bolşevik, defol!

Arkadaşları işe karışmadan, zavallı kendini sokakta buldu.

Drakos irkildi. Birden, içinden bir ses yükseldi

«Bu dünya çürümüş, onu kurtarmak sana düşüyor!»

«Benim gibi bir sarhoşa, saçı sakalı birbirine karışmış ayıya, yalancıya, hırsıza kaatile mi?»

«Evet sana, kalk bakalım!»

Drakos yerinden kalktı. Yahudinin ardından sokağa fırlıyarak :

— Seninle geliyorum! diye bağırdı.

Yahudinin koluna yapıştı, içiçe geçmiş sokaklarda kaybolup gittiler.

Bu gece, Kartaltepesindeki gözetleme yerinde tek başına kalan Kaptan Drakos, Selânik şehrinin garip meyhanelerinde, boş evlerinde, karanlık bodrumlarında geçen tehlikeli günleri ve alevli geceleri düşüncesinde yeniden yaşıyordu. İlk hristiyanlar da, yoksul, aç, ezik, katakomblarda

(*) böyle yaşamışlardı herhalde. Gözleri de herhalde aşk ve nefretle parıldayan aynı gözlerdi, eski dünyayı yıkıp yenisine yer açacak komployu hazırlamak için herhalde aynı şekilde buluşuyorlardı. Sevinç, öfke ve inanç, bütün yoldaşları tepeden tırnağa kasıp kavuruyor, belki tepelerini bile aşıyordu.

Dünyayı kurtaracağız, diye and içiyorlardı. Gönül rızasıyla ya da zorla kurtaracağız onu!»

Drakos'un düşüncesi açıldı; yüreği acı ve öfkeyle doldu. And içti, kendisine and içenler oldu, genç ve hayatla bağlarını kesmiş yoldaşlarını topladı, dağa çıktı, bir tepeden öbürüne gezerek bir sabah kendini Epir'in kayalıkları arasında buluverdi. Ateş ve kan! Acıma duygusuna yer vermeksizin, köyleri ateşe veriyor, faşistlerle köy ileri gelenlerini bir arada öldürüyordu. Nefret, diyordu, bizi aşka götürebilecek tek yoldur. Önceki gün, faşistlerin kilisede kurşuna dizdikleri yedi kadını ele veren Peder Lavrentios'u yakaladığında yine merhametsiz davranmıştı. İki kalası birleştirip eliyle bir haç yapmış, gece, ana yolun üstünde, hainleri nasıl cezalandırdığını köylülere göstermek için koca çivilerle onu çarmıha germişti.

— Bütün bunlar iyi, güzel, diye mırıldandı yeniden, ama sonunda ben de gebereceğim.

Soluk almak için gerindi, boğuluyordu.

Bir süre önce yüreğine bir hançer saplanmıştı : Ya izlediğimiz doğru yol değilse? Neden yüreği azap çekmeye başlıyor, bir kaçamak

(*) Katakomb: İlk hristiyanların toplandığı yeraltındaki mezarlar.

yol arıyordu? Nereye gidebilirdi? Nereye? Düşündükçe delirecek gibi oluyordu. Hayır, hayır, diyordu kendi kendine, doğru yol budur, devam et, daha şiddetli vurmak gerek! Ve içinde yükselen yeni sesi boğmak için, körlemeden vuruyor, vuruyordu. Evvelki gün papazı yakalayıp elleriyle çarmıha gerdiğinde, hem Kızıllar hem de Karalar dehşete düşmüştü. Ama o, birkaç saatliğine rahatlamıştı. Kendi kendine, inanmak için «Gerçekten doğruyol bu, diye tekrarlıyordu. Başka yol yok. Sonuna kadar yürü, kimseyi dinlemeden sonuna kadar devam et! Cesaretini yitirip yarı yolda kalanların vay haline! Kurtuluşu ancak bu yolun sonunda bulabilceksin.»

Bu yeni ses kendini duyurmaya başlayalı beri, Kaptan Drakos daha da sertleşmişti; bütün köprüleri daha iyi yıkıp isteyerek ya da zorla seçtiği yolun sonuna varmak için iyiden iyiye kana gömülüyordu. Papaz değildi çarmıha gerdiği, hayır; içinden yükselen sesi susturmaya çalışıyordu. Ama bir ses çarmıha gerilemez. Gövde öldürülebilir, gırtlak kesilebilirdi, ama ses yerli yerinde kalırdı. Bu akşam yine Kaptan Drakos'un içinden yükseliyor, onu paralıyordu :

— Dünyayı değiştirelim, güzellik, adalet ve özgürlük getirelim. Ama insanları değiştiremedikçe dünya nasıl değiştirilebilir? Kendimize yeni insan adını veren bizler, değişik miyiz? Daha mı iyi doğduk? Lânet olsun bizlere! Küçükler, basit yoldaşlar hadi neyse. Ama şeflere lânet olsun! Yardımcım Lukas'ı alalım : Kıskançlık ve kin dolu, yerime geçmek için fırsat kollu-

yor. Tepeden tırnağa leş kokuyor. Hepimiz leş kokuyoruz!

Kaptan Drakos, umutsuzca, bir parça temiz havanın özlemini çekiyordu.

Hırsla bıyığının kıllarını yolup:

— Ah yeterince güçlü olsaydım, diye mırıldandı. Kendi bayrağımı dikecek kadar güçlü olabilseydim!

ON BEŞ

KAYANIN tepesinde bir gölge belirdi.

Kaptan Drakos irkildi, karşısında rahibe kılığına girmiş, sarı saçlarını omuzlarına dökmüş kadın duruyordu. Kaşlarını çattı.

— Neredeydin? Geç kaldın. Reisi gördün mü?

— Yukarı çıkarken, baban Peder Yannaros'a rasladım.

—Babamı bırak şimdi. Reisi gördün mü? Ne haberler getirdin? Konuş.

— Komutayı Lukas'a devretmen gerektiğini...

Sözünü bitirecek fırsat bulamadı. Kaptan Drakos gırtlağına sarılmıştı. Güçlükle kendini topladı. Yerden bir taş alıp boşluğa fırlattı. Sesi, boğazlanan bir boğanın böğürtüsü gibi boğuklaştı

— Kime dedin?

Sevincini gizlemek için önüne bakan kadın sakin sakin

— Lukas'a, diye cevap verdi.

Kaptanın dişlerini gıcırdattığı duyuldu. Yabandomuzu kokan yakıcı ve güçlü bir ter, uyluklarından, koltuk altlarından fışkırdı. Kadın ürktü, geri çekilir gibi oldu.

— Dur, nereye gidiyorsun?

Sözler, gürültüyle adamın gırtlağında boğuluyor, insan sesine dönüşmek için bir süre mücadele etmeleri gerekiyordu.

— Nedenini söyler misin, lütfen.

— Çizgiden sapmışsın. Kendi hesabına harekete geçmek istediğini söylemişsin. Bunu duymuşlar. Artık sana güvenmiyorlar...

Kadın sustu, sonra ekledi :

— Üstlik Kastello'yu almakta geciktiğini söylüyorlar.

Adam, vahşi bir kahkaha attı. Birden susuverdi sonra. Gülerken gerçeği seçebilmişti.

Yavaşça kadına sokuldu, birden kabaca yapıştı omuzuna.

— Sakın, dedi soluyan bir sesle, sakın...

Yeniden sustu, gözlerini kadının mavi gözlerine dikti, onu soluğuyla yaktı. Kadın başını çevirmek istedi ama, Drakos, ensesinden sıkı sıkı tutuyor, kımıldatmıyordu.

— Sakın... dedi yeniden.

Birden, boğmak istercesine sıktı kadının ensesini.

— Kahpe! diye haykırdı, her şeyi işine geldiği gibi, sevgilin Parmak Çocuğun çıkarına uygun anlattın değil mi? Aklın fikrin reis karısı olmakta!

Ensesini bırakıp kolunu kıvırdı. Kadın acı çekiyor, bir türlü dudaklarını gevşetmiyordu. Sessizce çırpınıyor, ama kaptan hırsla sıkıyordu.

— Kahpe! diye haykırdı yine. Beni daha ne kadar oynatacaksın? Geldiğinden beri bu dağı kirlettin durdun. Burada erkek ve kadın değil, yalnız yoldaşlar bulunduğunu anlıyamıyor musun kancık? Savaş bittiğinde, memeleriniz ve bıyıklarınızla dilediğinizi yapın, ama daha önce değil... Sen geldin ve her şeyi kirlettin.

— Özgürlük uğruna savaşıyorum, dilediğim gibi hareket edebilirim.

— Özgürlük Yüce Düşünceye boyun eğmektir, dilediğin gibi hareket etmek değil.

— Bu söylediklerin erkekler için geçerli. Ama ben kadınım. Erkekleri gördüm mü, içlerinden biriyle yatmaktan başka şey düşünmem.

— Lukas'da ne buluyorsun? Kısacık boylu, çarpık bacaklı, üstelik kızıl saçlı da.

Konuşurken kadına doğru eğiliyor, aygırlar gibi soluyordu. Sakalı kadının yanaklarına, çenesine batıyordu. Kadının göğüslerinden yoğun bir ekşi süt ve acı badem kokusu yükseldi. Erkek kokuyu duydu, ürperdi. kadından uzaklaşıp onu öteye itti. Tokatlamak üzereydi, utanarak kendini tuttu :

— Defol kahpe! Gelip beni de kirletme! diye kükredi.

Kadın, açılan göğüs düğmelerini iliklerken birden üstüne çullandı, boynuna yapışarak yere devirdi.

— Bırak beni, bırak beni, senden nefret ediyorum! diyen kadın tiz çığlıklar attı.

Dişlerini kadının boynuna geçiren adam

— Ben de senden nefret ediyorum, diye homurdandı, ben de, ben de.

— Bırak beni, bırak beni, nefret ediyorum senden!

Drakos'un elinden kurtulmak için, umutsuzca, ayakları, yumrukları ve tırnaklarıyla boğuşuyordu. Kadınla adamın bacakları birbirine karışıyor, sonra yine ayrılıyordu. Yavaş yavaş boğuşmaları kucaklaşmaya dönüşüyordu. Erkeğin pis ve terleyen gövdesinin kokusu, boğucu ve dayanılmaz bir şekilde kadının üstüne çöktü.

— Bırak beni, diye haykırdı yeniden, senden nefret ediyorum, korkutuyorsun beni!

Elbisesinin önünü açmak için uğraşan erkek :

— Ben de, ben de senden nefret ediyorum kahpe, diye cevap veriyordu.

Nefret aklını başından aldı, kadını yerlerde sürüklemek, kabaralı pabuçlarıyla çiğnemek için dayanılmaz bir istek duydu. Elbisesine yapıştı, bütün gücüyle çekti, yırttı.

Soluk, nemli, dik iki göğüs fışkırdı. Erkek göğüslere yapıştı, aklı başından gitti; kadın hafif bir çığlık attı, soldu, gözleri kaydı.

Artık tatlılıkla, yalvarırcasına, göğüsleri zevk ve acıdan erirken :

— Hayır, hayır, diye mırıldanıyordu.

Ellerini açıp, kollarını taşların üstüne uzattı; boğuşmaktan vazgeçip gözlerini kapadı.

— Kahpe, kahpe, nefret ediyorum senden! diye kişniyordu adam üstünde.

Yüzünün insanlıkla ilgisi kalmamıştı; beyaz etle açlığı dindiren yüzlerce yıllık gorildi bu.

Kadın, bir an, uzakta, çok uzakta, dünyanın öbür ucunda şarkı söyleyen adamların, ağlayan köpeğin sesini duydu.

Sonra göğüs ve bacak damarları şişti, kırbaç gibi atmaya koyuldu. Ardından bir sessizlik çöktü. Derin bir sessizlik. Yeryüzü dipsiz bir uçuruma gömülmüş gibi.

Ve kadının üstünde, kıllı, ne yaptığını bilmeyen erkek kanlı dudaklarıyla kokulu gövdesi doymak bilmeksizin ısırıyor, kendi sesinden çok uzak, tatlı ve alçak bir sesle güvercinler gibi guruldayarak :

— Sevgilim... diyordu. Sevgilim...

Kaç saat, kaç saniye geçti? Birbirinden ayrılan erkekle kadın taşların üstüne oturmuş, nef-

retle bakışıyorlardı. Birden midesi bulanan kadın, başını dizleri arasına gizledi. Bir domuz ahırına girmiş gibiydi; sanki üstünden pislik akıyordu, hiç bir şeyin temizliyemiyeceği bir pislik.

Mendilini aldı, hırsla ağıznı, boynunu, göğsünü silmeye koyuldu; mendil kana bulandı. Yan gözle adama bakıyordu.

Kolları iki yana düşmüş, kaşları çatık, bir ayı gibi homurdanarak dolaşıyordu.

— Hayvan, pis hayvan, diye mırıldandı kadın yeniden başını dizleri arasına gömerek.

Gitmek istiyordu ama, bütün vücuduna tatlı bir yorgunluğun yayıldığını hissetmekteydi. Gözlerini kapayıp bir an uyuyabilse!

Erkek, ayağını yere vurup önünde durdu :

— Kahpe, seni bir daha görmek istemi yorum, defol! Güdük sevgiline de söyle, benim yerime geçmek için daha çok uğraşır!

Kadın yerinden fırladı

— Hayvan! diye bağırdı bütün gücüyle. Pis hayvan!

Gitmeden önce üstünü başını düzeltti, saçlarını beresinin altına soktu, ama aynı anda, kayaların arasından ufak tefek biri çıktı

— Kaptan Drakos, dedi göz kırparak, Peder Yannaros seni görmek istiyor.

Peder Yannaros, ısınmak için ateşin başına dikilmişti. Dalga dalga ürpertiler dolaşıyordu gövdesinde; düşüncesi yeniden ona acı çektirmiye başlamıştı

«Peder Yannaros, diyordu, kuşkulu yürek, ihtiyar fırıldak, aslanlarla dolu çukurda işimiz

ne? Geç kalmadan geldiğin yere dön; oğlun neredeyse çıkagelir.» Aynı anda da Kaptan, ağır adımlarla göründü. Alevin parıltıları koca çenesini, kara sakalını, bir koçunkini andıran kemerli burnunu daha da belirgin kılıyordu. Koca elleri dizlerine kadar inmişti. Arkadaşları, yol vermek için açıldılar. Lukas da geldi, hemen yanında yerini aldı. Boğalar gibi baktı Lukas'ın yüzüne, gözleri öfkeyle doldu; ama başını çevirip ateşe tükürdü. Boynunu sıkan yakasını çözüp:

— Nerede Peder Yannaros?- diye sordu.

— Buradayım, diye cevap verdi ihtiyar.

Başında durup ısındığı ateşin yanından ayrıldı.

Oğlunun dudakları, alaylı bir gülümsemeyle aralandı.

— Hoşgeldin, diye homurdandı.

— Seni gördüğüme memnunum Kaptan, diye cevap verdi Peder Yannaros. Söyleyeceklerim var.

— Dinliyorum.

Partizanlar iki adamın çevresinde halka olmuş, soluklarını tutuyorlardı.

— Başbaşa konuşsak daha iyi, dedi ihtiyar.

— Arkadaşlarımdan gizlim saklım yok, açık konuş Hangi rüzgâr attı seni buraya?

— Tanrı'nın rüzgârı. Beni havalandırıp inine kadar getiren o. Tanrı adına sana bir şey söyleyecek, sonra da çekip gideceğim.

— Dinliyorum.

— Yunanistan'a acımıyor musun? Bu gidişle hapı yuttu demektir. Tanrı bizi sayıca az

yarattı. Savaş uzarsa tek canlı kalmıyacak. Köyler yıkıldı, evler yakıldı, mağaralar dul kadınlar ve yetim çocuklarla doldu. Acıma duygusu denen şey kalmadı. Üç kere Kastello'yu ele geçirdiniz, üç kere köy geri alındı. Her keresinde de, Kızıllarla Karalar, arkalarında külden başka şey bırakmadılar. Bu daha ne kadar sürecek? Dağa çıkıp sizleri görmeye gelişimin nedeni bunu sormaktı Bu daha ne kadar sürecek? Aynı şeyi karşınızdakilere de soruyorum. Tanrı'nın papazıyım ben; ödevim ikinizin arasında gidip gelerek : «Sevgi! Sevgi!» diye bağırmaktır.

Kaptan, vahşi bir kahkaha koyverdi

— Sevgi, Sevgi, ha? Sevgiye doymadın mı? Bana bunu söylemek için mi dağın tepesine çıktın? Ateş! Ateş! İşte bizim cevabımız. Geldiğin yere dön.

— Seninle konuşacaklarım var dedim.

— Ben de dinliyorum dedim ya. Ama Sevgi Tanrısıyla başımı ağrıtma lütfen. Senin palavraların bize sökmez. Açık konuş Niçin geldin?

— Kastello'yu sana bırakmak için.

Kaptan arkadaşlarına döndü:

— Peder Yannaros'a rakı getirin. Aklını başına toplaması için bir kadeh içmesi gerekiyor.

Sonra babasına dönüp alaylı bir sesle :

— Devam et ihtiyar, dedi; doğrusu, çok şey vadeden bir balşangıçtı bu.

— Gülünecek bir yanı yok bunun, diye karşılık verdi ihtiyar köpürerek. Benim için, köyü senin eline bırakmak kolay değil. Ne de senin köyü ele geçirmen. Kastello elimde değil, henüz

sende de değil. Kastello Tanrı'nın elinde. Ona saygı göster.

Bir genç kız, iki kadeh rakı getirdi.

— Benim içkiye ihtiyacım yok, dedi kaptan kadehini eliyle iterek. İhtiyara ver.

— Benim de ihtiyacım yok, dedi ihtiyar sinirlenerek. İkide bir yaşımı kafama kakmaktan da vazgeç, ihtiyar değilim.

Bir an, gözgöze, sustular.

«Bu adam benim oğlum olamaz.» diye haykırıyordu ihtiyar için için. Bana hiç güven vermiyor. Kastello'yu ona bırakmıyacağım. Gideceğim buradan.»

Öte yandan oğul da yüreğinin eridiğini, gözlerinin dolduğunu hisediyordu. Çocukluğunda, insan olması istenen evcilleştirilmemiş bir yırtıcı hayvan gibiyken bu babanın elinden neler çekmişti! Ondan ne kadar korkuyor, ne kadar nefret ediyordu!

Bir gece yatağını ateşe vermiş, avlu duvarını aşarak kaçmıştı. Geri de dönmemişti hiç.

Yumruğunu sıkıp sabırsızlıkla :

— Bitirelim şu işi! dedi. Sana ihtiyacım olduğunu sanma; yarın köyü ateşe vereceğime yemin ettim.

Peder Yannaros'un gözleri önünden yaslı kadınlar, aç çocuklar, yanan evler, dağda çürüyen leşler, cançekişen Yunanistan geçti. Ateşin çevresinde iş gören gözüpek adamlara baktı Kimi, tepeden tırnağa köktü, hiç bir şeyin yerinden kıpırdatamıyacağı ağaçları andırıyordu; kimi de pusuda bekleyen yırtıcı hayvan; bazıları da meleklere benziyordu. «Bu ağaçları, bu cana-

varları, bu melekleri duygulandırmak için ne yapmalı? Acımı nasıl anlıyabilirler?»

Birden, kafasındaki kargaşalığın arasından Tanrı'nın sesini duydu. Her şeyi açıkça göremez olup, bin çeşit gürültü beynini uyuşturduğu sıralar, yüreğinden, sakin ve çok açık bir ses yükseliyordu. Bu ses Tanrı'nın sesiydi, düşüncelerini düzene sokuyordu. Peder Yannaros bu sesi duydu, dizlerinin titremesi geçti. Kaptanın eline dokunmak için elini uzattı

Binlerce insan hayatının bu ana bağlı olduğunu bilerek :

— Evlâdım, dedi, evlâdım, önünde dizçökmemi mi istiyorsun? Evet, biliyorum, çocukken benim elimden çok çektin. Ama bütün yaptıklarım iyiliğin içindi. Bir testi meydana getirmek için kili çok döğmek gerekir; çok ezdim seni. Şimdi sıra sana geldi. Tanrı'dan başka kimsenin önünde eğilmeyi kabul etmeyen ben, Peder Yannaros, yalvarmak için ayaklarına kapanıyorum evlâdım. Yarın akşam, kutsal cumartesi gecesi köye in. Sana anahtarlarını vereceğim. Dirilişi birlikte kutlayacak, öpüşüp barışacağız. Ama kimseyi öldürmeyeceksin! Duyuyor musun? Kimseyi öldürmeyeceksin!

Kaptan Drakos susuyor, ama pos bıyığının altından da gülüyordu.

— Köyü bağışla, diye devam etti ihtiyar yalvararak. Köylülerin hayatına, şerefine, mallarına saygı göster.

— Çok şey istiyorsun!

— Çok şey verdiğim için çok şey istiyo-

rum. Kimseyi öldürme, şimdiye kadar yeterince adam öldü.

— Komutan köpeğini de öldürmiyeyim mi? Mandras denen ihtiyar hainle oğullarına da el sürmiyeyim mi?

— Hayır, kimseye dokunma. Hepsi benim sürümün bir parçası. Kıyamet Günü her birinin hesabını vermek zorundayım.

— Ben de yeryüzündeki Kıyamet Gününde hesap vermek zorundayım. Kastello sokaklarında ve kayalıklarında can veren arkadaşlarım için. Kaşlarını çatma Peder Yannaros. Kızman boşuna. Halâ beni köpek gibi kırbaçlıyabileceğin bir yumurcak mı sanıyorsun? Beni tepe üstü asıp kan çıkarana dek tabanlarıma vurduğunu hatırlıyor musun? Sözde niyetin beni adam etmekti... Ama bir gece evini ateşe verdim, yarın da köyünü ateşe vereceğim. Pazarlık yok. Sıra bende.

Yeniden, alevler içindeki Kastello'nun görüntüsü Peder Yannaros'un gözleri önünden geçti. Ama yüreğini iyice sıktı, acılarını dışarı vurmadı.

— Çevre köylere haber gönderdim Kaptan Drakos. Yarın öğlende halk kilisenin önüde toplanacak, kışlaya yürüyeceğiz. Askerlerin çoğu bizden yana, komutanı yakalıyacağız; sonra da sana bir işaret vereceğiz. İşte Tanrı adına, sana bunları söylemeye geldim. Ama acı Kaptan, kimsenin kılına dokunmayacağına yemin et.

Kaptan çevresine bakındı. Lukas fikrini söylemek üzereydi, Drakos onun ağzını kapadı.

— Kararı tek başıma vereceğim! diye kükredi. Komutan benim!

Bıyığını ısırıp düşüncelere daldı. Yüzü taş kesilmişti. Derken ağır ağır, şeytanca bir gülüş kalın dudaklarında beliriverdi

— Peki, dedi sonunda Peder Yannaros'a dönerek. Kimsenin kılına dokunmayacağım, yemin ediyorum.

İhtiyar başını salladı :

— Tanrı'ya inanmadığına göre neyin üstüne yemin edebilirsin?

— İdeolojinin üzerine. Benim Tanrım odur.

— İdeoloji diye bir şey yoktur, yalnız insanlar vardır. Bir ideoloji, onu yayan kişi kadar bile değer taşımaz.

— Merak etme, benim değerim büyüktür. Söz verdik mi tutarız.

— Tanrı bizlere yardım elini uzatsın.

Kaptan bir kahkaha attı

— Eğer eli varsa tabii!

Arkadaşlarına döndü :

— Silâh başına çocuklar, halkımız dirildi.

— Gerçekten dirildi Kaptan! dediler bir ağızdan. Ve bütün dağ sarsıldı.

İhtiyar, yardım istercesine baktı gökyüzüne. Ama gökyüzünün başka işleri vardı.

Tanyerine hazırlanıyordu.

ON ALTI

PEDER Yannaros, dağdan inerken kendi kendine konuşuyordu : «Günde yedi kere, Tanrı sazlara üfler, sazlar eğilir. Hangi sazlar? İnsanlar, Üfle Tanrım, şu Drakos'a doğru üfle de eğilsin» İlk kayaların ardında görünmez olunca durdu, ellerini gökyüzüne kaldırdı. Sesini duyurabilmek için bütün gücüyle haykırdı :

«Ulu Tanrım, İsa'nın düşmanı ne zamana kadar yeryüzünün hâkimi kalacak? İnsanoğlu ne zamana kadar benzerlerinden çekinecek? Doğrular tehlikede. Yeryüzündeki doğruların sayısı kaç? Pek az. Neden onlara acımıyorsun? Onlara sevgiyi, erdemi, alçakgönüllülüğü bağışlayan sen, neden güç de vermedin? Onları silâhlandırmak gerekirdi, diğerlerini değil. Diğerlerinin dişleri ve tırnakları var, güçleri var, hepsi birer kurt. Tanrım, kurtlara yem olmamaları için koyunları da silâhlandır.

«Yeryüzüne de dönmek istiyorsan, kuzu kılığında değil cömert bir aslan kılığında olsun dönüşün. Tanrım, seni anlıyamaz oldum Neden seni sevenleri bu denli ağır cezalandırıyorsun?

Tanrı'ya içini dökerek biraz rahatlıyan Peder Yannaros, aceleyle Kastello yolunu tuttu. Ay batmış, tanyeri ağarıyordu. Az sonra taşlar arasında bir taş olan köy kayaların içinde belirdi. Kiremitleri yeşillenmiş damlar, kara dumanı tütmeyen bacalar, harap kilisenin çevresindeki yıkıntı sürüsü seçilebiliyordu.

Tanrı evinin görüntüsü, insanların barınaklarından farksızdı. İçinde —bugün kutsal cumartesiydi— kır çiçekleriyle kaplı **Epitafios'**a yatırılmış İsa, diriltilmeyi bekliyordu. Peder Yannaros başını salladı «Sana yardım etmemi istiyorsan bana yardımcı ol Tanrım. Kastello'da dirildiğin günü görmek istiyorsan barışı sağlamama yardım et!»

Ortalık iyiden iyiye aydınlanmaya başlıyordu. Peder Yannaros, duvar diplerine sürtünerek kiliseye vardı, bitkin halde bölmelerden birine

yığıldı. Gözkapakları kurşun gibi ağırlaşmıştı. **Epitafios**, ikonalar, koroyu ayıran bölmenin yaldızlı parmaklıkları, kızıl ve altın sarısı bir renk cümbüşü halinde, bir an, gözlerinin önünde oynaştı durdu. Kendini oldukça kötü hissetti, gözlerini kapadı, birden uykuya dalıverdi.

Bu arada köy uyanmaya başlıyordu. Bir kapı aralanıyor; sağda solda kafalar görünüyor; bir köpek havlıyordu. Sonra yeniden sessizlik çöküyordu ortalığa; derken küçücük bir avludan aç bir bebeğin vıyaklamaları yükseliyor, açlık çeken çevrenin tüm enikleri de onu yankılarcasına başlıyorlardı sızlanmaya.

Köyün öbür ucunda, askerler tüfeklerini temizlemeye başlamışlardı bile. Kaç saniye, kaç saat Peder Yannaros uykunun dipsiz uçurumunda kaldı? Bu gerçek bir uyku değil, tepeden tırnağa titreyerek bir anda içine daldığı ürkütücü bir gelecekti.

Sanki altıncı mühür sökülmüştü de, Tanrı olduğunu sandığı bir taş parçasını kollarında sıkıyordu. Güneş, kıllarla örülü bir torba gibi kapkara olmuştu, ay ise kan kırmızıydı. Gökyüzünün yıldızları yeryüzüne düşmeye başlamışlardı; sert bir rüzgârda, yaban inciri de meyvalarını böyle sağa sola serperdi. Gökyüzünün karanlıkları yırtıldı, ellerinde yedi boruyla yedi melek göründü. İlk melek borusunu çaldı, kanla karışık ateşten bir dolu yeryüzüne yağdı. Yıldızların ve yeryüzünün üçte biri ve tüm yeşillikler yandı.

İkinci melek borusunu çaldı, ateşten bir dağ denize düştü, denizin üçte biri kana dönüştü.

Balıkların üçte biri öldü, gemilerin üçte biri battı.

Üçüncü melek borusunu çaldı, ateşten bir ışık yeryüzüne düştü, nehirlerin ve kaynakların üçte biri kurudu.

Dördüncü melek borusunu öttürdü, güneşin, ayın ve yıldızların üçte biri karardı.

Beşinci melek borusunu çaldı, dipsiz kuyu açıldı ve kuyudan bir duman yükseldi. Bu dumandan, kuyrukları zehir dolu, akrebi andıran çekirge sürüleri çıktı ve geri kalan canlıları soktu.

Çekirgeler savaşa hazır atları andırıyorlardı, yüzleri insan yüzü, yeleleri kadın saçı, dişleri aslan dişinin eşiydi. Sesleri de, savaşa koşan atların kişnemelerini andırıyordu.

Bir çekirge, kucakladığı koca kayanın ardına gizlenen Peder Yannaros'u buldu. Üstüne saldırdı, yaşlı adam büyük bir çığlık atıp uykusunda kendinden geçti. Ayıldığında melek de kaybolmuştu çekirgeler de. Ve peder Yannaros, kendini yıkık bir büyük şehirde buldu. Evlerin dumanı tütüyor, ortalık leş kokuyor, aç köpeklerle kediler yıkıntılar arasında koşuşuyordu. Peder Yannaros bir kavşakta dikilmiş, kendi kendine delirip delirmediğini soruyordu sanki. Ara sıra, şarapla kafayı tütsülemiş sarhoşlar gibi, sallanarak bir adam geçiyordu önünden. Gövdesi insan gövdesiydi ama yüzü, paralanmış, çamur içinde, ağız yerine upuzun kanlı hortumuyla bir canavar yüzüydü. Kavşağa zincirlenen Peder Yannaros, dilenciler gibi el açıyor: «Yalvarırım sana bayım, diyordu, delirdim mi ben, söy-

lesene» —Ne cevap vereyim, diyordu yaya hiç durmadan. Benim delirip delirmediğimi sen söyleyebilir misin? Hiç bilmiyorum.» Bir kahkaha atıp hortumunu oynatıyor, yoluna gidiyordu. Peder Yannaros, eli açık, kavşağında hareketsiz duruyor, sorguya çekebileceği ikinci bir yayanın geçmesini korkuyla bekliyordu.

— Peder Yannaros! Hey Peder Yannaros! Hey, Peder Yannaros!

Birden, uykusunda çağırıldığını duydu. Sıçrayarak uyanıp çevresine bakındı, kapıya koştu, avluya fırladı, görünürde kimse yoktu. «Tanrı bana acıdı, diye düşündü. Sırlarını keşfetmek üzereyken uyanmam için bana seslendi.»

Kiliseye döndü. İsa ikonasının önünde durup yer küreyi tutan uzun parmakları öpmek için ayaklarının ucunda yükseldi.

— Efendimiz, diye yalvardı, insanlara acı. Düşümün gerçekleşmesine izin verme. Bize barışı ver Efendimiz, başka istediğimiz yok. Ne mal, ne rahat, ne şeref, ne ün, sadece barış. Geri kalanlar için, nasıl istersen öyle yap.

Kemerini sıktı, İsa'ya baktı

— Yapacak çok şeyimiz var Efendimiz, dedi Kastello'nun kaderi bugün belli olacak, bu en güç saatte bizleri yalnız bırakma. Yumuşatmak için komutanın yüreğine eğil. Bu akşam partizanlar aşağı inecekler; onlara da eğil. Kardeşleri olduğumuzu anlamaları için gözlerini aç. İnsanoğlunun yüreği kurttan bu yumaktır. Bu yumağa da üfle Efendimiz, üfle de hepsini birer kelebek yap.

Kapıya doğru yürüdü; eşiğe vardığında dönüp yine ikonaya baktı.

— Bizle oynama, dedi. Hepimiz insanız, fazlasına dayanamıyabiliriz.

Dışarda güneş gözlerini kamaştırdı, bakışı avludaki mezarlar üzerinde gezindi. Kendi mezarına yaklaştı.

— Bekle, dedi elini sallıyarak, Tanrı'nın beni dünyaya getirirken yüklediği görevi bitirmeliyim önce. Acele etme.

Mezarın çevresinde, taşların arasından hep serseri otlar fışkırmıştı. İlkbahar kokuyordu. İlk kelebekler mezarlarından çıkmış, ılık havada henüz beceriksiz kanatlarını deniyorlardı. Yeşilsarı bir böcek, gürültüyle duvarlara tosluyordu.

— Tanrım, bizlere acı, dedi Peder Yannaros. Güneş iyiden iyiye yükseldi, yanılmıyorsam uyudum da; komşu köylerin halkı neredeyse gelir. Çanı çalmam gerek!

Güçlükle yerinden kalktı. Birden büyük bir acı bütün gövdesini dolaştı, rahatsızlanacağını sandı. Kilise avlusu dönmeye başladı. Sonunda başdönmesi durdu.

Elinin tersiyle vücudunu dostça okşayıp

— Cesaret ihtiyar katır, diye mırıldandı. Bir uçurumun kıyısında yürüyorsun, ayağını sürçmenin sırası değil.

«Zorlu bir gün olacak, diye düşündü, sonuna kadar dayanabilsem bari.»

İki geniş adımda çan çalmaya yarayan halata yetişti, aceleci, inatçı bir şekilde çan çalmaya koyuldu. Sanki bu çan onun ağzıydı da, du-

varlarındaki melekler ve iblisler, mezar dolu avlusuyla kilise gerçek gövdesiydi.

İyice yukarda, kafatasının kubbesi altında, yaradanın elleri arasında çığlıklar atan yarasa ruhunu hissediyordu.

Ilık ve güzel kokulu boşlukta çanın tok sesinden tunç ve gümüş yankılanıyordu; Türk olmadıkça, herkes, bugünün kutsal cumartesi olduğunu anlardı. Taze otlardan tacıyla bir Tanrı, paskalya kokusu içinde gökyüzüne yükseliyordu.

Zaman zaman Peder Yannaros elini alnına siper edip uzaklara bakıyor, çevre köylerden geleceklerin görünüp görünmediklerini anlamaya çalışıyordu.

Yüzü, zaman zaman dirilişin ışığını yansıtır gibiydi; sonra birden kararıveriyordu yine. Kulakları, sabaha karşı köye dönmek üzere kamplarından ayrıldığı partizanların kahkahalarıyla çınlıyordu halâ. Kendisiyle alay eden dağı duyar gibiydi.

Peder Yannaros ürperdi. Yüreğinde soğuk bir rüzgâr esti.

«Bu adamların Tanrısı yok, diye düşündü, kimseden korkmuyorlar, hiç bir şeye saygıları yok. Kuşkusuz, verdikleri sözü çiğneyecekler.»

İhtiyar adam, kurtları ağıla soktuğu için titriyordu şimdi.

Birden üzerine yorgunluk çöktü. Halatı bıraktı, çanın sesi kesildi. Kulak kabarttı, köy kapılarının vuruluşunu, bir sürü sesin yaklaşmasını dinledi. Sonra taş sıraya çöktü, alnını kurula-

dı. Bir ayak sesi duyuldu, kilise kapısının önünde bir adam durdu.

İhtiyar papaz başını kaldırdı. Kısa boylu, tombul yanaklı, uzun yağlı saçlı, şişman bir adam eşikte duruyordu.

— Sen misin Kiryakos? dedi Peder Yannaros. Gir içeri; sana ihtiyacım var.

— Emredersin Muhterem Peder, dedi beriki eşikten kıpırdamadan. Benim de sana bir haberim var.

— Kimden?

— Komutandan. Gidip kendisiyle görüşmeni istiyor.

— Meşgul olduğumu söyle ona. Hem Tanrı'ya hem de Mammon'a (*) hizmet etmediğimi anlat; ben yalnız Tanrı'nın hizmetindeyim.

— Özür dilerim Muhterem Peder, ama bunları komutana söylemeye asla cesaret edemem. Bana acı da onunla görüşmeye git.

— Efendim işaret eder de her şeyin hazır olduğunu bildirirse giderim. Ancak o zaman gidebilirim, söyle komutana. Zavallı Kiryakos, bu kadar korkuyorsan asla papaz olamazsın. Bir papaz insanlardan çekinmez.

Kiryakos içini çekti

— Ben Tanrı kadar insanlardan da korkuyorum, dedi. Ne yapayım?

Peder Yannaros, bu pörsük ve bön adama acıdı birden.

— Gel yanıma, dedi, yere kapan.

Kiryakos anladı ve titremeye başladı.

(*) Mammon: Eski Suriye dilinden alınmıştır. İncil'de Talihi belirtmek için kullanılır.

Dizçöktü, başını eğdi.

Peder Yannaros, sıcak, ağır iki koca elini başına koydu. Bir süre hareketsiz ellerini Kiryakosun üstünde tuttu, gözlerini gökyüzüne kaldırdı :

— Ulu Tanrım, diye mırıldandı, şu boş tulumun üstüne in de onu gücünle doldur. Karıncaya, sivrisineğe, solucana güç veren sen, kullarından Kiryakos'a da güç ver. Tanrım, Kastello'nun tellâlı Kiryakos'a da güç ver.

Peder Yannaros ellerini çekti.

— Kalk, dedi.

Ama Kiryakos yerinden kımıldamadı.

— Biraz daha Muhterem Peder, diye yalvardı, biraz daha.

Peder Yannaros, avuçlarını Kiryakos'un eğik başına koydu. Uzun süre tuttu.

— Ne hissediyorsun Kiryakos? diye sordu tatlılıkla.

Kiryakos hiç cevap vermedi. İhtiyarın ellerinden tatlı bir sıcaklığın, iç rahatlatan bir ırmağın indiğini hissediyordu, neydi bu? Ateş mi, sevinç mi, yoksa güç mü? Bilmiyordu ama, gövdesinin bununla dolduğunu seziyordu.

Peder Yannaros'un elini tuttu ve öptü. Yüzü ışıl ışıldı. Yerinden kalktı.

— Gidiyorum, dedi.

Peder Yannaros, şaşkın şaşkın Kiryakos'a baktı.

— Nereye gidiyorsun?

— Hem Tanrı hem de Mammon hesabına çalışamıyacağını, yalnız Tanrı'nın hizmetinde ol-

duğunu, Tanrı emrettiğinde kendisiyle görüşmeye gideceğini komutana söylemeye.

Yaşlı adam, mutlulukla elini kaldırdı.

— Tanrı yardımcın olsun, dedi. Şimdi anladın mı?

— Anladım, Muhterem Peder.

— Ne anladın?

— Boş bir tulum olduğumu. Şimdi doluyum, ayakta durabiliyorum.

Peder Yannaros, aceleci ve sağlam adımlarla kışlaya doğru giden Kiryakos'a bakıyordu. Birden, onu izlerken öfkelendiğini hissetti.

— Sefil insanoğlu! dedi yüksek sesle. Dağları devirecek, mucizeler yaratacak güçtesin, bunun yerine pislik, tembellik, cehalet içinde sürünüyorsun! Tanrı içinde, onu taşıyorsun da haberin yok. Ancak ölümünde keşfediyorsun onu, tabii çok geç oluyor. Bunu bilen bizler kolları sıvıyor, sesimizi yükseltiyoruz. Belki eninde sonunda sesimizi duyurabileceğiz.

Yeniden çan çalmaya koyuldu.

— Ne oldu bu papaza, birden çan çalmaya başlaması neden? diye soruyordu köylüler kendi kendilerine. Katır kadar inatçı Peder, İsa'yı diriltmeye mi karar verdi yoksa?

Kapılar açılıyor, adamların arkalarında başörtülü ihtiyar kadınlarla evlerinden dışarı fırladıkları görülüyordu.

— Aklından yine ne geçti kimbilir, gidip bir bakalım!

Elindeki koca çekici bırakmadan kilise kapısının eşiğinde ilk görünen demirci Andrea oldu.

Çanın halatına yapışıp:

— Bana bırak Muhterem Peder, dedi, sen yorgunsun.

— Sağol Andrea, dedi Peder Yannaros. Bugün büyük bir gün. Çok işimiz var.

— İsa'yı dirilteceğiz demek, Muhterem Peder?

Peder Yannaros, Andrea'nın sırtını dorstça okşadı.

— Önce insanoğlundan başlıyalım. Acele etme, sıra Tanrı'ya da gelir.

Bu demirciyi sever, güç anlarında hep yanına çağırırdı. Küfürbazdı Andrea, kaba sabaydı, ama altın gibi bir yüreği vardı. Selânik'te, demir-çelik sanayiinde çalıştığı sıra bir yahudiyle tanışmış, adam Andrea'yı, aç ve ezik biri olduğuna inandırmıştı. Derken Andrea, kendisi gibi bu işin henüz başındakilerle birlik olmuştu. Önceleri mahzenlerde toplanıyorlardı, sonra açıkhava toplantıları düzenlemeye koyuldular. Kafaları birtakım parolalarla dolu, yahudiyi sırtlarında taşıyarak sokaklardan geçiyor, taş ya da çekiçle vitrin camlarını indiriyorlardı. Polis hepsi ni tutukladı; hapse atıldılar, sonra salıverildiler; gösterilere yeniden başladılar. Öyle ki, sonunda Andrea bıktı. Toplumsal adaletin çok yavaş geldiğini, zenginlerin tıkınmaya, yoksulların boyun eğmeye, kadınların boyanıp, papazların büyük alanlarda askerlerin yanı sıra koca göbeklerini göstermeye devam ettiklerini gördü. Cezaevleri yine namuslu kişilerle doluydu, sokaklarsa haydutlarla, dünya değişmiyordu. Bu nedenle Andrea

köyüne döndü. Bir demirci dükkânı açıp iş sahibi olmaya karar vermişti.

Ama geçmişi, insanoğlunun yakasını kolay kolay bırakmaz. Öğretmenle dostluk kurdu, çok sevdiği görüşleri yeniden buldu, rahatını yitirdi; dünya yine istediği gibi gelmiyordu demirciye, yine onu değiştirmeyi arzuluyordu. Bir gün Peder Yannaros'a rasladı: «Tanrı'yı tanımıyorum ama, dedi, kendimi biliyorum. Yontulmamış, kalın kafalı, katı yürekli bir demirciyim. Yine de dünyayı ben yaratmış olsaydım bugünkünden çok daha iyi yaratırdım.»

Papaz gülümsedi: «Andrea, dedi, dünya her gün yeniden yaratılır, yenilenir. Umutsuzluğa kapılma. Kimbilir, belki Tanrı bir sabah seni çağırır da kafandaki dünyayı kendisi için yaratmanı ister?»

Birlikte gülmeye koyuldular, o günden sonra da dost oldular.

Demirci, nasırlı koca elleriyle halata yapıştı ve çanı hızla çalmaya koyuldu.

— Ölüleri bile uyandıracağım, diyordu gülerek. Bugün büyük gün, herkese ihtiyacımız var, ölülere bile.

Papaza kurnaz kurnaz göz kırptı:

— Bir şeyler sezinliyorum Muhterem Peder, dedi. Dün gece gözüme uyku girmedi, tarlalarda dolaşmaya çıktım. Derken dağ yolunda bir şey gördüm: Gördüğüm bir cüppe miydi, yoksa bir eteklik mi, pek iyi seçemedim doğrusu.

— Cüppeydi, dedi papaz. Cüppenin içinde de, köyün kaderini taşıyan bir ihtiyar vardı.

— Sonra..., dedi demirci tutuk bir sesle,

sonra... sözkonusu kişiyle anlaştın mı? Bir anlaşmaya varabildin mi?

— Evet, bir anlaşmaya varabildim.

Demirci halatı bıraktı, sesini alçaltarak:

— Öyleyse bıçağa iş düşüyor Muhterem Peder, dedi ve gözleri parıldadı.

— Barışa iş düşüyor Andrea. Bıçağını kınına sok.

— Şu işe bak, halâ barışa inanıyor musun Muhterem Peder? Halâ anlıyamadın mı? Bize gerekli olan kılıçtır.

— Sevgi de bir kılıçtır Andrea. İsa'nın elinde sevgiden başka şey olmadı. Ama yalnız sevgiyle bütün dünyayı büyüledi!

— İsa eninde sonunda başarırdı, elinde bir saz ya da bir horoz tüyü bile bulunsa yapardı o işi. Ama biz... Tanrıya göre bir ölçü var ki, bize hiç uymuyor.

— İsa içimizde Andrea, Tanrı'nın ölçüsü de aynı zamanda bizim ölçümüz. İnsanoğlunu küçük görme. Öğretmen senin dostun değil mi? Git bir gün bul onu, sana anlatır. Yalnız İsa'ya başka bir ad veriyor. Son günlerde gördün mü onu? Ne durumda?

— Ne durumda olsun Muhterem Peder? Ruhunu dişleri arasına kıstırmış, ölümle savaşıyor. Yine de umutsuzluğa kapılmıyor. Benim düşüncem büyük, diyor, ölemem ben. Bu görüş onu hayatta tutuyor.

— Beni de ayakta tutan aynı şey. Bütün dünyayı ölümden koruyan da aynı şey, Öğretmenin hakkı var, ona benden de selâm götür.

Sonra sesini alçalttı, ağzı açık, mutlulukla

kendisini dinleyen Andrea'ya bir takım şeyler söyledi.

— Peki, dedi demirci, anlaştık. Tanrı'ya şükürler olsun; sonunda aklı başında iş görmeyi kabul ettin. Ama sıra bıçağa kalırsa üzerine düşeni yapar Muhterem Peder, bunu da bil. Yeryüzünün budanmaya büyük ölçüde ihtiyacı var.

— Haklısın evlâdım. Dünya bir ağaçtır, zaman gelir kısır dallar çok güçlenir ve boş yere özsuyu emmeye koyulurlar. Ama bırakalım budama işini Tanrı'ya.

Peder Yannaros, insanoğlunun Tanrı'nın eli olduğunu ve Tanrı'nın onu ağaç budamakla görevlendireceğini iyi biliyordu. Yine de, demirciyi kışkırtmamak için bunu söylemekten kaçındı.

Aralarında fısıldaştıkları sıra, köylüler de sokaklara dökülmüş, kilise avlusu dolmaya başlamıştı.

Köy ileri gelenleri, başlarında kürklü yüksek başlıkları, amber tespihleri, arkalarında oğulları ve uşaklarıyla gelmişlerdi. Köylü çoğunluğunda korkulu bir yüz, çökük yanaklar, tilkilerinkini andıran kaçak bakışlar vardı; genellikle yalınayaktılar, birkaçı ayağına delik pabuçlar geçirmişti, hepsi partal giysiler içindeydi. Siyah başörtülü birkaç ihtiyar kadın, ölüm duaları mırıldanıyorlardı. Uzaklardan gelen bir inilti, kuru dalların rüzgârda gıcırdamasını andıran bir uğultu yükseliyordu kalabalıktan.

Korkudan aklını oynatan iki yaşlı adamla üç kadın, tiz kahkahalar atıp diğerlerinin ardında sağa sola koşuyorlardı. Aralarında, saçlarını bir kurdeleyle bağlayan Mandras'ın yaşlı hizmetçi-

si Polikseni de vardı. Onu gören amansız patronu, kaşlarını çatarak uzaklaştırdı.

Güneş doruğuna yaklaşıyor, yağmuru haber verircesine yakıyordu. İyice ısınan taşlar tütmeye başladı. Birden, dağın yamaçlarından, yürüyen bir kalabalığın çıkardığı sesi andıran gürültü geldi; aceleci adımlar taşları yuvarlıyor, köpekler havlıyor, çığlıklar ve yakınmaların karıştığı haykırışlar yükseliyordu.

Peder Yannaros kapının eşiğine koştu. Kilise bayrakları taşıyan civar köylerin adamlarıyla kadınları, yığın halinde dağdan iniyorlardı.

Ters yönden gelen başka topluluklar da onlara katıldı; kalabalık büyüdü ve Kastello'ya yöneldi. Başta beş yaslı ana yürüyordu. Çan sesini duyunca matem şarkıları okumaya başladılar.

Yaşlı Krustallenya atkısını omuzlarına indirdi, zaman zaman incelen sesiyle dua okumaya koyuldu.

Derken yakınındaki patikada yürüyen bir başkası, göğsünü yumruklayarak nöbeti devraldı. Böylece bütün kadınlar, sırayla oğullarının ardından gözyaşı döküyor, anaların yası birinden diğerine geçiyor, tekrarlanıp devam ettiriliyor, hiç durmuyordu.

Ufukta yükselen kara bulutlar gökkubbeyi sarmaya başladı. Güneş kayboldu, yeryüzü karardı; dehşete düşen köylüler adımlarını sıklaştırdılar.

ON YEDİ

KİLİSENİN eşiğinde duran Peder Yannaros, yüreği çarparak müminlerin yaklaşmasını izliyordu.

«Sonunda geldi bu mutlu saat, diye düşünüyordu, yeryüzünü yargılayacak saat çaldı!»

Bayrakların ardında, baltalarını, kazmalarını, oraklarını, yabalarını ve bellerini sırtlayan adamlar seçiliyordu. Sessiz, iki büklüm yürüyorlardı. Güneş henüz doruktaydı. Tepelerde zorlu bir rüz-

gâr esmiş olmalıydı ki bulutlar dağılmıştı ve dağlar güneş ışığında pırıl pırıldı.

Bu yeni kalabalığın çektiği kargalar, gagalarını taşlar üzerinde bilemek için konuyorlardı. Küçücük, zeki kafalarıyla: «Yeni leşler çıkabilir», diye düşünüyorlardı. Çünkü insanların kutsal savaş adını verdiği şeye kargalar esaslı bir şölen diyorlardı; bizim yiğit dediğimize de kargalar rosto.

Kalabalık Kastello'ya varıyordu, Peder Yannaros kollarını açarak karşıladı bu kalabalığı.

— Tanrı'nın evine hoş geldiniz evlâtlarım, dedi .İşte emin bir barınak, ele geçmez bir sığınak, gelin Kurtarıcının kanatları altına sığının. Bir şeyden korkunuz olmasın: Bugün hristiyanlığın çektiği acılar son bulacak.

Avlu dolup taşıyor, köylüler sokağa yayılıyor, gürültü artıyordu; birkaç yaslı kadın alçak sesle dua okumaya koyuldu. Mandras, çevresinde oğulları, köy ileri gelenlerinden Hacı Stamatis ve Tasos Babayla geldi papazın önünde durdu. Arkalarında halk yığını, ağzı açık bekliyordu.

Herkes Peder Yannaros'a bakıyordu. Güneş tepeden dik başların üstüne düşüyor, yuvalarından uğramış gözleri, çökük yanakları, kırışık boyunları daha da belirginleştiriyordu. Ağlamaktan gözleri şişen bir ihtiyar uzun sopasını kaldırdı:

— Konuşsana Peder Yannaros, diye bağırdı. Bizi neden buraya topladın? Söyleyeceğin varsa söyle. Uçurumun dibini bulduk. Neyimiz var neyimiz yoksa yedik, bitirdik; ağlamaktan gözlerimizdeki tüm yaşları tükettik. Yine de bu-

radayım, konuşuyorum, lânet olasıca sözler insanoğlunun acılarını belirtmeye yetmiyor.

Sesi kesildi; utandı ve kukuletasiyle yüzünü gizledi. Yaşlı bir kadın yemenisini çözdü, beyaz saçlarını omuzlarına yaydı. Göğsünü yumruklamak için elini kaldırdı, yakınmaya başlamak üzereydi ki yanında duran dokumacı Stilyanos kolunu tuttu.

— Senin iniltilerine ihtiyacımız yok Mariora Teyze, dedi; göğsünü yumruklama, Tanrı'ya ver güvenini.

Acısını dile getirmek isteyişine engel olununca öfkelenen yaşlı kadın:

— Dayanamıyorum Stilyanos, diye haykırdı: Dayanamıyorum. Tanrı nerede? Kastello'yu düzene koymak için geleceğini söylüyorsun. Hemen istiyorum gelmesini, şimdi. Tanrı yardımımıza koşmazsa, onunla ne ilgim olabilir Stilyanos?

Heyecan içinde kışladan dönen Kiryakos atılıp kadının sözünü kesti:

— Peder Yannaros, Tanrı'nın Kastello'daki temsilcisidir. Susun, Peder Yannaros konuşacak, onun ağzından da Tanrı. Biraz sabret Mariora Teyze.

Az ötede duran Thanasis Amca sinirlenmeye başlamıştı. Güçsüz, temiz pak, seyrek sakallı, köydeki hastalara bakan bu ihtiyar geniş yenlerini savuruyor, korkuyla bakışlarını papaza dikmiş haykırıyordu:

— İki iblis Yunanistan'ı paylaşmış, biliyorum ben, iki uğursuz iblis. Biri kızıl, öteki kara, ama ikisi de Yunanlı değil. Birini kovmak için

diğerine kapıyı açmayı kafana koymadınsa Tanrı beni utandırsın Peder Yannaros. Peki, açık kapıdan gireni nasıl kovacağız sonra, onu da söyler misin? Neyle kovacağız? Ne zaman köyümüzün efendisi olacağız? Hiç Yunanlı kalmadı mı ki, veriyoruz Yunanistan'ı?

— Susun! Susun! diye bağırdı birkaç kişi. Papaz konuşacak.

Peder Yannaros haç çıkardı, kilise kapısının yanındaki taş sıranın üstüne çıktı.

— Sakin olun evlâtlarım, diye bağırdı, sakin olun! Çok uzaktan geliyorum. Dağın tepesinden değil, Tanrı'nın oturduğu tepeden. Size çok büyük bir haberim var, beni dinleyin. Size seslenen ben değilim, Tanrı'nın ta kendisi. Kilisenin taşlarına kapanmış, bize acıması için Tanrı'ya sesleniyordum. Ağlıyor, yalvarıyordum. Bir an duyduğum acı yolumu şaşırttı, sesimi yükselttim. Ben, küçük solucan, Tanrı'ya gözdağı verdim. Tanrı bana acıdı, tepemde bir ses duydum: «Gel!» diyordu bu ses bana. «— Nereye geleyim Ulu Tanrım. —İzlerimden yürü, sana yol göstereceğim.» Önümde yürüdü, bir köpek gibi peşinden gittim. Dağ yolunu tuttu, ben de ardından. Partizanların kampına vardık... Bağırmayın, yumruğunu kaldırma Mandras. Hey, oradakiler, kapıdan kaçmaya yeltenmeyin. Tanrı konuşuyor sizinle, ona saygı gösterin. Ben onun ağzıyım, ama ses onun sesi. Dinleyin!

«Partizanların kampına vardık, o durdu. Ağzını açtı, benden başka söylediğini duyan yoktu. Bana bir şeyler fıslıyor, ben sözlerini tekrarlayıp partizanlarla konuşuyordum.

Peder Yannaros bir an sustu, yeniyle alnında biriken terleri sildi. Yanıyordu. Konuştukça, ilk kez anlıyordu gerçeği söylediğini. Her şey gerçekten böyle olmuştu. Alevlerle çevrelendiğini hissediyor, ama bunların alev değil Tanrı olduğunu biliyordu.

— Sonra? dedi Mandras Baba sabırsızlıkla. Bir kerecik boş lâfı bırak. Bizi yoruyorsun. Kızıl Takkelilerle konuşup ne karara vardın? Ne gibi anlaşmalar yaptın? Senden korkuyorum Peder Yannaros, kolayca alev alırsın, köyümüzü yakmıyasın!

Dört bir yandan bir takım sesler

— Köyü yakma Peder Yannaros! diye haykırdılar. Köyü yakma sakın!

Kalabalığın içinde fırtına havası esiyordu, deniz gibi kabardı.

Peder Yannaros kollarını salladı, kalabalık duruldu, ihtiyar papazın sesi yeniden duyuldu:

— Çocuklarım, halkın uçurum kenarına vardığı ana şükürler olsun! Birden önünde açılıveren boşluğu gördü, Tanrı'nın giysisine yapıştı, işte kurtuluş bundan geliyor!

— Lâflar, hep bir takım lâflar! diye haykırdı Mandras. Açık konuş: Dağın tepesinde, hain oğlunla ne dümenler çevirdin? Gidin komutanı çağırın! Hapı yuttuk. Beni dinle Peder Yannaros: Kastello'nun anahtarlarını teslim etmeyi düşünüyorsan vay haline! Duyuyor musunuz? Siz Kastello'lular ve siz diğer köylerden gelenler, beni duyuyor musunuz? Söyleyeceklerim bunlardı. Onu dinlediniz, beni de dinlediniz, seçim yapmak sizlere düşüyor.

— Mandras Babanın hakkı var!

— Peder Yannaros haklı!

Herkes aynı anda bağırıyordu. Peder Yannaros kollarını sallıyor, bacaklarını savuruyor, sanki sıranın üzerinde raksediyordu. Çevresinde, bir fırın gibi yakan Tanrı'yı hissediyordu. Artık neden korkabilirdi? Ruhu, içinde bütün gücüyle hoplayıp zıplıyordu.

— Çocuklarım! diye bağırdı, korkuyu yaşadık, acının altında iki büklüm olduk, ayağa kalkalım! Kasabın satırına boyun eğen bir koyun sürüsü müyüz? Hep birlikte ayaklanalım! Tanrı'nın size söylememi emrettiği şey bu: Ayaklanın!

İyice yanına yaklaşan ve ağzı açık, gözleri parlıyarak kendisini dinleyen Kiryakos'a döndü:

— Kiryakos oğlum, dedi, kutsal eşyaların durduğu yere git. Kutsal Masanın üstündeki İncili bana getir. O da bizlerle gelecek.

Çekicini başının üstünde sallıyan demirci:

— Hepimiz ayaktayız! diye bağırdı. İleri arkadaşlar!

Ama Mandras Baba, kalabalığı yararak kapıya doğru yürüdü.

— Bütün müminler benimle gelsin, diye haykırdı. Duyduklarımızı gidip komutana anlatalım. Peder Yannaros bize tuzak kurmaya kalktı.

Ardında köyün diğer zenginleri, oğulları ve uşaklarıyla avlu kapısına vardı. Kimden yana çıkacağını bilmeyen, kaynaşma halindeki kalabalığa dönüp:

— İsa'ya inanıyorsanız kardeşlerim, diye

bağırdı, hiç bir asi bu köyün yollarına ayak basamaz! Sana gelince Peder Yannaros, ayağını tetik al, hesaplaşacağız!

Peşinde yakınları, hızlı adımlarla kışla yönünde kayboldu. Peder Yannaros, kalabalığı kucaklamak istercesine kolunu uzattı. Sakalına ve dağınık saçlarına güneş vuruyor, kafasından dumanlar yükseliyordu.

— Çocuklarım, İsa'ya inanıyorsanız burada kalın ve beni dinleyin! diye bağırdı. Partizanların bu akşam Kastello'yu almaya kararlı olduklarını biliyorum, bu kutsal cumartesi akşamı. Taş üstünde taş kalmıyacak. Önümüzde yalnız barış yolu kalıyor. Dağdaki yoldaşlar aşağı inecekler. Kimsenin kılına dokunmayacaklar. Hayatlarımıza, şerefimize ve mallarımıza saygı göstereceklerine söz verdiler. Birlikte, kardeşçe Kurtarıcının dirilişini kutlayacağız. Tanrı adına şükürler olsun evlâtlarım! Barış yolunu Kastello açacak, kimbilir, Tanrı'nın niyeti kestirilemez ama belki bütün Yunanistan'ın kurtuluşu bizim basit köyümüzden çıkacak.

Gözlerini kalabalıkta gezdirdi. Cüppesinin kıvrımları, çevresinde, kanatlar gibi ürperiyordu.

— Evlâtlarım, sizinle konuştuğum şu dakika Tanrı sevinç içinde, yanımda duruyor! Kimse onu görmüyor ama ben görüyorum, ben onun papazı. Güvenin; kızıl ve kara iblis arasında, ikisinden de uzakta, Tanrı bize bir yol açıyor, bize işaret ediyor, gelin!

Kalabalıkta bir ürperti dolaştı. Beş yaslı ka-

dın, papazın sağında bir ışık, bembeyaz bir giysi, pırıl pırıl iki göz seçebiliyorlardı.

Aynı anda korkunç bir çığlık duyuldu, rengi atan, deli deli bakan ve kendinden geçen Kiryakos:

— Kardeşler! diye haykırdı soluk soluğa! Meryem Ana ağlıyor!

Kalabalık kükredi, ileri atıldı, Kiryakos'u çevirdi, duvara yapıştırdı. Köpürüyordu.

— Ne diyorsun Kiryakos? diye haykırıyordu. Anlat: Onu gördün mü?

— Ağlıyor, gördüm! İncil'in gümüş kabını almaya gitmiştim. Koro yerinin önünden geçerken başımı kaldırdım... Meryem Ana'yı selâmlamak için başımı kaldırdım, bir de ne göreyim? Meryem Ana'nın gözlerinden iki iri damla yaş akıyordu. Ağlıyor, ağlıyor. Gelin bakın, boğacaksınız beni, gelin bakın!

Peder Yannaros, Kiryakos'u dinlemek için sıradan yere atlamıştı. Kiliseye girmek üzere dirsekleriyle kalabalıkta kendine bir yol açtı. Kiryakos'un kör inançları olduğunu biliyordu, ama Meryem belki gerçekten bir mucize yapmış, köyünün tehlikede olduğunu hissedince gerçekten ağlamaya koyulmuştu.

— Yer açın, yer! diye bağırıyordu. Ne böğürüyorsunuz gözlerinizi devirip! Eninde sonunda Meryem de bir anadır, çocukları için acı çeker ve ağlar. Yer açın!

— Görmek istiyoruz! diye haykırıyordu köylüler. Görmek ve dokunmak istiyoruz.

İhtiyar Krusallenya siyah atkısını omuzlarına indirdi:

— Kutsal Ana, diye haykırdı isterik bir sesle, senin gibi ben de anayım. Serinlemek için gözyaşlarını içmek istiyorum!

Aynı anda da hafif bir çığlık atıp kendinden geçti. Arkadaşları Kira - Marigo, Kristina, Despina ve Zafiro onu yerden kaldırdılar, bir ağızdan haykırmaya koyuldular. Peder Yannaros kilisenin eşiğine varmıştı. Kollarını uzattı, kapının iki kanadına yapıştı.

— Durun! diye emretti. Kimse içeri girmiyecek. Her şeyi kıracaksınız, kilisenin sıralarını, şamdanlarını, **Epitafios'**u. Bekleyin burada, Meryem Ana'yı getiriyorum.

Ama kalabalık onu dinlemek istemiyordu.

— Mucize! Mucize! Mucizeyi görmek istiyoruz!

Peder Yannaros öfkeliydi:

— Ne mucizesi? diye haykırdı. Böyle bağırmayın, mucize değil bu. Meryem Ana, bizi açlık çekerken görüp de ağlamasa asıl o zaman mucize olurdu. Durun diyorum size, itmeyin. Hey Andrea, kalabalığı göğüsle, kimseyi içeri sokma.

Peder Yannaros, yüreği çarparak kiliseye girdi. İlk kez mucize görmüyordu, ama halâ alışamamıştı, dizleri titriyordu. Mucize görmektense karşısına bir aslanın dikilmesini bin kere yeğ tutardı. Çünkü mucizenin ardında Tanrı vardı. Mucize içinde Tanrı yeryüzüne inerdi, Peder Yannaros da onun korkunç soluğuna dayanamıyordu. Dizleri titriyerek ilerliyordu. Meryem Ana'yı göreceğim, diye düşünüyordu. İkonasından inip çinilerin üstünde, koronun önün-

de duruyor ve gözyaşı döküyor belki. Nasıl yanına yaklaşmalı, nasıl tutmalı, kutsal gövdesini nasıl kucaklayıp halkına götürmeli? Kutsal eşyanın durduğu yerin penceresinden iki-üç cılız ışık giriyordu içeri. Yaldızlı **Epitafios** tatlı tatlı parıldıyor, üstünü kaplayan kır çiçeklerinden hafif bir koku yükseliyordu. Peder Yannaros'un ardında, iklise avlusundaki kalabalık dalga dalga yükleniyor, Andrea'yı itip kiliseye dolmaya çalışıyordu. Kalabalıktan yükselen sesler, el yordamıyla, gözleri koro yerine dikili, durmadan ilerleyen Peder Yannaros'a cesaret veriyordu. Birden soluğunu tutup durdu: Bulunduğu yerde, masmavi bir şimşek karanlığı yırtıverdi. Peder Yannaros'un dizleri çözüldü, kupkuru dudakları güçlükle mırıldandı:

— İmdat Meryem Ana! Gözlerimi kör etme!

Ardından ekledi:

— Seni görmek, seni görmek ve sonra ışığı yitirmek!

Bölmelerden birine tutunmak için elini uzattı, vakit bulamadı. Homurdanan kalabalık Andrea'yı aşmış, kiliseye doluyordu. **Epitafios** parça parça oldu, İsa yerlere yuvarlandı. Kiryakos kaldırmak üzere eğildi ama, iki şamdandan biri üstüne düştü. Kafasından kan fışkırdı, yağlı saçları arasından aktı. Ama Kiryakos acı duymuyordu. Elini, koro yerine doğru uzatıp bağırdı:

— Bakın kardeşlerim, bakın, gözyaşı döküyor!

Bütün boyunlar uzanıyordu, bütün gözler

Meryem Ana'nın ağladığını gördü. Bunun üzerine kalabalık yere kapandı. Çiniler, koca dizlerin altında gümbürdedi. Birden ışık azaldı, gökgürültüsü duyuldu, bulutlar gökyüzünü kaplıyordu herhalde. Kilisenin alacakaranlığında köylü başları kafatasları gibi, etsiz, tüm kemik, yuvalarından fırlayan korkunç gözlerle parıldıyarak ortaya çıkıverdi.

Ağır bir sessizlik ortalığa çöktü. Yüreklerin çarptığı duyuluyordu. Sonra uğultu, belli belirsiz, yeniden başladı. Kimi ağlıyor, kimi isterik çığlıklar atarak yerlere yuvarlanıyor, kimi de başını kaldırıp bütün gücüyle duaya başlıyordu:

— Tanrım, halkını kurtar...

Yüzü ve boynu kana bulanan Kiryakos, delirmiş gibi, ağlayıp gülmeye koyuldu. Peder Yannaros ayakta durmuş, gözlerini iyice açarak bir şey söylemeden ikonaya bakıyordu. Yüreği sıkışmış, boğazı kurumuş, soluk alamaz olmuştu. Bir adım daha attı, değecek kadar yaklaştı Meryem Ana'ya. Ayaklarının ucunda yükselip öpmek için dudaklarını onun gözlerine yapıştırdı. Sonra hemen, umutsuzlukla geri çekildi: Dudaklarında en ufak bir ıslaklık hissetmemişti, «İnançtan yoksunum, diye düşündü, inançtan yoksunum, göremiyorum, hepsi görüyor ama ben, bir şey göremiyorum.»

Beş yaslı ana, başörtülerini çözüp ikonaya doğru atıldılar. Tiz çığlıklar atarak, koro yerinin önünde itişip kakıştılar. Hepsi de Meryem Ana'nın yanına bir an önce varmak istiyordu. İhtiyar Krustallenya, yumruklarını savurup haykırarak, di-

ğerlerinin önüne geçti, Meryem Ana'nın gözlerini kurulamak için başörtüsünü uzattı. Sonra gözyaşlarına bir düğüm atıp başörtüsünü göğsüne gizledi.

Meryem Ana'nın gözlerini silmek için mendilini uzatan ikinci ihtiyar da:

— Gözleri yeni yaşlarla doldu! diye bağırdı. Meryem Ana! Gözyaşların kurumak bilmiyor! Bağırmayın kadınlar, itip kakmayın, hepinize yetecek kadar gözyaşı var.

Sıcak dayanılmaz olmuştu, herkesin boynundan şakır şakır ter akıyor, kalabalığın itmesiyle yerinden oynayan ince oymalı koro yerinin parmaklığı gıcırdamaya başlıyordu. Peder Yannaros parmaklığın kırılmasından korktu, ikonayı indirmek için arkalıksız bir iskemleye çıktı.

— Evlâtlarım, diye bağırdı ikonayı havaya kaldırıp, saat çaldı; Tanrı adına yürüyelim!

Her yandan:

— En önde Meryem Ana yürüsün! diye bağırıldığı duyuluyordu. Bizi nereye götürürse götürsün, peşinden gideceğiz!

— Açılın evlâtlarım, açılın! diye bağırıyordu ağır ikonayı gücü yettiğince havaya kaldıran Peder Yannaros. Bırakın da geçeyim. Meryem Ana'nın beni sürüklediğini hissediyorum, acelesi var.

Aynı anda kışladan gelen boru sesini duyan ve korkuyla kutsal coşkunluktan uyanmaya başlayan birkaç ihtiyar:

— Nereye gidiyoruz? diye sordu.

Ağır ikonanın altında sendeleyen Peder Yannaros:

— Size yol gösteren ben değilim evlâtlarım, dedi. Size yol gösteren ben değilim, Meryem Ana beni sürüklüyor, yemin ederim hepinize! Peşimden gelin!

Kapıya çıktı. Güneş biraz alçalmıştı. Kara bulutlar yeniden gökyüzünü kaplamıştı, ılık bir yağmurun iri damlaları Meryem Ana'nın yüzüne çarptı Meryem Ananın gözleri artık, iyiden iyiye yaşlıydı. Peder Yannaros, ikonayı kapının bir kanadına dayadı ve Meryem Ana'nın gözlerini öpmek için eğildi. Dudakları ve sakalı ıslanıverdi Bunların yaş, yağmur tanesi, hatta düş olup olmadığını artık düşünmüyordu. Bir şey sormuyordu kendi kendine... İkonadan büyük bir gücün fışkırdığını, kollarına, dizlerine, göğsüne, tüm gövdesine yayıldığını hissediyordu. Olağanüstü bir güçtü bu! Taptaze bir alev!

— Tanrı beni bağışlasın, diye mırıldandı haç çıkararak, cüppemi açarsam uçabileceğimi hissediyorum! Bir kışla, bir komutan, askerler, partizanlar nedir ki? Hava!»

Meryem Ana'yı kollarına aldı, yüzünü kış laya doğru çevirdi.

Ardında kalabalık, gürültüyle ilerliyordu. İkona, ihtiyarın kollarında sarsılıyor, düşecek gibi oluyordu. Beş, altı genç koşup Peder Yannaros'un elinden aldılar ve öne fırladılar. Aslında Meryem Ana'yı havaya kaldırmıyorlardı. Meryem Anaydı onları havalandıran. Başka gençler öndekilere yetişip ikonayı yüklendiler. Sonra da koşarak ilerlediler. Ve Meryem Ana, su içinde, yarık yüzüyle gülümsüyor, kendisini havaya kaldırmak için itişip kakışan bu insan denizinin

dalgaları üzerinde bir gemi gibi yalpa vuruyordu.

Kapılar açılıyor, saçı başı dağınık kadınlar dışarı uğruyor, yaşlar içinde kalan Meryem Ana'nın yüzünü görünce haykırıyor, onlar da ağlamaya başlıyorlardı. Yeşil karınlı, incecik bacaklı, şiş çocuklar koltuk değneklerini takırdatarak koşuyor, kalabalığı izliyorlardı.

ON SEKİZ

TATLI bir nisan akşamıydı. Gökyüzü erimiş, kayalar, çalılıklar, toprak altınla sulanmıştı. Dağın eteği ağır ağır gölgelere dalıyordu. Sağanak geçmişti, henüz ıslak olan toprak kokuyor, bitkiler susuzluklarını gideriyorlardı.

Meryem Ana, kalabalığın kollarında parıldıyordu. Sanki tüm yitik ışık, altın tacına, çökük ve solgun yanaklarına sığınmıştı. Yanında

Peder Yannaros, cüppesini sıvamış koca pabuçlarını yere vurarak yürüyordu; ardında da, deniz gibi kalabalık homurdanıyordu.

Kışlaya varmadan az önce, kavşakta Peder Yannaros elini kaldırıp geri döndü. Savaş isteyen kafile durdu.

— Sesimi dinleyin, dedi Peder Yannaros, barışmak için geldik, savaşmak için değil. Dökülen kan yeter, ellerinizi temiz tutun. Reisimiz, arkasından koca kılıcı sarkan, önünde iki, üç sırması bulunan sıradan bir komutan değil. Meryem Ana'nın ta kendisi. Bağırmak için kaldırıyorum ellerimi: Meryem Ana, yüreklerimizi sevgi ve kardeşlikle doldur! Aynı şeyi karşımızdakilerin yüreklerine de doldur, bütün dünyanın yüreğine! Çarmıha gerilen oğlun adına!

Vahşi bir çığlık bu söylevi kesiverdi:

— Hainler, bolşevikler, göreceksiniz!..

Kemikli, bıyıklı, gözleri cinayetle dolu komutan deli gibi üstlerine geliyordu. Ardından askerlerle çavuş, onların arkasından da yakınlarıyla Mandras koşuyordu. Köyün diğer üç ileri geleni, Hacı, Stamatis ve Tasos Amca, kışla duvarına yapışmış, olup biteni uzaktan, titreyerek, gözleri yuvalarından uğramış izliyorlardı.

Komutan, kırbacını şaklatarak, iki sıçrayışta kalabalığa ulaştı. Ağzı köpürüyordu:

— Ne istiyorsunuz alçak sürüsü, nereye gidiyorsunuz böyle?

Kimse komutana cevap vermedi. Yalnız beş ihtiyar kadın, başörtülerini çıkarıp havada salladılar.

— Ne istiyorsunuz? diye haykırdı komutan

yeniden. Size soru sorulduğunda cevap verin. Ya sen, papaz, partizanların sesi, dilini mi yuttun?

Ürkütücü bir sessizlik oldu; yalnız yere bırakılan baltaların, kazmaların, orakların, yabaların şakırtısı duyuluyordu.

Komutan, bir an aklını oynatacağını sandı; ya bütün bu olup bitenler bir düş, bir kâbussa? Bin kara delikten bakan gözlerini üzerine dikip yaklaşan bu sarı kelleler okyanusu da neydi? Başını çevirdi, ardında diz çöken çavuşla askerleri gördü. Nişan almış, ateşe hazır bekliyorlardı. Yüreği yerine geldi.

— Ne acıyorsun onlara komutanım? diye haykırdı Mandras'ın sesi. Vurmak gerek. Gebert papazı, sözümü dinle, gebert papazı. Onun ardından herkes, bir avuç kuru yaprak gibi dağılıverecek. Yılanın başını ezmek gerek.

Peder Yannaros kalabalıktan çıktı:

— Sevgi, sevgi! diye bağırdı. Evlâdım, size kötülük etmeye gelmedik, barışı kutlamaya koştuk. Bize direnmeyin, sizlerle kardeş olmak istiyoruz! Meryem Ananın gözü önünde kan akıtmayın!

Soluk benizli, gözlüklü bir asker kışla kapısında göründü, şaşkınlık içinde kalakaldı. «Ne iğrenç bir sanat, diye düşündü, şu savaş ne iğrenç bir sanat.» Kapıdan çıkmaya yüreği elvermedi. Kocaman bahçeyi hatırladı, çok uzakta, dünyanın öbür ucundaki adasında, Zante'deki bahçeyi. Nisan ayıydı, ağaçlar çiçekleniyor, gitar çalarak aralarında geziniyordu... Birden ağaçlar, çiçekler, gitar, her şey kayboldu. Ça-

vuş, öfkeli bir sesle haykırıyordu:

— Hey Nionios, gözlüklü, aval aval bakıp durmanın sırası değil. Buraya gel, iş başına!

Başı açık, silâhsız, sadaka istercesine ellerini açıp komutana doğru yürüyen Peder Yannaros:

— Sevgi! diyordu. Sevgi.

Elini kaldıran komutan:

— Ateş! diye bağırdı.

Kurşunlar, ıslık çalarak kalabalığın üzerinden geçti; askerler, silâhsız insanların üzerine ateş etmeye utanmışlardı. Komutan çılgına döndü. Tabancasını kalabalığa boşaltıp:

— Hepsini parçalayın! diye kükredi.

Peder Yannaros'un yanı sıra, en önde yürüyen dokumacı Stilyanos kurşunu alnına yedi ve yere kapaklandı. Hayatı boyunca çok acı çekmiş, artık kurtulmuştu.

Tombul, kadınsı halli, yumuşacık elli ve peltek bir adamdı. Ölen karısı Lemonia köyün en güzel kızı ve en usta dokumacısıydı. Yalnız, Tanrı günahlarını bağışlasın, sevişmekten çok hoşlanır, çevrenin bütün horozları da peşinde dolaşırdı. Bir gün dokumacının dostu demirci, işin eni konu ileri gittiğini düşünerek

«Stilyanos, dedi, seninle alay ediyorlar. Buraların bütün tekeleri karının peşinde. Boşa karını! — Beni enayi mi sandın? diye cevap verdi dokumacı. Herkes onu istiyor, oysa yalnız benim karım, bir de bırakayım mı yani?» Ama bir sabah, şarkı söyleyip pencerenin önünde saçlarını tararken ölüverdi Lemonia. Onun ölümün-

den sonra da kocası dokuma tezgâhının başına geçti, satmak üzere sırtlayıp köylere götürdüğü yemenileri, çarşafları, gömlekleri dokumaya koyuldu. Tohum yüreğine nasıl düştü ve yeşerdi, bu ufak tefek gevşek adam günün birinde, dünyanın, eşitsizlik yüzünden yok olacağını nasıl anladı? Bunu hiç kimse öğrenemedi. Sorguya çekilse omuz silker: «Bilmem, derdi, kendiliğinden geliverdi. Kumaş dokurken düşüncelerin içine gömülürüm, yavaş yavaş bolşevik oldum.» Şimdi, alnına bir kurşun girmişti; yaptığı son gömlekleri tamamlayamıyacaktı.

— Kalabalığa ateş edin! diye haykırdı Rumelili çavuş da.

Genellikle kimsenin kötülüğünü istemiyen, iyi yürekli, sakin bir adamdı. Ama kan aktığını görünce, korkudan mı yoksa başka bir nedenden mi bilinmez, aklı başından gidiyor ve canavarlaşıyordu. «Şu savaş ne iğrenç bir sanat...» diye mırıldandı yine gözlüklü asker Nionios. Tüfeği ellerinde titriyordu. «Ben gitar için yaratılmışım, bu lânet olasıca tüfek için değil.» Ama diğer askerler kendilerinden geçmişlerdi. Peşlerinde, kışladan tüfek alan Mandras ve oğullarıyla, aldıkları emre uyup kalabalığa daldılar.

Kalabalıktan bir böğürtü yükseldi, beş altı gövde yere devrildi.

Tellâl Kiryakos: «Barış kardeşlerim!» diye bağırmak üzere ağzını açarken bir kurşun gırtlağını paraladı. Paskalya yortusu için giydiği beyaz gömleğine oluk oluk kan fışkırdı. Yaralılara gözyaşı döken bir sürü kadının üstüne, kollarını kavuşturarak devrildi. Ağzı kulaklarında,

yağlı saçları omuzlarına dökülen şişko bir adamdı. Papaz olmayı kafasına koymuş, saç uzatıyordu. Pisliğin saçı beslediğini de aklına soktuklarından, hiç başını yıkamazdı. Artık bu pislik boşa gidecekti.

Prastova köyünün orman korucusu Dimitri Kiryakos'un yere düştüğünü görünce danalar gibi böğürdü. Yeğen olurlardı, üstelik Kiryakos, papazlığı kabul edildiğinde Dimitri'yi yanına çömez alacağına söz vermişti. Orman koruculuğu yorucu bir işti, üstelik Dimitri'nin bacakları da hiç iyi değildi. Dostunu yitirmekle, hayatını düzene sokmak için her türlü umudu da yitirmiş oluyordu. Bu olay onu deliye çevirdi; tabancasını çıkardı, bir raslantı sonucu tam karşısına gelen Mandras'ın oğullarına doğru boşalttı. En gençleri Pavlis, of deme fırsatını bile bulamadan, kurşunu kalbine yedi. Gürültü çıkarmadan, yavaşça yere kaydı. Son günlerde, alnı beyaz benekli bir karakısrak almıştı kendine. Bir kıza âşıktı, Stamatis Babanın küçük yeğeni Hrisula'ya, atı ile hep evinin önünden geçip duruyordu. Hrisula'nın hoşuna gitmek için siyah, kıvırcık saçlarını iyice uzatıyordu. Tam da bu sabah, evinin önünden geçerken kız görünmüş, sokakta kimse olmadığından **Epitafios** için topladığı karanfillerden birini delikanlıya fırlatmıştı. Genç adam da karanfili havada yakalayıp kulağının ardına yerleştirmişti.

Karanfil hâlâ kulağının arkasındaydı ama, Pavlis, donuklaşan gözlerle yerde yatıyordu.

Hava kararmak üzereydi. Dağın tepesine sığınan gün ışığı gökyüzüne sıçradı ve kayboldu.

Alacakaranlıkta yalnız köylülerin vahşi gözleri parıldıyordu.

Peder Yannaros'un gözleri, yaşlardan çevresini görmez olmuştu. Yalvarıp yakararak bir askerlerden yana koşuyordu, bir köylülerden yana: «Kan dökmeyin! Ne olursunuz kan dökmeyin!» Ama iş bir kere çığırından çıkmıştı, kan kanı çekiyordu. Köylülerle askerler artık boğaz boğaza dövüşüyor, kadınlar bile düşmanlarına atmak için taş topluyorlardı.

Çenesine bir taş yiyip sakalı kanlanan Peder Yannaros'a nişan alan komutan:

— Ateş! diye bağırdı.

Ama ateş edecek zamanı bulamadı. Andrea üstüne çullandı, birlikte yere yuvarlandılar.

— Kasap! diye kükrüyordu demirci ağırlığıyla onu ezerek. Sıra kuzulara geldi. Seni boğazlayacağım.

Komutan, kurtulmak için bütün gücünü topladı ama Andrea gırtlağına yapışmış bıçağını kaldırıyordu. Tüyler ürpertici bir çığlık duyuldu, bir kadın kendini komutanın üstüne attı, gövdesiyle onu örttü. Saçlarında kırmızı bir kurdele vardı.

— Sofokli'm! Sofokli'm benim! diye hıçkırıyordu.

Hızını alamayan Andrea kolunu indirdi, bıçak şavallı kadının kalbine gömüldü. Kadın komutanın ayakları dibine yuvarlandı. dudaklarını oynattı, son bir çırpınmayla çizmelerini öptü, sonra ruhunu teslim etti.

Askerlerin oradan biri:

— Komutan öldürüldü! diye bağırdı. Bırakın silâhlarınızı!

Tüfeğini uzağa fırlatan Stratis'di bu. Ama çavuş, kendini toplayan komutanı Andrea'nın elinden kurtarmak için ileri atıldı. Hırsla birbirlerine saldırdılar. Komutanın yüzü ve kolu kanıyordu. Koca bir taş yiyen dizi çıkmıştı, ayakta duramıyordu.

Peder Yannaros, onu kollarına almak için ileri atıldı. Komutanı gövdesiyle örtüp:

— Benimdir o! diye haykırdı.

Gürültü doruğuna vardı, vahşi nehir son bentleri de yıkıp her yana taştı. Kazmalar, baltalar, oraklar, yabalar hâlâ direnen askerleri kuşattı. Mandras'la yakınlarını kışla duvarına kadar sürüp hareketsiz bıraktı.

İki ihtiyarın tuttuğu Meryem Ana, kışla kapısının eşiğinde durmuştu. Yüzü savaşçılara dönüktü, alacakaranlıkta gözleri gerçekten yaşla dolmuş gibi parıldıyordu.

Bir avuç asker toplayan çavuş, bir karşı - saldırı denemesine girişti ama kalabalığa karşı duramadı. Başı yarılan komutan yere yuvarlanmış, bağırmamak için dudaklarını ısırıyordu. Hayatta kalan üç oğluyla duvara yaslanan ihtiyar Mandras hâlâ dayanıyordu.

— Teslim ol Mandras! diye bağırdı Peder Yannaros. Çok kan aktı, yeter artık. Bunu hiç istemedim, Tanrı bana tanıktır.

Gözlerini silen Mandras Baba:

— Pavli'imi öldürdün uğursuz karga! diye inledi.

Daha fazla konuşamadı, hıçkırarak ağlamaya koyuldu. Koca bir dalga üstlerine geldi. Kalabalığın altında kaldılar, yakalandılar, hep birlik-

te kışla avlusuna götürüldüler; askerlerle köy ileri gelenleri birbirine karışmıştı. Peder Yannaros komutanı yerden kaldırdı, ona su getirdi, yaralarını yıkadı ve yavaşça, avlunun bir köşesine yatırdı.

— Hiç üzülme komutanım, dedi. Tanrının yardımıyla her şey düzelecek. Olan oldu, ama felâketimiz de artık sona erdi.

Köylülere döndü:

— İp getirin, bağlayın hepsini. Sakın kimseyi dövmeyin. Hepsi bizim kardeşimiz, henüz onların haberi yok ama biz biliyoruz. Barışmamızı engellememeleri için bağlayın hepsini. Daha sonra, bu gece, Tanrı'ya teslim edeceğim ruhum üstüne yemin ediyorum ki salıverileceklerdir. Hepsi, yemin ediyorum hepsi salıverilecektir!

Komutan kanlı başını kaldırdı:

— Alçak! diye bağırıp üzerine tükürdü.

Köy ileri gelenleriyle askerleri sıkı sıkı bağlayan demirci:

— Kurtulmak istemiyorsunuz demek, dedi. Öyleyse biz de sizi zorla salıvereceğiz.

ON DOKUZ

YİNE Meryem Ana önde gidiyor, gürültülü kalabalık ardından geliyordu. Artık hava iyiden iyiye kararmıştı, gökyüzünden ilk yıldızlar sarkıyordu. Peder Yannaros, sevinç ve büyük bir rahatlık içinde, yüreği çarparak yürüyordu. «Bu sevinç, bu rahatlık, diye düşünüyordu, Tanrıyla konuştuğum için mi geldi bana? Yoksa insanlarla birlikte eyleme geçtiğim için mi? Beni ba-

ğışla Tanrım, ama bu mutluluk insanlarla birlikte eyleme geçmekten geliyor. İşte gerçek yakarı bu. Tanrıyla birlikken isyan ve korku duyuyorum yalnız.» Ölenleri hatırladı ve içini çekti: «Kan akıtmadan düğün olmaz, dedi, Tanrı hepsine huzur versin!»

Peder Yannaros kiliseye girdi; göğsünde zıplayıp duran yüreğini hissediyordu. Uzun süreden beri hayal ettiği şey şimdi biçimlenmeye başlamıştı : Kastello, barışan kardeşlerin kucaklaştığını görecek, İsa gerçekten istediği tek şekilde, insanoğlunun yüreğinde dirilecekti. Peder Yannaros, ertesi sabah yola çıkışını görür gibi oluyordu; çevre köyleri birbiri ardından dolaşacak, papazlarla, köy ileri gelenleriyle, halkla konuşacak, Kastello'da başardıklarını anlatıp her şeyin nasıl da duruldugunu, sevgi yolunun ne kadar iyi olduğunu anlatacaktı.

«Tanrı'nın çığırtkanı olacağım! diye düşünüyordu. Ay'Yani'nin çölde yaptığı da bu değil miydi? Bağırıyor, bağırıyordu, hafiften taşlar işitmeye koyuldular, kulakları çıktı; hareketlendiler, birbirleriyle kucaklaştılar, İsa'nın kilisesini inşa ettiler.»

Koro yerinin sağında duran Kurtarıcının ikonasına döndü:

— Bağışla beni Efendim, bir an cesaretimi kaybettim, dedi. Eninde sonunda bir insanım, biliyorsun, çamur ve rüzgâr. Önceleri insanlara aldırmadığını, gözüpeklik ve eşitsizliğe kayıtsız bir gözle baktığını sanıyordum. Bizi kurtarmak için küçük parmağını oynatman yeterdi ama oynatmıyordun. Daha sonra —ne acı Tanrım— iyi-

ce günaha gömüldüm. İnsanları sevmediğini, bizim acı çektiğimizi görmekten, haksızlık yapmaktan zevk duyduğunu sandım. Acıdan yolumu şaşırmıştım, bağışla beni. Ne kadar iyi olduğunu şimdi görüyorum. İnsanların, cehennemin eşiğine kadar gitmelerine göz yumuyorsun, çünkü kurtuluş orada. Belki cennetin kapısı cehennemin eşiğinde. Kıyımın başlamak üzere olduğu bu akşam barıştırmadın mı bizleri?

Gögsünün sevgiyle kabardığını duyuyor, önünde yol açılıyor, omuzlarında kanat çıkıyor, yirmi yaşına dönüyordu. Kutsal Masa üzerindeki çarmıha gerilen İsa'yı öpmek için eğildi.

— Efendim, dedi, biliyorsun, senden hiç ölümümü geri bırakmanı istememiştim. Ama bugün rica ediyorum. Eserimi tamamlamak için bırak yaşayayım, sonra canımı almak için istersen bir çakıl taşı, bir serçe yolla...

Sevinçten kendinden geçip:

— Çocuklarım, dedi, sabredin. Şu sıra kardeşlerimiz dağdan iniyor, onlarla birlikte dirilişi kutlayacağız. Şeytan'ın ağzı olan top sustu; kötü ruh uçuruma yuvarlandı, Tanrı zaferi kazandı. Nasıl bir diriliş olacak, göreceksiniz! Mumlar kendilliklerinden yanacak, İsa mezarından fışkırıverecek, tepemizdeki kubbede yaradan gülümseyecek. Ne diyordum? Bana inanmak istemiyordunuz: İnsanoğlunun ruhu çok güçlüdür, çünkü Tanrının soluğudur. Çok güçlü ve özgür. Önümüzde iki yol açılıyor: Kıyım ve sevgi yolları. Tanrı bizi seçimimizde özgür bıraktı. Biz sevgi yolunu seçtik. Ve Tanrı çok sevindi. Hepiniz içinizde, Tanrının mutlulukla ürperdiğini his-

setmiyor musunuz? İşte, oğluna işaret ediyor: «İnsanoğlu doğru yola girdi, ışığı göıdü, benim biricik oğlum kalk mezarından!»

Birden, ihtiyar papaz konuşurken, dağdan gelen ayak sesleri duyuldu. Taşlar yuvarlanıyor, neşeyle ve hızla çalınan bir davulun sesi geliyordu.

Soluk soluğa yetişen köylüler:

— Geliyorlar! Geliyorlar! diye bağırdılar. Geliyorlar, Tanrı yardımcımız olsun!

Bütün köylüler kapıya döndüler, bütün göğüslerdeki yürekler çarpıyordu. Büyük bayram günlerine sakladığı işlemeli ipek giysisini sırtına geçiren Peder Yannaros atkısını da boynuna sarmıştı. Kollarında, Tanrısal bir çocuk gibi, ağır gümüş İncil kabını tutuyordu. Yanakları sevinçten pembeleşmiş, kapının yanında duruyor: «İşte barış öpücüğü yaklaşıyor!» diye düşünüp yüzü aydınlanıyordu.

Kızıl Takkeliler dağdan iniyor, kayalardan atlıyor, taşlarda kayıyor, gülüyor ve yeniden zıplıyorlardı. Bir kurt sürüsüne benziyorlardı, gözleri karanlıkta pırıl pırıldı.

— Hey çocuklar! dedi bir ses. Sıra ne zaman Yanya'ya, Selânik'e, Atina'ya gelecek?

Çatlak zurna gibi, bir yeni yetme sesi

— Paris, Roma, Londra! diye öttü. Unutmayın çocuklar, daha hazırlık dönemindeyiz!

Kaptan Drakos onlarla birlikte aşağı iniyordu ama kafası iyiden iyiye karışıktı. Koca köpeklerin paraladığı bir av hayvanı gibi, düşüncesi, bir şakağından öbürüne gidip geliyordu;

yardımcısı Lukasla aralarında geçen konuşmayı bir türlü kafasından atamamıştı. «Kurnaz olsaydım ağzımı açmazdım, diye düşündü. Ama tepesi açık bir evde doğdum. Konuşuyor, üstüme yağmur yağmasına hiç aldırmıyorum. Başım, omuzlarım üstünde pek sağlam durmuyor. Önümüzdeki günlerde: 'Zavallı Kaptan, kazaya uğradı, Tanrı günahlarını bağışlasın!' diyeceklerini hissediyorum. Kurnaz olsaydım susardım; artık ya boyun eğerim, ya da kendi bayrağımı dikerim. Ama susmak utanç verici bir şeydir, boyun eğmek de kölelik. Ayrılmaya gidecek kadar güçlü de değilim. Bütün yollar bana kapalı.»

Yanında, zehir saçan Lukas hiç durmadan konuşuyordu. Bu cılız ve iki yüzlü herife Parmak Çocuk adını takmışlardı. Ama savaş saati çaldığında boynuna bir kırmızı mendil bağlıyor, dişlerinin arasına bıçağını alıp ardından gelen olup olmadığına bakmadan kalabalığa dalıveriyordu. Savaşta çıktığında da, gözlerinden, düşüncesinden, giysilerinden, her yanından kan damlardı. Şimdi yüzbaşının yanı sıra yürüyor, öfkeyle dişlerini gıcırdatıyordu. Büyük bir kavgaya tutuşmuşlardı. Arkadaşlarının duymaması için alçak sesle konuşuyorlardı ama, sözleri hançerlerden keskindi.

— Partiye girebilmen beni şaşırtıyor Kaptan, diye tıslıyordu Lukas dişlerinin arasından. Parti, soru sormadan boyun eğilmesini ister.

Kaptan, acı bir sesle:

— Kendi özgürlüğümü elde etmeden başkalarını özgürlüğe kavuşturmayı kabul etmiyorum, dedi. Görevimiz önce adaleti, ardından öz-

gürlüğü getirmek. Geçtiğim bütün köylerde yaptığım budur. Haksızlığı sessizce seyredemem. İşe hep, düzen ve adaleti sağlayarak başlarım.

— Gerçek komünist, haksızlık karşısında bile inancını yitirmez. Haksızlığı kabul eder, bu haksızlık varmak istediğimiz hedeflere fayda sağlıyorsa onu çok şeye yeğ tutar. Kesin zaferi bir an önce kazanmak uğruna yapılacak her şey iyidir.

— İşte bu yüzden hapı yutacağız! diye karşılık verdi Kaptan hırsla. Varılacak sonuç, başvurulan çareleri doğrular ha? Seni özgürlüğe götürüyorsa haksızlık da hoş geldi öyle mi? Yüreğim yanıyor ama, inan ki, bu yöntemlerle İdeolojiyi baltalıyoruz. Anlıyabilmem için epey zaman geçmesi gerekti: Başvurduğumuz çareler, varmayı istediğimiz sona leke sürüyor. Çünkü sonuç, biz yetişip koparana dek yolun sonunda sarkan olgun bir meyva değil. Hayır, bin kere hayır! Sonuç, eylemlerimizin her birinde olgunlaşan, eylemlerimizin her birinin tadını alan bir meyva. Seçeceğimiz yol meyvaya güzellik, biçim ve tad verecek, onu bal ya da zehirle dolduracak. Seçtiğimiz yönde ilerlersek hapı yuttuk, Parti de hapı yuttu. Sana açık açık söylüyorum, canının istediğine tekrarlıyabilirsin. Fikirlerimi değiştiremezler, ama beni temizleyebilirler. Görüşünü açıkça söylediği için yok edilen ilk insan da olmam. Sana sık sık tekrarladığım gibi, ölüm beni korkutmuyor.

Bıyığını burdu.

— Hayattan hiç korkmadım, diye homurdandı. Ölümden korkacaığm mı sanılıyor?

Lukas yan gözle, alaylı alaylı Kaptana bakıyordu.

— Partiye yüreğin yılan dolu girmişsin. Gerçek savaşçı kendi kendine soru sormaz, savaşır. Sen bunlara soru diyorsun, bense yılan. Sormak, tartışmak, karar vermek şeflerin görevidir. Bizler emir alır, emri yerine getiririz. Savaş böyle kazanılır. Bir gün, bir rus komünistine şu soru sorulmuştu: «Marks'ı okudun mu sen? — Hayır, diye cevap verdi, hiç gereği yok, Lenin okudu ya!» Anlıyor musun Kaptan? Bolşevik ihtilâli bu yüzden zafere ulaştı.

Kaptan Drakos, yardımcısına yan yan baktı, göğsü öfkeyle kabardı.

— Bana akıl hocalığı yapmaya mı kalkıyorsun? dedi. Benim bildiğim, körü körüne boyun eğmek köle yaratır.

— Partiyi ikiye bölmek mi istiyorsun? diye tısladı Lukas alaylı alaylı.

— Belki, görürüz.

— Hangi imkânlarla?

— Elimdekilerle.

Lukas yumruklarını sıktı, gözlerinden kıvılcımlar saçıldı:

— Sana güvenilmez Kaptan Drakos. Bu ilk başkaldırışın değil; bir gün içinde bulunduğun geminin kaptanını da zincire vurdurdun, onun yerine dümene geçtin.

— Ve gemiyi kurtardım. Kaptan sarhoştu, bizi batıracaktı.

— O günden sonra da şarabına çok su kattın; ama bu kez, Kaptan, kan kusacaksın.

— Şarabıma su katmadım. Sorumluluk yüklenmeyi, gözdağından çekinmemeyi öğrendim.

Öfke başına çıktı, gözü karardı:

— Bana gözdağı veriyorsun, diye homurdandı yavaşça. Bıyık altından gülerek bakıyor ve bir şeyden haberim olmadığını sanıyorsun değil mi? Orospu haberi sana iletti tabiî. Ama uğraş bakalım beni altetmeye, kılıma bile dokunamazsın.

Lukas, ağır ağır belinden siyah kabzalı bir kama çıkardı.

— Daha hızlı yürüyelim Kaptan, diğerleri bizi duyabilir.

Kalabalıktan biraz uzaklaştılar. Birden arkadaşının koluna yapışan Drakos:

— İndir elini aşağı! diye kükredi. Henüz sıram gelmedi. İyi biliyorum, seni şuracıkta öldürmezsem ilk fırsatta beni temizleyeceksin. Ama...

— Ne aması?... Korkuyor musun yoksa?

— Hayır, Kastello'yu düşünüyorum. Önce Kastello'yu alalım, sonra konuşmamızı tamamlayabiliriz.

Tütün kesesini çıkarıp bir tutam da arkadaşına sundu:

— Vaktimiz var, dedi, bir sigara sar bakalım.

Arkadaşları onlara yetişmişlerdi bile. Kaptan Drakos, sevgiyle yardımcısının koluna yapıştı:

— Bizi böyle görmeleri gerekli, diye mırıldandı kulağına. Birbirimizin kuyusunu kazıyoruz,

oysa bu gençlerin hepsi birer saf alev. Pisliğimizi onlara göstermeyelim. Dünya kurtulacaksa onların elinde kurtulacak; yok olacaksa, biz baştakilerin yüzünden yok olacak.

Lukas cevap vermedi ama, gözlerinde bir kaatil ışık parıldıyordu. Tütünü aldı, ağır ağır bir sigara sarmaya koyuldu.

YİRMİ

GÖKYÜZÜ süt beyaz bir renge bürünüyordu. Sabah yıldızı, ıssız kayalara son kez hüzünlü bir gülümsemeyle bakıp ışıkta can çekişiyordu. İlk atmaca, kanatlarını ısıtacak güneşin doğmasını bekleyerek iyice yükseldi. Serin ve pembe tanyeri ağarırken, çan Dirilişi haber vermeye koyuldu. Yoldaşlar, şarkı söyleyerek köye girdiler. Şarkı kıllı göğüslerinden fışkırıyor,

postalları, fişeklikleri ve pos bıyığıyla bir komutan gibi gürültülü ve ağır, yokuş aşağı yuvarlanıyordu. Kalabalık döndü, kilise açıldı, merdivenden inen Peder Yannaros, kollarında ağır gümüş İncil kabıyla avlunun sundurmasına doğru yavaştan yürüdü.

Sonunda, tanyerinin ilk ışıklarıyla daracık yolların öbür ucunda, omuzu tüfekli partizanlar göründü. Şarkıyı kesmiş, dikkatle çevrelerine bakınıp ayaklarının ucuna basarak yürüyorlardı. Henüz güvenleri yoktu. Kuşkulu köylüler, kiliseden çıkmaya başladılar. Onların da partizanlara güveni yoktu. Sabahın alacakaranlığında parıldayan tüfekleri görünce ödleri patladı. Gözleri, bu kurtları köye sokan Peder Yannaros'la, dağdan inen, sayıları gitgide artan ve kiliseye dolan vahşi konuklar arasında gidip geliyordu.

Partizanlar, dev yapılı bir adama yol vermek için açıldılar. Herkes ürkütücü Kaptanı tanıdı. Kaptan elini kaldırdı:

— Selâm! dedi.

Öpmesi için İncil'i ona uzatan Peder Yannaros:

— Tanrı adına gelene şükürler olsun! cevabını verdi.

Ama Kaptan kalabalığa döndü, sesi sundurmanın altında çınladı:

— Selâm size köylüler. Gözleriniz gerçeğe açıldığı için mutluyum. Size düzen ve adaleti getirdik. Daha sonra da özgürlüğe kavuşacaksınız.

Şaşkınlığını gizleyen Peder Yannaros:

— Daha sonra mı? dedi. Nasıl daha sonra, Kaptan?

— Önce düzen ve adaletle işe başlamak gerek, diye cevap verdi Kaptan. Gözleri alev alev yanıyordu. Özgürlük başınıza vurabilir. Kolay sarhoş eden, herkese yaramayan bir şaraptır özgürlük. Zamanı konusunda karar vermek bana ait...

Yan gözle İsa'ya bakan ihtiyar: «Tanrı yardımcımız olsun...» diye mırıldandı. Sonra dudaklarını ısırdı, kendini tutabildi.

— Karar vermek Tanrı'ya aittir. Ona güveniyoruz.

Kaptan sırıttı:

— Tanrı'yı tahtından indirdik, haberin yok mu Peder Yannaros? Haklı ya da haksız, her şey Tanrının sırtına yükleniyordu. Ama insanoğlu, tahtta Tanrının yerini aldı. Bundan böyle her şeyden biz sorumluyuz. İktidarı ele geçirirken, iyilik ve kötülüğü de üstümüze alıyoruz.

Peder Yannaros için için homurdandı. Tanrı'ya küfreden bu ayıyı az kaldı lânetliyordu. Sonra köy adına korktu, öfkesini içine attı. «Bütün bunlar lâf, diye düşündü, birileri bu lâfları ağızlarına takmış, bizi ürkütmek için tekrarlayıp duruyorlar. Ama yüreklerinin derinliklerinde Tanrı, hiç haberleri olmadan çalışıyor. Sabredelim.»

— Yavrum, dedi, bu büyük günü kutlamak ve kucaklaşmak için kiliseye girelim. Kucaklaşmamız senin de ruhunu huzura kavuştursun Kaptan Drakos.

Kiliseye girdiler, Peder Yannaros kutsal di-

riliş âyinini yönetmeye başladı. Sesi hiç böylesine duygulu olmamış, yüreği hiç bu kadar şiddetli atmamıştı. Sanki İsa gerçekten içinde diriliyor, göğsü ona yol vermek için açılıyordu. İsa ona, yepyeni bir anlamla dolu göründü. Çarmıha gerilen, büyük bir çığlık atarak dirilen kendisiydi sanki.

Peder Yannaros İncili açtı, avluya çıktı, güçlü bir sesle kutsal diriliş metnini okumak için göğsünü şişirdi. İpekli giysisi, altın işlemeli atkısıyla göğsünü şişirip boynunu uzatan Peder Yannaros, gerçekten, kümese girip güneşi çağırmak için öten altın horozu andırıyordu.

Bütün müminler, Peder Yannaros'un elindeki mumun ateşinden mumlarını yakmak üzere ellerini uzattılar.

Papaz elini açık İncil'in üzerine uzattı, ezbere bildiği için hiç bakmadan, sabahın sessizliğinde çın çın öten zafer kazanmış kişilerin sesiyle konuştu: **Magdala'lı Meryem, Haftanın ilk günü**...

Kaptan öksürdü. Peder Yannaros ona göz atmak için döndü ve dehşete düştü. Çevresinde arkadaşları, yanık yüzünde bir zafer gülümseyişi, avlunun orta yerinde dimdik duruyordu.

«Tanrı yardımcımız olsun,» diye mırıldandı Peder Yannaros. Bütün gücünü toplayıp serzeniş ve tehdit dolu bir sesle, diriliş sûresine başladı: **«İsa, ölülerden dirildi**...»

Kalabalık, mumlarını yakmak için ileri atıldı. Kaptan, kendisini çevreleyen arkadaşlarına döndü ve alçak sesle bir emir verdi. On kadar partizan tüfeklerini kapıp hızla dışarı fırladılar.

Kalabalık, gelecek felâketi hissedip ürperdi. Ama Peder Yannaros ellerini uzattı.

— Söyleyeceklerim var, dedi, durun.

Kalabalık, kuşkuyla durakladı. Partizanlar soluklarını tuttular. Kaptan, Peder Yannaros'a dönüp:

— Kısa kes, dedi, işimiz var.

Taş sıranın üstünde dikilen Peder Yannaros, avluda toplanan müminleri, Kastello köyünü, tüm Yunanistan'ı kucaklamak istercesine kollarını açtı. Sesi, keyifli bir pınar gibi fışkırdı:

— Evlâtlarım, dedi, kırk yıldır İsa'yı diriltiyorum. Kemiklerin, etin ve ruhun dirilişini hiç bu denli bütün, bu denli sevinçle duymamıştım. İlk kez İsa'nın, Yunanistan ve insan ruhuyla bir bütün olduğunu hissediyorum. İsa dirildi dediğimizde, bu söz, Yunanistan dirildi, ruh dirildi anlamına geliyor. Daha dün, şu dağın üstünde kardeşler birbirini boğazlıyor, küfürler ve iniltilerle kayalar çınlıyordu. Bir de şimdi bakın: Kızıllarla Karalar barıştı. Meryem Ana'nın çığlığını birlikte duyuyorlar: İsa dirildi! İşte dirilişin anlamı, işte sevginin ne olduğu. Bu anı yıllardır bekliyorum, sonunda geldi, Tanrıya şükürler olsun! Kaptan, halkın gözleri üzerine dikili, Kastello dudaklarına asılı. Bu büyük günde bize bir barış sözü söyle.

Kaptan elini kaldırdı.

— Evlerinize dönün, çabuk!

— Senin ağzından çıkan barış sözü bu mu Kaptan? diye homurdandı Peder Yannaros. İsa'nın dirilişini böyle mi anlıyorsun? Bana söz verdiğin barış bu mu?

— Bu. Önce düzen ve adalet dedim. İdeoloji'nin düşmanları var, buraya getirilmelerini söyledim. Hepiniz defolun. Arkadaşlarla birlikte onları yargılayacağız.

Kalabalık, akıl almaz bir kargaşalık içinde kapıya doğru saldırdı. Göz açıp kapayıncaya dek avlu boşalıverdi.

Atkısını katlayan Peder Yannaros:

— Ben de sizinle kalacağım Kaptan, dedi.

Elleri öfkeyle titriyordu. Kaptan omuz silkti.

— Kal da son dualarını oku, dedi gülerek.

Peder Yannaros'un Kaptana bakan gözlerinden yıldırımlar saçıldı. Boğuk ve sert bir sesle:

— Kaptan Drakos, dedi, seninle bir anlaşma yaptık. Ben sözümü tuttum, sana köyü teslim ettim. Şimdi sıra sende. Payıma düşeni yaptım, bana borçlusun, borcunu ödemeni istiyorum.

Lukas papazın omuzuna yapıştı.

— Eşit kişilermişiz gibi konuşuyorsun bizimle papaz, dedi. Kimi temsil ettiğini söyler misin? Kim var senin ardında?

— Ardımda kim mi var yiğitim, Tanrı var. Bunun için sizinle böyle konuşuyorum. Önümde Tanrı var, sağımda solumda Tanrı var; Tanrıyla kuşatılmışım. Tüfekleriniz, bıçaklarınız, gözdağlarınız beni hiç mi hiç korkutmuyor.

Gitti, tek başına taş sıranın ucuna ilişti. Partizanlar aralarında konuşurlarken, inilti ve küfürlere karışan ayak sesleri duyuldu, kupkuru ve sert, leylek gibi boynunu uzatan Mandras Baba, üç oğlu ve dört uşağı belirdi. Arkalarında köyün üç ileri geleni, Tasos Amca, Stamatis Ba-

ba ve Hacı yürüyordu. Sapsarıydılar, kemerleri çözülmüş, dudakları sarkmıştı, gözleri çapaklıydı. Zenginlerin ardından Çavuş Mitros topallayarak geliyordu. Direnmeye kalkmış, partizanlar onu iyice pataklamışlardı. Ayaklarını kaldıracak hali yoktu. Gözlüklü Nionios ona destek oluyordu. Arkalarında da silâhsız, üstleri başları yırtık pırtık askerler vardı. Sıranın sonunda ise, kan ve çamura bulanmış komutan yürüyordu. Kendisini götürmeye geldiklerinde direnmiş, dayak yemiş, ayakta duramıyordu. Yaraları yeniden açılmıştı. İki partizan ona destek oluyordu. Avluya varınca yere yığıldı.

Binbaşı Drakos, onu görünce ürperdi. Ağır ağır yanına yaklaştı ve baktı. Işık kilise kubbesine erişmiş, yavaşça iniyor, avluya vurup yüzleri aydınlatıyordu. Bir güneş ışını, partizanların ortasındaki soluk yüzlü, büzük dudaklı, göğsü bağrı açık komutanın karısını aydınlattı.

Düşmanının üstüne eğilen Kaptan, bakmakla doyamıyordu. Sonunda ağzını açtı:

— Sen misin? dedi. Sen misin komutanım? Nasıl bu hallere düştün?

Arkadaşlarına döndü:

— Çözün ellerini, diye emretti, ayağa kaldırın. Sen! Demek sensin! Ne kadar ihtiyarlamış, ne kadar zayıflamışsın, saçların nasıl da ağarmış!

Komutan cevap vermiyor, hırsla bıyıklarını ısırıyordu. Kaşından kan akıyordu, sağ bacağına bir kurşun girmişti; kemik kırılmış olmalıydı, çok acı çekiyordu. Yine de bağırmamak için dişlerini sıkıyordu, küçük düşmeyeceğim önlerin-

de, ayakta öleceğim. Tanrım, ne olur gevşetme beni!»

İlk kez şimdi, Tanrı aklına geliyordu. O ana kadar ruhu, onur, vatan, intikam ve nefret sözcükleriyle körelmişti, umutsuzluğun derinliklerine gömüldüğü bu an ebedî huzuru, sarsılmaz desteği, Tanrıyı yeniden buluyordu. Ne zamandır huzurla gülümsememişti. Başını kaldırdı ve güldü.

Kaptan şaşkınlık ve acımayla, dehşetle bakıyordu ona. Bu ünlü asker nasıl da erimişti? Kemiklerinden başka şeyi kalmamıştı! Siyah bıyıklı, adıyla dağları inleten suskun kahraman buydu demek?

«Ne yazık, diye düşündü, komutan gibilerin bizim safımızda yer almayışına çok yazık! Tüm erdemler bizden yana olmalı, tüm ödlekler de ötekilerden yana. Oysa bizde pek çok ödlek var, onlarda da sürüyle yiğit. Tanrı her şeyi karıştırmış sanıyorum, insan yolunu bulamıyor.»

— Beni hatırladın mı komutanım? diye sordu. İyi bak yüzüme, tanıdın mı beni?

Komutan, gözlerine akan kanları sildi, bir şey söylemeden hemen başını çevirdi.

— Arnavutluk savaşı sırasında, senin bölüğünde görevliydim; o sıra adım başkaydı. Beni hiç sevmez, Korsan derdin. Tehlikeli bir görev için adam seçmek gerektiğinde hep beni çağırırdın: «Hadi bakalım Korsan, derdin, bize yeni bir mucize göster.» Bacaklarından yaralanıp herkes yüzüstü bıraktığında, ben, beş saat süreyle seni revire kadar sırtımda taşımıştım. Boynuma sarılmış: «Hayatımı kurtardın, diyordun.

Hayatımı sana borçluyum...» Şimdi her şey tersine döndü. Birbirimizi boğazlıyoruz.

Komutanın dizleri tutmaz oldu, ses çıkarmadan yere yığıldı.

— Neden onların safına geçtin komutanım? diye devam etti Kaptan kederli bir sesle. Sen saf, yiğit adam, Yunanlı! Arnavutluk'ta kanını özgürlük uğruna akıtmadın mı? Neden şimdi özgürlüğe ihanet tetin? Neden özgürlükle savaştın? Bizimle gel. Yeniden komutanım olursun, beni yine göreve göndermen, birlikte ulusumuzu kurtarabilmemiz için emrine girerim. Ulusumuza acımıyor musun? Bu kadar büyük ve ölmek üzere bulunan ulusumuza! Bizimle gel.

Komutanın solgun yanaklarına kan çıktı. «Hain!» diye bağıracak oldu ama, dudaklarını ısırdı ve cevap vermek zahmetine katlanmadı. Kurtulmak için bir an önc öldürülmeyi bekliyordu.

— Öldür beni, diye mırıldandı sonunda. Öldür beni de kurtulayım.

Sonra ekledi:

— Hain, benim elime düşseydin seni gebertirdim. Şimdi ben senin elindeyim, öldür beni. Verecek başka cevabım yok.

— Sana saygım var, dedi Kaptan, sesi öfke ve acıma doluydu. Sana saygı duyuyor ve acıyorum. Ama öldüreceğim seni.

— Böylesi çok daha iyi, dedi komutan.

Kaptan yumruklarını sıktı, arkadaşlarına döndü.

— Hepsini duvara dizin! diye emretti. Komutanım, ayakta durabilir misin?

Yerinden kalkmak için bütün gücünü toplayan komutan:

— Evet, dedi.

Dizleri gevşedi, yeniden yere yuvarlandı. İki partizan onu kaldırmak için koştular, ikisini de öfkeyle itti.

— Dokunmayın bana, diye homurdandı, tek başıma kalkacağım.

Duvara tutundu, bütün gücünü topladı ve ayağa kalkabildi. Her yanından ter akıyordu, sapsarı kesilmişti. Çevresine bakındı; yere, çinilerin üstüne partizanlar bağdaş kurmuşlardı; tam karşısındaki taş sırada, Kaptanla yardımcısı Lukas yanyana oturuyordu; sıranın bir ucunda Peder Yannaros vardı ,öbür ucunda da... Kanı bir anda damarlarını dolaştı, gözleri karardı; kara bir şimşek beynini yırttı, sıranın öbür ucunda oturan kadını tanıdı. Kendi karısıydı bu. Bir zamanlar onun da bir karısı olmuştu... Göz açıp kapayıncaya dek geçen on beş yıllık mutluluk! Dün gibi geliyordu komutana; Rumeli'nin sarp dağlarına birlikte tırmanmışlardı, yaşlı anası, düğününde giydiği, bir de cenazesinde sırtına geçirilecek en iyi giysileri içinde, kapının eşiğinde duruyordu. Onları bekliyordu, gün doğalı beri bekliyor, mutluluk gözyaşları döküyordu. Yeni evliler de ağlamaya başlamışlardı, gençtiler çünkü, bir ilkbahar günüydü ve toprak buram buram kokuyordu. Kafesteki keklik, sazdan parmaklıklara kanatlarını vuruyor, sızlanırcasına öterek genç çifte bakıyordu. Sanki o da evlenmek isteğindeydi; ama nişanlısı dağdaydı, bu sazdan parmaklıklar birleşmelerini önlüyordu. «Ana, de-

di genç kadın, senden bir şey istiyorum. Kekliği kafeste tutsak görmeğe dayanamıyorum. İzin ver de kafesi açayım.» Yaşlı kadın: «Kafes senindir kızım, cevabını verdi. İstediğini yap!» Genç kadın kafesi açtı, parlak tüylü kekliği eline aldı, mercan kırmızısı ayaklarını, ürkek tatlı gözünü, şişen göğsünü inceledi. Birden elini havaya kaldırdı, kuşu bıraktı. «Git, dedi ona, özgürsün!»

Şimşek söndü ve geçmişteki nişanlı duvara dayalı kaldı.

— Sıraya dizin şunları! diye emretti komutan.

Üç yaşlı köylü ağlıyordu; sakalları göz yaşı ve salyaya bulanmıştı. Askerler fısıldaşıyor, kapıya bakıyorlardı. Mandras Baba, Peder Yannaros'un önünden geçti:

— Pis alçak! dedi yüzüne tükürerek.

Peder Yannaros kalktı, komutanın iki yanına sıralananlara yalkaştı. Yüreği titriyordu, kendine hâkim oldu. «Şimdi şerefin sözkonusu Peder Yannaros, diye mırıldandı, son kozunu oynaman gerek.» Sağında görünmeyen varlığı hissetti, cesaretlendi. «Bir mucize yarat Tanrım, imdat! Tek başıma bütün dünyaya kafa tutmamı nasıl istersin! Kime dayanayım, boşluğa mı? İnsanlara mı? Tek başıma iş gördüğümü söylediğimde dinleme beni. Bunlar hep fırıldak gibi dönen kişinin böbürlenmeleri. Savaşmak için senden destek almam gerekiyor İsa'm, yaz günü serin gövdeni, kışın da burnundan çıkan buharları duymak istiyorum. Elimle sana dokunmalıyım!»

— Korkmayın çocuklarım! diye bağırdı.

Kaptan öc almak için değil, barışmamızı kutlamaya geldi. Erkektir o, gerçek bir palikarya, kimseye el sürmeyeceğine söz verdi, şeref sözü! Güveninizi yitirmeyin. Sadece sizi biraz ürkütmek istiyor, bunu da hakkettiniz, çünkü barışa karşı çıkmaya kalktınız. Sizi biraz paylayacak, sonra özgürlüğünüze kavuşacaksınız. Özgürlük getirmek için gelmedi mi? Ben, Peder Yannaros kefilim buna. Hiç korkmayın!

İhtiyar Mandras zehir saçan bir bakışla:

— Lânet olsun sana hain! dedi. Onların şeref sözü olabileceğine inanıyor musun ahmak?

Kaptan sigarasını attı, topuğuyla ezdi. Komutan ve arkadaşlarına döndü:

— Komutanım, dedi, yiğitçe davrandın. Kastello'yu kaybettin, ama şerefini değil. Siz, geri kalanlar, bize karşı savaştınız, az adamımı öldürmediniz ha! Savaştı bu, hepsinin üstüne bir sünger çekiyorum. Şu anda size elimi uzatıyorum, dinleyin: Bizimle gelmeye karar verip kızıl takkeyi giyerek özgürlük için savaşacakları sağ bırakıyorum, aramıza hoş geldiler. Bize katılmak istemeyenler kurşuna dizilecek.

İhtiyar Mandras'a döndü:

— Sen Mandras, merhametsiz kapitalist, bu köyü çiftlik haline getirip halkın kanını emdin. Seni istemiyorum, kurşuna dizileceksin.

İhtiyar Mandras, yarı açık, minik gözleriyle Kaptanı tepeden tırnağa süzdü:

— Çocuklar ve torunlar dünyaya getirdim, ekmeğimi yiyip günümü doldurdum. Beni korkutamazsın haydut. Yüreğimi yakan bir şey var..

—Peder Yannaros'a döndü— o da canlı canlı derini yüzecek fırsatı bulamamak leş kargası.

Sonra oğullarına döndü:

— Şerefle utanç karşınızda. Seçin, özgürsünüz.

En sonunda da uşaklarına seslendi:

— Siz uşaktan başka şey değilsiniz, onlara katılın zavallılar. Katılın da canınızı kurtarmaya bakın.

Gömleğini yırttı, kızıl tüylerle kaplı göğsü ortaya çıktı:

— Hazırım, dedi.

Peder Yannaros sakalıyla oynuyor, dinliyor, kulaklarına inanamıyordu. «Bize getirdiği özgürlük bu demek? Boyun eğdin mi özgürsün. Direndin mi, kurşuna diziliyorsun. Verdikleri sözü tutmamak küstahlığını gösterirlerse, yerimden kalkıp kurşuna dizilene kadar bağırırım. Ayaklan Peder Yannaros: Kızıl ve Kara Takkeliler seninle savaşıyor, seni istemiyorlar, pişmanlık duyma. Özgür olmak istiyorsan bedelini öde. Özgürlüğün fiyatı çok yüksektir.»

Çavuş Mitros gözlerini kapadı. Dere yatağındaki küçük evini, avlunun ortasında yükselen ceviz ağacını gördü. Cevizin altında karısı Maro, köylü çorapları ve kırmızı terlikleri ayağında, işlemeli cepkeni sırtında, gölgeye oturmuş oğluna meme vermek için düğmelerini çözüyordu. Yorgun bakışları gökyüzünü sorguya çekmekteydi: «Göçücü kuşlar, sevgilim ne oldu, neden geri dönmüyor? Koyunlar yavruladı, kim onları sağacak? Bağlar tomurcuklandı, mısırlar büyüdü, küçük oğlum babasını çağırmak için minicik

ellerini sallıyor... Neden geri dönmüyor? Geceler çok uzun, yalnız uyumayı hiç sevmiyorum.»

Gözlerini açtı. Kaptan önünde duruyordu.

«Bir çaresini bulabilsem, diye düşündü, şerefimi yitirmeden köyüme dönebilsem!»

— Beni sağ bırakmak istemiyor musun Kaptan, dedi yavaşça, utanç dolu bir sesle. Rumeli'deki köyüme dönmeme izin vermek istemiyor musun? Bir daha savaşmıyacağım, adam öldürmek için yaratılmadım ben.

Komutan onu duydu, kaşlarını çattı:

— Mitros! diye kükredi.

— Emredersiniz komutanım! dedi Mitros kekeleyerek.

— Utanmıyor musun? Gel yanıma.

— Geliyorum komutanım, diye cevap verdi çavuş.

Bir anda, dağ ve ceviz ağacı, genç kadın, çocuk, her şey silinip gitmişti.

Mandras'ın üç uşağı duvardan uzaklaştılar:

— Sizinle geliyoruz Kaptan, dediler, hayat tatlı.

İhtiyar Mandras, tükürmek için başını çevirdi ama ses çıkarmadı.

Köyün üç zengini, Tasos Amca, Stamatis Baba ve Hacı, sendeleyerek yürüdüler. En yaşlıları Hacı, ağlamaklı bir sesle:

— Mallarımızı bize bırakacak mısın? diye sordu.

Kaptan onları iterek:

— Pazarlık yok! diye haykırdı. Sizi ne yapayım, ihtiyar molozlar! Dizilin be duvar dibine!

Cılız, eğri büğrü, koca elli ve ayaklı, minicik hüzünlü gözlü er Vasos umutsuzca iki ayağı üstünde sallanıp duruyor, bir türlü karar veremiyordu. Dört kızkardeşinden yeni mektup almıştı. Yüreği yine acıyla doluydu. İçini çekti, bir adım öne çıktı.

— Kaptan, dedi, evlendirmek zorunda olduğum dört kızkardeşim var. Beni öldürme.

— Bizimle geliyor musun?

Vasos tükürüğünü güçlükle yuttu.

— Geliyorum, dedi.

Yedi askerin diğer üçü, başta Stratis olmak üzere, duvardan ayrılıp yürüdüler.

— Kaptan, dediler, hep sizinleydik. Tüfeklerimiz Kastello'daydı ama yüreklerimiz dağda atıyordu. Seninle geliyoruz.

Kalan üç er arasında, gözlüklü, zayıf görünüşlü, Zante'li Nionios da vardı.

— Kaptan, dedi, ben seninle gelmiyorum. Hayatı sevmediğimden değil, şiddete boyun eğersem utanç duyacağımdan. Öldür beni.

— Bu kadar büyük bir utanç duysaydın bizimle gelirdin. Gençliğine yazık.

Duvara yaslanan soylu görünüşlü, Zante'li genç:

— İnsanlık onuru şiddete boyun eğmemi engelliyor, diye cevap verdi sakin sakin.

Mandras'ın en küçük oğlu Miltos içini çekiyordu. Bir babasına bakıyordu, bir de kapıyla Kaptana. Ne yazık ki, kanat çırpıp buradan uçabilecek bir kuş değildi! Yirmi beş yaşındaydı, be kârdı daha, köyü bütün kızları onundu. Şarabı sever, gitar çalar, her pazar kulağının arkasına

bir nergis takıp, pespembe ve tombul, alnında kıvır kıvır bir perçem, ne olduğu bilinmeyen bir takım karanlık yerlere koşardı. İçini çekiyordu Miltos. Düşüncesi bir meyhanelere ve kızlara gidiyor, bir vatana, şerefe, hayatlarını feda edip ölümsüzlük kazanan yiğitlere dönüyordu. Zavallının aklı başından gitmişti, ne karar vereceğini bilemiyordu.

Kaptan karşısına dikilmişti.

— Ne o? dedi. Karar veriyor musun? Bitirelim şu işi.

Çocuk, kızararak başını önüne eğdi. Önceki gün bir kızın verdiği fesleğen, kulağının arkasında sallanıyordu.

— Geliyorum Kaptan, dedi ileri yürüyerek.

İhtiyar Mandras başını eğdi ama konuşmadı.

— Cehenneme kadar yolun var! diye bağırdı ağabeyleri tükürerek.

Kaptan, komutanın yanına yaklaştı. Bir şey söylemeden ona bakarken: «Nasıl dokunmalı? Nasıl dokunmalı komutana? diye düşünüyordu. Ölümden korkmadığına göre onu zorlayamam!»

Sıraya dizilmiş, elde tüfek bekleyen arkadaşlarına döndü:

— Hazır mısınız? dedi işaret vermek üzere elini kaldırarak.

Peder Yannaros duvara dayanmış, yüreği paralanarak olup bitenleri izliyordu. Avucunun içinde, görünmeyenin elinin titrediğini hissediyordu.

«Neden titriyorsun? Sen de mi korkuyor-

sun yoksa? diye sordu. Benim için mi korkuyorsun? Cesaret Efendimiz!»

Kaptan işareti vermek üzereydi, birden Peder Yannaros kalktı, yüz yaşını buluvermiş gibi yavaş yavaş, ağır adımlarla yanına yaklaştı. Yüreği kurşun gibi ağırdı; omuzlarındaki dayanılmaz yükü hissediyordu. Güçlükle iki adım, sonra üç adım attı, Kaptanın önünde durdu. Ona ne diyeceğini bilmiyordu. Gırtlağı daralmıştı, bo ğulacak gibiydi. Sonunda dudaklarını gevşetebildi:

— Onları öldürecek misin? diye sordu tepeden tırnağa titreyerek.

Kaptan döndü, baktı. Papazın yüzü bembeyaz kesilmiş, dudakları büzülmüştü, soluğu hırıltı gibi çıkıyordu.

Boğuk, kesik bir sesle:

— Onları öldürecek misin? diye tekrarladı ihtiyar.

— Evet. Bütün, özgürlüğe engel olanlar gibi.

— Özgürlüğü engelleyenler senin gibiler, insanların kişisel görüş sahibi olmalarını yasaklayanlardır, diye karşılık vrdi Peder Yannaros. Hani nerede bana verdiğin söz? Getirdiğin özgürlük bu mu?

— Bu dünyanın işlerine karışma ihtiyar, dedi Kaptan öfkeyle.

— Bu dünya ile öbürü bir bütündür. Bu dünyayı kazanıp yitirerek, öbürü kazanılır ya da yitirilir. İşine karışıyorum Kaptan, çünkü senin işin aynı zamanda benim de işim. Duvara dayadığın şu hristiyanların üstüne elimi uzatıyor ve

sana: «Onları öldürmeyeceksin! diyorum! Ben, Peder Yannaros, sana izin vermiyeceğlm.

— Tanrı aşkına beni dinle Muhterem Peder! Şu sıra herkesi başıboş bırakırsak hapı yuttuk demektir. Ulus kaybolur, yerini bir köpek sürüsüne bırakır. Acele etme, sıra özgürlüğe de gelecek. Özgürlük hep en arkadan gelir.

İhtiyar adam kollarını havada sallayarak:

— Öyleyse yaşasın istibdat! diye bağırdı. Özgürlüğü hazırlamak için, yaşasın istibdat, şiddet ve kamçı demek? Hayır, hayır, bunu kabul edemem. Ayaklanacak: «Diktatör sizsiniz haksızlık eden sizsiniz, halk düşmanı sizsiniz, topunuza lânet olsun!» diye bağıracağım.

— Sus, yoksa seni de diğerleriyle birlikte duvara dayayıveririm.

— Kurşuna dizildim bile yiğitim, gerçeği görür gibi olduğum andan beri kurşuna dizildim ben. Bekliyorum kurşunu, memnunlukla karşılayacağım.

Bu süre boyunca diken üstünde duran Lukas dayanamadı. Yerinden fırladığı gibi ihtiyarın gırtlağına yapıştı.

— Bağırmaktan vazgeç, yoksa boğarım seni leş kargası. Kara cüppene saygı göstereceğimi mi sanıyorsun?

— Tehditlerin beni korkutmuyor Kızıl Takke, cevabını verdi Peder Yannaros. Ölüm, Tanrı'ya inanmayanları korkutur. Ben Tanrıya inanıyorum, ölüm de beni korkutmuyor. Mezarımı bile kazdım, nah, önünde. Taşın üstüne de: «Ölüm, senden korkmuyorum!» diye yazdım.

— Geberteceğim seni keçi sakal! diye kükredi Lukas. Kes sesini!

Beş, altı partizan ileri fırlayıp ihtiyarı kuşattılar.

— Canınız istiyorsa öldürün beni. Tüfekleriniz var, haklı olduğunuzu sanıyorsunuz. Öldürün beni. Son özgür insanı da öldüreceksiniz, ama özgürlüğü öldüremezsiniz. Özgürlük şarkısını çalmak için gırtlağım saz olacak, kaval olacak. Evet, evet, gülmeyin. Çölde çalacak ve yavaş yavaş bütün sazlar, benimle birlikte çalan birer gırtlak halini alacak.

Duvara doğru yürüdü, Kaptanın önünde durdu.

— Duvardan çekil ihtiyar! diye haykırdı Kaptan. Konuşma benimle. Ağzını kapatmamızı istemiyorsan kes sesini.

— Benim yerim burası. Beni aldattın, sana teslim etmekle bütün köyü de ben aldattım. Bundan böyle hangi yüzle insan içine çıkarım? Acımı anlatmak ve seni suçlamak için Tanrının karşısına gitmekte acele ediyorum; sen ve arkadaşların halkı baştan çıkaran yaratıklarsınız. Bir de ihanet, kölelik ve yalanla yeni bir dünya yaratacağınızı söylüyorsunuz!

İhtiyarın koltuklarına yapışıp duvardan uzaklaştırmak isteyen Kaptan:

— Seni şehit edip başıma belâ olmanı istemiyorum! diye haykırdı.

— Beni sağ bırakırsan bağıracağım. Öldürürsen de bağıracağım. Benden kurtulamazsın, dedi ihtiyar.

Aynı anda ilk güneş ışınları üzerine vurdu, sakalı pespembeydi sanki.

Peder Yannaros, yine avucunda titreyen görünmeyenin elini hissetti. Öfkelendi:

— Şimdi mi korkuyorsun? diye bağırdı içinden. En güç anda mı? Hadi, cesaret, onları kurtarmama yardım et. Yalnız Çarmıha Gerilen değil, aynı zamânda da Dirilen olduğunu unutuyorsun. Dünyanın Çarmıha Gerilen'e ihtiyacı yok artık, ona orduların Tanrısı gerekli. Bu kadar acı, gözyaşı, çarmıha geriliş yeter; kalk yerinden, melek ordularını yeryüzüne indir, bize adaleti getir. Yeterince alay ettiler, kırbaçladılar, dikenli taçlar giydirip çarmıha gerdiler. Diriliş anı geldi çatı. Kıyamet Gününü hemen istiyoruz, burada, yeryüzünde. Kalk yerinden!»

Varlığının köklerinden derin ve acılı bir ses yükseldi: «Kalkamıyorum...» Peder Yannaros'un elleri, çaresiz, iki yanına düştü: «Kalkamıyorsun demek? İstiyor, ama kalkamıyorsun ha? İyisin, doğrusun, insanları seversin, yeryüzünde onlara sevgi, adalet ve özgürlük getirmek istersin ama elinden gelmiyor, öyle mi?»

Peder Yannaros'un gözleri karardı. «Ne yazık ki özgürlük büyük bir güç değil, diye mırıldandı. Ölümsüz değil. İnsanoğlunun evlâdı, insanoğluna ihtiyacı var...»

Sevgi ve şefkatle karışık büyük bir acıma duygusu içini doldurdu. İsa'yı hiç bu andaki gibi sevmemişti. «Yavrum...» diye mırıldandı, gözlerini kapadı. Kaptan ona bakmak için döndü. Babasının gözlerinden yanaklarına, sakallarına akan yaşları gördü. Bunların korku yaşları olmadığını biliyordu. Papaz hayatına hiç önem vermezdi; bütün insanların, kızılların ve karaların, dostların düşmanların ardından ağlıyordu. İhtiyarın gözyaşlarını seyrederken, Kaptan, nereden geldiğini kestiremediği ılık bir acıma

rüzgârının estiğini hissetti. Duvarın dibinde, hayatlarının bağlandığı söz ya da hareketi bekleyen on iki adama acıdı yüreği. Ne yapmalı? Zafere giden en kısa yol hangisiydi? Nefreti yok etmek için öldürmek mi, yoksa babası gibi nefreti aşkla yenmek mi? Mahkûmlara az kalsın: «Sözümü tutuyor, özgürlük getiriyorum. Özgürsünüz!» diyecekti. Ama gözü, Lukas'ın üzerine dikilen alaycı bakışına takıldı. Göğsünde kan içici ve karanlık bir iblis uyandı, elini kaldırıp kendininkinden çok farklı bir sesle:

— Ateş! diye haykırdı.

Tüfekler kükredi, on iki gövde kilisenin çinilerine yuvarlandı.

Komutanınki birkaç kere balık gibi kıvrıldı, sonra karısının ayakları dibine yuvarlandı. Kadın onu pabucunun ucuyla itti.

Peder Yannaros bir çığlık attı. Bir an aklını oynatır gibi oldu, kiliseye dönmek istedi ama her şey, köy, dağ ve Yunanistan önünde sallanmaya başladı.

Yavaşça on iki ölüye doğru süründü, elini kana batırdı ve sakalına sürdü. Sakalı kıpkırmızı kesildi. Sonra avucunun içine kan doldurup başından aşağı döktü.

— Sizin kanınız! diye inliyordu. Çocuklarım, sizin kanınız benim başımda. Sizi ben öldürdüm!

Partizanlar çevresine birikmiş gülüyorlardı.

Kiliseye girdi, Kutsal Masanın önünde eğildi. Kana bulanmış bir taş, çarmıha gerilen İsa'nın yanında duruyordu. Taşı öptü. Bu kan kimindi, bir Kızıl Takkelinin mi yoksa bir Kara Takkelinin mi? Peder Yannaros hiç merak etmi-

yordu. Bu taşı, ilk savaşlardan hemen sonra dağda bulmuş, Kutsal Masanın üstüne koymuştu. Her ayinden sonra da öpüyordu.

Atkısını çıkardı, katladı, İncil'i sardı ve koltuğunun altına yerleştirdi. Sonra bir köşede duran değneğini aldı, haç çıkardı. Yüreğinin açıldığını hissediyordu, bitmek tükenmek bilmeyen bir sevgi dalgası bu yürekten fışkırıyor, Kastello'ya iniyor, Yunanistan ovalarına ve kıyılarına yayılıyordu. Sevgi boşaldıkça, Peder Yannaros'un göğsü de hafifliyordu.

«Kimbilir, diye düşünüyordu, belki bana, lâyık olmayan Yannaros kuluna verdi İsa bu ağır görevi. İradesi yerine gelmeli!»

Sağa döndü:

— Gel, dedi görünmeyene, gidelim!

Kiliseden çıktı, avlunun ortasında durdu.

— Gidiyorum! diye bağırdı. Söylediklerimi yapacağım. Köyden köye gezecek ve: «Kardeşler, diyeceğim, kızıllara inanmayın, karalara da inanmayın, barışın!» Her köye bir deli gerek; ben olacağım bu deli, Yunanistan'ın delisi, ve bağıracağım.

İhtiyar, kanlı sakalı, gür kaşları, uzun sopası ve kabaralı pabuçlarıyla dev gibi avlunun ortasına dikilmiş, sabah güneşinde parıldıyordu.

— Atkıyla İncil'i de yanıma alıyorum kâfir, ama bütün ölü alaylarını, yaslı anaları, tüm yetimlerle gazileri, topalları, iki büklüm olanları, felçlileri ve delileri de götürüyorum. Hepsi benimle geliyor.

— Neden onu sağ bırakıyorsun Kaptan, dedi Lukas. Öldür.

Peder Yannaros, küçümsemeyle dolu, omuz silkti:

— Ölümden korktuğumu mu sanıyorsun? O ihtiyar devanası bana ne yapabilir? Ölümlü dünyadan kurtarıp ebediyete götürür. Zavallı, bütün yapabileceği bu. Ölüm, bizi ebedî hayata götüren bir katırdır.

Ellerini gökyüzüne kaldırdı:

— Sağ kalırsam, diye haykırdı, eğer bunlar beni sağ bırakırlarsa asla seni çarmıha germeyeceğim, yemin ediyorum. Asla seni Anna ve Kayafa'nın ellerine bırakmayacağım! **Kılıcım elimde,** dedin, hani nerede? Daha ne kadar zaman çarmıha gerileceksin? Yeter artık. Silâhlan, in yeryüzüne. Bunca acı ve kandan sonra insanoğlunun ödevini anladım. Erdem, silâhlan, İsa, sen de silâhlan! Dere tepe dolaşıp yeni, silâhlı İncil'i açıklayacağım.

Sağ elini görünmeyene uzattı:

— Gel, dedi.

Partizanlar şaşkın şaşkın ona bakıyorlardı. Birkaçı gülüyordu.

— Papaz delirdi, kiminle konuşuyor? Kime «Gel!» diyor?

Peder Yannaros elini Kaptan'a doğru kaldırdı:

— Elveda kaatil!

Sonra sert adımlarla kapıdan çıktı. Kimse yerinden kıpırdamadı. Lukas, küçümseyerek baktı Kaptana:

— Her yeri ateşe verecek! dedi. Onu başıboş bırakacak mısın? Yoksa acıyor musun?

Kaptan, sopasını yere vurarak uzaklaşan ihtiyara bakıyordu. Geniş adımlarla ilerliyor, cüppesi rüzgârda dalgalanıyor, omuzlarına dökülen uzun saçlarını sallıyordu. Prastova yolu-

nu tutmuş, hızla tırmanıyordu. Kaba pabuçlarının altından taşlar yuvarlanıyordu. Sabah güneşi, koltuğunun altındaki altın işlemeli atkıyı ve gümüş İncil kabını aydınlatıyordu.

Başından aşağı döktüğü ölülerin kanı, ince, yanık ensesine akıyordu.

Kaptan ardından bakıyor, düşüncesi çok uzağa, Karadeniz kıyısındaki köye gidiyordu. Huzurla, iyi hristiyanlarla ve yeşillikle dolu köye.

Bu ihtiyar o sıralar ateşli, siyah saçlı, Türklere karşı koyan ve İsa ile hristiyanlığı kayıtsız şartsız savunan genç bir papazdı. Köyü avucunda tutan azizin günü geldiğinde, alevlere dalar, raksedip el çırparak uzun süre ateşten çıkmazdı.

Nasıl da nefret ediyordu babasından o sıralar, nasıl da seviyordu, ne kadar gururlanıyordu onunla! Daha sonra babasıyla ilişkilerini kesmiş, baba-oğul görüşmez olmuşlardı. Ama yıllar sonra, Arnavutluk savaşı sırasında yeniden karşılaşmışlardı.

Meryem Ana'nın adını anıp dağlara tırmanmak için nasıl da sıvıyordu cüppesini! Meryem Ana'ya seslendiğinde askerler onun gerçekten ortaya çıktığını, yaralıları kollarında taşımak için kayaları aştığını görüyorlardı. Bu ihtiyar, dilediğini boşlukta canlandırıverirdi. Çünkü inanıyor, acı çekiyor, ruhu gövdesinden ayrılıp bir Meryem Ana oluyordu, bir süvari Ay'Yorgi, ya da askerleri canlandıran yüce bir ses: «Zafer İsanındır!»

Peder Yannaros iyice yükselmişti. Prastova'ya sapmaya hazırlanıyordu. Tepeden gelen güneş ışınları altında gölgesi, pembe taşlar arasında dev gibi uzuyordu. Birkaç adım daha at-

sa kayaların ardında kaybolacaktı.

Lukas yola fırladı, tüfeğini omuzladı.

— Emir ver Kaptan! diye haykırdı. Baban olduğu için mi ona el sürmüyorsun? Kendine hâkim olsan iyi edersin, verecek hesabın var. Duymadın mı? Özgür olmak istediğini söyledi.

Peder Yannaros, ardında, ateşe hazırlanan tüfeğin şakırtısını duydu. Anladı. İsa'yı elinden tuttu, kurşun değmesin diye önüne gizledi.

— Gel yavrum, dedi tatlılıkla, sevgiyle. Gel seni yaralamasınlar.

İki, üç partizan gidip Lukas'ın yanında durdular, Kaptana bakarak ateşe hazırlandılar. Kaptan kapı önünde dikliyordu. Beynine kan üşüşmüştü. Konuşmuyor, kayaları aşan, ihtiyar bir melek gibi coşkuyla dolu, acele ovaya inen babasını hayranlıkla seyrediyordu.

— Kaptan? dedi yine Lukas. Sana söylüyorum, her yeri ateşe verecek. Onu böyle başıboş bırakamazsın!

Sonra sırıtarak ekledi:

— Tabiî içinde acıma duygusu uyandırmıyorsa.

Kaptanın kanı kaynamaya başladı. Bütün yoldaşlar, gözleri üzerine dikili, bekliyorlardı.

Lukas diğerlerine göz kırpıp yeniden sırıttı.

— Şimdi göreceğiz bakalım... diye tısladı ama sözünü biterecek zamanı bulamadı.

Kaptan elini kaldırdı:

— **Öldürün onu!** dedi boğuk bir sesle.

İhtiyar çağrıyı duydu ve döndü. Kandan kıpkırmızı kesilen sakalı güneşte ışıldadı.

Lukas tüfeği omuzladı. Kurşun, Peder Yannaros'u alnından vurdu. Hiç ses çıkarmadan kollarını açtı, sırtüstü taşlara devrildi.

19

15